

A Soproni Felsőoktatásért Alapítvány

XIV. Soproni Pénzügyi Napok

**„Gazdaságvédelem és pénzügyi kiutak”
pénzügyi, adózási és számviteli szakmai és tudományos
konferencia**

Sopron, 2020. október 1-2.

KONFERENCIAKÖTET

**Soproni Egyetem
Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar
Pénzügyi és Számviteli Intézet**

KIADJA:

A Soproni Felsőoktatásért Alapítvány
9400 Sopron, Erzsébet utca 9.

SZERKESZTŐK:

Dr. KOVÁCS Tamás
Dr. SZÓKA Károly

TECHNIKAI SZERKESZTŐ:

Dr. RESPERGER Richárd

ISBN 978-615-80230-6-1 (elektronikus)

A kötet a XIV. Soproni Pénzügyi Napok konferenciára küldött tanulmányokat tartalmazza.

© A Soproni Felsőoktatásért Alapítvány

SOPRON, 2020

IN MEMORIAM DR. SZEMJON VIKTÓRIA

Dr. KOVÁCS Tamás

Vikit Esztergomban ismertem meg, a Széchenyi tér egyik kávézójának teraszán ültünk le beszélgetni. Bár ő nem vette zokon, de máig furdal kicsit a lelkiismeret azért, mert otthon felejtettem a pénztárcámat és rögtön az első találkozásunkkor meg kellett hívatnom magamat. A kávézás tényleg jól sikerült, úgy gondolom, megtaláltuk a közös hangot, s később sikerült együtt dolgoznunk. Sajnos nem eleget... Október 1-jén vártuk, hogy bejelentkezzen online a konferencián és megtartsa előadását a tudományos szekcióban. Nem értük el. Mint később kiderült, előző este rosszul lett, három és fél hét küzdelem után pedig – mindössze 35 évesen – távozott közülünk.

Szemjon Viktória 1985-ben született Nagybereznán. 2002-ben kezdte meg felsőfokú tanulmányait, 2007-ben kapta meg a Kárpátaljai Állami Egyetem gazdálkodási szakán, számvitel és auditálás szakirányon okleveles magiszteri diplomáját. Ezt követően a felsőoktatásban helyezkedett el és elkezdte a doktori képzést. 2010-ben a Zsitomiri Állami Technológiai Egyetemen szerezte meg számvitel szaktudományból a doktori fokozatot, miután sikeresen megvédte „A befektetett eszközök könyvvitele Ukrajnában és Magyarországon: összehasonlító elemzés” című értekezését. 2015-ben az Ungvári Nemzeti Egyetemen szerezte meg az egyetemi docens címet. Doktori címét Magyarországon 2018-ban a Szent István Egyetemen honosította. Oktatói pályafutása a Kárpátaljai Egyetemen indult, majd tanított a Zsitomiri Állami Technológiai Egyetemen és az Ungvári Nemzeti Egyetemen is. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán 2011-ben kezdte munkáját, 2018-ban tanszékvezető-helyettes lett.

Nagyszerű, vidám, elkötelezett kollégánk örökre hiányozni fog.

TARTALOM

Online oktatási platformok üzleti modelljei felsőoktatási intézmények számára <i>Dr. Bethlendi András – Szócs Árpád</i>	6
Fókuszban a digitalizáció – A pandémia vállalatokra gyakorolt hatásai <i>Dr. Böcskei Elvira – Kis Vencel</i>	16
A Chiemgauer és a Wörgl-i helyi pénz működése 2020-ban <i>Dr. Cseh Balázs – Dr. Kovács Tamás – Dr. Varga József</i>	22
A szegedi szűken értelmezett kreatív ipar gazdasági tevékenységének komplex elemzése <i>Csonka-Ambrus Ágnes</i>	23
A pénzügyi kultúra pénz leértékelődéshez kapcsolódó hitei magyar felsőoktatási hallgatók körében <i>Dr. Csorba László</i>	43
A gördülő diók alapítványi befektetési portfólió első negyedéve (2020. április-július) <i>Cziráki Gábor</i>	62
A koronavírus hatásai a lakossági hitelpiacon <i>Dancsik Bálint</i>	71
A pénzügyi tudatosság formálásának lehetőségei a középfokú oktatásban <i>Fejes Judit Katalin</i>	80
A magyar agrárvállalkozások eszköz- és tőkeszerkezetének sajátosságai <i>Dr. Gál Veronika Alexandra – Koroseczné Dr. Pavlin Rita – Dr. Parádi-Dolgos Anett</i>	89
A COVID-19 járvány okozta hatások a számvitelre és a beszámolóképzésre <i>Dr. Hegedűs Mihály</i>	90
A Covid-19 szervezetekre gyakorolt hatásának HR aspektusai és szervezetfejlesztési lehetőségei <i>Dr. Kópházi Andrea</i>	98
A pénzügyi kultúra és pénzügyi tudatosság helyzete <i>Dr. Kovács Tamás – Dr. Szóka Károly</i>	104
A nem pénzügyi jelentéstétel szabályozása Magyarországon <i>Lippai-Makra Edit</i>	113
Új válság, új megoldások A Magyar Nemzeti Bank szerepe a gazdaság újraindításában <i>Dr. Parragh Bianka</i>	126

TARTALOM

Latin-amerikai szuveréncsődök a 19. században	
<i>Póra András</i>	144
Társadalmi felelősségvállalás számviteli dilemmái	
<i>Sereg Nikolett – Dr. Böcskei Elvira</i>	152
Zöld kötvény befektetések hazai és külföldi szemmel	
<i>Dr. Solt Eszter Éva</i>	163
A munkavégzés körülményeinek megváltozása a pandémia idején egy primer kutatás tükrében	
<i>Dr. Széles Zsuzsanna – Dr. Baranyi Aranka – Dr. Csernák József</i>	171
A KKV-k számviteli és adózási kérdései Ukrajnában	
<i>Dr. Szemjon Viktória</i>	187
Államadósság-kezelési stratégiák alakulása Közép-Európa országaiban	
<i>Tóth Balázs</i>	188
A viszontbiztosított állományátruházás gazdasági és jogi kérdései	
<i>Dr. Vértessy László – dr. Széplaki Valéria</i>	208

ONLINE OKTATÁSI PLATFORMOK ÜZLETI MODELLJEI FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEK SZÁMÁRA - MOOC-OK ÉS EGYETEMEK NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉSEINEK BEMUTATÁSA *Business Models of Online Education Platforms for Higher Education Institutions*

Dr. BETHLENDI András PhD, egyetemi docens¹

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar

SZŐCS Árpád, PhD-hallgató²

*Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gazdálkodás- és Szervezéstudományi
Doktori Iskola*

Absztrakt

Az első Massive Open Online Course (MOOC) oktatási portálok 2012-ben indultak az Egyesült Államokban. A tavalyi évben már több mint százmillió ember tanult világszerte ezen online portálok segítségével. Ekkora volumenben bármilyen online szolgáltatást biztosítani, csak fenntartható üzleti modell mellett lehet hosszú távon. A MOOC szolgáltatók gyorsan felismerték, hogy ennek egyik módja, ha jó nevű felsőoktatási intézményekkel kötnek együttműködési megállapodásokat, és az ő kurzusaikat is kínálják a portáljaik keretében. Az egyetemek pedig meglátták a marketing lehetőséget és a nemzetközi terjeszkedés eszközeit ezen együttműködésekben. Tanulmányunk keretében a legnagyobb nemzetközi MOOC szolgáltatók által az elmúlt években indított egyetemi kurzusokat mutatjuk be. Részletesen bemutatjuk, hogy ezen online diplomák milyen árazási modellek, milyen szolgáltatási csomagok mellett léptek ki a piacra. Az elemzéshez a digitális platformok üzleti modelljeit bemutató szakirodalmat vesszük alapul. A kutatás eredményei hasznos információkkal szolgálnak azon egyetemek számára, melyek a COVID-19 globális járvány hatására jelenleg tervezik a digitális oktatási szolgáltatásaikat kiterjeszteni.

*Kulcsszavak: üzleti modell, online oktatási portálok, Massive Open Online Course, felsőoktatás
JEL-kódok: I23, M14, O33*

Abstract

The first Massive Open Online Course (MOOC) educational portals were launched in 2012 in the United States. Last year, more than a hundred million people worldwide learned through these online portals. It is only possible to provide any online service in this volume with a sustainable business model in the long run. MOOC providers have very quickly realized that one way to do this is to enter into collaboration agreements with reputable higher education institutions and also offer their courses through their portals. And universities have seen the opportunity for marketing and the means of international expansion in these collaborations. As part of our study, we present university courses launched in recent years by the largest international MOOC providers. We present in detail what pricing models and service packages these online degrees have entered the market. The analysis is based on the literature presenting business models of digital platforms. The results of the research provide useful information for universities that are currently planning to expand their digital education services due to the COVID-19 global epidemic.

Keywords: business model, online education portals, Massive Open Online Course, higher education

JEL Codes: I23, M14, O33

¹ bethlendi@finance.bme.hu

² szocs.arpad@finance.bme.hu

1. Bevezetés

A Massive Open Online Course-okat (MOOC) használó hallgatók száma meghaladta a 110 milliót főt 2019-ben a Class Central oktatási portál felmérése szerint (Shah, 2019). Ez a tendencia a COVID-19 globális járvány eredményeként folytatódott 2020-ban. Ekkora volumenű felhasználó számára magas színvonalú tananyagok, zökkenőmentes portálüzemeltetés és online ügyfélszolgálat csak óriási költségekkel biztosítható. Mindezeket figyelembe véve a MOOC szolgáltatók számára fontos kihívás fenntartható üzleti modellek kidolgozása. Az elmúlt években a MOOC szolgáltatók különböző szolgáltatási csomagokat próbáltak kidolgozni, először egyéni fogyasztók, majd vállalati szereplők és célcsoportok számára. A MOOC-k első lépése az ingyenes tanfolyamoktól a nyereséges üzleti modellek felé az volt, amikor önálló kurzusaikat meghatározott díjak mellett kezdték kínálni. Ezen tanfolyamok díja jellemzően néhány tíz dollártól, néhány száz dollárig terjedt a főbb szolgáltatóknál. Fontos momentum volt, amikor egy ilyen tanfolyam elvégzése után a résztvevők már tanúsítványt is kaphattak (Shah, 2018).

A következő szint az üzleti modellek tesztelése során, az úgynevezett „micro-credentials” programok megjelenése volt. Mindez azt jelentette, hogy a résztvevők már nem csak egy-egy online kurzust vehettek igénybe, hanem tananyagok meghatározott csoportját, amelyek speciális ismereteket gyűjtenek egy adott témában. Az ilyen típusú programokhoz szintén kapcsolódnak különböző bizonyítványok, igazoló dokumentumok (Grau, 2018). A „micro-credentials” programok díja a néhány száz dollártól csaknem ezer dollárig terjed, a tanfolyam komponenseinek számától függően. Látható tehát, hogy a MOOC-ok elkezdtek az egy-egy hallgatón keresztül elérhető, egységnyi bevételi forrásokat növelni.

Az evolúciós folyamat következő lépéseként a nagy MOOC-szolgáltatók neves egyetemekkel együttműködve online diplomákat kezdték kínálni. Ezeknek a diplomáknak a megszerzése már több tízezer dollárba kerül, de a hagyományos felsőoktatási rendszerhez képest még mindig versenyképes alternatívát jelentenek, különösen az Egyesült Államokban.

A COVID-19 globális járvány a vállalati képzési eszközöket is jelentősen átalakította a home office, mint foglalkoztatási forma dinamikus elterjedésével. Mindez óriási lehetőséget kínál a MOOC szolgáltatóknak arra, hogy együttműködési partnerségeket kössenek a vállalati szektorral, és vállalati képzési programok révén elérhetővé tegyék kurzusaikat. Hiszen az elmúlt hónapokban jelentősen csökkent a tantermi képzési lehetőségek száma a járvány miatti védekezés következtében. Viszont a MOOC-ok kész tananyagokkal rendelkeznek olyan tipikus vállalati képzési témákban, mint a digitális kompetenciák fejlesztése, a mesterséges intelligencia felhasználási területei, vagy különböző programnyelvek elsajátítása.

Elemzésünk a következőképpen épül fel: Először áttekintjük az üzleti modellek fejlődésével és a MOOC mozgalommal kapcsolatos szakirodalmat és definíciókat. Ezután megvizsgáljuk a legnagyobb nemzetközi MOOC szolgáltatókat az általuk alkalmazott üzleti modellek mentén. Végül elemezzük, hogy mely eszközök kapcsán azonosíthatunk közös jellemzőket és mintákat, valamint általános fejlődési trendeket a felsőoktatási intézmények által is használható üzleti modellek kapcsán.

2. Szakirodalmi áttekintés

A „Massive Open Online Courses” kifejezést Dave Cormier vezette be 2008-ban, válaszul az ingyenes, nyílt, online tanfolyamok megjelenésére, amelyek korlátlan számú résztvevőnek tették lehetővé a tanulást (Power & Coulson, 2015). A szegmentált tanulási objektumoktól eltérően, a MOOC-k egy komplex tanfolyami élményt jelentenek, előre meghatározott tanulási útvonallal (Phan, McNeil, & Robin, 2015). Ezen a tanulási struktúrán belül a tanulók áttekinthetik az oktatási tartalmakat (pl. videókat nézhetnek), találkozhatnak a terület rangos

szakértőivel (pl. online konzultáció keretében). Továbbá interakciókat, értékelést és tanúsítványt vagy diplomát kaphatnak (Lin, 2019).

Ha részletesen megnézzük az Educational Technology (EdTech) szektor dinamikus növekvő vállalatait, alapvetően két fő szolgáltatási területet határozható meg. Az EdTech startup-ok egy része széles felhasználói bázist tudott kiépíteni a tanulást támogató platformok és keretrendszerek fejlesztésével, másik fele pedig egy népszerű témához (pl. matematika, angol) kapcsolódóan fejleszt oktatási tartalmakat (Bethlendi & Szőcs, 2019). Az elmúlt években azonban a felhasználók számának növekedése és a folyamatos informatikai fejlesztés igénye felvetette azt a kérdést, hogyan lehet fenntarthatóan működtetni ezeket az online oktatási platformokat.

A digitális gazdaság fejlődésének eredményeként a kapcsolódó üzleti modellek dinamikus fejlődésen és diverzifikáción mentek keresztül az elmúlt években. Maga az üzleti modell definíciója úgy határozható meg, hogy a vállalkozás által a profit megszerzése érdekében alkalmazott alapvető üzleti döntések és kompromisszumok összegzése (Hamermesh, Marshall, & Primohamed, 2002). Másrészt egy üzleti modell leírja annak alapját, hogy a szervezet hogyan hoz létre, közvetít értéket (Osterwalder & Pigneur, 2010). Egy további megközelítés szerint az üzleti modell alapvetően kilenc különböző komponenssel írható le: értékajánlat, ügyfélszegmens, közvetítő csatorna, ügyfélkapcsolat, bevételi forrás, kulcsfontosságú erőforrás, kulcsfontosságú tevékenység, kulcsfontosságú partnerek és költségstruktúra (Osterwalder & Pigneur, 2010). Kalman pedig az üzleti modellek következő három elemét azonosította: (1) Ügyfélérték-ajánlat; (2) Infrastruktúra (mind erőforrások, mind folyamatok) és (3) Pénzügyi szempontok (Kalman, 2014).

A Class Central oktatási platform elemzése szerint a legnagyobb MOOC-szolgáltatók hasonló evolúciós folyamaton mennek keresztül üzleti modelljük fejlesztése során. Eredetileg az összes MOOC szolgáltató díjmentesen kínált kurzusokat. Mára viszont a szolgáltatók komplex termék és szolgáltatás palettát kínálnak, melyek díjazása a néhány tíz dollártól a több százezer dollárig terjedhet. A Class Central mindezek tükrében hat különböző szolgáltatási szintet azonosított, amelyek keretében a MOOC szolgáltatók bevételt realizálhatnak (Shah, 2018).

1. ábra: A MOOC szolgáltatók bevétel realizálási lehetőségeinek hat szintje

Forrás: Shah (2018)

A MOOC-k számára fontos fejlődési irány tehát, ha az egyéni felhasználói bázisukra építve, a felsőoktatási intézményekkel, illetve a üzleti szféra szereplőivel tudnak kialakítani partnerségi együttműködéseket.

A következőkben részletesen bemutatjuk, hogy a hat fejlesztési állomást illetően, a tizenöt legnagyobb, nemzetközi MOOC szolgáltató mely szinteken nyújt szolgáltatásokat.

3. Kutatási módszertan

Elemzésünk első részeként tizenöt nagy nemzetközi MOOC szolgáltatót választottunk ki. Az első MOOC-okat az Egyesült Államokban alapították, de az elmúlt években több jelentős nemzetközi szereplő is megjelent. Európában az Egyesült Királyság és a skandináv országok hagyományosan erősek a digitális oktatás terén. Az utóbbi időben azonban a német, francia és spanyol nyelven működő MOOC-ok is jelentős számú felhasználót tudtak regisztrálni. Globális

szinten a MOOC-k Kínában és Indiában tudtak még dinamikusan növekedni, köszönhetően a jelentős számú, homogén nyelvi bázissal rendelkező, hazai felhasználónak.

A kutatás keretében a vizsgált tizenöt MOOC-szolgáltató online elérhető adatait gyűjtöttük össze és rendeztük adatbázisba, a Class Central által meghatározott hat monetizációs lépés mentén. Ezt követően elemeztük, hogy az egyes bevételgeneráló eszközök közül, melyek a legjellemzőbbek a vizsgálat csoporton belül, és milyen közös mintákat mutatnak a MOOC-ok az egyes fejlődési fázisok kapcsán.

A Class Central oktatási portál felmérése szerint 2019-ben a következő öt MOOC szolgáltató rendelkezett a legtöbb felhasználóval világszerte:

1. táblázat: A legtöbb regisztrált felhasználóval rendelkező nemzetközi MOOC-ok

	Tanulók száma	Kurzusok száma	Micro-credentials programok száma	Diplomák száma
Coursera	45 millió	3.800	420	16
edX	24 millió	2.640	292	10
Udacity	11.5 millió	200	40	1
FutureLearn	10 millió	800	49	23
Swayam	10 millió	1.000	0	0

Forrás: Shah (2019)

2020-ban várhatóan az összes MOOC-szolgáltató felhasználóinak száma nőni fog a COVID-19 globális járvány miatt. Az ehhez kapcsolódó és elemezhető adatok azonban csak a negyedik negyedévben vagy 2021 elején állnak majd rendelkezésre.

Elemzésünk keretében a fentiekben bemutatott öt legnagyobb MOOC szolgáltatót, további tíz, nemzetközi szolgáltatóval egészítettük ki az általuk kommunikált felhasználószámok volumene alapján:

2. táblázat: Az elemzés keretében vizsgált MOOC szolgáltatók

MOOC	Headquarters Location
<i>Coursera</i>	Mountain View, California, United States
<i>Udemy</i>	San Francisco, California, United States
<i>edX</i>	Cambridge, Massachusetts, United States
<i>Udacity</i>	Mountain View, California, United States
<i>Kadenze</i>	Valencia, California, United States
<i>LinkedInLearning</i>	Carpinteria, California, United States
<i>Skillshare</i>	New York, New York, United States
<i>FutureLearn</i>	London, England, United Kingdom
<i>Openclassrooms</i>	Paris, Ile-de-France, France
<i>Coorpacademy</i>	Lausanne, Vaud, Switzerland
<i>iversity</i>	Berlin, Berlin, Germany
<i>FUN-MOOC</i>	Paris, Ile-de-France, France
<i>Miriadax</i>	Madrid, Spain
<i>Swayam</i>	Kolhapur, Maharashtra, India
<i>XuetangX</i>	Beijing, Beijing, China

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

A MOOC-ok által ingyenesen vagy freemium modellben kínált kurzusokról, illetve a micro-credential programokról naprakész információk érhetők el a szolgáltatók honlapján. A frissen megjelenő, díjmentes kurzusok kommunikációját nemcsak maguk a portálok végzik,

hanem közösségimédia csoportok (pl. a Facebook-on) is létrejöttek ebből a célból az elmúlt években. Szintén közös jellemzője a portáloknak, hogy az egyetemi együttműködések keretében elfogadott kreditek és online diplomák kapcsán nemcsak az érintett MOOC-szolgáltatók, hanem a programban résztvevő felsőoktatási intézmények is aktív kommunikációs kampányt folytatnak. A vállalati képzési programokkal és szolgáltatásokkal kapcsolatos információk a MOOC-ok portáljain jellemzően a "for enterprises" vagy a "for business" menüpontok alatt érhetőek el, általában külön aloldalon.

A tizenöt vizsgált MOOC-szolgáltató esetében elemzett hat monetizációs lépés kapcsán az alábbi táblázatban foglaltuk össze, hogy mely szolgáltatások, mely portálon érhetőek el (1-es azt jelenti, hogy elérhető a szolgáltatás, a 0 pedig azt, hogy nem):

3. táblázat: Az elemzés keretében vizsgált MOOC szolgáltatók monetizációs lépései

	Free és Freemium	Tanúsítvány	Micro-credential	Egyetemi kredit	Online diploma	Vállalati képzések
<i>Coursera</i>	1	1	1	0	1	1
<i>Udemy</i>	1	1	1	0	0	1
<i>edX</i>	1	1	1	1	1	1
<i>Udacity</i>	0	1	1	0	1	1
<i>Kadenze</i>	1	1	1	1	0	0
<i>LinkedInLearning</i>	0	1	1	0	0	1
<i>Skillshare</i>	1	0	0	0	0	0
<i>FutureLearn</i>	1	1	1	1	1	1
<i>Openclassrooms</i>	1	1	0	0	1	1
<i>Coorpacademy</i>	1	0	0	0	0	0
<i>iversity</i>	1	1	0	1	0	1
<i>FUN-MOOC</i>	1	1	1	1	0	0
<i>Miríadax</i>	0	1	1	1	0	1
<i>Swayam</i>	1	1	0	0	0	0
<i>XuetangX</i>	1	1	1	1	0	1

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

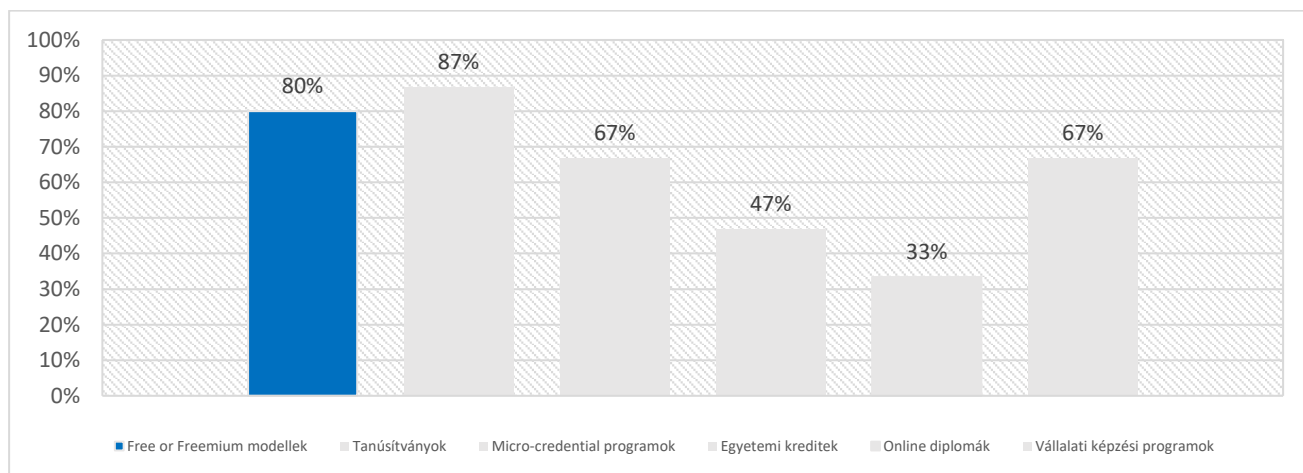
4. Kutatási eredmények

A rendelkezésre álló adatok elemzése alapján megállapítható néhány általános tendencia a MOOC szolgáltatók által alkalmazott, bevételtermelő eszközökkel kapcsolatban. A szolgáltatók jelentős része arra továbbra is törekszik, hogy ingyenesen vagy freemium változatban elérhető tanfolyamokat is fenntartsa a célközönsége számára. Az elsődleges bevételi lehetőség azonban az, amikor díjat kérnek a kurzusok vagy micro-credential programok elvégzését igazoló bizonyítványok kiállításáért. A kurzusok elfogadása egyetemi kreditként és az online diplomák kibocsátása felsőoktatási intézményekkel partnerségben még a legnagyobb szolgáltatók körében sem általános. Ennek egyik legfőbb oka, hogy a világ legtöbb részén jelentős szabályozási környezet védi a felsőoktatási intézmények akkreditációs folyamatait. Megállapítható továbbá, hogy a vállalati képzések felé nyitás fontos fejlődési és növekedési területet jelent minden MOOC-szolgáltató számára.

4.1. Free és freemium modellek

Anderson meghatározása szerint a freemium üzleti modell esetében a szolgáltató egy mindenki számára ingyenes alapváltozatot kínál, annak érdekében, hogy aztán ennek segítségével a felhasználók egy részét a prémium verzió igénybevételére sarkalja (Anderson, 2009). A

freemium modell hatalmas felhasználói bázist hozhat létre a vállalatok számára, és az ingyenes felhasználókat fizető ügyfelekké alakíthatja (Kannan, Gu, & Ma, 2019). A vizsgált MOOC-ok 80%-ánál továbbra is lehetőség van egyes kurzusok díjmentes megtekintésére. A teljesen ingyenes lehetőség mellett azonban sok esetben további feltételekkel is találkozhatunk. Ilyen eset például, amikor egy tanfolyam csak meghatározott ideig érhető el ingyenesen. Egy másik modell, amikor a kurzus megtekintése ingyenes, de ha bizonyítványt is szeretne szerezni a résztvevőtől, akkor annak kiállítás díjért fizetnie kell:

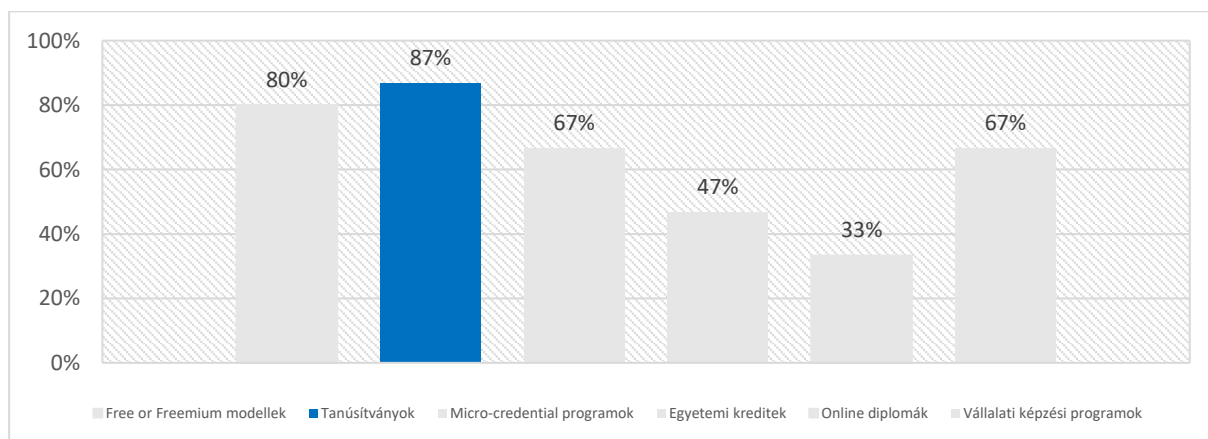
2. ábra: Free és Freemium modellek alkalmazása

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

4.2. Tanúsítványok

A legtöbb nagy MOOC-szolgáltató első lépése a fenntartható üzleti modellek felé az volt, amikor a kurzusokhoz kapcsolódó tanúsítványokért, bizonyítványokért díjakat kezdtek felszámolni. 2020-ban már egyetlen nagy MOOC-szolgáltató sem kínál rutinszerűen ingyenes tanúsítványt, bár a FutureLearn néhány tanfolyamon ingyenes frissítést kínál (Shah, 2020).

A vizsgált tizenöt MOOC-szolgáltató 87%-a esetében van lehetőség valamilyen tanúsítványt kapni, ha a hallgató elvégezte az online kurzust és megfizette ennek vagy a kapcsolódó tanúsítvány kiállításának díját:

3. ábra: Tanúsítványok

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

Az online tanulási eszközök kapcsán különösen fontossá váltak a tematikus közösségi média platformok. Az olyan portálok, mint például a LinkedIn, fontos szerepet játszanak az egyének

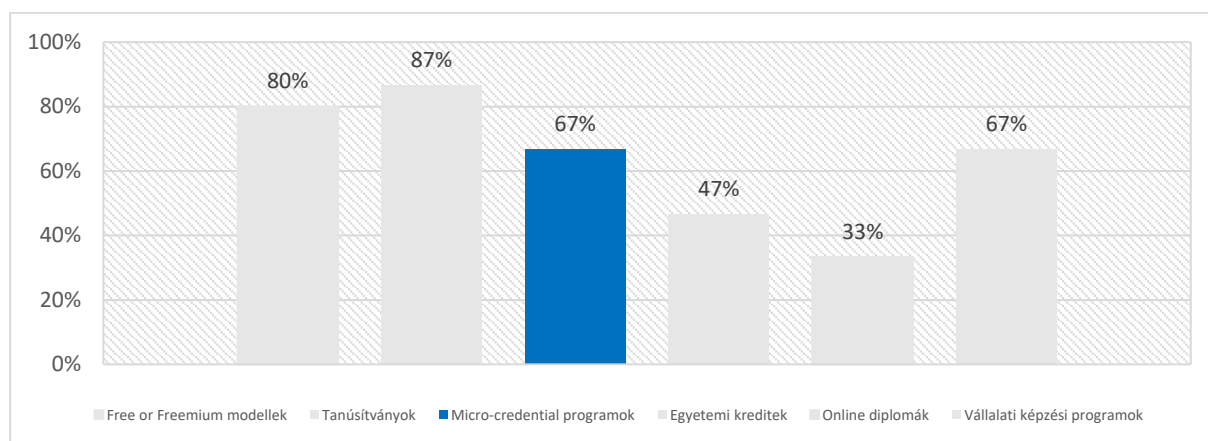
szakmai karrierjének bemutatásában, egyéni brand-jük felépítésében. Hiszen ma már a felhasználók nemcsak a felsőoktatási intézményekben szerzett diplomáikat osztják meg LinkedIn-profiljuk részeként, hanem szívesen posztolnak arról is, ha sikeresen elvégeztek egy online tanfolyamot.

Az egyes tanfolyami bizonyítványok mellett néhány szolgáltató létrehozta saját tanúsítási programját is. Ilyenek például a Coursera, az edX XSeries vagy az Udacity nanodegree programjai (Shah, 2018). A kurzusok csoportosítása a MOOC-k üzleti modelljeinek következő lépéséhez, a micro-credential programokhoz vezetett.

4.3. Micro-credential programok

A micro-credential programok célja, hogy konkrét ismeretekre, készségekre vagy kompetenciákra összpontosító kurzusokat csoportosítsanak az érdeklődők számára. A különböző micro-credential programok legnagyobb hiányossága az volt, hogy nem került kialakításra olyan nem nemzetközi szabványosítás, mely segíthetné a kurzusok értékelését és összehasonlítását mind a tanulók, mind a munkaadók számára. A FutureLearn, a France Université Numérique (FUN), az OpenupED, a Miriadax és az EduOpen konzorciuma 2019 májusában jelentette be a „Common Microcredential Framework” elnevezésű kezdeményezést. A keretrendszer célja, hogy szabványokat hozzon létre Európa vezető MOOC platformjai és a kapcsolódó felsőoktatási intézmények micro-credential programjait illetően.

Az elemzésbe bevont tizenöt MOOC szolgáltató 67%-a alakított ki olyan micro-credential programokat, amelyek újabb lehetőséget kínálnak a kurzusok értékesítésére.

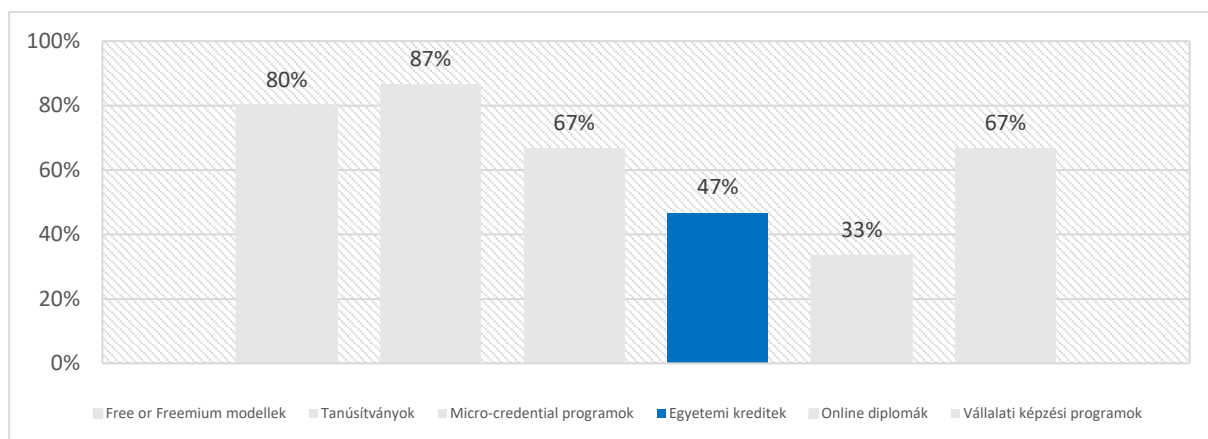
4. ábra: Micro-credential programok

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

4.4. Egyetemi kreditek

A fogyasztói bizalom kiépítésének egyik fontos eszköze a MOOC szolgáltatók számára, ha jó nevű felsőoktatási intézményekkel lépnek partnerségre. Az üzleti modellek fejlődése során a nagy MOOC szolgáltatók felismerték, hogy széles fogyasztói bázisra tehetnek szert, ha az egyetemek hajlandók elfogadni kurzusaik teljesítését kreditpontok formájában. Ez a fajta együttműködés először az Egyesült Államokban alakult ki. Az ilyen típusú együttműködések keretében a MOOC-oknak figyelembe kell venniük a felsőoktatási intézmények akkreditációs eljárásait is. Ahhoz, hogy egy MOOC portál keretében kínált tanfolyam egyetemi kreditként elfogadható legyen, jelentős minőségi követelményeknek kell megfelelnie.

A vizsgált szolgáltatók csupán 47%-a tudta ebben a formában bővíteni a szolgáltatásai körét:

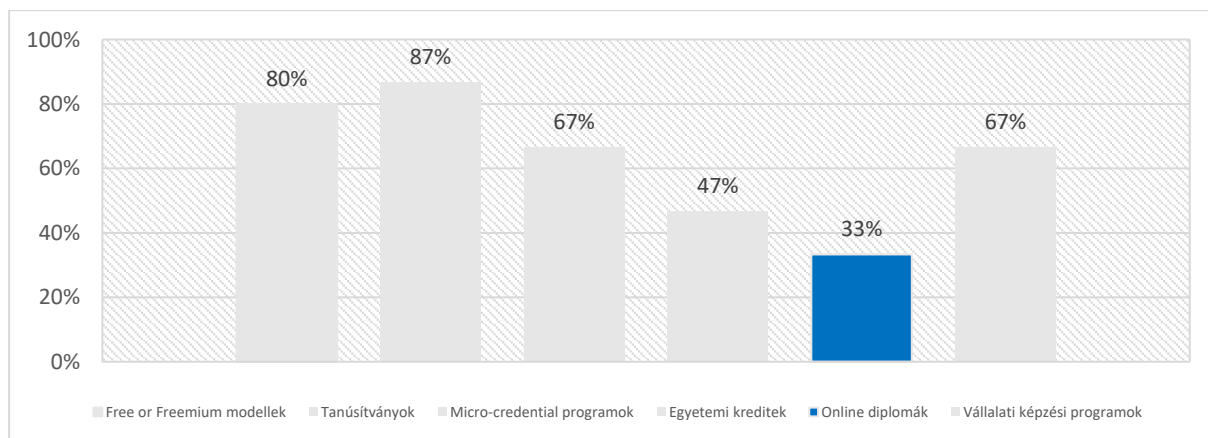

5. ábra: Egyetemi kreditek
Forrás: Saját szerkesztés (2020)

4.5. Online diplomák

A MOOC-ok üzleti modelljének fejlődése során a következő lépés szintén a felsőoktatási intézményekhez kapcsolódott, amikor egyetemekkel partnerségben kezdtek online diplomákat kínálni. A Georgia Tech által az Udacity-n keresztül kiadott Online Master of Science in Computer Science (OMSCS) még 2013-ban került meghirdetésre. Két évbe telt, mire a következő hasonló képzést (az iMBA-t az Illinoisi Egyetemen a Coursera-n keresztül) 2015-ben meghirdették. 2017-ben viszont már legalább 9 mesterképzés volt elérhető MOOC platformokon keresztül. Most, 2020 közepén, nem kevesebb, mint 55 diplomát lehet online teljesíteni a MOOC portálokon keresztül (Ledwon, 2020).

Ezeknek a diplomáknak a megszerzése már több tízezer dollárba kerül, de a hagyományos felsőoktatási intézmények által kínált képzésekhez képest még mindig versenyképes alternatívát kínálnak, különösen az Egyesült Államokban. Az üzleti modellek fejlődésének ezen állomását már nem könnyű „megugrani” a MOOC szolgáltatók számára. Mindezt az is alátámasztja, hogy az elemzésbe bevont tizenöt nemzetközi MOOC-szolgáltató csupán egyharmada kínál ilyen online diplomákat:

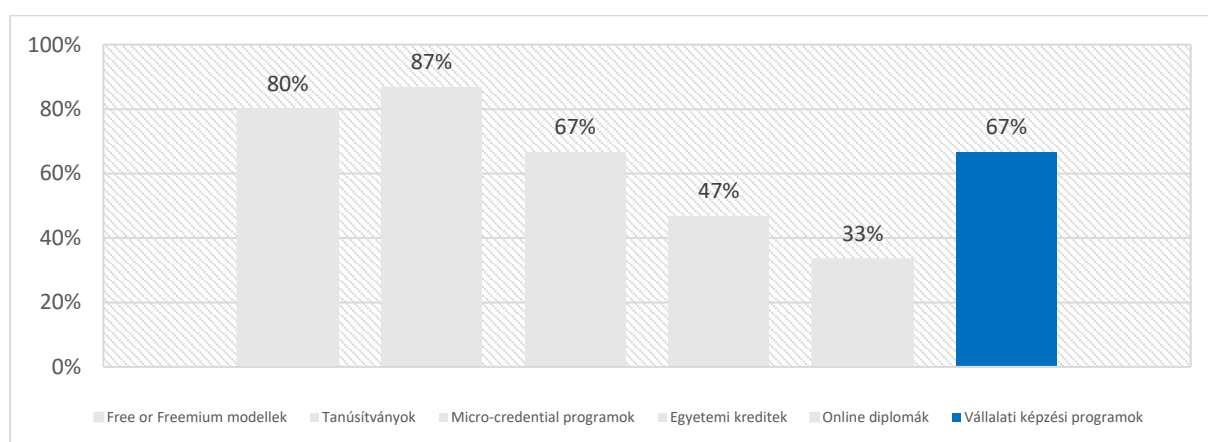

6. ábra: Online diplomák
Forrás: Saját szerkesztés (2020)

4.6. Vállalati képzési programok

2020 tavaszán a Georgia Tech Egyetem elkezdte az online kurzusait a Udacity MOOC portál helyett, saját e-learning keretrendszerében elérhetővé tenni a hallgatók számára. A korábbi kurzusok továbbra is elérhetőek lesznek az Udacity-n, de az új tanfolyamok, olyan népszerű témákban, mint például a mesterséges intelligencia vagy a deep learning, közvetlenül a Canvas nevű egyetemi keretrendszeren keresztül lesznek elérhetőek. Mindezzel lényegében lezárult az egyetem és a MOOC közötti hétéves partnerség. Ez a példa arra ösztönözheti a nagy MOOC szolgáltatókat, hogy üzleti modelljüket ne kizárólag a nagy egyetemekkel való együttműködésre alapozzák.

A MOOC-ok számára jelentős piaci lehetőség kínálkozik a vállalati tréningek területén. A vizsgált MOOC-szolgáltatók közel kétharmada nyitott az üzleti szolgáltatások iránt az elmúlt években. Jellemzően önálló kurzus csomagokat és egyedi ajánlatokat kínálnak a vállalati ügyfeleknek:

7. ábra: Vállalati képzési programok

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

5. Következtetések

Az elmúlt években a MOOC szolgáltatók számára fontos kihívás volt olyan üzleti modellek kidolgozása, melyek biztosítják fenttartható és rentábilis működésüket. A MOOC-szolgáltatók jelentős része továbbra is törekszik arra, hogy ingyenesen vagy freemium változatban is biztosítson elérhető kurzusokat a felhasználói számára. Hiszen ez a működési modell hatalmas felhasználói bázist hozott létre számukra, és lehetőséget kínált arra, hogy a díjmentesen regisztráltak egy részéből idővel előfizetők váljanak.

A MOOC szolgáltatók üzleti modelljeinek fejlődése során az elsődleges bevételi lehetőséget az jelentette, amikor díjat kezdtek kérni a kurzusaik vagy micro-credential programjaik elvégzését igazoló bizonyítványok kiállításáért. A kurzusok elfogadása egyetemi kreditként és az online diplomák kibocsátása még a legnagyobb szolgáltatók körében sem általános. Pedig ez a szolgáltatás típus jóval magasabb díjon kínálható és ugrásszerű bevételnövekedést eredményez a szolgáltatók számára. Viszont az egész világon, jelentős szabályozási környezet védi a felsőoktatási intézmények akkreditációs folyamatait, melynek nem könnyű a MOOC-oknak megfelelni. Megfigyelhető továbbá, hogy egyes felsőoktatási intézmények elkezdtek az önállósodás útjára lépni, és már nem egy MOOC szolgáltatóval közösen kínálják online kurzusaikat, hanem önálló keretrendszerek, portálok segítségével.

A vizsgált MOOC-szolgáltatók közel kétharmada nyitott az elmúlt években az üzleti szolgáltatások irányába. A COVID-19 globális járvány jelentősen átalakította a vállalati képzési

eszközöket a „home office”, mint foglalkoztatási forma dinamikus elterjedésével. Ezek a körülmények óriási lehetőséget kínálnak a MOOC szolgáltatók számára arra, hogy együttműködési partnerségeket kössenek a vállalati szektorral, és tanfolyamaikat vállalati képzési programok révén tegyék elérhetővé. Bár a 2020-as év számos gazdasági ágazat számára okozott nehézségeket a globális járvány hatásai miatt, azonban az olyan EdTech szolgáltatók számára, mint a MOOC-ok, nem várt piaci lehetőségeket nyitott meg.

Irodalomjegyzék

- Anderson, C. (2009). *Free: The Future of a Radical Price*. Santa clara, CA, USA: Hyperion.
- Bethlendi, A., & Szőcs, Á. (2019). Unicorns teaching the world: the rise of Edtech startups. *Informacios Tarsadalom*, 49-59.
- Grau, A. I. (2018. March 18.). *Medium*. Forrás: <https://medium.com/>: <https://medium.com/massart-innovation/edx-mooc-with-a-mission-and-a-profit-motive-8d19db93005b>
- Hamermesh, R. G., Marshall, P. G., & Primohamed, T. (2002). *Analysis for the Entrepreneur*. USA: Harvard Business School.
- Kalman, Y. M. (2014). A race to the bottom: MOOCs and higher education business models. *The Journal of Open, Distance and e-Learning*.
- Kannan, P. K., Gu, X., & Ma, L. (2019). How Companies Can Get the Most Out of a Freemium Business Model. *Harvard Business Review*.
- Ledwon, H. (2020. May 31.). *Class Central MOOC Report*. Forrás: <https://www.classcentral.com/>: <https://www.classcentral.com/report/mooc-based-masters-degree/>
- Lin, J. (2019). *A New Definition of MOOCs: Arising from Influential MOOCs Research between 2008 and 2018*. Japan.
- Osterwalder, A., & Pigneur, Y. (2010). *Business model generation: A handbook for visionaries, game changers, and challengers*. New Jersey, USA: John Wiley & Sons.
- Phan, T., McNeil, S., & Robin, B. R. (2015). Students' Patterns of Engagement and Course Performance in a Massive Open Online Course. *Computers & Education*, 95.
- Pickard, L., Shah, D., & Se Simone, J. (2018). Mapping Micro-credentials Across MOOC Platforms. *IEEE*, (old.: 17-21).
- Power, A., & Coulson, K. (2015). What are OERs and MOOCs and what have they got to do with prep? *British Journal of Midwifery*, 282-284.
- Resei, C., Staubitz, T., Friedl, C., & Rohloff, T. (2019). *CORSHIP Result 1.1c: Micro-Credentials in EU and Global*. Erasmus+.
- Shah, D. (2018. January 17.). *Class Central MOOC Report*. Forrás: <https://www.classcentral.com/>: <https://www.classcentral.com/report/six-tiers-mooc-monetization/>
- Shah, D. (2019. December 2.). *Class Central*. Forrás: <https://www.classcentral.com/>: <https://www.classcentral.com/report/mooc-stats-2019/>
- Shah, D. (2020. April 27.). *Class Central*. Forrás: <https://www.classcentral.com/>: <https://www.classcentral.com/help/faq-certificate>

FÓKUSZPONTBAN A DIGITALIZÁCIÓ – A PANDÉMIA VÁLLALATOKRA GYAKOROLT HATÁSAI

The Effects of the Pandemic on the Companies with Special Regard of the Digitization

Dr. habil. BÖCSKEI Elvira PhD, egyetemi docens, tanszékvezető

*Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar,
Pénzügyek Tanszék*

KIS Vencel, egyetemi tanársegéd

*Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar,
Pénzügyek Tanszék*

Absztrakt

A Magyarországot is elérő pandémia nemcsak az ország lakosságának mindennapjait alakította át, hanem érintette a magyar vállalatok működését és stabilitását is. A járványhelyzet jellemzően megváltoztatta a munkavégzés feltételeit, az otthoni munkavégzés került előtérbe. Az értekezletek és tárgyalások online lehetőségét a digitalizáció biztosította. A vállalatok eltérően reagáltak az új helyzetre, voltak olyanok, akik „csak” a túlélésre rendezkedtek be, míg mások új kihívásként tekintettek a váratlan helyzetre, és a költségek csökkentésének lehetőségét keresték, vagy esetlegesen egy elmaradt beruházás megvalósítását helyzetük kilátásba. Az új helyzet új stratégia kialakítására „kényszerítette” a vállalkozásokat, amelyben egyértelműen kulcs szerepet játszott és játszik a digitalizáció, a különféle vállalati irányítási rendszerek megfelelő alkalmazása. A munka átszervezése mind a vállalkozásoktól, mind pedig a munkavállalóktól nagyfokú rugalmasságot, kreativitást, és felelősségteljes munkavégzést követelt meg.

*Kulcsszavak: pandémia, digitalizáció, költségmegtakarítás, távoli munkavégzés
JEL-kódok: M10, O10, O33*

Abstract

In 2020, the pandemic has reached Hungary too, which caused several changes not only in the life of society but had massive impact on the Hungarian corporations. Employees were forced to stay away from the public areas, what meant a radical change in the process of working. Many people lost their job, others had to switch to a remoted working station. Meetings went online, negotiations and employment with minimized personal contact along with the digitalization as a keyword. While some firms became unable to continue to operate, the rests could enjoy the benefit of cost reduction. Digitalization got a key role in this transformed situation, enterprise resource planning systems seemed to be even more important than before and the electronic administration raised to beat the manual alternative. In addition to this, the corporations and their employees had to conform to the new circumstances which required the new improved working morale.

*Keywords: pandemic, digitalization, cost reduction, remoted working station
JEL Codes: M10, O10, O33*

1. Bevezetés

A járványhelyzet következtében komoly krízishelyzettel szembesült a világ, új kihívásokra kényszerítette a vállalkozásokat. Nincs olyan vállalkozás, akit ne érintett volna a megváltozott körülmény. Jellemzően negatív hatásokkal szembesültek, ezt támasztja alá, hogy a GDP az

előző éves időszakokhoz viszonyítva csökkent (Ma et al., 2020). Globálisan a világ nehéz helyzetbe került, a termelés akadozott, munkavállalók veszítették el állásukat (Fu és Shen, 2020). A kezdeti sokk után, új innovatív lehetőségek kerültek előtérbe. Egyértelműen fókuszpontba került a digitalizáció.

2. Fókuszpontban a digitalizáció

A digitalizáció valamennyi ágazatba begyűrűzött, újfajta megoldásokat is kínálva a folyamatok megoldására, vagy esetlegesen leegyszerűsítésére. Az informatika térnyerése nem érte teljesen váratlanul a cégeket – ugyanis eddig is jelen volt, sokkal inkább – a megváltozott körülmények voltak azok, amelyek új kihívás elé állították a gazdaság szereplőit. Vitathatatlan tény, hogy a pandémia kialakulásával fókuszpontba került a digitalizáció.

A személyes ügyintézészt felváltotta az online ügyintézés, vagy a személyes megjelenést igénylő ügyek digitális támogatása. Erre példa az időpontfoglaló funkció beépítése a szoftverekbe, amellyel elősegítik az előzetes bejelentkezését, meggyorsítva és nem utolsó sorban kontrollálhatóvá téve az ügyintézészt.

A digitalizáció következménye a rendelkezésre álló óriási mennyiségű adat, ami többek között az ügyintézéseket is jellemzi. Ezen adatok pedig az emberek viselkedésére jellemző trendeket, szokásokat rejtik magukban, amely egyben más tudományterületek (adatelemzők, szociológusok stb.) számára is új felismeréseket, indukálnak. Az elemzés elvégzése egyfelől nélkülözhetetlenné vált a kormányok számára, hiszen az adatok elemzésével tudják a lehető legpontosabb becsléseket elvégezni a jövőt érintő folyamatok és következmények tekintetében, másfelől pedig a kontrollerek szerepe is reflektorfény alá került.

A vállalatok vezetőinek a működésüket tökéletesen reprezentáló kimutatásokra van szükségük, a reális terv és tényadat páros meghatározására és a döntéshozatal minél könnyebb kivitelezésére. A digitalizációnak köszönhetően (ideális esetben) egy pillanat alatt hozzáférhetünk a legszükségesebb, legjobb minőségű adatokhoz, ezzel radikálisan csökkentve a döntéshozáshoz szükséges időegységet.

A pandémia által kialakult „kényszer” digitalizáció innovatív eszközként került a vállalkozások kezébe. Mivel a vásárlók többsége a személyes vásárlás helyett az internetes alternatívát választotta, elengedhetetlen egy igényes, átlátható és informatív weboldal készítése, sőt, fizikai terméket árusító vállalkozásoknak a webshop kialakítása és üzemeltetése. Az informatika adta lehetőségeket kihasználva olyan újító erejű megoldások születtek, mint a virtuális bemutatótermék, amelyek a személyes vásárlást szimulálják, így a vásárlók otthonról térezhetik át a vásárlás érzését. Ezen megoldásoknak köszönhetően a vásárlókban felmerülő bizalmatlanság csökkenthető, a vásárló és eladó egymáshoz közelebb kerülhet és a sokakban még félelmet generáló online vásárlásnak egy új generációja született meg.

3. Vállalatirányítás rendszerek elterjedése – vállalati méret és érettség

A digitalizáció térhódításának egyik jövőbeni várható eredménye a vállalatirányítási rendszerek kiépítése, elterjedése lesz. Ezen rendszer célja a vállalatok érintő összes folyamatnak az összehangolása a hatékonyság növelésének érdekében. Amíg néhány funkció jelentősége megnövekszik, addig másik metódusok fontossága kerül háttérbe az optimális működés felé tendálva. A koronavírus jelenléte alatt egyik kiemelkedően fontos területté vált az ellátási lánc és annak menedzsmentje. Az ellátási lánc átfogja a termelésben érintetteket a beszállítóktól kezdve a termelőkön keresztül egészen a végfelhasználóig (Stefanou, 1999). Ennek a láncnak minden tagjára nyomást gyakorolnak különböző tényezők, mint például a vásárlói elvárások (Manavalan és Jayakrishna, 2019), amik a pandémia során részben átalakultak és újfajta igényeket támasztottak a vállalkozókkal szemben.

A vásárlói türelmetlenség és az élvezeti, valamint élelmiszer cikkek iránti azonnali birtoklási vágy a vállalatokat olyan kihívás elé állítja, amelyben elengedhetetlen az ellátási lánc szemei közötti megrendíthetetlen kapcsolat. Az alapanyagokat biztosító beszállító megcsúszása az egész gyártási folyamatot időben kitolhatja, így a gyártók számára elsődleges fontosságúvá vált a megbízhatóság, az ellátási lánc újragondolása és tervezése. Ez a bizalom a partnereket egymáshoz közelebb hozta, talán még közelebb is, mint az egészséges volna (Donthu és Gustafsson, 2020).

A gördülékeny kapcsolattartás, folyamatszervezés és gyártástervezés kulcsa lehet a vállalatirányítási rendszer. Fontos azonban, hogy a vállalat méretéhez és érettségéhez viszonyítva megfelelő szoftver kerüljön bevezetésre. Enne egyik magyarázata az, hogy a túl komplex szoftverek megbonyolítják a vállalkozás működését ahelyett, hogy egy új lendületet adjon neki. Másik magyarázata pedig a költségek oldaláról fogható meg, miszerint egy vállalatirányítási rendszer akár óriási beruházás is lehet, ami mindenképpen egy hosszú távon megtérülő befektetésnek minősül, ezzel szemben pedig a veszélyhelyzet negatívumait megtapasztaló szervezetek elsődleges túlélési céljaihoz mérten nem túl racionális döntés.

A vállalati környezet teljesen volatilis, ezért az előrejelző, figyelmeztető mutatókkal KPI-okkal foglalkozni kell. Ez – és az elkészítésre szánt idő rövidülése – jellemzője a sikeres riportolásnak, melyet kiegészít, kiszolgál ennek informatikai útra terelése, illetve a szabványosítás. A hatékonyság növelése, a költségek csökkentése talán soha nem volt olyan fontos, mint manapság [Szóka, 2016].

A vállalat vezetőinek döntéstámogatására is meg kell találni a megfelelő eszközt. A terv és tényadatok rendszeres felügyelet alatt tartása a kontroller munkáján alapszik, hiszen a vezetői számvitel az a terület, ami a szervezet döntéshozóit tájékoztatja a működésről és az aktuális helyzetről. A korábban említett, karantén alatt felgyorsult igénykielégítés párja a villámgyors információáramlás és rendszerből való adatkinyerés lehetősége. Ez az úgynevezett valós idejű lekérdezés témaköre, aminek köszönhetően azonnal, egy gombnyomásra megtudhatjuk a vállalkozás valós helyzetét. Itt kapcsolódnak még be az üzleti intelligencia eszközök, amelyek segítségével vizuálisan is ábrázolhatók a rendszerből lekérdezett adatok, így még inkább megkönnyítve a vezetői és tulajdonosi döntéseket.

4. Nemzetközi kereskedelem versus hazai lehetőségek

Egy vállalat életútjának elején első körben nemzeti szinten próbál meg sikereket elérni és adott országon belül próbál terjeszkedni. Majd ahogy a vállalkozás növekszik, úgy idővel belép a nemzetközi piacra és külföldi partnereket keres. A veszélyhelyzet bejelentésének velejárója a határok bezárása, a turizmus leállása, így a nemzetközi kapcsolattartás és üzletkötés módjának komplikálttá válása. A vállalatirányításban megfigyelhető szűkülő ellátási lánc és megbízhatóság szem előtt tartása miatt, a szervezetek hazai szinten próbálnak új, alternatív partnereket találni.

Járványhelyzet esetén nem meglepő az adott ország gazdálkodóinak támogatása, az adott országban készült termékek előtérbe helyezése. Az adott ország vállalkozásaira kedvező hatással van, hiszen a hazai piaci részesedésük növekedik. Ugyanakkor negatív hatásként értelmezhető az importtermékek iránti bizalomvesztés (Donthu és Gustafsson, 2020). További negatív hatás, ha ez a bezárkózás hosszú távon fennmarad, mert egyrészt az országok saját erőforrásaik végesek, másrészt a nemzetközi kereskedelemben rejlő lehetőségek elvesztése csak tovább mélyíti a válságot.

5. Rövid távú stratégia – költségcsökkentési lehetőségek

5.1. Eredményesség számokban

Egy vállalat eredmények növeléséhez vagy a költségeket kell csökkenteni vagy a bevételek növelni. Mivel a járványhelyzetben a termelés, bizonyos szükségletek csökkenésével jár (export visszaesése), így a bevételek nem minden esetben növelhetők, sőt inkább jelentős visszaeséssel kell számolni. Ebben az esetben a költségek csökkentése jelenthet megoldást.

A gazdálkodó szerv egyik nem túlságosan népszerű költségcsökkentési lehetősége a munkavállalói állomány leépítése. A munkavállalók elbocsátásának tovaryűrűző hatása érzékenyen érinti nem csak az adott vállalkozást – a munkavállalóról nem is beszélve – hanem nemzetgazdasági szinten is számolni kell annak negatív következményeivel.

A háztartások számára jelentős pénzkiesést hozhat, csökkentve ezáltal a bevásárlás során elkölthető pénz mennyiségét. A kevesebb elköltött pénz mennyiség pedig a kínálat oldalára is hatást gyakorol, hiszen csökkenhet a termékeik iránti kereslet.

Ideiglenesen ugyan bizonyos ágazatok esetében egy fellendülés figyelhető meg (lásd élelmiszeripar), azonban ez csak rövidtávon jelentkezik, az élelmiszeripari termékek beraktározásának, felvásárlásának eredményeként.

Vállalkozói oldalról jelentős költségcsökkenést eredményezhet a távoli munkavégzésre való átállás is. Ugyan rövidtávon nem feltétlenül csökkennek a költségek, de hosszabb távon a költségcsökkenés hatásai már számokban is mérhetők.

A távoli munkavégzés történhet akár a munkavállaló otthonában, de ha elvégezendő munka lehetővé teszi, bárhol is dolgozhat.

A távoli munkavégzés nagy dilemmája a biztonság kérdése, és alapjaiban ez az a terület, amely rövidtávon költségnövekedést eredményezhet.

Vannak olyan munkahelyek, ahol elengedhetetlen a biztonságos távoli kapcsolat kiépítése, így olyan munkaállomásokat kell létrehozni a munkavállalók otthonában, amellyel a vállalat nem szenved hátrányt, nem érheti sérelem.

Azon cégek, amelyek esetében a távolról történő munkavégzéséhez semmilyen különleges igény nem párosul, ott egyértelműen már rövidtávon jelentkezhetnek a távoli munkavégzés előnyei.

Azonban minkét esetben biztosítani szükséges a stabil internetkapcsolatot, a szervezet rendszereihez történő távoli kapcsolódás lehetőségét (szoftverek, levelezés stb.). A távoli munkavégzés így költségcsökkenést eredményez(het), mivel nem kell (akkora) irodaházakat bérelni, fenntartani.

Egyértelműen nem lehet kijelenteni, hogy valamennyi ágazat számára lehetőség nyílik költségcsökkentő megoldásokban gondolkodni. A turizmus szektor a járvány egyik nagy vesztese, ugyanis az idegenforgalom drámaian visszaesett. A vendéglátóhelyek esetében a lekötött bérleti díjak kifizetése nehéz helyzetbe hozta a gazdasági szereplőket (Shen et al., 2020).

5.2. Megváltozott munkakörülmények – humánerőforrás kihasználtsága

A cikkünkben a vállalatok oldaláról közelítettük meg a koronavírus okozta hatásokat, azonban a járvány másik nagy érintettjei a vállalatoknál dolgozó munkavállalók.

A létszámleépítés, mint költségcsökkentési stratégia miatt számos munkavállaló maradt munka és jövedelem nélkül. Ez által új munkahely keresésének helyzetébe kényszerültek.

Azok, akik nem veszítették el munkájukat, azoknak jelentős része távoli munkavégzésre kaptak utasítást. Egyes kutatók szerint a távmunkát végző munkavállalók nagyobb eséllyel túlórának ahhoz az időszakhoz viszonyítva, amikor fizikailag mindenki a vállalatnál látta el a

feladatát (Sull et al., 2020). Ennek feltételezhető oka az, hogy a munkavállalók sincsenek felkészülve a távoli munkavégzésre, az átállás bizonyos esetben időbeli többletráfordítást igényel, esetleg nehezebben osztják be saját maguknak az időt.

A koronavírusra érintő szabályozások lazításával a munkavégzés helye visszakerülhet az eredeti helyszínre, azonban a vállalatoknál megfigyelhető lesz, hogy a két véglet között aranyközéputat választja, vagyis munkavállalóik a helyszínen és távoli kapcsolattartással is dolgoznak. Az, hogy ennek a hibrid megoldásnak van-e optimális mértéke, az ágazat, és vállalkozásfüggő.

5.3. Vállalkozói szándék és eredményesség

A koronavírus okozta járványhelyzet nem csak a vállalkozások stratégiáját alakítja át, de humánerőforrás oldalról is változásokat eredményezhet. A munkavállalók egy része nem feltétlenül szeretne ismét alkalmazottként dolgozni, helyette saját vállalkozás indítását tervezi. A krízis alatt rengetek innovatív ötlet született, újfajta, eddig nem ismert igények merültek fel, amelynek kiszolgálása egy üzleti rést eredményezett.

Ratten szerint ezeknek az igényeknek a maximális kielégítéséhez azonban fejlett vállalkozói gondolkodásra van szükség. A vállalkozók célközönsége a koronavírusról és annak következményétől tartó emberek, akiknek elsődleges az egészség és a biztonság. Érdekes megvizsgálni a vállalkozói szellemben észrevehető, a koronavírus megjelenés előtti és utáni különbségeket. Ezeket a differenciákat megvizsgálva választ kaphatunk arra, hogy valójában miben is történt változás, illetve pontosan milyen hatást gyakorol a pandémia a vállalkozásokra (Ratten, 2020).

Ding és társai több mint 6.000 céget elemeztek, a koronavírus hatását vizsgálták a vállalatokra és a részvényárakra vonatkozóan. Kutatásuk eredményeként megállapították, hogy a részvényeknél bekövetkező árfolyamcsökkenés enyhébb volt abban az esetben, ha:

- a) stabilabb pénzügyi háttér rendelkezett a vállalat 2020 előtt (kevesebb hitele volt, több készpénze és nagyobb profitot tudott generálni),
- b) koronavírusnak való kitettség kisebb (a globális ellátási láncon és vásárlási helyeken keresztül),
- c) a társadalmi felelősségvállalás jelen van a cégnél,
- d) innovatívabb (rugalmasabb) a vezetőség (Ding et al., 2020).

A vállalkozások fejlődést mutattak mind a gyorsabb kiszolgálást, mind a fejlesztést, innovatív megoldásokat tekintve. Jellemzően a vállalati szektorban megvan a fejlődés, az előrelépés lehetősége és képessége.

Ugyanakkor nehéz helyzetben vannak a személyes jelenlétet igénylő szolgáltatást kínáló vállalkozások, amelyek iránti érdeklődés a vírus megjelenése óta igen ingadozó. Az otthonmaradásra „kényszerített” fogyasztók ugyanis a szolgáltatásokat nem tudják igénybe venni, de még az intézkedések lazítását követően is begyűrűzik a félelem, a fertőzésveszély miatti távolságtartás.

6. Összegzés

A vállalkozások a digitális lehetőségek kihasználásával próbálták áthidalni a személyes jelenlétet igénylő feladatok elvégzését, ott, ahol erre volt lehetőség. Ők azok, akik kevésbé érintettek, akik a továbbiakban egy vegyes munkavégzés lehetőségén is elgondolkoznak.

A járványnak voltak nagy vesztesei, ők azok, akik egyáltalán nem tudtak működni, ahol a munkavégzés speciális jellegéből adódóan (tevékenységi körükkel függött össze) a digitalizációval nem voltak helyettesíthetők a személyes kapcsolatok, távmunkában sem volt megoldható a munkavégzés (pl. a turizmushoz kapcsolódó vállalkozások).

A járvány a vállalkozás stratégiájára hat(ott) a legmarkánsabban. Ez egyrészt megnyilvánul: a foglalkoztatottság módjában; az értékesítési csatornák felkutatásában (online); továbbá a fejlesztésekben. A foglalkoztatottság terén stratégiájuk szerves részét képezte a távmunkára való átállás, az ideiglenes leállás, az alkalmazottak elbocsátása.

A jelenlegi ismereteink birtokában globálisan nem lehet egységes megoldást alkalmazni. Nem csak vállalkozásonként, ágazatonként, de országonként is eltérőek a problémák. Azon országok kerültek a legnehezebb helyzetbe, ahol elsőként szembesültek a járvánnyal (pl. Kína), továbbá a jelentős gazdasági különbségek mellett a kulturális, szociális körülmények csak tovább erősítették a negatív hatásokat (Kuckertz et al., 2020).

Irodalomjegyzék

- Ding, W., Levine, R., Lin, C., - Xie, W. (2020). *Corporate immunity to the COVID-19 pandemic* (No. w27055). National Bureau of Economic Research.
- Donthu, N., - Gustafsson, A. (2020). Effects of COVID-19 on business and research. *Journal of business research*, 117, 284.
- Fu, M., - Shen, H. (2020). COVID-19 and corporate performance in the energy industry. *Energy Research Letters*, 1(1), 12967.
- Kuckertz, A., Brändle, L., Gaudig, A., Hinderer, S., Reyes, C. A. M., Prochotta, A., ... & Berger, E. S. (2020). Startups in times of crisis—A rapid response to the COVID-19 pandemic. *Journal of Business Venturing Insights*, e00169.
- Ma, C., Rogers, J., & Zhou, S. (2020). Modern pandemics: Recession and recovery.
- Manavalan, E., - Jayakrishna, K. (2019). A review of Internet of Things (IoT) embedded sustainable supply chain for industry 4.0 requirements. *Computers & Industrial Engineering*, 127, 925-953.
- Ratten, V. (2020). Coronavirus and international business: An entrepreneurial ecosystem perspective. *Thunderbird International Business Review*, 62(5), 629-634.
- Shen, H., Fu, M., Pan, H., Yu, Z., & Chen, Y. (2020). The impact of the COVID-19 pandemic on firm performance. *Emerging Markets Finance and Trade*, 56(10), 2213-2230.
- Szóka, K. (2016): Controlling at the modern and responsible organizations. In: Bölcskei, Elvira (szerk.) *Ethical economic thinking and competitiveness: International Conference on "Ethical economic thinking and competitiveness"*, 15-16 October, 2015. Budapest, Magyarország: Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary, (2016) 200-208.
- Stefanou, C. (1999). Supply chain management (SCM) and organizational key factors for successful implementation of enterprise resource planning (ERP) systems. *AMCIS 1999 Proceedings*, 276.
- Sull, D., Sull, C., - Bersin, J. (2020). Five Ways Leaders Can Support Remote Work. *MIT Sloan Management Review*, 61(4), 1-10.

A CHIEMGAUER ÉS A WÖRGL-I HELYI PÉNZ MŰKÖDÉSE 2020-BAN *Operation of the Local Currency in Wörgl and Chiemsee Region in 2020*

Dr. CSEH Balázs LLD, doktorandusz

Soproni Egyetem, Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar

Dr. KOVÁCS Tamás PhD, egyetemi docens, intézetigazgató

Soproni Egyetem, Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar

Prof. Dr. VARGA József PhD, egyetemi tanár

Szent István Egyetem, Kaposvári Campus; Budapesti Corvinus Egyetem

Absztrakt

Jelen publikáció a SARS-CoV-2 vírus okozta világjárvány Európában jelentkező első hullámát követő dél-németországi, illetve az ausztriai Wörgl városában folytatandó tanulmányutat megelőző szekunder kutatást ismerteti. Egy 2012-es primer kutatás egy részének ismételése, illetve bővítése a cél, ehhez dolgoztuk fel az elmúlt nyolc év elérhető anyagait, statisztikáit, szakcikkeit. A tanulmány fókuszában az a kérdés áll, hogy a vizsgált térségben milyen a helyi pénzek elfogadottsága a felhasználói oldalon, illetve van-e valós igény a használatra? Tanulmányunkban ezenfelül kitérünk a helyi pénz kezdeményezések szemléletére, illetve a kibocsátók, projektgazdák terveire. A tanulmány összehasonlítja ezeket a gesell-i felfogással és a keynesianus gazdaságtannal. Úgy találtuk, hogy a Chiemgauer továbbra is egy működő helyi pénz, de ennek mélyebb minősítése a primer kutatás után tehető meg. Továbbá pozitív fejlemény, hogy mind a Chiemsee környékén, mind Wörgl-ben új kezdeményezések is indultak a helyi pénzek kapcsán (is) kitűzött célok elérésére.

Kulcsszavak: helyi pénz, Silvio Gesell, szemléletformálás, chiemgauer, fenntarthatóság

JEL-kódok: B52, E12, M14

Abstract

This publication details the findings of a secondary research prior to a study trip in Southern Germany and the city of Wörgl, Austria, after the first European wave of the COVID19 pandemic. The main goal is to repeat and expand an earlier primary research (it was in 2012), for which we processed the available materials, statistics and articles of the last eight years. The primary focus of the study casts some light on the acceptance of local currency on the side of customers and whether there is a real demand for using it in the area in question. In our study we also touch upon the aspects of the initiation of the local currency and the plans of issuers and developers. The survey compares these with the Gesell Theory and the Keynesian economics. We found that Chiemgauer is still a working local currency, but deeper findings can be made after the primary research. It is also a positive development that new initiatives have been launched in both the Chiemsee area and Wörgl to achieve the targets which are also set for local currencies.

Keywords: local currency, Silvio Gesell, creating a new approach, Chiemgauer, responsibility

JEL Codes: B52, E12, M14

A SZEGEDI SZŰKEN ÉRTELMEZETT KREATÍV IPAR GAZDASÁGI TEVÉKENYSÉGÉNEK KOMPLEX ELEMZÉSE

Complex Analysis of the Economic Activity of the Narrowly Defined Creative Industry in Szeged

CSONKA-AMBRUS Ágnes, PhD-hallgató³

Szegedi Tudományegyetem, Közgazdaságtani Doktori Iskola

Absztrakt

A kreatív ipar ma a világ egyik legjobban fejlődő gazdasági ágazata. Dinamikus növekedése a digitális technológia rohamos fejlődésének köszönhető, mivel a kreatív ipar fellendülését nem a hagyományos kreatív ágazatok (pl. képzőművészet, előadó művészet, ékszergyártás) eredményezték, hanem sokkal inkább a szoftverfejlesztés, a filmipar és az online marketing. Több nemzetközi tanulmány eredménye rávilágított arra, hogy a digitális fejlődésben a technológiai innovációk mellett szorosan közreműködik a kreatív gazdaság is. Ezért napjainkban egy régió/ország/város gazdaságának egyik hajtómotorjává vált a kreatív ipar. Jelen tanulmányomban Szeged város szűken értelmezett kreatív iparát térképezem fel a kreatív vállalkozások gazdasági tevékenységének komplex elemzése által. Ehhez az adatokat a cégek 2018. évi éves beszámolóiból (mérleg, eredménykimutatás) gyűjtöttem ki. Elsődleges célom annak feltárása, hogy mennyire erős a város kreatív gazdaságának vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzete. A kapott eredmények segítségével jobban megismerhetjük az iparág helyzetét, és egyben támpontként szolgálnak, hogy jövőbeni kutatásaim célját mely külső és belső tényezőkre érdemes kiélezni a vállalkozások digitális fejlődésének vizsgálata során.

Kulcsszavak: kreatív ipar, vagyoni helyzet, pénzügyi helyzet, jövedelmezőség

JEL-kód: M21

Abstract

Creative industry is one of the most developing economic sectors of the world. Its dynamic growth is due to the rapid development of the digital technology. Creative industry's upswing has not taken place due to the traditional creative sectors (e.g. visual arts, performing arts, jewellery industry) but rather it has been the result of software development, film industry and online marketing. Thus the term creative economy has become a more precise and broad term to use. Several international studies have concluded that digital development is supported both by technological innovations and also by creative economy. Consequently these days the knowledge-intensive industry and cultural industry, that is the creative economy as such has become one of the major drives region's/country's/city's economy. In my current study I have been mapping the narrowly defined creative economy of Szeged city via the complex analysis of the economic activities of entrepreneurs. For this purpose, I collected the data from the companies' 2018 annual reports (balance sheet, income statement). My primary goal is to explore how strong the property, financial and income position of the city's creative economy is. With the help of the obtained results, we can better understand the situation of the industry, and at the same time serve as a reference for which external and internal factors should be sharpened in the study of the digital development of enterprises.

Keywords: creative industry, property situation, financial situation, profitability

JEL Code: M21

³ csonka.ambrus.agnes@eco.u-szeged.hu

1. Bevezetés

Az ipar 4.0 alapját jelentő digitalizáció jelentősen megváltoztatta a 21. század világképét a megnövekedett kommunikációs csatornák által, a többszörösére növekvő adatmennyiségekkel és az új, digitális platformok kínálta lehetőségek használatával (Kovács, 2017). Változik a termelési tényezők szerepe és a növekedés meghatározó tényezőjévé válik a tudás, az eredetiség és a szakértelem (Howkins, 2004).

Az elektronikus fejlődés annyira dinamikusnak bizonyult, hogy a digitális evolúcióra alapozva Németország az ezredforduló után meghirdette az ipar 4.0 jövőképet, amely egy olyan mértékű paradigmaváltást vetített ki, ami megérdemelten nevezhető a negyedik ipari forradalomnak (Kagermann et al., 2013). Ennek hatására új iparágak kezdtek el kibontakozni, illetve egyes régi iparágak teljesen átalakulni, mint például kreatív ipar. Az információs technológia dinamikus fejlődése és globális elterjedése (különösképpen az internet) az elmúlt évtizedekben gyökeresen átalakította a gazdaságot mind mikro-, mind pedig makroszinten, így mára az információs rendszerek által vezényelt technológia orientált üzleti folyamat képezi a sikeres üzleti vállalkozás alapját (Akhter, 2017). Azonban az informatikai alapú fejlődésen kívül számtalan egyéb tényező is átalakul(t), melyek közül egyes tényezők szerepe csökken, más tényezők szerepe pedig felértékelődik a virtuális világban. Ilyen többek között a kreativitás.

Lengyel és szerzőtársai (2016) kutatási eredményeikkel arra hívják fel a figyelmet, hogy a fővárosban és vonzáskörzetében, illetve a nagyobb egyetemi városokban a tudásalapú modern szolgáltatásokat és kreatív iparágakat érdemes ösztönözni. Jelen tanulmány kutatási célja, hogy megismerhessük az iparág jelenlegi gazdasági helyzetét Szeged városában, mint nagyobb egyetemi városban. Ehhez segítségül 18 nemzetközileg elfogadott mutatószám kiszámítása szolgál, melyek értékei jelzést adnak a szegedi szűken értelmezett kreatív ipar vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről. A mutatók kiszámításához az adatok a vizsgálatba bevont 321 társas vállalkozás 2018. évi éves beszámolójából (mérleg, eredménykimutatás) kerültek kigyűjtésre. Az iparág elemzése során először az egyéni mutatók kerülnek kiszámításra, majd azt követően az átlagértékek és mediánértékek. Végül pedig az, hogy a vizsgált vállalkozások egyéni mutatóértékei az iparág egészére nézve milyen arányban helyezkednek el az optimális tartományban.

2. Digitalizáció hatására átalakuló kreatív ipar

Howkins és Valantin (1997) már az ezredforduló előtt igyekezett felhívni a figyelmet az információs és kommunikációs technológia gazdaság-átalakító hatására, illetve arra, hogy az információs társadalom megjelenése mellett felértékelődik a kreatív ipar szerepe. A szerzőpáros úgy vélte, először meg kell értenünk az IKT-eszközök meglévő társadalmakra és gazdaságokra gyakorolt hatását, illetve az IKT-eszközhasználatból eredő kihívások pontos természetét. Tudnunk kell, hogy mit értünk „információs társadalom” és „kreatív gazdaság” alatt (Howkins – Valantin, 1997). Több mint két évtized elteltével, még napjainkban sem lelhető fel a szakirodalomban konszenzuson alapuló definíció egyik fogalomra (jelenségre) sem.

Az információs társadalom, mint megnevezés tekintetében nem egy átmenő trendről beszélhetünk, hanem az informatika forradalmi átalakulásának kibontakozásáról. Erre mutat rá, hogy az emberi tevékenység túlnyomó többsége az információátvitel és –feldolgozás eszközeivel történik, akár munkáról, a szabadidő eltöltéséről, az emberi-társadalmi kapcsolatok szervezéséről, tanulásról, vagy akár az egészség ápolásának feladatairól van szó (Vámos, 2000). Az új társadalom új szervezeteket, új életmódot, új szolgáltatásokat jelent, és egyben egy új kreatív ipar kibontakozását is, mivel az információs technológia globális térhódítása rövid időn belül egy új gazdaságot teremtett (*hálózati gazdaság - net economy*). A digitális hálózati

környezetben folyó gazdasági tevékenységek napjainkra már olyan magas szintet értek el, hogy a társadalmi-gazdasági tevékenységek jelentős részét átölelik.

A technológiai forradalom új gazdasági fogalmakat és jelenségeket generált, melyek Carayannis és Sagi szerint 10 alapvető gazdasági jellemzőn alapulnak (1. táblázat). Ezek a technológiai forradalom eredményezte új gazdasági tényezők adják a kreatív ipar – tágabban értelmezve a kreatív gazdaság – újradefiniálásának alapját.

1. táblázat: A technológiai forradalom eredményezte gazdaságot jellemző tényezők

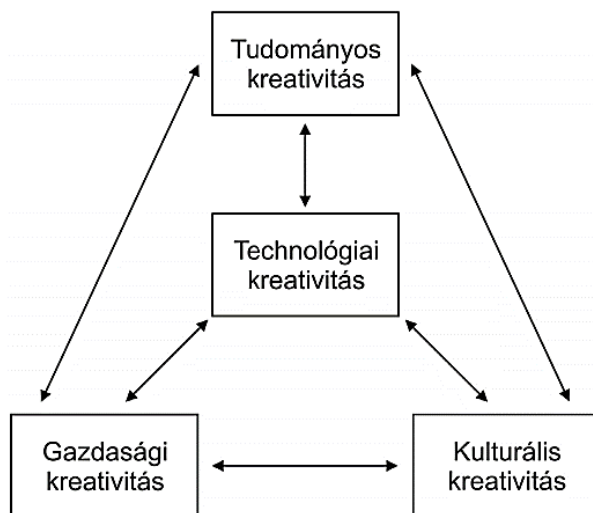
Gazdasági jellemző	Meghatározás
ANYAG	A biteket könnyebb alakítani, formálni, mint az atomot.
TÉR	A távolság eltűnik, korlátot csak az internet lefedettség jelent.
IDŐ	Leszűkül, összeesik, viszont jelentősége még inkább felértékelődik.
EMBER	Ötletek és kreativitás lép a tömegtermelés helyébe.
NÖVEKEDÉS	A közös emberi együttműködés mozditja elő. Felértékelődik a kooperáció szerepe.
ÉRTÉK	Megjelenik a „hálózati hatás”, vagyis, minél gazdagabb, bőségebb a platform, annál értékebb az egyed.
HATÉKONYSÁG	Az információ közvetítők veszik át az egyéb közvetítők szerepét. A hatékonyságot jelentősen meghatározza a jól informáltság.
PIAC	A fogyasztók ösztönzik a keresletet és meghatározzák az árazást. Az online paltformok lehetővé teszik az árak könnyed összehasonlítását, ezzel behatással vannak a piaci versenyre.
TRANZAKCIÓK	Egységenkénti, igény szerinti eladás. (Háttérbe szorul a tömegtermelés.)
IMPLZUS	Az online kereskedelem hatására minden mindenütt elérhető.

Forrás: Carayannis – Sagi (2001) alapján saját szerkesztés (2020)

Már az ezredfordulón Brynjolfsson és Kahin (2000) arról írt, hogy a digitális gazdaság – amelyet az információ, a számítástechnika és a kommunikáció változó jellemzői határoznak meg – a gazdasági növekedés és a társadalmi változások elsődleges mozgatórugójává vált. Ezt az állítást többek között az is alátámasztja, hogy a digitalizáció eredményezte technológiai robbanás előtt egy adott régió, ország vagy akár térség gazdasági fejlettsége a mezőgazdaságtól, az ipari termelékenységtől és az odaáramlott munkaerő mennyiségétől függött. Az első microchip megjelenése azonban nem csak az informatikát forradalmasította, hanem ahogy azt már Solow (1956) növekedési modelljében is láthatjuk, a GDP-növekedést napjainkban már a munkaerő (L), a tőke (K) és a tudás/innováció/vállalkozói szellem/technológiai fejlődés (A) határozza meg. Solow azt feltételezi, hogy a munka mennyiségét meghatározó népességnövekedési ráta, valamint a tőkeállomány szempontjából lényeges megtakarítási ráta konstans, így hosszú távon gazdasági növekedés csak a teljes tényezőtermelékenység növekedésében megnyilvánuló technológiai haladás révén érhető el (Csugány, 2011). A tudás és a kreativitás felértékelődésével a kreatív ipar jelentősége is nagymértékben megnőtt. A kreatív gazdaságról, mint a vagyonteremtés és a gazdasági növekedés új alapjáról John Howkins a következőket írta: “Az ötletekkel rendelkező emberek - akiknek saját ötlete van -

erősebbek lesznek, mint a gépekkel dolgozó emberek, és sok esetben erősebbek, mint azok, akik gépeket birtokolnak.” Az elismert közgazdász ezzel a kijelentésével arra igyekezett rámutatni, hogy *"a huszonegyedik században a kreatív gazdaság lesz a domináns gazdasági forma"* (Tepper, 2002).

Tehát azt már senki nem vitatja, hogy a digitális evolúció hatására a kreativitás a gazdasági fejlődés ösztönzőjévé vált. Ugyanakkor, az iparági tevékenységek kiszélesedése az iparág újradefiniálását tette szükségessé. A kreatív ipar új megközelítése azonban tág határok között mozog, ezért még pontos, egységes meghatározása nem lelhető fel a szakirodalomban. Kloudová és Chwaszcz (2011) szerint a kreatív gazdaság tágabb fogalomként úgy határozható meg, hogy a (köz)gazdaság(tan) azon területe, ahol az emberi gondolkodás a legfontosabb termelési tényező – ezáltal a klasszikus termelési tényezőket a háttérbe szorítva. A kreatív ipar új behatárolása szerint a tudomány és a technológia, a művészeti-szórakoztató szektor és a tudás szakmái (pl. a jog, a gazdaság és az oktatás) mind-mind a kreatív gazdaság területéhez kerültek (Kloudová – Chwaszcz, 2011). Az KEA European Affairs (2006) arra hívja fel a figyelmet, hogy a legtöbb kulturális gazdaságról szóló tanulmányban a „kreativitást” ágazatközi és multidiszciplináris módon definiálják, összekeverve a „művészi kreativitás”, a „gazdasági innováció” és az digitális „technológiai innováció” elemeit. Korunk gazdaságának kreativitás területeit az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra: A kreativitás korunk gazdaságában
Forrás: KEA European Affairs, 2006, 42.o.

Mint ahogy az 1. ábra szemlélteti, a technológiai kreativitás áll a középpontban, amely összefügg a tudományos kreativitással, a gazdasági kreativitással és a kulturális kreativitással egyaránt. Ugyanakkor a tudományos kreativitás, a gazdasági kreativitás és a kulturális kreativitás között is fellelhető kapcsolat. Az ábra rámutat arra is, hogy a kreatív készségek fontosak minden gazdasági ágazatban és tevékenységben, és nem csak a kreatív iparágakban. Ez tovább „nehezíti” a 21. századi kreatív ipar pontos definiálását.

A kreatív ipar korhű meghatározására a legkiemelkedőbb kísérletek John Howkins és Richard Florida nevéhez fűződnek. Howkins úgy véli, hogy ide sorolhatjuk azokat a tevékenységeket, amelyek termékei szellemi terméként védettek (Howkins, 2004). Florida pedig inkább foglalkozásokat, illetve szakmákat tart a kreatív iparba illőnek, ahogy ő fogalmazott, a „szuperkreatív mag” tartozik ide (Tamás, 2003). A szakirodalom inkább Howkins elméletével ért egyet.

Howkins (2004) a szellemi tulajdont, a tudást tartja kiindulópontnak a kreatív ipar meghatározásakor. Szerinte a szerzői jogok, a szabadalmak és a védjegyek hatálya alá tartozó alkotások tartoznak bele a kreatív gazdaságba, és egyben ezek határozzák meg. 15 tevékenységet sorol a kreatív iparba: reklám, építészet, képzőművészet, iparművészet, formatervezés, divat, film, zene, előadóművészet, könyv- és lapkiadás, kutatás és fejlesztés, szoftver, játékok (videójátékok nélkül), rádiózás és televíziózás és videójátékok. Ebbe a meghatározásba beletartoznak a nem kifejezetten művészi, vagy esztétikai, illetve szimbolikus értéket előállító tevékenységek is (Ságvári, 2005).

Howkins szerint nincs különbség a tisztán kreatív (gazdasági) tevékenységek és a kreativitáson alapuló tevékenységek között. *„Kreatív terméknek azokat a gazdasági árukat és szolgáltatásokat tekinthetjük, amelyek kreativitásból származnak, és gazdasági értékkel bírnak”* (Howkins, 2002, 10. o.). Kutatásaim során Howkins kreatív iparról alkotott elméletét veszem alapul.

Összességében elmondható, hogy az új társadalom új szervezeteket, új életmódot, új szolgáltatásokat jelent. Az információs társadalomra külön termékkör épült az évek során, melynek kialakulása még jelenleg is zajlik. Ugyanakkor, ami e termékek nagy részére igaz az az, hogy jelentős részük szellemi erőforráson alapuló szoftver és szolgáltatás (Havass, 2000). Ez pedig a kreatív gazdaság felértékelődését eredményezte a digitális transzformációban.

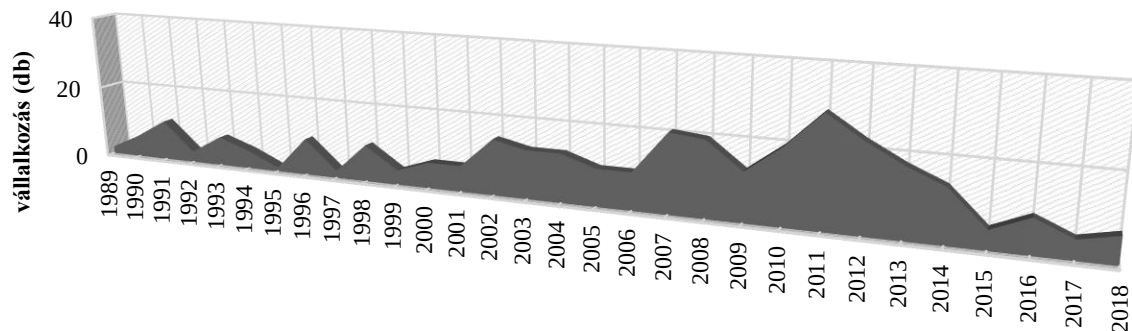
3. Anyag és módszertan

A nemzetközi szakirodalomban a mai napig nincs konszenzus arra vonatkozóan (sem), hogy konkrétan mely gazdasági tevékenységek (TEÁOR-ok) tartoznak a kreatív iparág tevékenységi körébe. Egyes források esetében erős átfedés van a kulturális ágazatokkal és a tudásintenzív ágazatokkal, így napjainkban a kreatív ipar helyett már kreatív gazdaság fogalmával is találkozhatunk. Ennek tükrében, kutatómunkáim során a GKI Gazdaságkutató Zrt. tanulmányaiban meghatározott TEÁOR számokat veszem figyelembe. A GKI két halmazra bontja ezeket a tevékenységi köröket: a tágan értelmezett kreatív ipar és a szűken értelmezett kreatív ipar halmazára. Az elméleti háttérrel leginkább a szűken értelmezett kreatív ipar kapcsolható össze, így vizsgálataim során a GKI által felsorolt 24 TEÁOR szám alapján határozom meg azt, hogy mely szegedi vállalkozások tartoznak a város szűken értelmezett kreatív iparába.

Szeged város gazdasági szereplői közül a 24 tevékenység valamelyikét főtevékenységként végző vállalkozások közé összesen 1 304 vállalkozás⁴ sorolható. Ebből 772 egyéni vállalkozás, 532 társas vállalkozás. A társas vállalkozások között több olyan cég van, melyek nem tartoznak a társasági adó hatálya alá, így éves beszámolókéészítési kötelezettségük nincs. Több olyan cég is van, melyek még működő céggént szerepelnek az adatbázisokban, azonban már megszűntek, vagy már folyamatban van a cég felszámolása. Így a vizsgálatba bevonható cégek száma leszűkült 374-re. Továbbá, az elemzés során kizárásra kerültek azok a cégek is, melyek értékesítésből származó nettó árbevétele a 2018. üzleti évben nulla forint volt.

⁴ A cégek listája 2020 áprilisában került lekérdezésre az OPTEN adatbázisából. Ezért ez a szám azóta az újonnan alakuló cégek számával növekedett, illetve a megszűnő cégek számával csökkent.

Ennek oka, hogy gyakorlatilag csak a valóban működő, azaz aktívan működő vállalkozások kerüljenek bele az elemzésbe. Végül összesen 321 gazdasági szervezet alkotja a komplex elemzés alanyait. A vizsgálatba bevont vállalkozások alapítási év szerinti megoszlását a 2. ábra szemlélteti.

2. ábra: A vizsgált 321 vállalkozás alapításának éve

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

A kreatív ipar szereplőinek száma az ezredforduló után jelentősen megugrott, ami egyértelműen azoknak az iparágaknak köszönhető, melyek szorosan összefüggnek a digitalizációval. Például a reklámügynöki tevékenységet főtevékenységként végző vállalkozások közül 1989 és 2000 között mindössze 9 alakult, majd 2000 után 37 cég került bejegyzésre. Az egyéb természettudományi, műszaki kutatás, fejlesztést főtevékenységként végző vállalkozások közül pedig mindössze 3 alakult 1989 és 2000 között, majd 60 cég az ezredforduló után. Ha a 2000. évet egy választóvonalnak tekintjük – és ezt nyugodtan meg is tehetjük, mivel a digitális robbanás hazánkban közvetlenül az ezredforduló után már tapasztalható volt –, akkor láthatjuk, hogy vizsgált vállalkozások közül 69 kezdte meg tevékenységét 1989 és 2000 között, míg ezzel szemben a 2000-es években 252 gazdasági társaság került bejegyzésre. Ezek a számok is azt támasztják alá, hogy a kreatív ipar fontossága szorosan összefügg a digitalizációval. A vizsgált vállalkozások tevékenység szerinti megoszlását a 2. táblázat foglalja össze.

2. táblázat: A fő tevékenységek TEÁOR besorolása – Howkins kreatív gazdaság értelmezésében és a GKI Kutatóintézet meghatározása szerint

TEÁOR	Tevékenység megnevezése	Működő vállalkozások száma	Működő vállalkozások aránya
5811	Könyvkiadás	22	6,9%
5813	Napilapkiadás	1	0,3%
5814	Folyóirat, időszaki kiadvány kiadása	3	0,9%
5819	Egyéb kiadói tevékenység	1	0,3%
5821	Számítógépes játék kiadása	1	0,3%
5829	Egyéb szoftverkiadás	20	6,2%
5911	Film-, video-, televízióműsor-gyártás	13	4,0%
5912	Film-, videogyártás, televíziós műsorfelvétel utómunkálatai	2	0,6%
5913	Film-, video- és televízióprogram terjesztése	1	0,3%
6010	Rádióműsor-szolgáltatás	2	0,6%
6020	Televízióműsor összeállítása, szolgáltatása	3	0,9%
7111	Építészmérnöki tevékenység	36	11,2%
7211	Biotechnológiai kutatás, fejlesztés	24	7,5%
7219	Egyéb természettudományi, műszaki kutatás, fejlesztés	63	19,6%
7220	Társadalomtudományi, humán kutatás, fejlesztés	15	4,7%
7311	Reklámügynöki tevékenység	46	14,3%
7312	Médiareklám	7	2,2%
7410	Divat-, formatervezés	11	3,4%
7420	Fényképészet	13	4,0%
8552	Kulturális képzés	2	0,6%
9001	Előadó-művészet	10	3,1%
9002	Előadó-művészetet kiegészítő tevékenység	13	4,0%
9003	Alkotóművészet	11	3,4%
9004	Művészeti létesítmények működtetése	1	0,3%
ÖSSZESEN:		321	

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

A komplex elemzéshez szükséges adatok forrása az OPTEN céginformációs adatbázis és az Igazságügyi Minisztérium által üzemeltetett elektronikus beszámoló adatbázisa⁵.

A komplex elemzést a nemzetközi szakirodalomban is elfogadott, összesen 18 vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetet tükröző mutatószám alapján végeztem. A számított mutatók átlagát tekintem a vizsgált vállalkozásokra jellemző értéknek.

⁵ <https://e-beszamolo.im.gov.hu/oldal/kezdolap>

a) *A vagyoni helyzetet tükröző mutatók:*

Tőkeerősség mutató	Kiválóan alkalmas arra, hogy a vállalkozás vagyoni helyzetére következtetni lehessen alkalmazásával. A saját tőke mérlegfőösszegéhez viszonyított aránya jelenti a tőkeerősséget. A szakirodalomban általános vélemény, hogy 35% alatti mutatóérték esetében súlyos gazdálkodási gondok lehetnek.
Kötelezettségek részaránya	Azon mutatók egyike, amely nem csak a hosszú lejáratú kötelezettséget veszi figyelembe, hanem a hátrasorolt és a rövid lejáratú kötelezettségeket is. A szakirodalom a mutató értékét akkor tekinti optimálisnak, ha az 70% alatt van, mivel a 70%-ot meghaladó arány már igen kedvezőtlen lehet inflációs körülmények között.
Befektetett eszközök fedezete	A tartósan lekötött, befektetett eszközök és a saját források összhangját vizsgálja. A mutató akkor tekinthető kedvezőnek, ha értéke 100 százalék közeli, vagy afölött van.
Saját tőke növekedésének mértéke	A saját tőke mérleg szerinti eredményhez viszonyított arányát veszi figyelembe. A vállalkozás által az adott üzleti évben megtermelt adózott eredmény részben osztalék- (részesedés-) fizetési célt szolgál, ám a tulajdonosok a saját tőke növelését is megvalósítják abból. Ez fejeződik ki a saját tőke növekedése mutató mértékéből, azaz a tárgyévi vagyongyarapodásból.
Eszköz-igényességi mutató (tőkemultiplikátor)	Kifejezi, hogy egységnyi saját tőkével hány egység eszközállományt mozgat a vállalkozás. Az eszköz-igényességi mutató (tőkemultiplikátor) minimum értéke 1. Ebben az esetben az összes eszköz saját tőkével finanszírozott.
Tőkefeszültségi mutató	A vállalkozás finanszírozási szerkezetéről nyújt információt. Az 1-nél alacsonyabb mutatóérték alultőkésítésre utal.

b) *A pénzügyi helyzetet tükröző mutatók:*

Likviditási ráta (likviditás III. fokozata)	A rövid lejáratú fizetőképesség általánosan elfogadott mérőszáma. A hitelező szempontjából általában az a kedvező, ha a forgóeszközök felülmúlják a rövid lejáratú kötelezettségek értékét. A mutató túlhangsúlyozása kedvezőtlen üzleti gyakorlathoz vezethet, ezért optimális értéke a szakirodalomban 1,3 értéknél van. (A hitelintézetek adósminősítéskor az 1,8 feletti értéket pontozzák kiemelkedően).
Likviditási gyorsráta (likviditás II. fokozata)	Az azonnali fizetőképességre ad választ, mivel a mutató számításánál a számlálóban csak a relatíve gyorsan pénzzé

tehető forgóeszközök kerülnek szerepeltetésre. A mutató optimálisnak tekinthető, ha értéke 1 körül van. (Bizonyos esetekben ennél alacsonyabb értékek is elfogadhatók, azonban a hitelintézetek az 1,5-1,8 közötti értéket tekintik a hitelnyújtás szempontjából ideálisnak.)

**Pénzhányad mutató
(pénzeszköz likviditás)**

A pillanatnyi fizetőképességre ad választ, mivel a naprakész fizetőképességet mutatja. A mutató értéke minél jobban megközelíti az 1 egészes értéket, annál biztonságosabb, stabilabb a cég likviditása. Minimálisan elfogadható értéke 0,4 és 0,6 között mozog.

A likviditási mutatók viszonylag túl magas értéke általában inkább a szabad pénzeszközök túlzott arányát jelzi, mintsem a likviditási helyzet alakulását.

Általános likviditás

A forgóeszköz állomány arányát mutatja meg az összes kötelezettséghez képest. A mutató általánosan jellemzi a vállalkozás fizetőképességét, kifejezi, hogy egységnyi kötelezettség teljesítéséhez mennyi egy éven belül mobilizálható eszköz áll rendelkezésre. A mérleg egyensúlyára is következtethetünk belőle. A mutató minimálisan elvárt értéke 100% körül van.

Dinamikus likviditás

Azt vizsgálja, hogy a vállalkozás üzemi (üzleti) tevékenységének eredménye milyen mértékben nyújt fedezetet a rövid lejáratú kötelezettségekre. Vagyis kifejezi, hogy a vállalkozás szokásos üzletmenetéből biztosított-e megbízhatóan a rövid távú kötelezettségek kiegyenlítése. A mutató minimálisan elvárt értéke 50% körül van.

Hosszú távú likviditás

A kötelezettségek működési eredmény általi fedezetét vizsgálja, miszerint az üzemi eredmény megfelelő fedezetet biztosít-e a kötelezettségek teljesítéséhez. A mutató számítása során a teljes kötelezettség állományt figyelembe kell venni. A szakirodalom a 30%-nál nagyobb értékeket tekinti kedvezőnek.

Eladósodottság foka

Kifejezi, hogy az eszközállomány milyen mértékben van megterhelve kötelezettségvállalással. Gyakorlatilag az idegen források aránya, pénzügyi szempontból a külső finanszírozás arányát mutatja. Minél alacsonyabb a mutató értéke, annál kedvezőbb a vállalat megítélése. 50-60% körül már megfelelőnek számít a mutató értéke.

**Adósságállomány aránya
mutató**

Arra vonatkozóan ad jelzést, hogy a vállalkozás következő üzleti évben esedékes adósságszolgálatára (törlesztőrész + kamatok) fedezett-e az erre fordítható forrásokból. Kritikusnak tekinthető, ha az adósságállomány aránya a 60-65%-ot meghaladja.

c) *A jövedelmi helyzetet tükröző mutatók:*

**Árbevétel-arányos
jövedelmezőség**

A vállalkozás jövedelmi helyzetének egyik legfontosabb mutatója. Az árbevétel arányos jövedelmezőségi mutató azt fejezi ki, hogy az árbevételnek, illetve a bevételnek hány százaléka maradt meg a vállalkozásnál eredményként.

**Sajáttőke-arányos
megtérülés (ROE)**

A mutató értéke megmutatja, hogy az egységnyi saját tőkére vetítve mekkora a vállalkozás jövedelem termelése. Tehát ez a jövedelmezőségi mutató a befektetők számára jól tükrözi, hogy az általuk befektetett tőke mekkora jövedelmezőségű. Minél nagyobb a mutató értéke, annál kedvezőbbnek tekinthető, mivel annál nagyobb az egységnyi tőkére jutó adózott eredmény.

**Eszközarányos nyereség
(ROA)**

Az mutató megmutatja, hogy meglévő eszközei segítségével mekkora eredményt tudott elérni a vállalkozás.

Eszközmegtérülési (ROI)

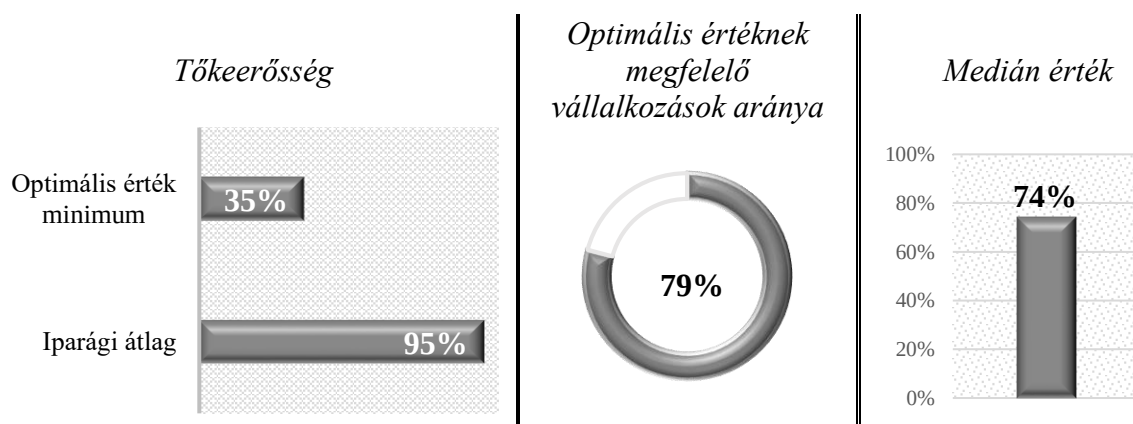
Az mutató megmutatja, hogy meglévő eszközei segítségével mekkora adózott eredményt tudott elérni a vállalkozás.

A felsorolt vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetet tükröző mutató kiszámításával arra keresem a választ, hogy hogyan jellemezhető Szeged szűken értelmezett kreatív iparának gazdasági tevékenysége. A kapott mutatóértékek átlagát tekintem a vizsgált vállalkozásokra – egyben a szűken értelmezett kreatív iparra – jellemző értéknek.

4. Eredmények

A szegedi szűken értelmezett kreatív ipar gazdasági tevékenységének komplex elemzése során első körben a vagyoni helyzetet került vizsgálat alá hat mutató segítségével. A kapott eredményeket a 3., 4., 5., 6., 7. és 8. ábra foglalja össze.

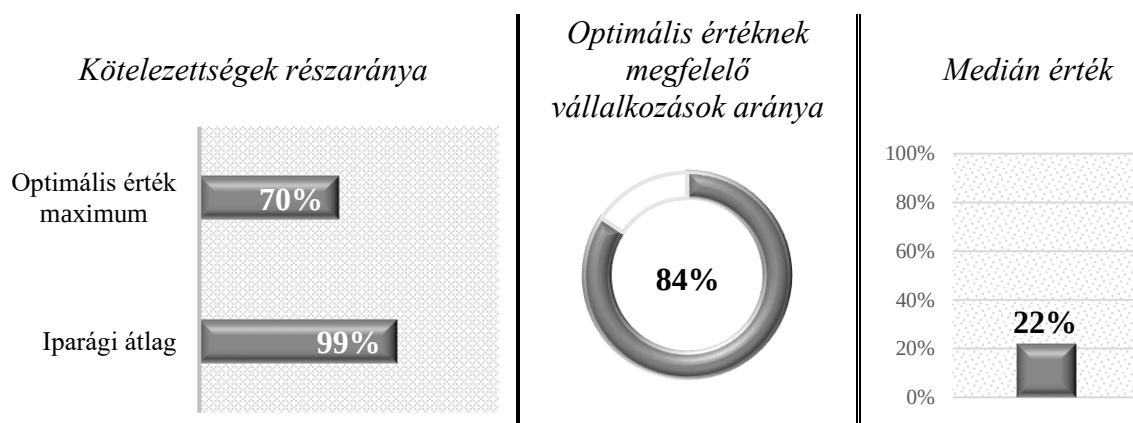
A tőkeerősség, azaz a saját tőke mérlegfőösszegéhez viszonyított aránya a vizsgált iparág tekintetében igen kedvezőnek mondható, mivel a nemzetközi szakirodalom által elvárt minimális értéket messze meghaladja a mutató értéke (3. ábra).

3. ábra: Tőkeerősség mutató
Forrás: Saját szerkesztés (2020)

A kedvező mutatóérték azzal magyarázható, hogy a vállalkozások 93 százaléka pozitív saját tőkével rendelkezik, illetve jellemzően a vállalkozások nem rendelkeznek hosszú lejáratú kötelezettséggel, a rövid lejáratú kötelezettségek aránya pedig alacsony a mérlegfőösszeghez viszonyítva. Összességében, a vizsgált vállalkozások 21 százaléka egyáltalán nem tekinthető tőkeerős vállalkozásnak, mivel az egyéni mutató értékük nem éri el a minimálisan elvárható 35 százalékot. Ugyanakkor kijelenthetjük azt is, hogy nincs összefüggés a hosszú lejáratú kötelezettségek léte és a gyenge tőkeerősség között.

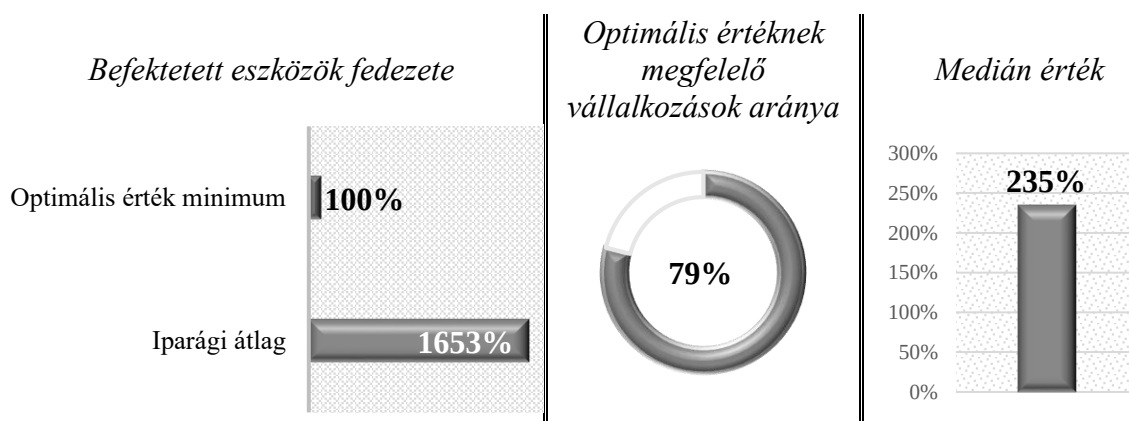
A kötelezettségek részaránya mutató, azaz a kötelezettségek mérlegfőösszegéhez viszonyított aránya az optimálisnak tekinthető mutatóértéket meghaladja az iparágban, annak ellenére, hogy a vizsgált vállalkozások 84 százalékanak mutatóértéke 70 százalék alatt marad (4. ábra).

4. ábra: Kötelezettségek részaránya mutató
Forrás: Saját szerkesztés (2020)

Az iparág kedvezőtlen mutatóértéke a kiugró esetekkel magyarázható. Ha eltekintünk ezen extrém mutatóértékektől, és figyelmen kívül hagyjuk annak a 16 vállalkozásnak a mutatóértékét, melyeknek 200 százalék felett van, akkor a kötelezettségek részaránya mutató értéke mindössze 28 százalék. Ez az érték pedig már rendkívül kedvezőnek mondható.

A befektetett eszközök fedezete, azaz a saját tőke befektetett eszközökhöz viszonyított aránya a vizsgált iparág esetében kiugróan magasnak mondható (5. ábra).

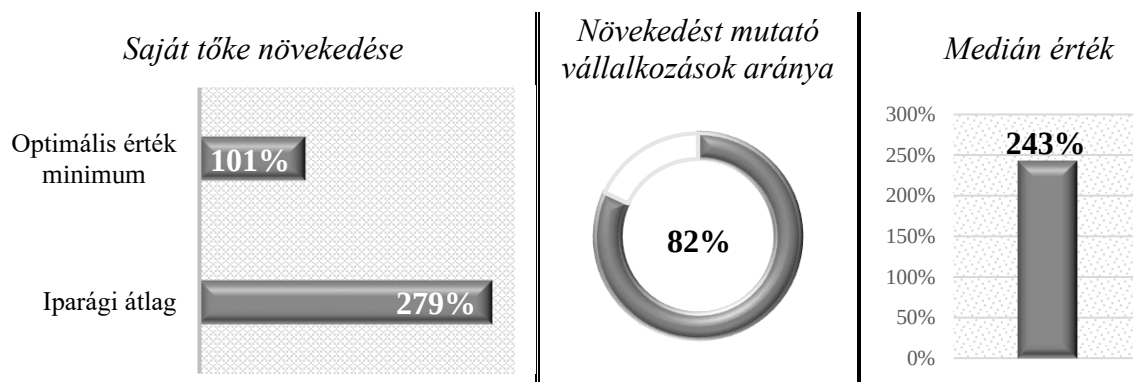
2

5. ábra: Befektetett eszközök fedezete mutató
Forrás: Saját szerkesztés (2020)

Ez a kedvező mutatóérték egyértelműen csak annak köszönhető, hogy a vállalkozások 21 százalékanak egyéni mutatóértéke meghaladja az 1000 százalékot. Továbbá a vizsgálatba

bevonat vállalkozások 20 százaléka nem rendelkezik befektetett eszközzel, így ha az iparág saját tőke összértékét viszonyítanánk a befektetett eszközök összértékéhez, akkor a befektetett eszközök mutató értéke csak 42 százalék lenne (szemben az 1 653 százaléka), ami messze elmaradna az optimális értéktől.

A saját tőke növekedésének mértéke, azaz a saját tőke jegyzett tőkéhez viszonyított aránya a vizsgált iparág esetében extrém magas átlagértéket, azaz 14 155 százalékot mutat. Ez az irreálisan magas érték annak tudható be, hogy a betéti társaság formájában működő cégek jegyzett tőkéje jellemzően csak pár ezer forint, így például egy 10 ezer forint törzsbetéttel és egy egymillió forintos saját tőkével rendelkező gazdasági szervezet esetében már egy irracionális érték keletkezik. Ebből eredendően a minél valósabb helyzetkép kialakítása érdekében a saját tőke növekedése mutató számítása során csak azon vállalkozások kerültek bele az elemzésbe, melyek egyéni mutatóértéke nem haladta meg a 10 000 százalékot. Ez a vállalkozások 90 százalékát (288 cég) jelenti (6. ábra).

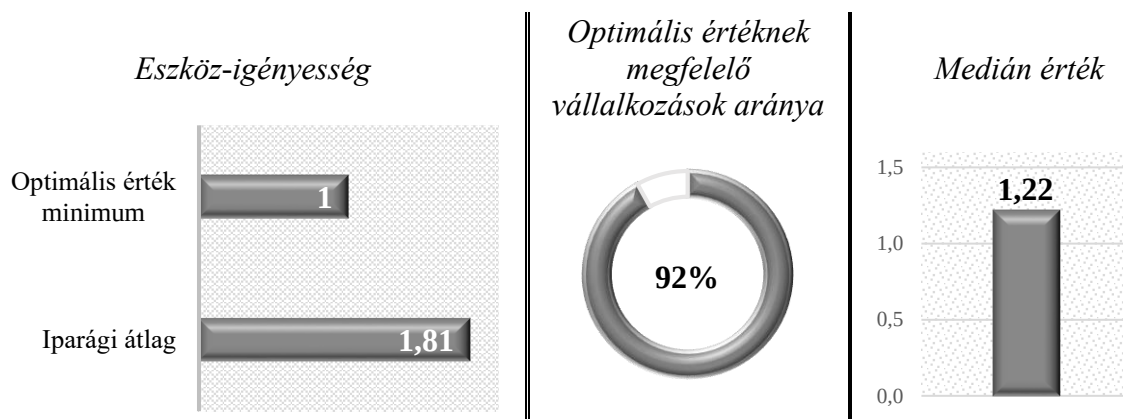

6. ábra: Saját tőke növekedésének mértéke mutató

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

A szegedi szűken értelmezett kreatív ipar vállalkozásainak 82 százaléka képes volt a vizsgált évben saját tőke növekedést produkálni. A legtöbb vállalkozás saját tőkéjének összege a jegyzett tőkéjének többszöröse, ami igen kedvezőnek mondható.

Az eszköz-igényességi mutató, azaz a tőkemultiplikátor az összes eszköz saját tőkéhez viszonyított arányát mutatja meg (7. ábra).

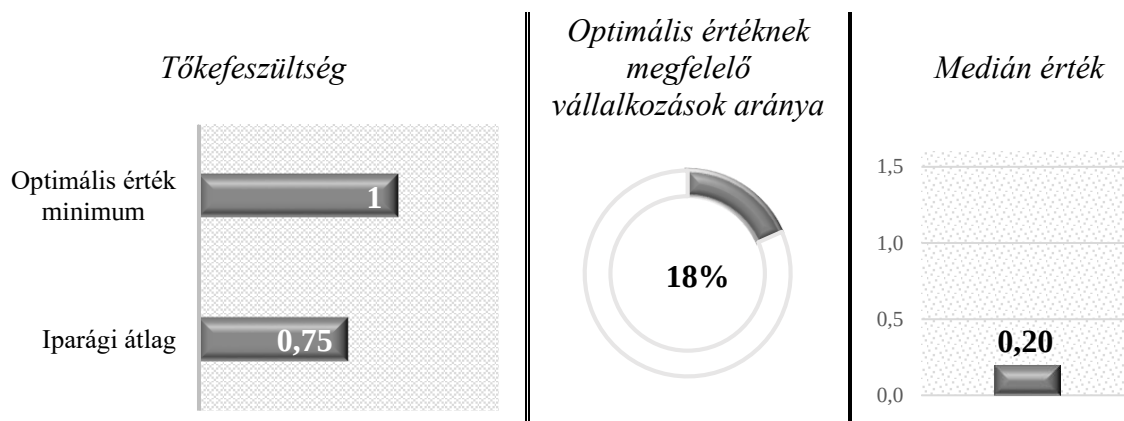
7. ábra: Eszköz-igényességi mutató

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

Az iparág átlagos mutatóértéke az eszköz-igényesség esetében kedvező, mivel az iparági átlag meghaladja az egy egészes értéket. Ez azt jelenti, hogy az összes eszköz saját tőkével

finanszírozott. A kedvező helyzetet erősíti, hogy a vizsgálatba bevont vállalkozások 92 százalékára igaz, hogy tőkemultiplikátora egy egészes érték felett van.

A tőkefeszültségi mutató, azaz az idegen tőke saját tőkéhez viszonyított aránya viszont szemben a legtöbb vagyoni helyzetet tükröző mutatóval, igen kedvezőtlen helyzetről árulkodik. A vizsgált vállalkozások egyéni mutatóinak mindössze 18 százaléka éri el a szakirodalom által optimálisnak tekinthető egy egészes értéket (8. ábra).

8. ábra: Tőkefeszültségi mutató

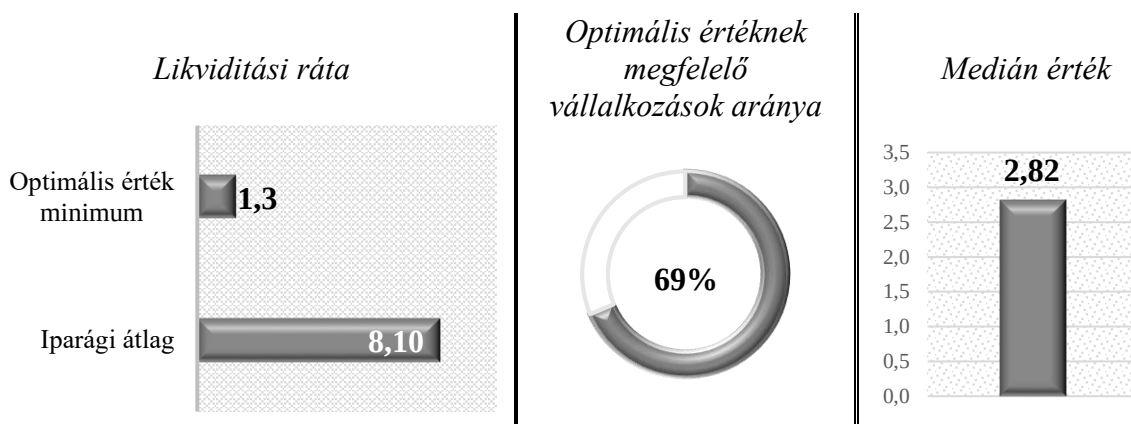
Forrás: Saját szerkesztés (2020)

Tekintettel arra, hogy az 1-nél alacsonyabb mutatóérték alultőkésítésre utal, az iparág alultőkésítettnek mondható, mivel az átlagos mutatóérték messze elmarad az egy egészes értéktől. Ez a rossz mutatóérték a vállalkozások egészét tekintve jellemzően azzal magyarázható, hogy a legtöbb cég esetében jelentősen magasabb a rövid lejáratú kötelezettségek értéke, mint a saját tőke összege.

A vagyoni helyzet elemzése során kapott eredmények arra engednek következtetni, hogy a szegedi szűken értelmezett kreatív ipar vagyoni helyzete megfelelő. Ugyanakkor, nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy tőkefeszültség jellemzi az iparágat.

Az iparág gazdasági tevékenységének komplex elemzése során a vagyoni helyzetet után a pénzügyi helyzet került nagytit alá. A kapott eredményeket a 9., 10., 11., 12., 13., 14. és 15. ábra foglalja össze.

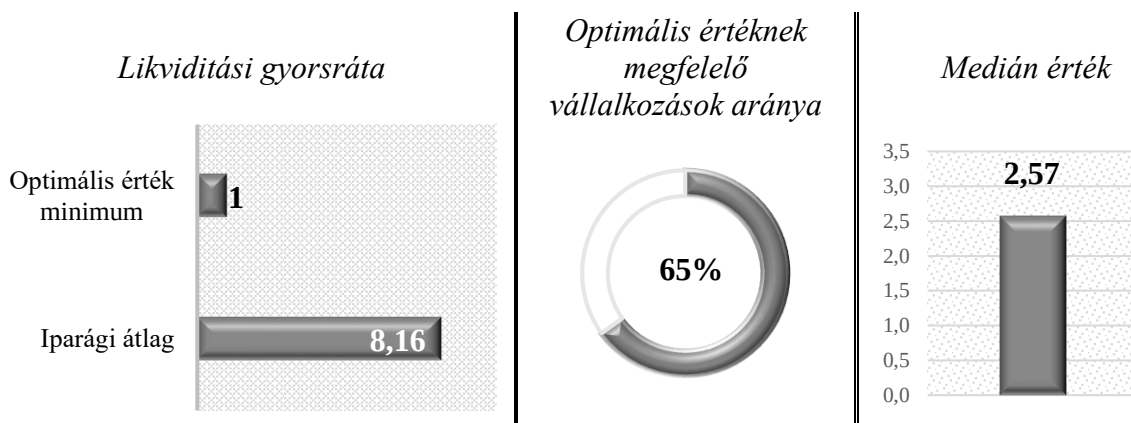
A likviditás elve az, hogy folyamatosan biztosítani kell a cég fizetőképességét, azaz még mindig legyen annyi forrás, hogy még fizetőképes legyen. A likviditás elemzése a likvid (rövidtávon pénzzé tehető) eszközök és a rövid lejáratú kötelezettségek összehasonlítását jelenti. Tekintettel arra, hogy a vizsgáltba bevont 321 vállalkozásból 22 vállalkozás nem rendelkezik rövid lejáratú kötelezettséggel, így a likviditás elemzés csak 299 cég bevonásával készült. A minél valósabb kép elérése érdekében ezt az elemszámot tovább csökkentik azok a vállalkozások, melyek extrém magas, azaz 100 feletti értéket mutatnak. Így a likviditási ráta vizsgálata során 278 társas vállalkozás likviditási rátájának értéke került figyelembevételre (9. ábra).

9. ábra: Likviditási ráta
Forrás: Saját szerkesztés (2020)

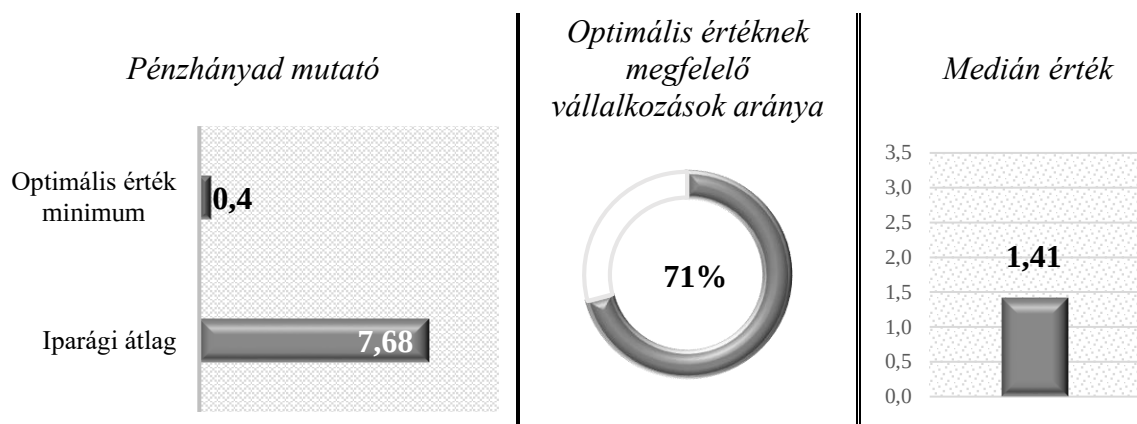
Ha a likviditási ráta iparági értékét vesszük figyelembe, akkor megállapítható, hogy a minimálisan elvárt 1,3-as értéket messze meghaladja az iparági átlag. Azonban, ha azt vizsgáljuk, hogy hány vállalkozás likviditási rátája minimum 1,3, akkor már nem is olyan kedvező a helyzet, mivel az optimálisnak tekinthető értéket mindössze a vizsgált vállalkozások 69 százaléka éri el.

A likviditási gyorsráta számlálójában a forgóeszközök értéke a készletérték nélkül kerül figyelembe vételre (10. ábra). A vállalkozási főtevékenységből eredendően a vállalkozások többsége, azaz 71 százaléka nem rendelkezik készletállománnyal, így esetükben a likviditási ráta és a likviditási gyorsráta értéke azonos. Ennek eredményeképp a likviditási ráta és a likviditási gyorsráta mutatók értékei között nincs számottevő különbség.

10. ábra: Likviditási gyorsráta
Forrás: Saját szerkesztés (2020)

Az iparági átlagot tekintve a likviditási gyorsráta értéke 8,16, ami messze meghaladja a minimálisan várható értéket. Azonban a mutató túl magas értéke sem tekinthető kedvezőnek, mivel a szabad pénzeszközök túlzó arányát jelenti. Ezt támasztja alá a pénzhányad mutató igen magas értéke is (11. ábra).

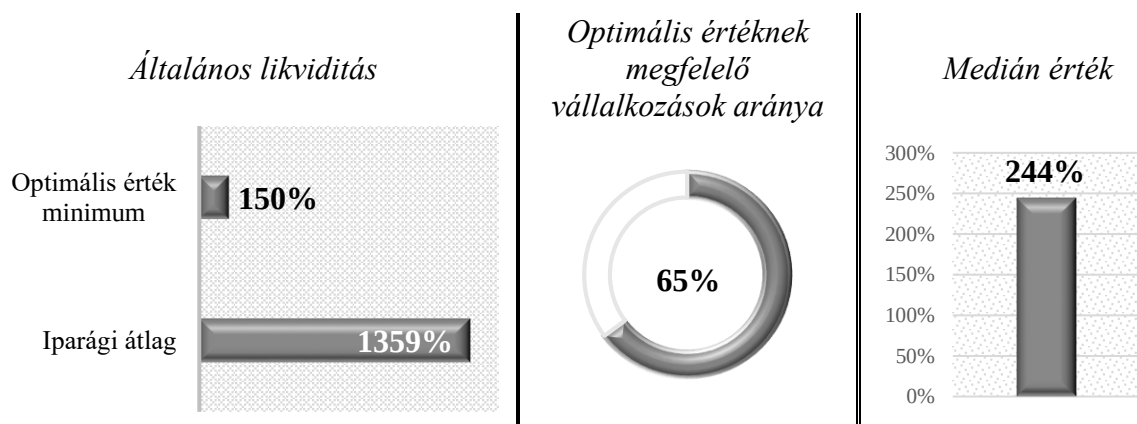
11. ábra: Pénzhányad mutató

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

A mutató átlagértékének számítása során a rövid lejáratú kötelezettséggel nem rendelkező 22 cég csökkenti az elemszámot, illetve a túlzott, 100 feletti értéket mutató cégek sem kerülnek figyelembevételre. Így a szegedi szűken értelmezett kreatív ipar pénzhányad mutatója 7,68.

Az iparág vállalkozásaira jellemző túlzó pénzeszköz állomány mellett 29 százalék azon vállalkozások aránya, melyek mutatóértéke az optimálisnak tekinthető 0,4 minimum értéket sem éri el.

Szemben a fentiekben kiszámított három likviditási mutatóval, az általános likviditás mutató nem csak a rövid lejáratú kötelezettségeket veszi figyelembe, hanem a többi felmerülő kötelezettséget is, így az egész kötelezettség állományhoz viszonyítja a forgóeszközök értékét. (12. ábra).

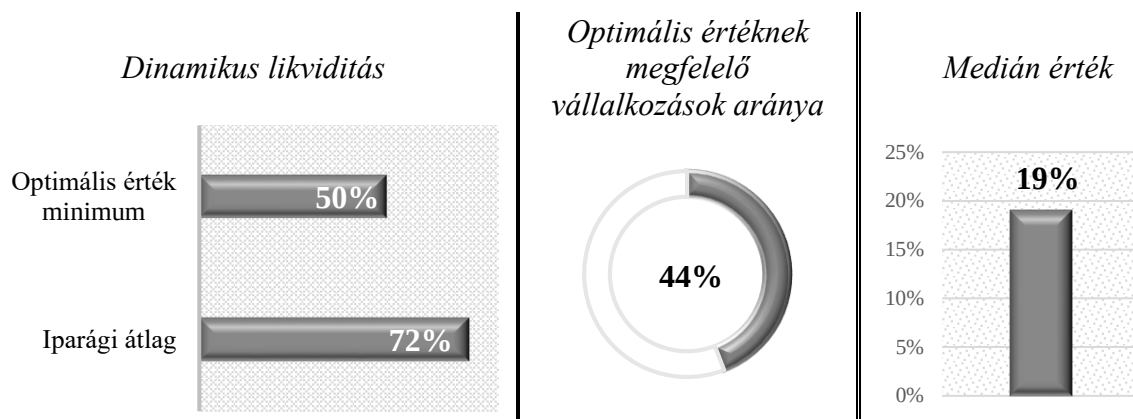
12. ábra: Általános likviditás mutató

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

Az általános likviditás minimálisan elvárt értéke 100 százalék körül van, azonban ennek a mutatónak az értékelése függ a kötelezettségek összetételétől. Ugyanis, ha a vállalkozás rendelkezik hosszú lejáratú (és/vagy hátrasorolt) kötelezettségállománnyal is, akkor optimális a 100 százalék, vagy annál kissé nagyobb érték (az összetétel függvényében). Ha azonban a vállalkozás összes kötelezettsége rövid lejáratú – ami igen gyakori a vizsgált vállalkozások körében –, akkor csak a legalább 150-200 százalék feletti érték tekinthető optimálisnak. Ebből eredendően az iparág elemzése során az általános likviditás csak azoknál a cégeknél tekinthető optimálisnak, melyek egyéni mutatóértéke meghaladja a 150 százalékot.

A forgóeszközökkel ellentétben, a dinamikus likviditás fejezi ki, hogy a vállalkozás szokásos üzletmenetéből biztosított-e megbízhatóan a rövid távú kötelezettségek kiegyenlítése. Ugyanis a mérleg csak statikus állapotot tükröz, tehát a likviditást is statikusan mutatja. A

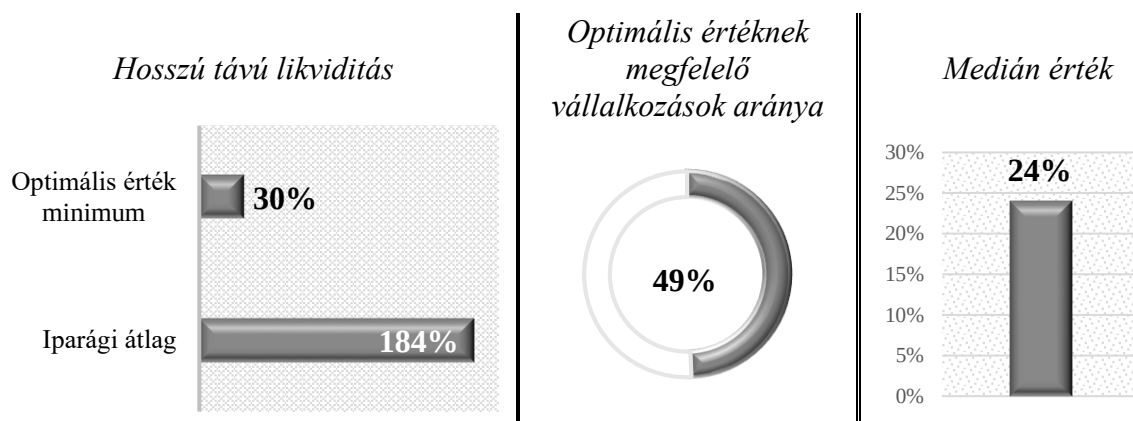
fizetőképességet azonban nemcsak a vagyon nagysága és annak megfelelő összetétele biztosítja, hanem legalább olyan fontos háttér a vállalkozási eredmény megfelelő nagysága is (13. ábra).

13. ábra: Dinamikus likviditás mutató
Forrás: Saját szerkesztés (2020)

A kapott eredmények felhívják a figyelmet arra, hogy a szegedi szűken értelmezett kreatív vállalkozások 56 százalékánál nem nyúlt fedezetet az üzleti tevékenység eredménye a rövid lejáratú kötelezettségekre. Tehát ez azt jelenti, hogy a vállalkozások többségénél nagyobb az egy éven belül kiegyenlítendő tartozás összege, mint amekkora eredményt el tud érni a cég a üzleti tevékenységével.

A likviditás számítható több (idő) fokozatban is, így a hosszú távú likviditás mutató kiszámítása is információ értékű lehet (14. ábra).

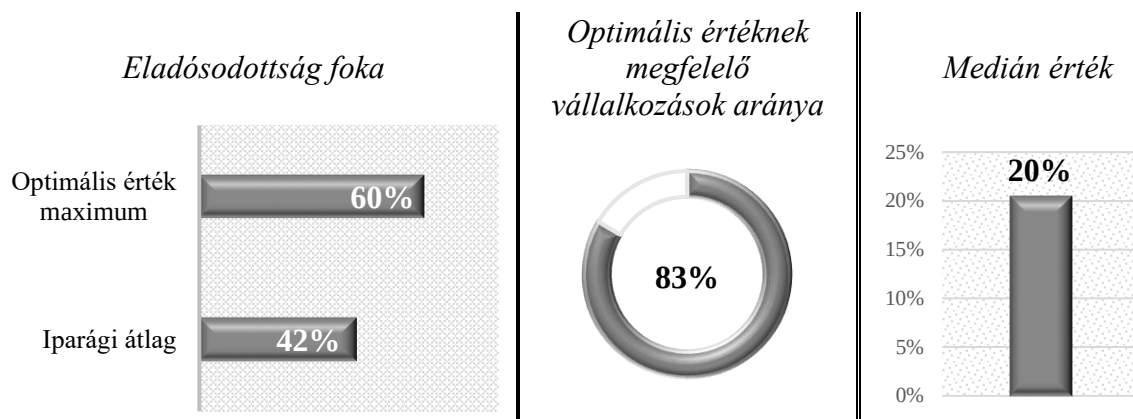

14. ábra: Hosszú távú likviditás mutató
Forrás: Saját szerkesztés (2020)

Az üzleti eredmény összes kötelezettséghez viszonyított aránya a vizsgálatba bevont vállalkozások közül 21 cég esetében nem számolható ki, mert ezek a cégek semmilyen kötelezettséggel nem rendelkeznek.

A mutató értéke – hasonlóan a rövid távú likviditást mérő mutatókéhoz – lényegesen magasabb értéket mutat a szakirodalom által optimálisnak tekinthető minimum értéknél. Ugyanakkor, ez esetben sem beszélhetünk kedvező likviditási helyzetről, mivel a vizsgálatba bevont vállalkozások 51 százalékának egyéni mutatóértéke nem éri el a legalább 30 százalékos értéket.

Az eladósodottság foka mutató az idegen források arányát szemlélteti (15. ábra). A vizsgált vállalkozások együttesét nézve, az idegen források 98 százaléka rövid lejáratú, 2 százaléka pedig hosszú lejáratú kötelezettség.

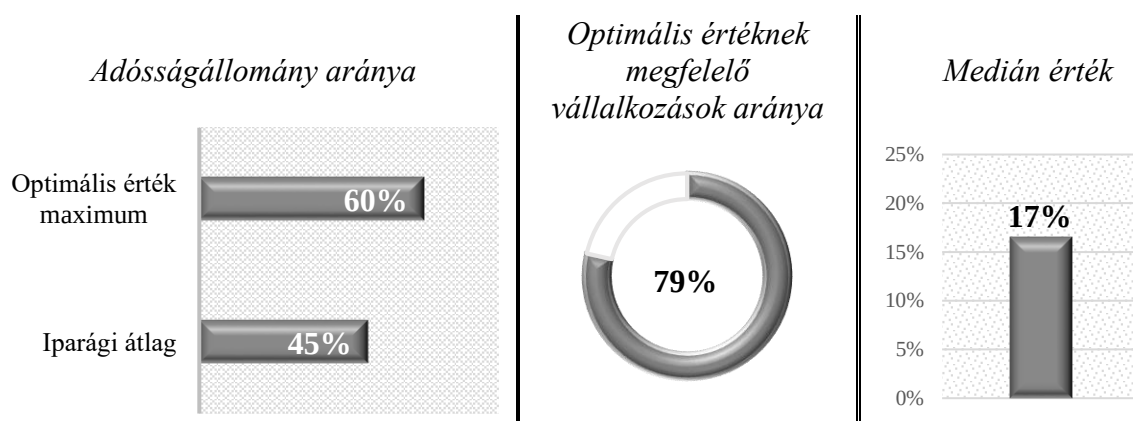

15. ábra: Eladósodottság foka mutató
Forrás: Saját szerkesztés (2020)

A vizsgált vállalkozások csupán 19 százaléka rendelkezik hosszú lejáratú kötelezettséggel, illetve 7 százaléknak semmilyen kötelezettsége nincs. A minél valósabb kép kialakítása érdekében azok a vállalkozások, melyek egyéni eladósodottság foka mutatója meghaladja az 1 000 százalékot, nem kerültek figyelembevételre az átlagos mutatóérték kiszámítása során. Így 6 céggel csökkent a vizsgált elemszám.

Összességében, az idegen források összes eszközhöz viszonyított aránya kedvezőnek tekinthető, egyrészt azért, mert az iparági átlag értéke optimális tartományban van, másrészt pedig azért, mert a vizsgált vállalkozások 83 százalékának egyéni mutatója megfelel az optimális értéknek.

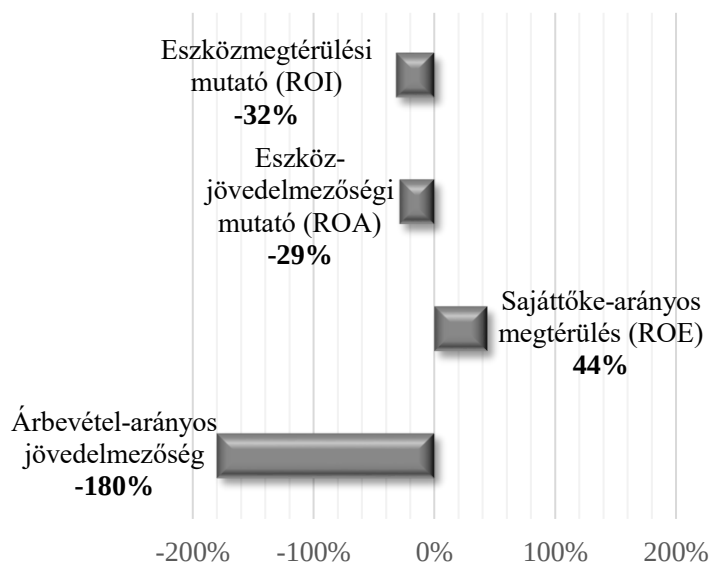
Ha az eladósodottság vizsgálata során azokat a cégeket vesszük csak figyelembe, melyek rendelkeznek hosszú lejáratú kötelezettséggel, akkor összesen 56 cégnél számolható az adósságállomány aránya mutató, ami a vizsgált vállalkozások 17 százalékát jelenti (16. ábra).

16. ábra: Adósságállomány aránya mutató
Forrás: Saját szerkesztés (2020)

Az iparág átlagos adósságállomány aránya mutató értéke – hasonlóan az eladósodottság foka mutatóhoz – az optimálisnak tekinthető tartományban található. Mindössze 21 százalék a hosszú lejáratú kötelezettségekkel rendelkező vállalkozások között azok aránya, melyek egyéni mutatója meghaladja a legfeljebb optimálisnak tekinthető 60 százalékot.

A szegedi szűken értelmezett kreatív ipar jövedelmezőségét vizsgálva – tekintettel az iparág sajátosságát – négy jövedelmezőségi mutató került kiszámításra (17. ábra).

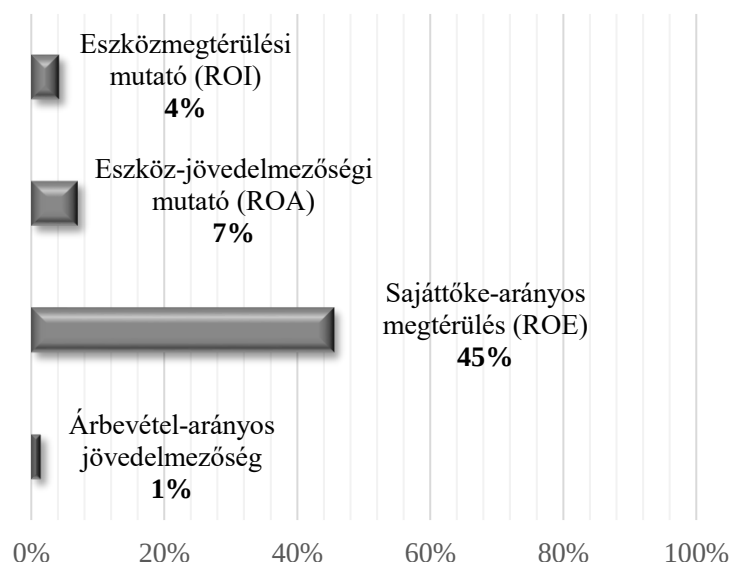

17. ábra: Jövedelmezőségi mutatók

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

Az iparág jövedelmezőségét vizsgálva megállapítható, hogy csak a saját-tőke-arányos megtérülésnél, azaz az adózott eredmény saját tőkéhez viszonyított arányánál beszélhetünk pozitív jövedelmezőségről. A másik három mutató (árbevétel-arányos jövedelmezőség), eszközmegtérülési mutató és eszköz-jövedelmezőségi mutató) értéke még a nullát sem éri el.

Ha a vizsgálatba bevont vállalkozások köréből kivesszük az extrém értékekkel rendelkező cégeket (11 cég), akkor már lényeges jobb iparági helyzetet tükröznek a jövedelmezőségi mutatók (18. ábra).

18. ábra: Jövedelmezőség mutatók (extrém értékek nélkül)

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

A kapott eredmények, mutatóértékek alapján megállapíthatjuk, hogy Szeged város szűken értelmezett kreatív iparát a rossz likviditási helyzet és az alacsony jövedelmezőség jellemzi

leginkább. Amit többek között az is alátámaszt, hogy a vállalkozásoknak csupán 76 százaléka zárta nyereséggel a 2018. üzleti évet. Ugyanakkor, a vagyoni helyzetet tükröző mutatók jellemzően kedvező állapotot tükröztek, ami annak köszönhető, hogy az eszközökön belül nem jelentős a befektetett eszközök aránya, a forgóeszközökön belül pedig a pénzeszközök dominálnak. (A vállalkozások 19%-a nem rendelkezik befektetett eszközökkel, és 70 százalékuknak nulla a készletállománya, ami egyben a kiegészítő tevékenység hiányára is utalhat.) Ezt a kedvező helyzetet viszont kedvezőtlennek is lehet értelmezni, mert ez arra is rámutat, hogy nem jellemzik beruházások az iparágat.

5. Következtetések

A fentiekben vizsgált mutatók eredményei számos kérdést hoznak napvilágra. Ilyen többek között, hogy mi annak az oka, hogy a vizsgált vállalkozások jellemzően nem rendelkeznek hosszú lejáratú kötelezettséggel – vagy ha elenyésző számban rendelkezik a cég, akkor annak aránya a források között alacsony mértékű –, illetve a befektetett eszközök értéke vagy csekély a forgó eszközökkel szemben, vagy pedig nulla. Ez arra utal, hogy a vállalkozások körében jellemzően nincs jelen a beruházási kedv. A beruházásokkal nem csak tartós vagyontudat tudnák növelni a cégek, hanem egyben versenyképességüket is. A pénzügyi mutatók vizsgálatakor láthatóvá vált, hogy a vállalkozások jelentős része – indokolatlanul – igen nagy pénzeszközállománnyal rendelkezik. Tehát ez felveti a kérdést, hogy miért nincs beruházási hajlandóság a szegedi kreatív iparba tartozó vállalkozások között, mi annak az oka, hogy nem vesznek igénybe hosszú lejáratú idegen forrást, továbbá a cég forgalmához képest kiemelkedően magas pénzeszközökkel rendelkező vállalkozások miért parkoltatják a cég pénzt a pénzforgalmi számlájukon és/vagy a házi pénztárban. Röviden azt is kérdezhetnénk, hogy miért nem akarnak fejlődni a kreatív iparba tartozó vállalkozások, mi rejlik e stagnáló helyzet hátterében?

A felmerült kérdések megválaszolása egy következő kutatást tesz szükségessé, melyet mélyinterjú vizsgálat során fogok megvalósítani annak érdekében, hogy a kapott válaszok minél inkább mélyrehatóbbak legyenek, és pontos képet lehessen felvázolni arról, hogy a szegedi kreatív gazdaság működésének hátterében milyen jelenségek és problémák húzódnak meg. Ezen jelenségek és problémák feltárása vélhetően érdemben hozzájárul majd a magyar KKV-szektor digitális transzformációjának elősegítéséhez.

6. Összegzés

A hazai kreatív ipar gazdasági helyzetének feltárására már több tanulmány tett kísérletet, de ezek jellemzően a KSH adataira épültek, így számos kritika érte ezt a területet, hogy nincs valós helyzetkép, mert a KSH adatai nem feltétlen arra adnak tájékoztatást, amire kellene. Többen felvetették javaslatként, hogy a cégek éves beszámolóit kellene alapul venni a valós elemzéshez, így jelen tanulmány ezt hivatott megtenni. Szeged város szűken értelmezett kreatív gazdaságának feltérképezése 321 vállalkozás gazdasági tevékenységének komplex elemzése által történt. Összesen 18 nemzetközileg elfogadott mutató került kiszámításra, először egyénileg minden cég esetében, majd pedig ezek átlagát véve az iparág egészére vonatkozóan.

A kapott eredmények rámutatnak arra, hogy a vizsgált vállalkozások vagyoni helyzete optimális, pénzügyi helyzete kedvezőnek tekinthető, azonban jellemzően rendkívül magas pénzeszközállománnyal rendelkeznek a vállalkozások, jövedelmezőségük pedig általában rossz.

Irodalomjegyzék

- Akhter, F. (2017): Unlocking digital entrepreneurship through technical business process. *The International Journal Entrepreneurship and Sustainability Issues*, Vol. 5, No. 1., pp. 36-42.
- Brynjolfsson, E. – Kahin, B. (2000): *Understanding the Digital Economy – Data, Tools, and Research*. Cambridge, Massachusetts and London: The MIT Press.
- Carayannis, E. – Sagi, J. (2001): „New” vs. „old” economy: insights on competitiveness in the global IT industry. *Technovation*, No. 21, pp. 501-514.
- Csugány J. (2011): A technológiai haladás hozzájárulása az Európai Unió tagállamainak gazdasági növekedéséhez. *Periodica Oeconomica*, IV. évf., 1. szám, pp. 98–106.
- Havass M. (2000): Lehetőségeink az információs társadalomban. In: Glatz F. (szerk.) (2000): *Az információs társadalom*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest. pp. 27-41.
- Howkins, J. – Valantin, R. (1997): Development and the Information Age – Four Global Scenarios for the Future of Information and Communication Technology. *United Nations Commission on Science and Technology for Development*, IDRC, Digital Library
- Howkins, J. (2004): Az alkotás gazdagít. Bátorítás kreatív embereknek. Budapest: HVG Kiadó.
- Kagermann, H.–Wahlster, W.–Helbring, J. (2013): Securing the Future of German Manufacturing Industry: Recommendations for Implementing the Strategic Initiative Industrie 4.0. Final report of the Industrie 4.0 Working Group. Berlin: Forschungsunion im Stifterverband für die Deutsche Wirtschaft e.V.
- KEA European Affairs (2006): The Economy of Culture in Europe. Letöltve: 2020. március 20-án a https://ec.europa.eu/assets/eac/culture/library/studies/cultural-economy_en.pdf linkről.
- Kloudová, J. – Chwaszcz, O. (2011): New Way of Analysis of Creative Centers Within Europe. *Economics & Management*. Vol. 16, pp. 197-206.
- Kovács O. (2017): Az ipar 4.0 komplexitása I. *Közgazdasági Szemle*, 64. évf. 7-8. szám, pp. 823-851.
- Lengyel I. – Szakálné Kanó I. – Vas Zs. – Lengyel B. (2016): Az újraiparosodás térbeli kérdőjelei Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, LXIII. évf. 6. szám, pp. 615-646.
- Ságvári B. (2005): *A kreatív gazdaság elméletéről*. Budapest: ELTE-ITHAKA.
- Solow, R. M. (1956): A Contribution to the Theory of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*. Vol. 70, No. 1, pp. 65-94.
- Tamás P. (2003): „Kreatív iparok” a közép-európai információs társadalmakban. *Magyar Tudomány*, 48. évf. 12. szám, 1518-1523. o.
- Tepper, S. J. (2002): Creative Assets and the Changing Economy. *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, Vol. 32, No. 2, pp. 159-168.
- Vámos T. (2000): Információs társadalom és magyar tudomány. In: Glatz Ferenc (szerk.) (2000): *Az információs társadalom*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, pp. 65-76.

A PÉNZÜGYI KULTÚRA PÉNZ LEÉRTÉKELŐDÉSHEZ KAPCSOLÓDÓ HITEI MAGYAR FELSŐOKTATÁSI HALLGATÓK KÖRÉBEN

*Beliefs About Weakening of Money in Financial Culture Among Hungarian Higher
Education Students*

Dr. CSORBA László PhD, egyetemi adjunktus⁶

Eszterházy Károly Egyetem, Gazdaságtudományi Intézet

Absztrakt

A pénzügyi kultúrához tartozó hitek és attitűdök jelentősen befolyásolják a pénzügyi piacok bármely szereplőjének tevékenységét, magatartását. A pénzügyi kulturális hiteknek részei a leértékelődés okaira, illetve következményeire vonatkozó hitek is. Ezek közvetve más pénzügyi piaci, illetve környezeti szereplő tevékenységére is hatnak, hiszen az egyén egyszerre ügyfél és választópolgár, de sok esetben akár pénzintézeti dolgozó is. A tanulmány a fogalmi keret szakirodalmi ismertetését követően egy hazai felsőoktatási hallgatók leértékelődési hitei vonatkozásában végzett primer kutatás (N = 1.000) eredményeit foglalja össze. A kutatás része volt releváns pénzügyi szervezetek, illetve az euró bevezetése vonatkozásában fennálló attitűdök vizsgálata is. A hipotézisek szerint korosztályi eltérés mutatkozhat, hogy a kormányzatot, vagy a jegybankot teszik-e a leértékelődés felelősévé, illetve a leértékelődés mely lehetséges következményében hisznek. Abban is eltérés mutatkozhat, hogy nagyobb szakmai tudással rendelkező közgazdász hallgató, vagy egyéb szakos a válaszadó. Az életkor, az élettapasztalat is szerepet játszhat a hitek milyenségében. Ugyanakkor az egyes hitek között az összhang hiánya mutatkozhat, mely a közgazdász hallgatóknál kevésbé érvényesülhet. A Magyar Nemzeti Bankkal szembeni attitűdök relatíve kedvezők lehetnek, ugyanakkor egyes csoportok között e tekintetben szignifikáns különbség mutatkozhat. A vizsgált hitek és attitűdök jelentős mértékben képlékenyek, befolyásolhatók, de elsősorban nem oktatás, hanem tájékozódás biztosítása által.

Kulcsszavak: pénzügyi kultúra, pénzügyi hitek, pénz leértékelődése, központi bank

JEL-kódok: D91, E58, G41

Abstract

Beliefs and attitudes belonging to the financial culture significantly influence the activities and behavior of any player in the financial markets. Beliefs about the causes and consequences of devaluation are also part of financial cultural beliefs. These also indirectly affect the activities of other financial market and environmental actors, because the individual is both a customer and a voter, but in many cases also a financial institution employee. The study summarizes the results of a primary research (N = 1.000) on the devaluation beliefs of Hungarian higher education students following the literature review of the conceptual framework. The research also included an examination students attitudes towards relevant financial institutions and towards introduction of the euro. According to the hypotheses, there may be an age difference in whether the government or the central bank is made responsible for the devaluation, and in what possible consequences of the devaluation they believe. There may also be a difference in whether the respondent was an economics student with greater professional knowledge or a university student of another major. Age and life experience can also play a role in the quality of beliefs. At the same time, there may be a mismatch between individual beliefs, which may be less pronounced for economics students. Attitudes towards the Magyar Nemzeti Bank may be relatively favorable, but there may be significant differences between some groups in this attitudes. The beliefs and attitudes examined are significantly flexible and can be influenced, but not primarily by providing education but by providing orientation.

Keywords: financial culture, financial beliefs, devaluation of money

JEL Codes: D91, E58, G41

⁶ csorba.laszlo@uni-eszterhazy.hu

1. Bevezetés

A pénzügyek tekintetében a matematika alkalmazása megkerülhetetlenül alapvetőnek számít. Egzakt módon valóban meghatározható egy hitel törlesztőrésze, de a hitelfelvevő törlesztési hajlandósága, és az abból adódó – valóban realizálódó – pénzügyi következmények előzetesen már nem. Egyértelmű matematikai-statisztikai módszertannal nagyon pontosan meghatározható az infláció, vagy defláció mértéke, de például adott nagyságú csökkentéséhez, vagy növeléséhez szükséges pénzmennyiség-változás már nem – gondoljunk csak a japán jegybank heroikus küzdelmére a defláció ellen (Cargill – Parker, 2004). Az, hogy a közgazdasági törvényeknek erősen behatárolt a magyarázó ereje – azaz, hogy nagyon ritkák az általános törvényszerűségek – arra vezethető vissza, hogy a közgazdaságtan olyan problémákkal foglalkozik, melyeknek emberi szereplői vannak. Az emberek többé-kevésbé egyediek, de nem is ez a fő gond Koopmans (1957) szerint, hanem az, hogy szimultán cselekszenek, és ettől az eredendő bizonytalanságtól a legnagyobb tudással sem lehet megszabadulni. Ez teszi a közgazdasági modellek steril világban 100 százalékos magyarázó erejű törvényeit esetlegessé a való világban, amellet, hogy gyakran a problémák önmagukban is nagyon komplexek.

Természetesen a közgazdaságtan, illetve azon belül a pénzügyek területe is felhalmozott már az elmúlt évszázadokban annyi tudást, hogy – ha többnyire nem is általános érvényű – törvényszerűségek lefektetésre kerültek. Ezek közül számosnak egyre növekszik a magyarázó ereje, alkalmazhatóságának egyértelműsége. A bizonytalanság azonban mindenütt jelen van, csak a mértéke kérdéses (Koopmans, 1957). Ezért a résztvevők mindegyikének szüksége van olyan szellemi konstrukciókra, melyek kezelhető szintre szorítják le a bizonytalanságot (North, 1991). A közgazdasági értelemben vett intézmények képesek a bizonytalanságot megfelelően csökkenteni, és a gazdaságok teljesítményére meghatározó hatást gyakorol az intézményrendszer milyensége (North, 2005).

Az intézmények azonban a közösség tagjai által közösen osztott szellemi konstrukciók, miközben a közösségi tagok – akár egyedülként is – olyan szellemi konstrukciókat hozhatnak létre, s alkalmazhatnak, melyek a maguk részéről, önmaguk számára támogatják a bizonytalanság csökkentését. Mint majd fogjuk látni, a kultúra egy része olyan közösen osztott szellemi konstrukciókból áll, mint a társadalmi értékek, társadalmi normák és hitek. Ezek tehát egyben intézmények is. Ugyanakkor az egyének specifikus értékekkel, normákkal, és hitekkel, illetve attitűdökkel is rendelkeznek, melyek az intézményekhez hasonlóan, vagy akár annál erősebben is hatást gyakorolnak a tevékenységükre. Ezek is a kultúra részei, bár nem intézményesültek.

E tanulmányban alapvetően a pénzügyi hitekről, vagy más szóval meggyőződésekről lesz szó. Nem vallási hitekről, hanem szakmai jellegűekről, melyek – mint látni fogjuk – alapvető befolyást gyakorolnak arra, hogy az egyén mely releváns – egymásnak gyakran alternatívát kínáló – pénzügyi modell alkalmazása mellett dönt adott tevékenysége vonatkozásában. A pénzügyi hiteken belül pedig kifejezetten a pénz leértékelődéséhez kapcsolódó hitek kerülnek megvizsgálásra, elemzésre. Ezek a leértékelődéshez kapcsolódó hitek azért nagyon jelentősek a gazdaság működése szempontjából, mert a különböző piaci oldalakon álló döntéshozók által hozott döntésekre érdemi hatást gyakorolnak. Egyáltalán nem mindegy ugyanis, hogy a választópolgárok, vagy akár a kormányzati, jegybanki vezetők egy mindenáron erősen, vagy pedig egy mesterségesen gyengén tartott forint jószágában, gazdaságra gyakorolt kedvező hatásában hisznek. Ezek szakmai szempontból is nagyon különböző nézetek, miközben nincs olyan általánosan alkalmazható törvényszerűség, amellyel meg lehetne határozni azt, hogy egy adott gazdaság bizonyos növekedéséhez milyen árfolyam lenne pontosan a leginkább megfelelő.

A tanulmány első felében röviden áttekintésre kerülnek a kultúrával, pénzügyi kultúrával, kiváltképp a hitekkel, pénzügyi hitekkel kapcsolatos fogalmak. Ezt követően kerülnek ismertetésre azok az eredmények, melyek 1.000 egyetemi hallgató megkérdezése révén jöttek létre a forint leértékelődéséhez kapcsolódó pénzügyi hitek vonatkozásában. A megkérdezés része volt egy rövid attitűd vizsgálat is, mely a pénzügyi piacok egyes szereplőire – így a Magyar Nemzeti Bankra – irányult. Végül az összegzésben az eredményekből adódó következtetések kerültek megfogalmazásra.

2. A kultúra

Kroeber és Kluckhohn (1967, p. 357) 164 féle, kultúrára vonatkozó meghatározást áttekintve a kultúra fogalmát a következőképpen határozták meg: A kultúra explicit és implicit magatartási mintázatokból áll, melyek szimbólumokban fejeződnek ki, az erőfeszítések eredményeképp megkülönböztetve egymástól az emberi csoportokat, beleértve az alkotásokat is. A kultúra magja tradicionális, azaz történelmileg kialakult, kiválasztódott elméleteket, gondolatokat foglal magába, különös tekintettel az ezekhez kapcsolódó értékekre.” A nem anyagi kultúra alatt szubjektív értékek, attitűdök, hitek, orientációk, illetve mögöttes feltételezések együttesét értjük, melyek az emberek magatartását, tevékenységét, egymás közötti viszonyait befolyásolják (Huntington 2000:xv). A kultúra elemei nem feltétlenül vannak maradéktalanul összhangban egymással, illetve nem magától értőden támogatják a termelékenység, a hatékonyság növekedését, illetve általában a gazdasági, társadalmi fejlődést (Porter, 2000).

2.1. Az értékek

Coleman (1990) a társadalmi, szervezeti, vagy családi – továbbra sem anyagi jellegű – értékeket pusztán az adott közösséghez tartozók olyan személyiségi jellemzőiként határozza meg, amely a genetikai adottságokhoz hasonlóan az emberi sokszínűség egyik oka. Amolyan fűszerként sok mindenre hatással van, de lényeges szerepe szerintem sokkal inkább a szinte kötelező érvényű normáknak van, illetve lehet. A neoklasszikus iskola kiemelkedő képviselője, Arrow (1951) szerint pozitív – vagy legalábbis nem negatív – a kapcsolat a társadalmi és az egyéni értékek között, azaz a társadalom tagjai tekintetében mégis beszélhetünk valami olyan közös nevezőről, mely sokak viselkedését hasonlóan befolyásolja. Arrow (1951) hangsúlyozza, hogy nehéz az értékeket – melyek nem azonosak az ízléssel – pontosan meghatározni, már csak abból az okból is, hogy egyes értékek más értékekről is szólhatnak. Az értékek Krech, Crutchfield és Ballachey (1962) szerint általános befolyást gyakorolnak annak a közösség a tagjainak a cselekedetire, mely az adott értékeket magáénak vallja, aszerint él. Az értékeknek kellő mértékben általánosnak, széles hatásspektrumúnak kell lennie, hiszen rengeteg különböző cselekvési helyzetben szükséges biztosítani azt, hogy előnyösebb, hasznosabb cselekvési alternatíva kerülhessen megvalósításra (Hofstede – Hofstede – Minkov, 2010).

2.2. A hitek

A hitek a nem tárgyiasult, implicit kultúra részei, s amelyek összessége, összetétele alapvetően megkülönböztet egy kultúrát a többitől (Krech – Crutchfield – Ballachey, 1962). A közösség által általánosan elfogadott, tartósan rögzült hitek ideákban, tanokban, babonákban, legendákban és mítoszokban, népszokásokban, általában véve egy nem a mai kor tudományos igénye szerint rendszerezett tudásban öltenek testet. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy létrejöttük többé-kevésbé nem a közösség által megtapasztalt tényeken alapulna (Krech – Crutchfield – Ballachey, 1962). A hitek, illetve az attitűdök és értékek között folyamatos az oda-visszacsatolás Porter szerint, így bármelyikek nem támogatják kellőképpen a

termelékenység növekedését, úgy az egyébként nagyon stabilnak tekintett hit- és értékbeli jellemzők gyors megváltozására is lehetőség nyílik (Porter 2000). A lehetőség még nem valódi változás, így tehát beszélnünk kell – legalábbis ideiglenesen fennálló – negatív jövőképet előrevetítő hitekről is. O'Connor és Weatherall (2019) szerint a hit nem azt jelenti, hogy az igaznak vélt állítás tényekkel semmiképpen nem támasztható alá. A legtöbb esetben – különösen utólag, több tény ismeretében – egyértelműen eldönthető, hogy melyik hit alapult valós tényeken, s segítette elő ezáltal a közösség fejlődését, s melyik éppen ellenkezőleg. O'Connor és Weatherall (2019) szerint a jelenlegi kommunikációs viszonyok – vagyis pontosan a tényekkel való megfelelő alátámasztás illúziója – kedveznek az ilyen értelemben vett hamis hitek kialakulásának, terjedésének.

A hit esetén az egyénnek bizonyos mértékű meggyőződése áll fenn egy sorozatosan ismétlődő, illetve nagyon hosszú távú folyamatok, jelenségek, tevékenységek szereplőire, továbbá kimeneteire vonatkozóan. Még hozzá olyan módon, hogy igaznak, vagy hamisnak fogad el egy állítást. A hitekben fejeződik ki az, hogy az egyén milyen jövőképpel, perspektívával rendelkezik számára lényeges külső és belső környezeti elemek vonatkozásában. Miért szükséges, hogy a hitek által hangsúlyt kapjon egy állítás helyessége, vagy annak tagadása? Nyilvánvalóan azért, mert nem egy természettudományos törvényszerűsége vonatkozik, azaz vannak, lehetnek az állítás igazságának, vagy hamisságának ellentmondó tények. A hit lezárja a gyakran 100%-os biztonsággal eldönthetetlen vitát azzal, hogy deklarálja azt, mely álláspont került az egyén által elfogadásra (Nilsson, 2014). A nyugvópontonra került vita ilyen módon egyfajta egyéni axiómát hoz létre, amely alkalmas arra, hogy az egyén értékeket, attitűdöket kapcsolva hozzá egy komplex gondolkodásmódot alakíthasson ki az adott téma vonatkozásában.

Kahneman (2013) szerint az ember gondolkodás kétféle, egymással párhuzamosan működő rendszerben történik. Az első rendszer az alapvető értékeléseket – így az ellenség és a barát felismerését – végzi, minden különösebb erőfeszítés nélkül és gyorsan. A másik, a lassú rendszer a töprengő, bizonyító, mérlegelő. Az első gondolkodási rendszernek fontos szerepe van az intuitív döntéshozatalban Kahneman (2013) szerint. Egyrészt jelentős mértékben tehermentesíti a második rendszert, másrészt a gyorsaságából adódóan időt takarít meg, s a kockázati mértékeket jelentősen csökkenti. Ezek az előnyök még úgy is általánosan érvényesülnek, hogy az első rendszer által – többek között – alkalmazott hitek az esetek egy részében nem állják meg a helyüket. Ez érvényes a hitek közé tartozó sztereotípiákra is (Bordalo et al. 2016). A rendre túlságosan hibás – a gyakorlatban kudarcot valló – alapvető értékelések túl sok gondot okozhatnak, így alkalmazásuk háttérbe szorul, vagy megváltoztatásra kerülnek. Egyéntől is függően egyes hitek esetében elég egy nyilvánvaló, a nem teljesülésből adódó kudarcélmény a hit megrendüléséhez, vagy elhagyásához, más esetben kudarcélmények hosszú sorozata sem képes megingatni a hitet (O'Connor – Weatherall, 2019).

2.3. *A normák*

A társadalmi és a személyes norma fogalmai tekintetében Kinzig és szerzőtársai – közöttük a Nobel-émlékdíjas Elinor Ostrom – (2013) elfogadják Ellickson (2001) meghatározását. Eszerint a társadalmi norma az egyéni tevékenységre vonatkozó mérvadó szabály, amely kikényszerítéséről maga a közösség – nem pedig a kormányzat, vagy az államhatalom – igyekszik gondoskodni. A kikényszerítésben azok vehetnek részt, akik magukra nézve is kötelezőnek tekintik a normát. Ezzel szemben a személyes norma esetében a szankcionálás és jutalmazás, a normakövetés ezek általi kikényszerítése csak önmagunk által biztosítható. Ellickson (2001) szerint nincs éles határ a társadalmi és a személyes normák között, hiszen számos társadalmi norma személyes normává internalizálódhat. Más esetekben viszont személyes normák is társadalmi normává válhatnak.

2.4. Az attitűdök

Az attitűdök tárgya bármi lehet, amihez az egyén úgy gondolja, köze van, s szükségét érzi, hogy önállóan állást foglaljon a kérdésben (Krech – Crutchfield – Ballachey, 1962). Az attitűdökben pszichológiailag az fejeződik ki, hogy az egyén bizonyos dolgokat önmaga szempontjából támogató jellegűnek ítél meg, s ezekhez vonzódik, míg más dolgok esetében éppen ellenkezőleg (Philips – Johnson - Maddala, 2002). Az emberi attitűdök tükrözik azt, hogy ki milyen módon képzei el egy adott cselekvési helyzetet, illetve az ahhoz kapcsolódó javak és személyek vonatkozásában azt, hogy mindezeket legalább relatíve a javára fordíthatja (Porter, 2000). Az attitűdök bármilyen egyedi tárgyra, cselekvési helyzetre, illetve szellemi konstrukcióra – gondolatra –, vagy ezek csoportjaira vonatkozhatnak, így egy cselekvőképese egyén szinte végtelenszámú attitűddel rendelkezik. Nyilvánvaló, hogy ezek többsége alig-alig, vagy szinte semennyire sincs saját tapasztalatokkal, saját, valós elméleti tudással megalapozva (Hayden, 1988).

Ugyanakkor az emberek akkor sem jönnek zavarba, ha nincs még ilyen kevésbé megalapozott attitűdjük sem valamilyen dolog viszonylatában. Ilyenkor úgynevezett heurisztikák – rokonítható dologgal kapcsolatos attitűdök – alapján hoznak ítéletet (Kahneman, 2013). Idővel a heurisztikák segítségével számos új attitűdje alakul ki az egyénnek, amelyekből viszont új heurisztikák is létrejöhetnek. Az attitűdök nagyon gyorsan is megváltozhatnak (Harrison, 2000, p. xxx), sok esetben viszonylag könnyű ezeket megváltoztatni, befolyásolni, más esetekben még célzatos módszeres erőfeszítések – például orvosi kezelés – hatására sem változnak meg.

2.5. Pénzügyi kultúra

Tadasse és Kwok (2005) szerint hiába feltételezik sokan azt, hogy a globalizáció homogenizálja az egyes országok pénzügyi rendszereit, az eltérő kultúrák akár önmagukban is más és más jellemzőkkel rendelkező pénzügyi rendszereket eredményeznek. Példaként hozza fel a különböző kultúrák eltérő viszonyulását a bizonytalansághoz. Úgy látja, egyes országok le kívánják győzni a jövőt, minimalizálni kívánják a bizonytalanságot. Ehhez – egyebek mellett - szigorú szabályok, s a verseny korlátozása is szükséges. Az ilyen országokban nagy az igény a biztosításokra – így a betétbiztosításra is – és a pénzügyi kapcsolatrendszerben a kereskedelmi bankok a preferáltak. Herger, Hodler és Lobsiger (2008) szerint a pénzügyi rendszer fejlődése a költségeken túl elsődlegesen a kultúrán múlik. Az egyes pénzügyi piacok szinte mindegyikéről bizonyítást nyert, hogy felépítése és működése jelentős mértékben a kultúra által meghatározott. Így a bankok kockázatvállalása (Ashraf – Zheng – Arshad, 2016), a vállalati növekedés külső finanszírozása (Boubakri – Saffar, 2016), az életbiztosítások iránti kereslet (Chui – Kwok, 2008), vagy akár a megtakarítási hajlandóság (Kessler – Perelman – Pestieau, 1993). A biztosítási piac fejlettsége, illetve jellemzői jelentős mértékben a kultúra által meghatározottak (McFall 2014), csakúgy, mint a készpénzforgalom aránya (Liewellyn, 2016). Breuer és Salzmann (2012) a háztartások pénzügyi portfólióinak kulturális meghatározottságát vizsgálták. Azt találták, hogy az, hogy a háztartások milyen arányban osszák meg forrásaikat a bankbetétek, állampapírok, értékpapírok, biztosítások és egyéb pénzügyi lehetőségek között, jelentős mértékben függ a nemzeti kultúrájuktól. Egyes hazai kutatók is felhívták a figyelmet arra, hogy a pénzügyi tájékozottság pusztán magát a pénzügyekre vonatkozó tudást, míg a „pénzügyi írástudás” (financial literacy) ezen tudás feldolgozási, alkalmazási, illetve az egyén számára előnyös pénzügyi döntések meghozatalának képességeit jelenti (Husz – Szántó, 2011. p. 9), addig a pénzügyi kultúra nagyobb része nem is tekinthető „igazi”, lexikális tudásnak, alkalmazása pedig tudatosnak. A pénzügyi kultúra – mint bármilyen kultúra – alapvetően szocializáció révén sajátítható el, ugyanakkor ennek az iskolai oktatás is többé-kevésbé része,

így ott is lehet eredményeket elérni e területen is (Zsótér – Nagy, 2012). A már felnőttek viszont kimaradhatnak ennek a szocializációs közegnek az előnyös hatásaiból, így amikor a pénzügyi kultúra fejlesztésére van szándék, az ő számukra felnőttképzést kívánatos biztosítani e vonatkozásban (Németh et al., 2016).

Bár a pénzügyi kultúrának nem alakult ki elfogadott, egy mondatba sűrített meghatározása, a nemzetközi szakirodalmi használatában azonban konszenzus alakult ki abban a tekintetben, hogy a pénzügyi kultúra a kultúra egyik részterülete (Reuter 2011), még akkor is, ha a nemzeti kultúrák – és benne a pénzügyi kultúrák – egy meghatározó hányada már globalizált kultúrának tekinthető. Ilyen módon a pénzügyi kultúra vizsgálata nem nélkülözheti a kultúrákra általában jellemző olyan attribútumok, mint az értékek, hitek, normák és az attitűdök vizsgálatát sem. Ezzel a meghatározással összhangban is van – mások mellett – a pénzintézetek megközelítése is, például a kockázatok kezelési területén. A Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság (Basel Committee on Banking Supervision, 2011, p. 5.) ajánlása szerint: *„A belső operatív kockázat kultúrája az egyéni és vállalati értékek, attitűdök, kompetenciák és magatartás együttes halmazát jelenti, amely meghatározza a vállalat operatív kockázatkezelési elkötelezettségét és stílusát.”* Az IRM (Institute of Risk Management, 2012, p. 7.) szerint *„A kockázati kultúra fogalma magába foglalja a közösség által közösen a kockázatról osztott értékeket, hiteket és tudást, különös tekintettel az alkalmazottakra, illetve azok csoportjaira”*.

Ahogy egy nemzet kultúrája sem tekinthető teljesen homogénnek a különböző társadalmi csoportok tekintetében, úgy a bankok, biztosítók, befektetési alapok, felügyeleti szervek, pénzügyminisztérium, törvényhozás, illetve az e szempontból is szegmentálható ügyfelek esetében sem beszélhetünk homogén pénzügyi kultúráról még egy olyan kisebb ország esetében sem, mint Magyarország. Az egyes szervezetek – környezetüktől ebben is elkülönülve – némileg megint csak más, egyedi pénzügyi kultúrát, szubkultúrát alakíthatnak ki (Feldman - O'Neill, 2014). Lawson, Klontz és Britt (2015) szerint a pénzügyek intézésével kapcsolatos „forgatókönyvet” az emberek gyerekkorban veszik át – gyakran meghatározó életeseményeken keresztül – családjuktól, környezetüktől. Ez javarészt feltételezésekből, hitekből tevődik össze, melyek jelentős részben valójában nem is helytállóak. Ettől függetlenül az egyének öntudatlanul is a megismert sémákat követik későbbi életük során, kevesen térnek el ettől jelentős mértékben. A pénzügyekkel intézésével kapcsolatos sajátosságok a kultúra részét, s generációk örökségét képezik. Hays, Klontz és Kemnitz (2015) szerint, ahhoz, hogy a pénzügyeiket az egyének saját céljaik szempontjából eredményesebben legyenek képesek intézni, elsőként meg kell ismerniük a saját pénzügyi kultúrájukat. A megismerést követheti a gyenge pontok javítása. Ennek egyik módszere lehet az egyébként téves hitekkel való leszámolás, és olyan valóságosabb hitek létrehozása, melyek – egyebek mellett – a vallott értékekkel is összhangban állnak.

3. Módszertan

A felmérésre 2019. december és 2020. január hónapokban került sor az egri Eszterházy Károly Egyetem hallgatóinak körében. Lényeges szempont volt az, hogy egyforma súllyal essen latba a fiatalabb, főállásban tanulók, illetve az idősebb, munka mellett tanulók véleménye. Ezért 500 fő nappali és 500 fő levelező tagozatos hallgató került megkérdezésre. A minta összeállításakor figyelembe vett másik fontos szempont (1. táblázat) az volt, hogy egyaránt megkérdezésre kerüljenek közgazdász hallgatók, illetve más – természettudományi és pedagógiai kari – szakos hallgatók is. Természetesen a minta visszatükrözi azt is, hogy az egyetem hallgatóinak döntő többsége nő.

1. táblázat: A minta összetételének főbb jellemzői

Tagozat	500 fő nappali	500 fő levelező
Átlagéletkor az egyes tagozaton	20 év	27 év
Szak	330 fő közgazdász hallgató	670 fő egyéb szakos hallgató
Nem	353 fő férfi	647 fő nő

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

A szándékosan nem túl komplex, illetve hosszú kérdőív 15, a forintleértékelődéshez kapcsolódó lehetséges hitet tartalmazott, állításként megfogalmazva. Ezzel az állítást teljes mértékben, vagy részlegesen el lehetett utasítani, vagy azzal részben, vagy teljes mértékben egyet lehetett érteni. A teljes egyetértés nyilvánvalóan akként értelmezhető, hogy az adott hitet osztja a válaszadó. A kérdőív tartalmazott továbbá 5 pénzügyi intézményre – közöttük a Magyar Nemzeti Bankra – vonatkozó attitűdvizsgálatot is, melyet egy, az euró magyarországi lehetséges bevezetésére vonatkozó attitűdkérdés követett zárásként. Az attitűdök vizsgálata nem szokványos skálák mentén történt, hanem az egyik fő közösségi hálón megszokott – fiatalabb korosztály által magától értődően használt – úgynevezett emoji-k által. Ezeket kifejezetten attitűdök gyors megjelenítésére fejlesztették ki. A kérdőív az akkori hat alapváltozatot használta: tetszik, imádom, vicces, hűha, szomorú és dühítő.

Kutatási kérdésként, illetve hipotézisként az alábbiak fogalmazódtak meg:

K1: Vajon a leértékelődési hitek kit tartanak elsősorban felelősnek?

H1/a: A fő felelős általában véve a Kormány, kiváltképp az államháztartási deficit keletkezése tekintetében.

H1/b: A Magyar Nemzeti Bank felelőssége a leértékelődési hitek szerint fennáll, de inkább mögöttes, kiegészítő jellegű.

K2: Vajon a leértékelődés okairól és következményeiről feltételezhetően nagyobb tudással rendelkező közgazdász hallgatók hitei és attitűdjei mennyiben térnek el a többiekétől?

H2/a: a közgazdász hallgatók leginkább abban hisznek, hogy a leértékelődés leginkább a gazdaság teljesítményére, az inflációra, illetve a Magyar Nemzeti Bank tevékenységére vezethető vissza.

H2/b: a nem közgazdász hallgatók leginkább abban hisznek, hogy a leértékelődés leginkább a Kormány teljesítményére, az államháztartási hiány mértékére, illetve a külföldi nagy-spekulánsok tevékenységére vezethető vissza.

H2/c: a közgazdász hallgatók a lehetséges következmények közül leginkább abban hisznek, hogy a leértékelődés kedvezően hat a hazai exportőrök tevékenységére.

H2/d: a nem közgazdász hallgatók a lehetséges következmények közül leginkább abban hisznek, hogy a leértékelődés kedvezőtlenül hat a devizahitelesekre.

H2/e: a közgazdász hallgatók jelentősen jobban kedvelik a bankokat, mint a nem közgazdász hallgatók.

K3: Milyen szerepe van az életkornak, illetve a nagyobb élettapasztalatnak a leértékelődési hitekre, illetve attitűdökre?

H3/a: a levelezős hallgatók hisznek inkább abban, hogy a leértékelődés oka a Kormány teljesítményére és az államháztartási hiányra vezethető vissza.

H3/b: a nappalis hallgatók leginkább abban hisznek, hogy a leértékelődés oka a magyar gazdaság teljesítményére, illetve a Magyar Nemzeti Bank tevékenységére vezethető vissza.

H3/c: a nappalis hallgatók a Magyar Nemzeti Bankot, a levelezős hallgatók leginkább a Pénzügyminisztériumot kedvelik.

K4: Az egyes hitek osztása között milyen kapcsolat, összefüggés fedezhető fel?

H4/a: A leértékelődési hitek között nincs erős, érdemi kapcsolat, összefüggés.

H4/b: a közgazdász hallgatók hitei között erősebb összefüggés, kapcsolat lesz kimutatható, mint a nem közgazdász hallgatók esetében.

K5: Vajon melyik vizsgált pénzügyi szervezetet kedvelik leginkább az egyetemisták?

H5: A Magyar Nemzeti Banknak lehet a legáltalánosabb a kedveltsége

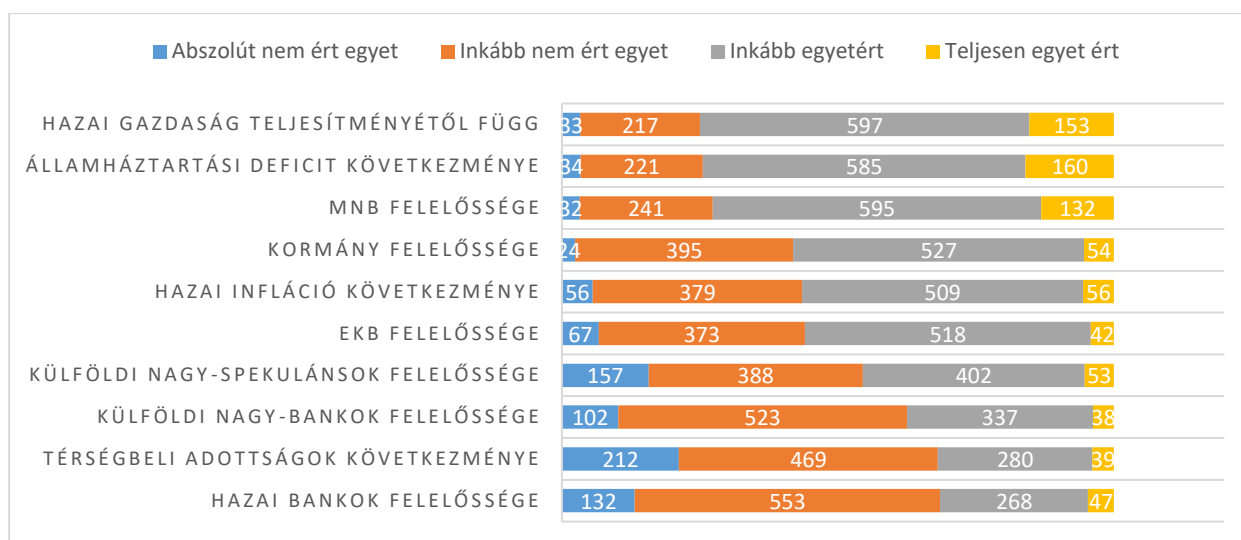
K6: A Magyar Nemzeti Bankot kedvelők egyetemista csoportját milyen vizsgált ismérvekkel lehet leírni?

H6: A fiatalabb – nappalis –, illetve a közgazdász hallgatók körében legnagyobb a Magyar Nemzeti Bank kedveltsége, míg a megkérdezettek neme nem lényeges e tekintetben.

4. Eredmények

A leértékelődés okai tekintetében sok esetben a szakértők sem értenek egyet, e tanulmányunk nem is célja, hogy a vita e tekintetben nyugvópontra jusson. Ami a mi szempontunkból érdekesek, fontosak, azok a leértékelődés okaira vonatkozó hitek. Mint azt láttuk, ezek egyáltalán nem igényelnek széleskörű tájékozottságot, vagy teljes bizonyítást. Ugyanakkor a téma legnagyobb szaktekintélyeinek is megvannak a maguk hitei, s ezek akkor is hitek maradnak, ha mögöttük sok évtizedes gyakorlati tapasztalat, illetve kutatómunka, elemzés áll. Jelen felmérés során a válaszadók a forintleértékelődés tekintetében egyértelműen három ok létezésében hisznek (1. ábra). A hazai gazdaság teljesítménye – ahol nem volt számukra megjelölve, hogy ez önmagában, vagy másokkal való összehasonlításban értendő-e – és az államháztartási deficit megítélése között gyakorlatilag nem is volt szignifikáns különbség. Ezekből alig marad el a Magyar Nemzeti Bank felelősségére való rámutatás. Figyelemreméltó módon a Kormány teljesítményét egyáltalán nem mossák össze a válaszadók az államháztartási hiány kérdéskörével. E két kérdésre adott válasz közötti korreláció mértéke csak 0,06, ami szinte a kapcsolat hiányát mutatja. A Magyar Nemzeti Bank felelősségének, illetve az infláció leértékelődésre gyakorolt hatásának kérdéseire adott válaszok között szintén nincs érdemi kapcsolat, a korreláció mértéke ebben az esetben is 0,06.

Megnyugtató módon a válaszadók alapvetően úgy ítélik meg, hogy a hazai fizetőeszköz árfolyamának meghatározódása alapvetően a saját – hazai kezünkben – van. A külföld szerepét – legyen szó nagy-spekulánsról, nagy-bankról, vagy a térségbeli országokról – ha érdeminek is ítélik a megkérdezettek, a vizsgált téma tekintetében, de kevésbé fontosnak. Ugyanakkor az egyértelműen külföldhöz sorolható Európai Központi Bank szerepét a többség mégis fontosnak ítéli a forint leértékelődése viszonylatában.

1. ábra: A forint gyengülésének lehetséges okai, okozói

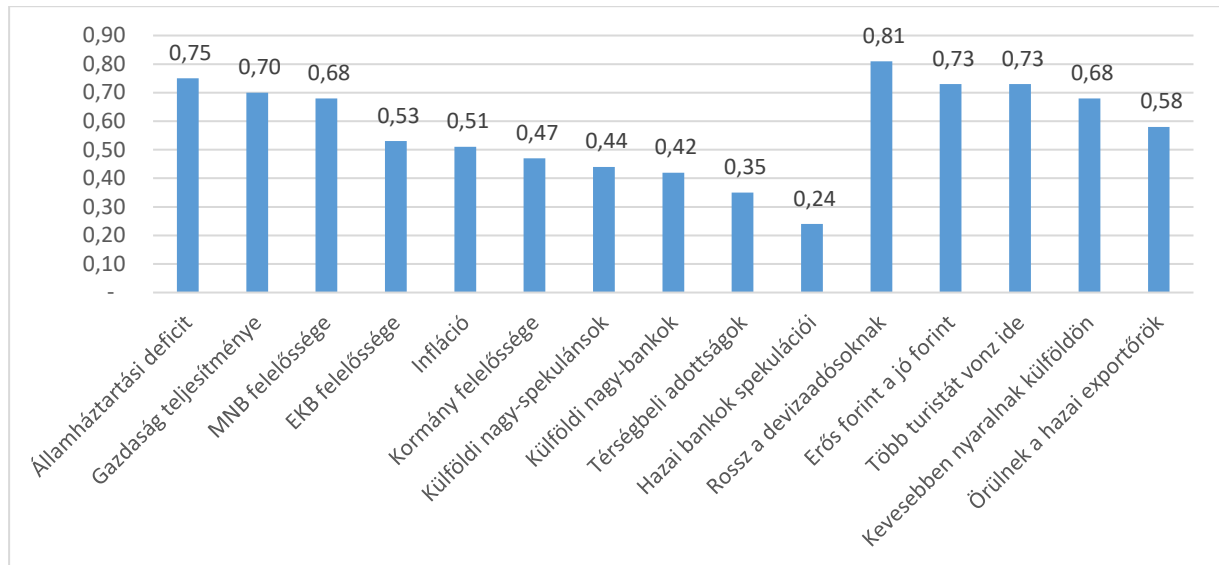
Forrás: Saját szerkesztés (2020)

A K1 kutatási kérdés tekintetében a H1/a hipotézis tehát csak részben igazolódott. A válaszadók ugyan kiemelten fontos leértékelődési oknak jelölték meg az államháztartási deficitet, ugyanakkor a Kormányt kevésbé tartják felelősnek. Figyelemre méltó módon az államháztartási deficit mértékével azonos fontosságot a hazai gazdaság teljesítményének tulajdonítottak. A H1/b hipotézis nem teljesült, hiszen a megkérdezettek a Magyar Nemzeti Banknak nem egy mögöttes, kiegészítő jellegű felelősséget állapították meg a leértékelődés kérdésében, hanem annak lényegi, alapvető fontosságot tulajdonítottak. Kiváltképp azáltal, hogy a Magyar Nemzeti Bank felelősségét jelentősebbnek ítélték meg a téma tekintetében, mint a Kormányét.

A K2 kutatási kérdés azt feszegette, hogy vajon a közgazdász hallgatók mennyiben ítélik meg másképp a leértékelődés okait, illetve következményeit, mint más szakos hallgatók. A jobb áttekinthetőség érdekében az adott állítással részben, vagy teljesen egyetértők itt most együttesen kerülnek számba vételre. Ez abból a szempontból is helyénvaló, hogy egy adott hit lehet erősebb, illetve gyengébb is.

Az egyetemistákon belül a közgazdász hallgatóktól nyilvánvalóan azt várhatjuk el, hogy szakmai érdeklődésük iránya, tájékozottságuk, illetve a tanult szaktantárgyak jellege miatt más hitekkal rendelkeznek a közgazdasági, pénzügyi témák, dolgok vonatkozásában, mint más szakos egyetemi hallgatók. Elvileg a közgazdász hallgatók releváns hiteinek kevésbé kellene függeniük a napi nem szakmai hírforrásoktól, kevésbé kellene az egyes hiteknek egymással ellentmondásba lenniük, továbbá a lehetséges 15 hit esetében nagyobb arányban kellene egyértelműen állás foglalniuk. Így a leértékelődés okaként – H2/a hipotézis – a gazdaság teljesítménye, az infláció mértéke, illetve a Magyar Nemzeti Bank tevékenysége volt a várt eredmény. Ez döntően teljesült is (2. ábra), hiszen a gazdaság teljesítményét és az Magyar Nemzeti Bank felelősségét a válaszadók 70 és 68 százaléka jelölte be. Ugyanakkor az infláció mint ok már a középmezőnybe került a maga 51 százalékos arányával, miközben legfőbb okként – 75 százalék – az államháztartási deficit nagyságát jelölték meg a válaszadók. A közgazdász hallgatóktól első helyen várt leértékelődési következmény, – H2/b hipotézis – „a hazai exportörök öröme” nem teljesült, hiszen azt csak 58% jelölte meg, amivel az utolsó helyen végzett. Az első helyen – 81 százalékkal – a devizaadósokra gyakorolt kedvezőtlen hatás szerepel. Mint azt majd látni fogjuk az egyéb szakosok válaszainak elemzésénél, a leértékelődés okai tekintetében számottevő volt a különbség a közgazdász hallgatók és az egyéb szakos hallgatók között, ugyanakkor a következmények esetében ugyanazt a sorrendet állították fel. A következmények tekintetében a különbség pusztán annyi a két csoport tagjai között, hogy az 5

következményből a három kevésbé fontosnak ítélt esetén az egyéb szakosok között némileg kevesebben vallják az adott hitet magukénak. Némileg meglepő módon a közgazdász hallgatók körében nagyon elterjedt az a hit – 53 százalékos arányban – hogy a forint leértékelődése mögött az Európai Központi Bank (is) áll.

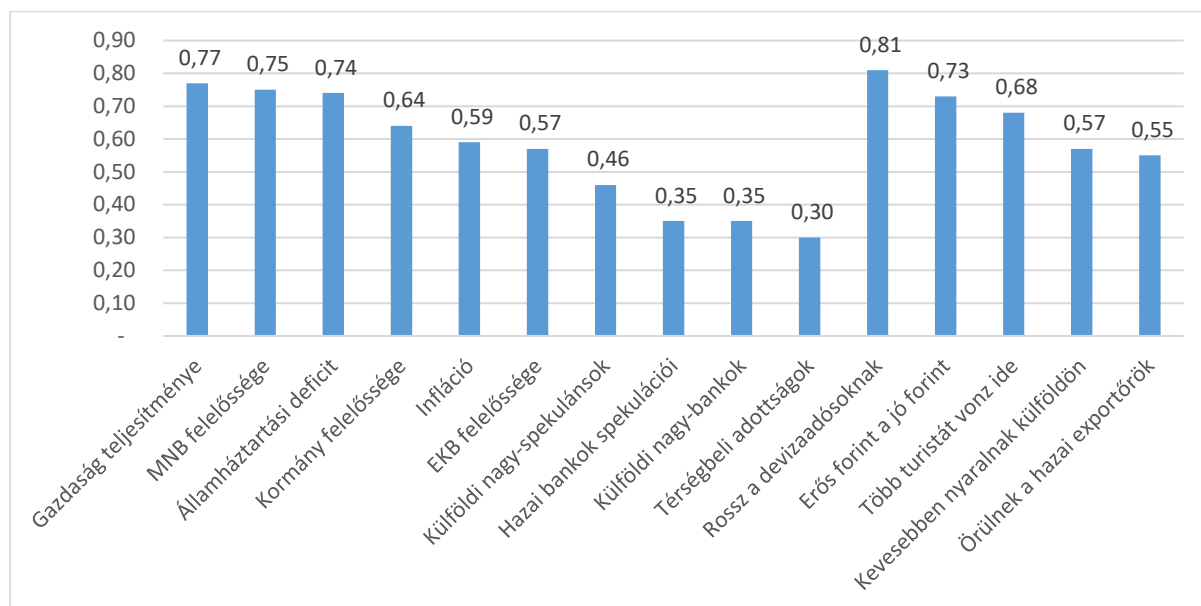
2. ábra: A közgazdász hallgatók által osztott hitek a leértékelődés okaira, illetve következményeire nézve

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

Az egyéb szakos hallgatók esetében az volt várható, hogy kevésbé állnak szakmai alapokon a hiteik, s inkább befolyásoltak a fiatalok körében általánosan kedvelt hírforrások – így a közösségi hálók – által. Ilyen módon – H2/c hipotézis – a Kormány felelőssége, az államháztartási hiány nagysága, illetve a külföldi nagy-spekulánsok tevékenysége voltak a főbb várt leértékelődési okok. Ezzel szemben (3. ábra) a gazdaság teljesítménye a közgazdász hallgatókhoz képest is 7 százalékponttal nagyobb arányban, 77 százalékos eredménnyel az első helyen került megjelölésre. Ugyancsak 7 százalékponttal többen jelölték az egyéb szakos hallgatók közül – a második helyen 75 százalékkal – a Magyar Nemzeti Bank felelősségét. Ettől alig maradt el – 74 százalék – az államháztartási hiány leértékelődési okként való megjelenítése. Bár a külföldi nagy-spekulánsok tevékenységét az egyéb szakos hallgatók közül többen hitték oknak – 46 százalék – mint a közgazdász hallgatók – 44 százalék – de ez mindkét esetben a középmezőnyhöz való tartozásra volt csak elegendő. A hazai bankok spekulációit már jelentősebb mértékben – 11 százalékponttal 34 százaléknyan – hitték az egyéb szakosok leértékelődési oknak mint a közgazdász hallgatók, ami óvatos bizakodásra adhat okot a közgazdász hallgatók felkészültségét illetően.

A leértékelődés következményei esetében – mint arról már korábban volt szó – nem várt módon alig volt különbség a két vizsgált csoport hitei között. Itt egyértelműen tetten érhető az, hogy a devizahitelek problémája hosszú éveken keresztül nagy publicitást kapott, illetve az, hogy a média a forint gyengülését – a rendszerváltás előtti időkre visszanyúlóan – jellemzően negatív színben tünteti fel. A leértékelődés következményeként megjelölt két, turizmusra vonatkozó állítás lényegében ekvivalens, mégis mindkét csoport esetében szignifikáns különbség mutatkozott aközött, hogy a forint gyengülése következtében több turista választja Magyarországot, illetve, hogy kevesebb magyar turista megy külföldre. Megjegyzendő, hogy a 15 lehetséges hit esetében adott válaszok között e kettő között volt – a Kormány felelőssége és a hazai bankok spekulációja közötti összefüggés mellett – a legmagasabb a korreláció értéke 0,27-tel, ami egyébként még szintén gyenge kapcsolatot jelez. Mindazonáltal a közgazdász

hallgatók esetében azonban csak 5 százalékpont volt a két hit osztóinak aránya közötti különbség, míg az egyéb szakosok esetében 11 százalékpont. Itt viszonylag egyértelműen megjelent tehát, hogy a hitek mögötti tudás mégis számít az ad hit elfogadása, vagy elutasítása tekintetében még akkor is, ha a hitek nem igényelnek teljes erősségű bizonyítást.

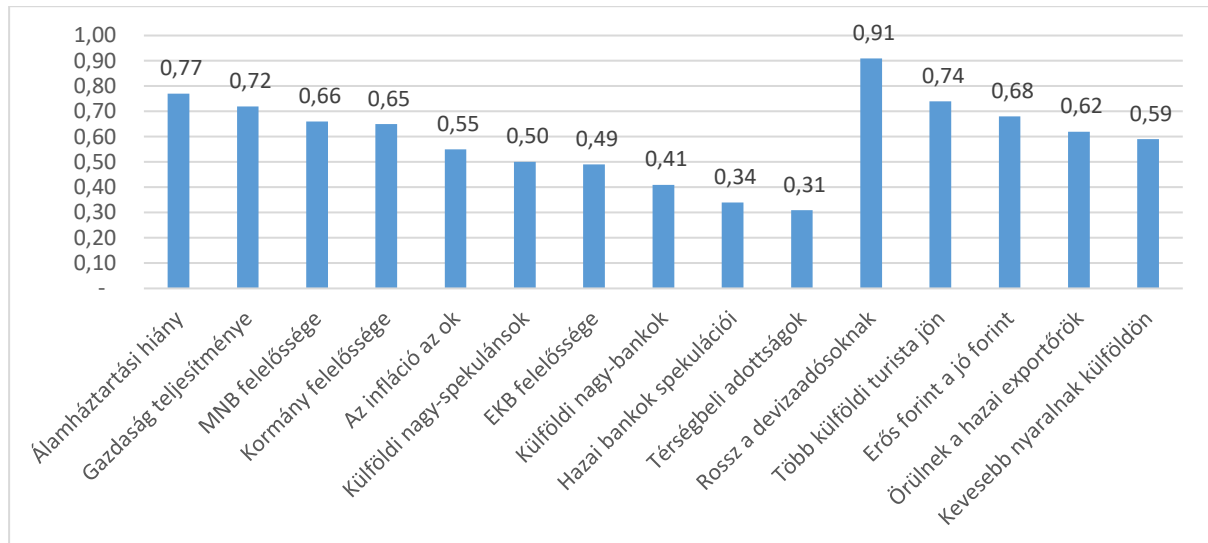
3. ábra: Egyéb szakos hallgatók által osztott hitek a leértékelődés okaira, illetve következményeire nézve

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

Ahogy a módszertani fejezetben már megjelölésre került, a nappali tagozatos megkérdezett hallgatók átlagéletkora 20, míg a megkérdezett levelezős hallgatók átlagéletkora 27 év volt. Ez a hét év többlettapasztalat ebben az életkorban kiváltképp jelentősnek számít. Ugyanakkor a levelezős hallgatók főállásban dolgoznak is tanulmányaik folytatása mellett, miközben sokaknak már házastársa, illetve gyermeke(i) is vannak. Természetesen a nappali tagozatos hallgatók közül is sokak vállalnak munkát, de jellemzően nem olyan mértékben. Indokolt volt tehát a K3 kutatási kérdés, hogy vajon az életkornak, élettapasztalatnak milyen szerepe lehet a leértékelődésre vonatkozó hitekre, illetve egy pénzügyi attitűdökre.

A H3/a hipotézis csak részben teljesült (4. ábra), hiszen a nagyobb élettapasztalattal rendelkező idősebb hallgatók ugyan valóban – 77 százalék – az államháztartási hiányra vezetnek leginkább vissza a forint leértékelődését, de kifejezetten a Kormány felelősségét ennél kevésbé tartják fontosnak. A levelező tagozatos hallgatók lényegében azonos mértékben hisznek a Kormány – 65 százalék – és a Magyar Nemzeti Bank – 66 százalék – felelősségében, miközben a gazdaság teljesítményében, mint leértékelődési okban 72 százalékuk hisz. Az idősebb hallgatókban még nyilvánvalóan jobban rögzülhetett a 2011-2012-es államháztartási konszolidációt megelőzően rendre mutató nagymértékű államháztartási hiány emléke, és a nemzetgazdaság ezen időszakban való alulteljesítése, miközben a forint jelentősen leértékelődött. Érdekes módon a Kormány felelőssége mégis megbújik az államháztartási hiány mögött a levelezős válaszadók szerint, hiszen előbbiben 12 százalékponttal kevesebbet hisznek. Az is tény ugyanakkor, hogy az államháztartásnak a szóban forgó időszakban még sokkal hangsúlyosabb része – mintegy 25 százaléka – volt az önkormányzati alrendszer. Elevenebben él a levelezős hallgatók emlékeiben a forint elleni spekulatív támadások emléke is, hiszen 50 százalékuk – szemben a nappali tagozatos hallgatók 41 százalékával – a külföldi nagy-spekulánsok tevékenységét sejteti a forint leértékelődése mögött. Kiugróan magas, 91 százalékos a leértékelődés következményei között a devizaadósok számára való hátrányosság megjelölése,

ami 20 százalékponttal magasabb a nappali tagozatos hallgatók hasonló értékénél. Itt is nyilvánvaló, hogy a devizaadósok bajba kerülése, majd évekig tartó mentési folyamata közvetlenebbül érinthette a levelező tagozatos hallgatókat, vagy többet tudhattak a szűkebb-tágabb környezetükben létrejött krízishelyzetekről.

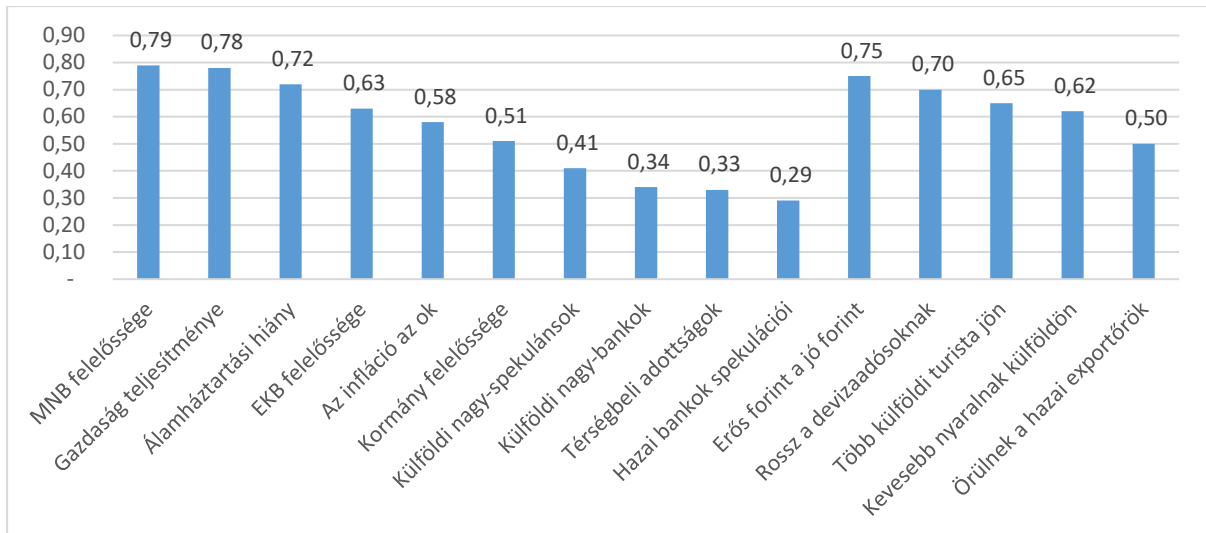

4. ábra: A levelező tagozatos hallgatók által osztott hitek a leértékelődés okaira, illetve következményeire nézve

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

Teljesült viszont a H3/b hipotézis (5. ábra), hiszen a fiatalabb korosztály – nem alábecsülve az államháztartási hiány jelentőségét – már főként a Magyar Nemzeti Bank felelősségében, illetve a gazdaság teljesítményében hisz a leértékelődés fő okaiként, gyakorlatilag azonos – 79 és 78 százalék – mértékben. Érdekes módon igen sokan – 63 százalék – az Európai Központi Bank felelősségében is hisznek, ami 14 százalékponttal magasabb a levelező tagozatos hallgatók hasonló adatánál. A fiatalabbak tehát kevésbé politikacentrikusan állnak a forint árfolyamának kérdéséhez, és nagyobb jelentőséget tulajdonítanak olyan pénzügyi szervezeteknek, a Magyar Nemzeti Banknak, illetve az Európai Központi Banknak, akiknek egyrészt valóban ez a fő szakmai feladatuk a forint, illetve euró viszonylatában, másrészt tevékenységüket elsődlegesen szigorú szakmai szabályok vezérlik.

A fiatalabbak – a nappali tagozatos hallgatók – ugyanakkor kevésbé árnyaltan látják az erős forint jószágát, mint az idősebbek. Előbbieknek ez a legfontosabb kedvező következmény, és 7 százalékponttal többen hisznek az erős forint mindenhatóságában. Csak 50 százalékuk hisz abban, hogy a hazai exportőrök igenis tudnak örülni a leértékelődő forintnak. A megkérdezettek nagyon jelentős hányada el sem tudja képzelni azt, hogy a forint gyengülése bármilyen gazdasági szereplőre kedvező hatást is gyakorolhat. A hasonló adat 12 százalékponttal magasabb a levelező tagozatos hallgatók esetében. Ugyanakkor a nappali tagozatos hallgatók jobban összekapcsolják a külföldi turisták számának hazai növekedésének, illetve a hazai turisták külföldre utazásának csökkenését a forint leértékelődésével.

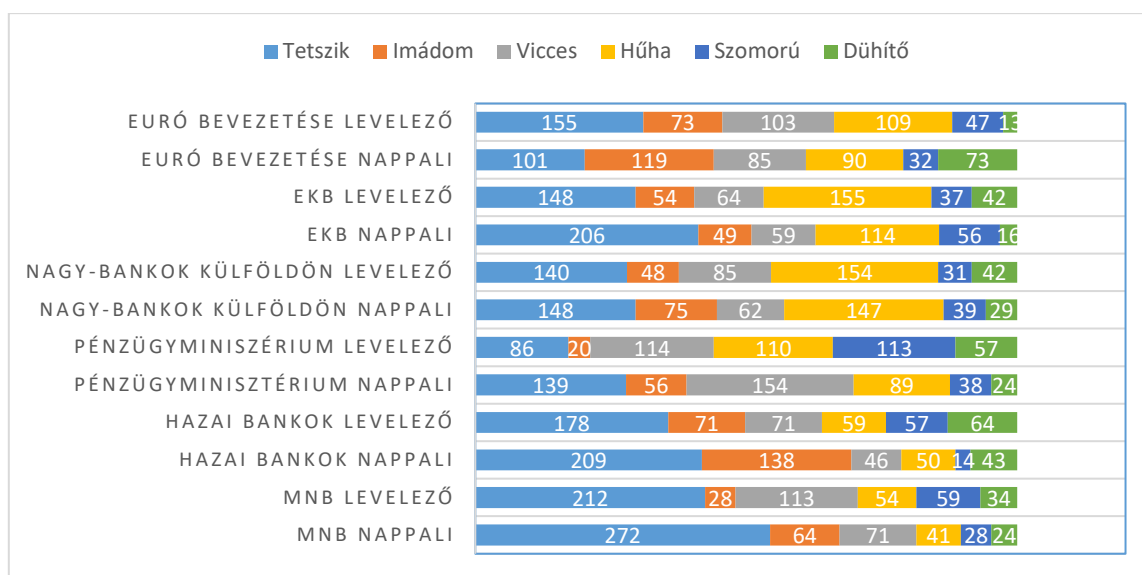
5. ábra: A nappali tagozatos hallgatók által osztott hitek a leértékelődés okaira, illetve következményeire nézve

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

Az attitűdök ún. emoji-k általi megjelenítése ugyan sikert aratott a megkérdezettek körében, de nem várt nehézséget okozott a válaszok kiértékelése során. A hatból ugyanis négy jelzés szinte teljesen egyértelmű, nevezetesen a „tetszik”, a „vicces”, a „szomorú” és a „dühítő”. Ugyanakkor az „imádom” és a „hüha” jelzéseket a felhasználók gyakran szinte éppen ellentétes értelemben, ironizálva használják (Rodrigues et al., 2018). Vagyis egy aranyos kismacska tekintetében az „imádom” az valóban fokozott szimpátiát fejez ki, ugyanakkor egy cipőt szétszedő kiskutya esetében az „imádom” emoji egyfajta neheztelést, bosszúságot is kifejezhet, méghozzá ironizálva. Esetünkben tehát nehéz eldönteni utólag, hogy például a megkérdezett nappali tagozatos hallgatók 27%-a valóban imádja-e a hazai bankokat, vagy részben ellenkezőleg, s csak görbe tükröt tartva, ironizálnak.

Többek között a „tetszik” emoji használta azonban teljesen egyértelmű. Így megállapítható (6. ábra), hogy mind a nappali, mind a levelező tagozaton a leginkább kedvelt pénzügyi szervezet – a lehetséges alternatívák közül – a Magyar Nemzeti Bank volt. Egyértelműen igazolódott így a H3/c hipotézis azon része, hogy a nappali tagozatos, azaz fiatalabb egyetemisták körében a Magyar Nemzeti Bank a legnépszerűbb 54 százalékos tetszési indexszel. Ugyanakkor e hipotézisnek nem igazolódott az a része, hogy a levelező tagozatosok, azaz az idősebb korosztály tagjai között a Pénzügyminisztérium lenne a leginkább kedvelt. Éppen ellenkezőleg, e csoport tagjai között a Pénzügyminisztérium a legkevésbé kedveltnek mutatkozott a maga 17 százalékos tetszési indexével. A levelező tagozatos hallgatók körében is a Magyar Nemzeti Bank a leginkább kedvelt, igaz, 12 százalékponttal kevésbé, mint a nappali tagozatos hallgatók esetében. A levelezős hallgatók ráadásul kiemelten elégedetlenek a Pénzügyminisztériummal, hiszen a „szomorú” és a „dühítő” emoji-k aránya elérte a 34 százalékot, aminél semelyik csoporttól egy szervezet sem kapott többet. Az idősebbek elégedetlenebbek a Magyar Nemzeti Bankkal is – 18 százalékuk – miközben a nappali tagozatosok körében legkevésbé a jegybank váltott ki szomorúságot és dühöt, erről tanúskodik ezen emoji-k 10 százalékos részesedése a jelölésekből.

Figyelemre méltó, hogy a levelező tagozatos hallgatók minden szervezet esetében kritikusabbak voltak, mint a nappali tagozatosok. Ugyanakkor az euró bevezetése tekintetében 10 százalékponttal nagyobb mértékű tetszést, és mintegy 6 százalékponttal kisebb mértékű szomorúságot és dühöt fejeztek ki.

6. ábra: Egyes pénzügyi szervezetekkel és az Euró bevezetésével kapcsolatos attitűdök nappali és levelező tagozatos hallgatók körében (500-500 fő)

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

A K4 kutatási kérdéshez tartozó H4/a hipotézis szerint a felmérés 15 megfogalmazott leértékelődési állítására adott válaszok között érdemi összefüggés nem mutatható ki a minta egészét tekintve (2. táblázat). Ez a hipotézis igazolódott. Az eredmények szerint a válaszadóknak általában nem volt olyan megbízható szakmai tudása, amely egymással érdemben összhangban álló válaszokat eredményezett volna. Ahhoz, hogy a 15 kérdésre adott válaszok között érdemi korreláció álljon fenn, sokkal több embernek kellett volna hasonlóképpen vélekednie. Nem feltétlenül a szakmailag leghelyesebb módon, de legalább egymás véleményéhez hasonlóan. Mivel ez nem történt meg, így megállapítható, hogy a leértékelődéshez kapcsolódó – majd mindenki által osztott – társadalmi hitekről nem beszélhetünk. Egyéni hitek vannak, melyeket egyéni információforrások, egyéni tudásszintek táplálnak.

2. táblázat: A 15 lehetséges leértékelődési hit közötti kapcsolat erőssége

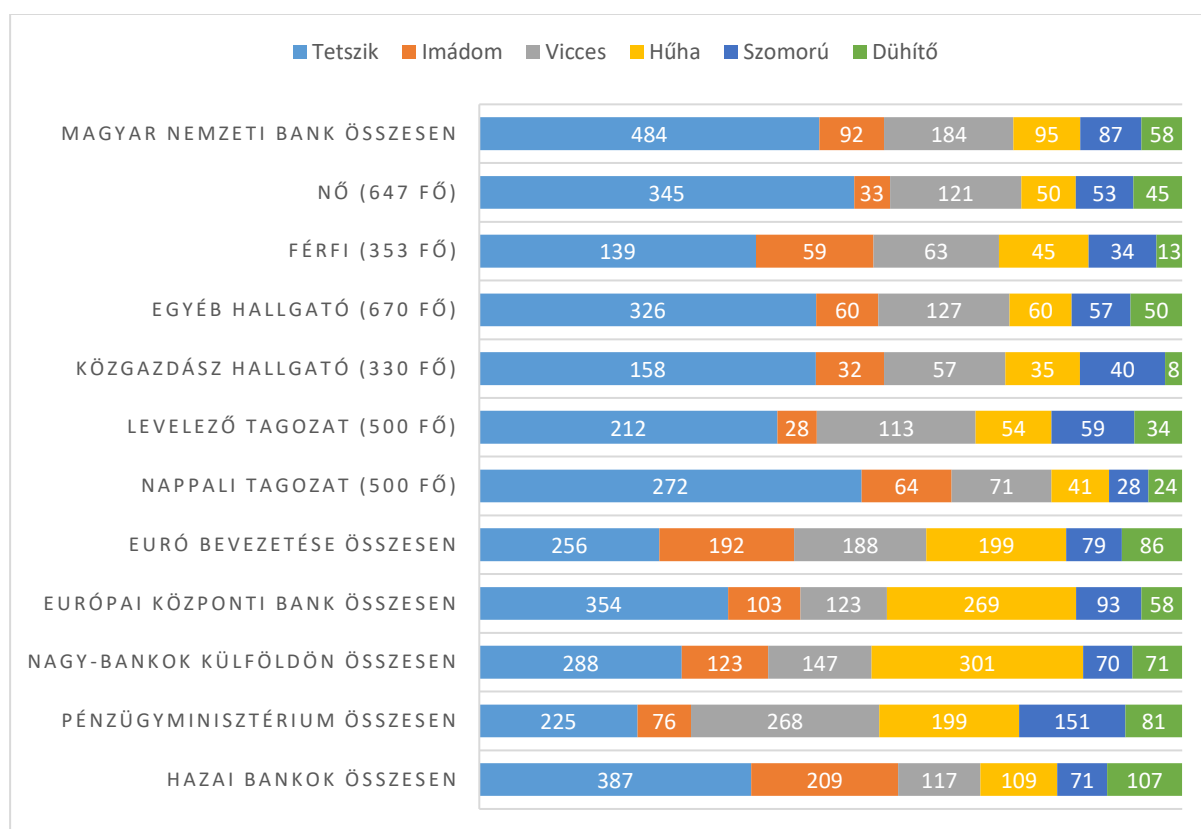
	A 15 kérdés egymással alkotott korrelációi (210-210 darab) abszolút értékeinek átlaga
Minta egésze (N = 1000)	0,08
Közgazdász hallgatók (N* = 330)	0,11
Egyéb szakos hallgatók (N** = 670)	0,16

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

A H4/b hipotézis ellenben nem teljesült, hiszen a közgazdász hallgatók által adott válaszok között átlagosan 37 százalékkal nagyobb mértékű – bár abszolút értékben még mindig nagyon gyenge erősségű – kapcsolat állt fenn, de az egyéb szakos hallgatók esetében még erősebb kapcsolat volt megfigyelhető a hitvallások között. A nem közgazdász szakos, hanem természettudományi, illetve pedagógiai karos hallgatók válaszai között a közgazdász hallgatókhoz képest is 45 százalékkal erősebb kapcsolat volt megfigyelhető. Természetesen az adatok alapján egyértelműen megállapítható, hogy még ez is egy gyenge kapcsolat, de mivel 210-210 korrelációs együttható abszolút értékeinek átlaga került összehasonlításra, az átlagok közötti különbség szignifikánsnak tekinthető.

A K5 kutatási kérdés arra kérdez rá, hogy melyik megjelölt pénzügyi szervezetet kedvelik leginkább a megkérdezettek. A H5 hipotézis teljes mértékben igazolódott, hiszen a vártak szerint a Magyar Nemzeti Bank tetszési indexe volt a legmagasabb, hiszen a válaszadók 48 százaléka a tetszését fejezte ki, miközben releváns szomorúságát és dühét együttesen is csak 14 százalék jelölte meg. A második helyezett hazai bankok esetében ugyanezen a mutatók 39 százalék és 18 százalék voltak.

A K6 kutatási kérdés azt firtatta, vajon az alapsokaság mely csoportjában vannak felülreprezentálva azok a hallgatók, akik kedvelik a Magyar Nemzeti Bankot. A H6 hipotézis részben igazolódott (7. ábra). A nappali tagozatos hallgatók körében valóban jelentősen magasabb volt a Magyar Nemzeti Bank kedveltsége – 54 százalék –, mint a levelező hallgatók esetén – 42 százalék –, ugyanakkor a közgazdász hallgatók és az egyéb hallgatók esetén nem volt szignifikáns a különbség. Előbbiek esetében ugyanis 49 százalékos, míg utóbbiaknál 48 százalékos volt a Magyar Nemzeti Bank tetszési indexe. E kiegyensúlyozottság némileg meglepő, hiszen elvileg a közgazdász hallgatók sokkal tájékozottabbak a jegybank működését, tevékenységét illetően, jobban átlátják annak a feladatnak a komplexitását, nagyságát és jelentőségét amit a Magyar Nemzeti Bank végez. A női hallgatók ugyanakkor figyelemre méltó módon jelentősen magasabb arányban kedvelték a jegybankot – 53 százalék –, mint a férfi hallgatók – 39 százalék. Ugyanakkor a férfi hallgatók – 15 százalék – valamint az egyéb szakos hallgatók – 16 százalék – hordoztak jelentősebb negatív érzelmeket is a Magyar Nemzeti Bank irányába.

7. ábra: A Magyar Nemzeti Bankkal kapcsolatos attitűdök az egyes csoportokban és összesen (1000 fő), illetve egyéb attitűdök összesen (1000 fő)

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

A leértékelődés témájához kapcsolódott az euró bevezetésével kapcsolatos attitűdök vizsgálata is, hiszen köztudomásúan az euróval szemben a forint – trendszerűen – leértékelődik.

Az euró bevezetésének tehát – többek között – az is közismert következménye lenne, hogy az immár hazai pénzzé is váló euró az értékét jobban őrizni más pénznemekkel szemben, miközben természetesen a nemzeti monetáris politika mozgástere minimalizálna. Az euró bevezetésének 26 százalékos tetszési indexe nem keverendő össze az euró bevezetésének támogatottságával – amely 2019-ben 66 százalékos volt Magyarországon (Eurostat 2019) – hiszen a támogatottság nem feltétlenül párosul pozitív attitűdökkel.

5. Összefoglalás

A pénzügyi piacok működése során kétségtelenül fontos a pénzügyi műveltség, azaz, hogy a résztvevő, érintett személyek megfelelő tudás birtokában legyenek, illetve rendelkezzenek olyan képességekkel is, melyek révén e tudást úgy tudják hasznosítani, hogy pénzügyi céljaikat minél eredményesebben, hatékonyabban legyenek képesek megvalósítani. Azonban a pénzügyi műveltségen kívül – legyenek bármilyen szerepkörben is – a résztvevők magatartására, tevékenységére alapvető befolyást gyakorol a pénzügyi kultúrájuk. A koronavírus pandémia is megmutatta, hogy közelítőleg azonos műveltség mellett mennyire különböző válaszokat generált a gazdasági szereplők részéről az eltérő kulturális háttérük. A pénzügyi kultúrának is több rétege van. A tanulmány kísérletet tett arra, hogy bemutassa, hogy a kultúra egésze még egy kisebb közösség esetén sem olyan stabil és homogén, mint azt feltételeznénk. Bár a hitek és attitűdök mutathatnak rendkívüli stabilitást is az értékekbe beágyazottan, azonban az élet minden területéhez kapcsolódó számtalan „kishit” és attitűd gyors változásra, átalakulásra is képes. Ennek köszönhetően egy közösségnek egyrészt meglehetősen sokszínűek a hitei, és attitűdjei – ahogyan ezt láthattuk is a forint leértékelődéséhez kapcsolódók esetében – másrészt viszonylag könnyeb befolyásolhatók. A bemutatott felmérés egyetemisták körében készült, de ne felejtjük el, hogy a pénzügyi piacok mindkét oldali szereplői, illetve környezetük szereplői ugyanígy rendelkeznek hitekkel és attitűdökkel, melyek érdemi befolyást gyakorolnak a tevékenységükre. Amennyiben leszűkítjük e szereplői kört pusztán a fogyasztókra, akkor is lényeges befolyást gyakorolnak az ő leértékelődéséhez kapcsolódó hiteik a pénzügyi piacok, de más piacok működésére is. Hiteik milyensége hat a pénzkereslet különböző motívumaira, de hat a pénzügyi termékek, illetve más javak fogyasztási hajlandóságára is. Ami pedig még szintén nagyon fontos, a fogyasztók egyben választópolgárok is. A politikai pártok pedig próbálnak megfelelni a választópolgároknak. Márpedig, ha a választópolgároknak olyan hiteik vannak, - mint láttuk – hogy csak az erős forint a jó forint, akkor ez komoly befolyást gyakorolhat a Kormány gazdaságpolitikájára is, de akár a monetáris politikára is.

Fontos lenne tehát, hogy kiismerhetők, megismerhetők legyenek ezek a leértékelődési hitek. Nem csak abból a célból, hogy a többi érintett szereplő e tudás birtokában hatékonyabb, eredményesebb tevékenységet tudjon folytatni. Hanem abból a célból is, hogy a megfelelő irányba befolyásolhassa ezeket a hiteket. Hiszen – mint az láthattuk – ezek a leértékelődési hitek nem alkotnak egy stabil, konzisztens rendszert – döntő részben ellentmondásokkal is terhesek – másrészt meglehetősen korlátozott szakmai tudáson alapulnak, jelentős részben hírforrásokból táplálkoznak. Amennyiben a Kormány például azt tapasztalná, hogy a leértékelődési hitek, és az azokhoz kapcsolódó választópolgári értékítéletek érdemi akadályát képezik egy hatékonyabb, eredményesebb gazdaságpolitikának, úgy erőfeszítéseket kellene tennie, hogy ezeket a hiteket úgy változtassa meg, hogy azok összhangban legyenek egy kívánatos gazdaságpolitikával.

A Magyar Nemzeti Bankról összességében pozitív kép rajzolódott kis a vizsgált hitek és attitűdök fényében. Ez nem csak a kedveltségben öltött testet, hanem abban is, hogy a forint leértékelődése tekintetében érdemi szerepet tulajdonítanak az intézménynek. A felelőssé tétel és a kedveltség egy kedvező kombináció, hiszen lényegében a bizalmat fejezi ki. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy az eredmények szerint még nagyon komoly tartalékai vannak a

jegybanknak ezen a téren. A forint árfolyamának meghatározódásában betöltött valódi szerepe – akár a tényleges, akár a potenciális – korántsem egyértelmű, még a megkérdezett egyetemi hallgatók számára sem. Másrészt az intézmény kedveltségének növelése is fontos lenne. Nem öncélúan, hanem a jegybanki feladatok eredményesebb, hatékonyabb teljesítése érdekében.

Miként lehetne befolyásolni a szóban forgó leértékelődési hiteket? Mivel hitekről van szó, érdekesek, fontosak lehetnek az ismeretek, de az emberek számára nem szükséges komplex matematikai-pénzügyi bizonyítás annak érdekében, hogy valamilyen kérdésben hit formájában állást foglaljanak. Sokszínű, változatos és gyakori információk viszont elősegíthetik hitek kialakulását, vagy bizonyos irányú átalakulását, megváltozását. Amint azt láttuk – bár még itt sem volt teljes az egyetértés – a forintgyengülés devizaadósok számára való előnytelen volta tekintetében sem volt teljes az egyetértés, annak ellenére, hogy hosszú évekig vezető téma volt a tömegkommunikációban is. A leértékelődés hazai exportra, vagy belföldi turizmusra gyakorolt kedvező hatása pedig még sok közgazdász hallgatónál is fehér foltot jelentett. Ezen nem is lehet csodálkozni, hiszen ezekről csekély számban szólnak a híradások.

Az oktatás szerepe elősorban a pénzügyi műveltség tekintetében elsődleges. A pénzügyi hitek vonatkozásában is fontos az oktatás, de – mint azt láthattuk is – úgy tűnik, nem ennek elsődleges a szerepe. Máskülönben erősebb lett volna a kapcsolat az egyes hitek között, másrészt pedig a közgazdász hallgatóknak homogénebb, szakszerűbb hitekkel kellett volna rendelkezniük, amelyek egymással sokkal nagyobb mértékben kellett volna, hogy összhangban álljanak. Nagyon lényeges tehát az, hogy az oktatási rendszeren kívül az emberek honnan, hogyan, miként tudnak tájékozódni ilyen fontos hitek vonatkozásában is, mint a leértékelődés. Célszerű lenne tehát meghatározott hírforrásokat felhasználni annak érdekében, hogy az emberek gyakrabban, sokszínűbben, valóságosabb információkat kaphassanak a forint árfolyamának kérdéseiről, annak a gazdasági életre, az emberek mindennapjaira gyakorolt hatásairól.

Irodalomjegyzék

- Arrow, K. J. (1951): *Social Choice and Individual Values*; John Wiley & Son, New York.
- Ashraf, B. N. Zheng, C. Arshad, S. (2016): Effects of national culture on bank risk-taking behavior; *Research in International Business and Finance*, 37. pp. 309–326.
<https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2016.01.015>
- Basel Committee on Banking Supervision (2011): *Principles for the Sound Management of Operational Risk*; Bank for International Settlements Communications, Basel.
- Boubakri, N. Saffar, W. (2016): Culture and externally financed firm growth; *Journal of Corporate Finance*, 41. pp. 502–520. <https://doi.org/10.1016/j.jcorpfin.2016.04.003>
- Breuer, W. Salzmann, A. J. (2012): National Culture and Household Finance (August 13, 2009). *Global Economy and Finance Journal* 5, pp. 37–52.
<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1448698>
- Cargill, T. F. Parker, E. (2004): Price deflation and consumption: central bank policy and Japan's economic and financial stagnation; *Journal of Asian Economics*, pp. 493–506.
[doi:10.1016/j.asieco.2004.04.001](https://doi.org/10.1016/j.asieco.2004.04.001)
- Chui, A. C. W. Kwok, C. C. Y. (2008): National culture and life insurance consumption; *Journal of International Business Studies*, 39(1), pp. 88–101.
<https://doi.org/10.1057/palgrave.jibs.8400316>
- Coleman, J. S. (1990): *Foundations of Social Theory*; Harvard University Press, Cambridge

- Ellickson, R. C. (2001): The market for social norms. *American Law and Economic Review* 3 (1), pp. 1–49. <https://doi.org/10.1093/aler/3.1.1>
- Eurostat (2019): Eurobarometer 479.
https://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/S2242_479_ENG
- Feldman, D. C. O'Neill, O. A. (2014): The Role of Socialization, Orientation, and Training Programs in Transmitting Culture and Climate and Enhancing Performance; In: Schneider, B. Barbera, K. M. (eds.) *The Oxford Handbook of Organizational Climate and Culture*; Oxford University Press, Oxford, pp. 44–64.
- Harrison, L. E. (2000): Why Culture Matters; in: Harrison, L. E. Huntington, S. P. (ed.) *Culture Matters – How values shape human progress*; Basic Books, New York, xvii-xxxiv. o.
- Hayden, F. G. (1988): "Values, Beliefs, and Attitudes in a Sociotechnical Setting" (1988). Economics Department Faculty Publications. 9.
<http://digitalcommons.unl.edu/econfacpub/9>
- Hays, P. Klontz, B. T. Kemnitz, R. (2015:) Seven Steps to Culturally Responsive Financial Therapy; In: Klontz, B. T. et al. (eds.), *Financial Therapy – Theory, Research, and Practice*; Springer Cham Heidelberg, London, <http://dx.doi.org/10.1007/978-3-319-08269-1>
- Herger, N. Hodler, R. Lobsiger, M. (2008): What Determines Financial Development? Culture, Institutions or Trade ; *Rewiev of World Economics*, 144(3) pp. 558–584.
<https://doi.org/10.1007/s10290-008-0160-1>
- Hofstede, G. Hofstede, G. J. Minkov. M. (2010): *Cultures and Organizations – Software of the Mind – Intercultural Cooperation and Its Importance for Survival*; McGraw – Hill, New York.
- Huntington, S. P. (2000): Cultures Count; in: Harrison, L. E. Huntington, S. P. (szerk.) *Culture Matters – How values shape human progress*; Basic Books, New York, xiii-xvi. o.
- Husz Ildikó, Szántó Zoltán (2011): Mi a pénzügyi kultúra? In: Czakó Ágnes, Husz Ildikó, Szántó Zoltán (eds.) *Meddig nyújtózkodjunk? A magyar háztartások és vállalkozások pénzügyi kultúrájának változása a válság időszakában. Gazdaságszociológiai műhelytanulmányok, szerk, Budapesti Corvinus Egyetem Innovációs Központ Nonprofit Kft., Budapest, pp. 7–12.*
- Institute of Risk Management (2012): *Risk culture Under the Microscope Guidance for Boards*; Institute of Risk Management, London.
- Kahneman, D. (2013): *Gyors és lassú gondolkodás*; HVG könyvek, Budapest.
- Kessler, D. Perelman, S. Pestieau, P. (1993): Savings Behavior in 17 OECD Countries; *The Review of Income and Wealth*; 39(1), pp. 37–49. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4991.1993.tb00436.x>
- Koopmans, T. C. (1957): *Three Essays on The State of Economic Science*. Mcgraw-Hill, New York.
- Krech, D. Crutchfield, R. S. Ballachey, E. L. (1962) *Individual in Society – A Textbook of Social Psychology*; McGraw-Hill Kogakusha, Tokyo.
- Kroeber, A. L. Kluckhohn, C. (1967): *Culture - A Critical Review of Concepts and Definitions*; Vintage Books A Division of Random House, New York.

- Lawson, D. Klontz, T. Britt, S. L. (2015): Money Script; In: Klontz, B. T. Britt, S. L. Archuleta, K. L. (eds.) Financial Therapy - Theory, Research, and Practice; Springer, London, pp. 23–34.
- Liewellyn, N. (2016): ‘Money Talks’: Communicative and Symbolic Functions of Cash Money; *Sociology*, 50(4) pp. 796–812. <https://doi.org/10.1177%2F0038038515585475>
- McFall, L. (2014): Devising Consumption Cultural Economies of Insurance, Credit and Spending; Routledge, London, <https://doi.org/10.4324/9780203147870>
- Németh, Erzsébet et al. (2016): Körkép és körkép a pénzügyi kultúra fejlesztését célzó képzésekről; *Pénzügyi Szemle*, 2016/2, pp. 407–428.
- North, D. (1991): Institutions, Institutional Change, and Economic Performance. Cambridge University Press, Cambridge.
- North, D. (2005): Understanding the Process of Economic Change. Princeton University Press, Princeton.
- O’Connor, C. Weatherall, J. O. (2019): The Misinformation Age – How False Beliefs Spread; Yale University Press, New Haven – London.
- Ostrom, E. (2009): Understanding Institutional Diversity; Princeton University Press, Princeton
- Philips, K. A. Johnson, F. R. Maddala, T. (2002): Measuring What People Value: A Comparison of “Attitude” and “Preference” Surveys; *Health Service Research*, 37(6): 1659–1679. o. <https://dx.doi.org/10.1111%2F1475-6773.01116>
- Porter, M. E. (2000): Attitudes, Values, Beliefs, and the Microeconomics of Prosperity; in: Harrison, L. E. Hintington, S. P. (eds.) Culture Matters – How values shape human progress; Basic Books, New York, 14–28. o.
- Reuter, C. H. J. (2011): A Survey of Culture and Finance; *Finance: Revue de L’association Française de Finance*, 32(1) pp. 76–152, <https://ssrn.com/abstract=1317324>
- Rodrigues, D. et al. (2018): Lisbon Emoji and Emoticon Database (LEED): Norms for emoji and emoticons in seven evaluative dimensions; *Behavior Research Methods*, (50) pp. 392-405. DOI 10.3758/s13428-017-0878-6
- Tadesse, S. Kwok, C. C. Y. (2005): National culture and financial systems; *Journal of International Business Studies*, 37(2), pp. 227–247. <https://doi.org/10.1057/palgrave.jibs.8400188>
- Zsótér Boglárka, Nagy Péter (2012): Mindennapi érzelmeink és pénzügyeink; *Pénzügyi Szemle* 2012/3 pp. 310–321.

A GÖRDÜLŐ DIÓK ALAPÍTVÁNYI BEFEKTETÉSI PORTFOLIÓ ELSŐ NEGYEDÉVE (2020. ÁPRILIS–JÚLIUS)

First Quarter of the Rolling Nuts Foundation Investment Portfolio (April-July 2020)

CZIRÁKI Gábor, tanársegéd⁷

Soproni Egyetem Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar

Absztrakt

A Rolling Nuts Gördülő Diók kutatói alapítvány 2020-ban alakult a pénzügyi kultúra fejlesztése céljából. A szervezet alkalmazott kutatásként befektetési portfóliót kezel, hogy bizonyítsa az önfenntartó portfólió hipotézisét. A természet entrópiáján alapuló kutatási modell statikus és dinamikus értelmezésnek is helyt ad, így lehetővé válik passzív és aktív befektetési stratégia alkalmazása. 2020 szeptemberében kijelenthető, hogy az idei COVID-19 járvány okozta (eddig) gazdasági visszaesés jelentősen visszavetette a világ országainak GDP termelését. Ilyen körülmények közt még inkább felértékelődik olyan értékőrző stratégiák szerepe, amelyek gazdasági visszaesések idején is stabil nyereséget képesek biztosítani. Akarva-akaratlanul is ebben a környezetben kezdte meg működését a publikációm tárgyát képező kísérleti befektetési portfólió, amely a környezet változásait látva aktív kezelésre váltott, hogy mérhető eredményeket szolgáltatson már életszakasza első fázisában. A vállalkozás induló jellege, a különleges gazdasági periódus és az elért eredmények jelentősége adja azt a relevanciát, amely az öngondoskodási mintául szolgáló vizsgálati alanyunk kezdeti szereplését fókuszba helyezi. A szervezet létrejötté részben MNB pályázati forrásnak köszönhető, így az első negyedéves eredményekkel egyben a támogató beruházásának (korai) megtérülését is demonstrálni tudjuk.

Kulcsszavak: fenntartható vagyonkezelés, öngondoskodás, önfenntartó rendszer, portfólió menedzsment, Rolling Nuts módszertan

JEL-kódok: G11, L31, M13, O16, P41

Abstract

The Rolling Nuts Research Foundation was established in 2020 to develop a financial culture. The organization manages an investment portfolio as applied research to prove the self-sustaining portfolio hypothesis. The research model based on the entropy of nature, allows static and dynamic interpretations, thus enabling the application of a passive and active investment strategy. In September 2020, it can be stated that the (previous) economic downturn caused by this year's COVID-19 epidemic has significantly reduced the GDP production of the countries worldwide. Under these circumstances, the role of value-preservation strategies that can provide stable profits even in times of economic downturn is further enhanced. Involuntarily, the experimental investment portfolio – the subject of my publication – started operating in this environment, which, seeing the changes in the environment, switched to active management in order to provide measurable results already in the first phase of its life. The start-up nature of the organisation, the special economic period, and the significance of the results achieved provide the relevance that focuses on the initial inclusion of the self-care sample subject. The establishment of the organization is partly due to MNB tender sources, so the results of the first quarter can also demonstrate the (early) return on the sponsor's investment.

Keywords: sustainable wealth management, self-care, self-sustaining system, portfolio management, Rolling Nuts Method

JEL Codes: G11, L31, M13, O16, P41

⁷ mrcziraki@gmail.com

1. Bevezetés

A Rolling Nuts Gördülő Diók Alapítvány 2020-ban jött létre a pénzügyikultúra fejlesztésének fő céljával. Közgazdaságtani kutatást végző szervezetről van szó, amely a saját maga által kikísérletezett portfólió menedzsment módszertant kutatja alapkutatóként, valamint alkalmazott kutatóként az elmélet igazolására szolgáló pénzügyi, befektetési portfóliót kezel. A Rolling Nuts módszertan 2016-ban került először publikálásra (*Cziráki, 2016*), az eljárás szerint a természet entrópiáját alapul vevő befektetési portfólió igazolja és honosítja meg a rendszerekben rejlő önfenntartó, öngerjesztő erőt a vagyonkezelés területén. A rendszertudományok szerint, ha egy ilyen önfenntartó erőt egyszer megállapítottak egy tudományág bizonyos rendszerénél, akkor az átranzformálható más tudományág területén vett, hasonló felépítésű rendszerre is (*Bertalanffy, 1951*). A kutatási eljárás alapjául szolgáló módszertan egyrészt a káoszelmélet területéről származó Mandelbrot-halmazt adaptálja (*Mandelbrot, 1982*), másrészt a szervezetfejlesztés diszciplinájában meghatározott, általános szervezeti felépítés modelljét követi. Mindkét alapul szolgáló modell igazolta, hogy a természetben, a minket körülvevő környezetben ezek a minták találhatók meg, valamint e szerint szerveződnek fenntartható formába a minket körülölelő fizikai világ sajátos jelenségei. Igazolódott már, hogy egy rendszer több, szimplán összetevői összegénél (*Boulding, 1953*), létezik egy önműködtető ereje is, ha már alkotóelemei egy egységes rendszerbe szerveződtek. A portfólió menedzsment területén is különbözően felosztott befektetési palettákat szokás vizsgálni (*Swensen, 2009*), melyek feltevésem szerint szintén egy-egy rendszerbe vannak szerveződve. Nem véletlenül válogatták őket pont ilyen összetételben és pont ilyen súlyozással egy-egy befektetési portfólióba. A diverzifikálás kizárja a nem-szisztematikus kockázatokat, ezzel semlegesítve az egyedi elemekre leselkedő és folytonosan jelentkező egyedi rizikót. Ez a rizikókizáró összeválogatás hatásában már túlmutat a szimpla összetevők felsorakoztatásánál, egységes rendszerbe szerveződve léteznie kell tehát ennek is az önfenntartó verziójának. A természet mintáit alapul véve és portfólióinkat e szerint kialakítva kimutathatjuk, sőt ki is aknázzhatjuk a rendszer-tulajdonságból fakadó önműködtető erőt – így hangzik a jelen tanulmány elemzéséül szolgáló szervezet alap kutatási feltevése. Az évek alatt, teoretikusan igazolt eljárás szempontjából elérkezetté vált az idő, hogy ezt empirikus adatokkal is alátámasszuk, ez hívta életre az alapítványt, ami már jogi személyiségében is transzparenssebb lehetőséget kínál a megfelelő kutatási következtetések levonására, egyben hosszú távú kiaknázására. Esetünkben a gyakorlati igazolásra, a mérhető adatokkal való alátámasztásra, egy valós értékpapírszámlán kezelt befektetési portfólió hozamai szolgálnak. E portfóliót az eredeti szándék szerint passzív kezeléssel menedzseljük, azaz csak minimális számú tranzakciót hajtunk végre. Úgy hozta az élet viszont, hogy már a vállalkozás kezdő fázisában, az első negyedévében (2020. április–július) megvalósulhattak ilyen profitrealizálások, melyek eredménye éppoly jelentős, amilyen sokrétű. Ez a sokféle képpen megfogható és immár igazolható fenntarthatóság indokolta, hogy egy külön publikációban számoljak be a vizsgálat által elért eddigi kutatási fejleményekről.

2. Módszertan

A Rolling Nuts portfólió modell 4 elemet definiál, melyek egymáshoz viszonyított arányát **1:1:1:4**-ben adja meg. Ez a heurisztikus leképezése (*Simon, 1960*) a minket körülvevő világ mindenütt fellelhető ujjenyomatának és a helyes redukció szintjére emeli a komplexitást (*Ashby, 1956*) a könnyebb kezelhetőség érdekében. Az alapítvány befektetési portfóliója is e modell arányai alapján került kialakításra, ahol is a 4 befektetési kategóriát a *garantált elem*, a *résztvény*, a *nyersanyag* és a *kötvény* képezik. Minden kategóriának egy-egy elemet véve 2020. április 15-re kialakult az *1. ábrán* látható befektetési portfólió. A portfólió garantált elemét egy

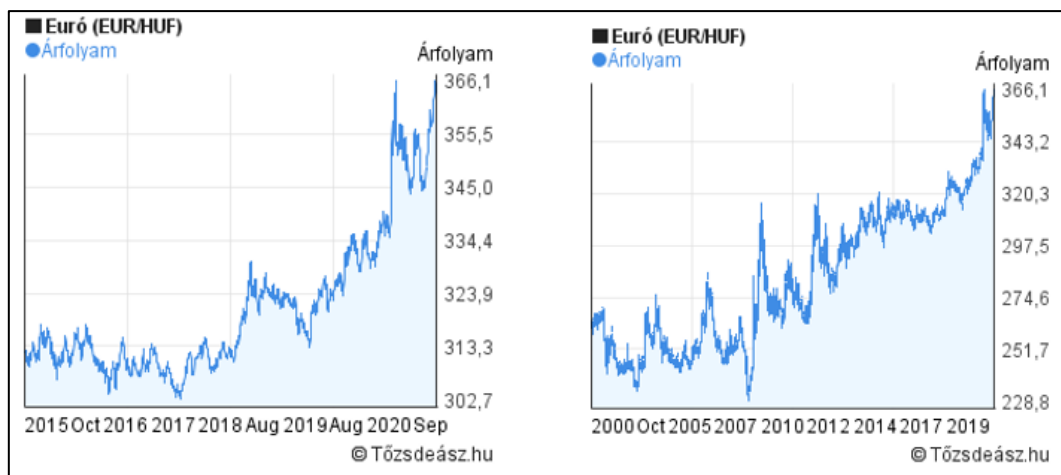
műtárgy-együttes képezi (Cziráki, 2019), míg a másik 3 összetevő (részvény, nyersanyag, deviza) egy euró alapú értékpapír-számlán került kialakításra. Az alapítvány egyben ragaszkodik is ahhoz, hogy alaptőkéje, későbbi vagyona mindig e szimmetria mentén legyen kezelve. Ez az alkalmazott kutatás mibenléte. Az igazoló eredmények az elért hozamok, melyekre passzív, vagy aktív stratégiával, de mindig az alap szimmetria szerint törekszünk.

1. ábra: A Rolling Nuts Modell és a kezdő alapítványi portfólió

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

Az Euró alapú értékpapírszámla vezetése mellett azért esett a váltasztás, mert a forint árfolyama meglehetősen csökkenést mutat e devizához képest, nemcsak éves távlatokban nézve, hanem bizony az elmúlt egy évben is, ahol is például hozzávetőlegesen 10%-ot veszített az értékéből (2019. szeptember 325EUR/HUF, 2020. szeptember 355EUR/HUF). A hazai inflációs viszonyok is indokolják, hogy ne forintban kezdjük a kereskedést, esetenként még feltételezhetjük azt is, hogy jobb euróban bukni, mint forintban nyerni, mert az itthoni infláció jelentősen magasabb az európai deviza térségénél. Hosszabb távon nézve is jelentős a hazai fizetési eszköz leértékelődése az euróval szemben, ahogy azt a 2. ábrán is megfigyelhetjük: 5 éves távon közel 20%-os a leértékelődés, míg 10 éves távon ez megközelítőleg 45%-ot tesz ki. Az eurós értékpapír számláról nem utolsó szempontból elérhetők az európai és a világ egyéb területeit is lefedő ETF-ek (tőzsdén kereskedett alapok), melyek kis kezdeti befektetés mellett is lehetővé teszik megfelelő hozam realizálását.

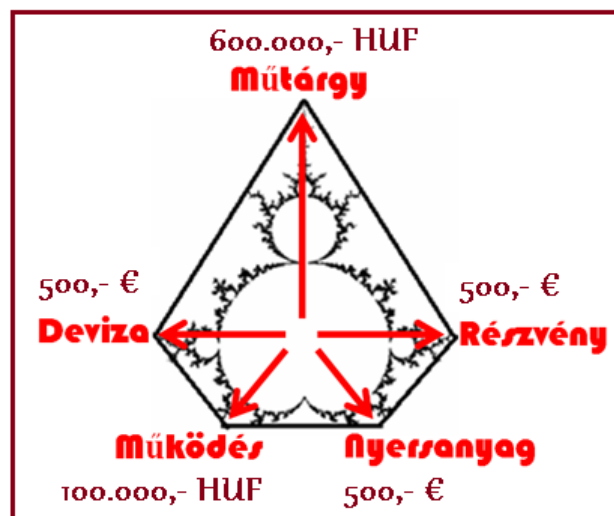

2. ábra: Az EUR/HUF devizapár 5 és 10 éves grafikonja

Forrás: Tőzsdeász.hu (2020)

Újonnan alakuló szervezetként, ki kell emelnünk a Gördülő Diók Alapítvány szervezetfejlesztési aspektusait is. A nonprofit szervezet bejegyzéséhez szükségeltetik egy forintos bankszámla is, így szintisztán a kutatási felfogásként vállalt portfólió kutatása nem valósulhatna meg anélkül, hogy egy ilyen pénzáramot is meg ne különböztessünk a többitől. Ez

ugyanis nem a kutatási portfólió része, de a szervezeti forma működéséhez elengedhetetlen feltétel. Ezzel az 5. erővel egészül ki a létrejött szervezet felépítése, amely így remekül példázza Mintzberg szervezeti struktúra modelljét is. A szervezetek általános felépítésében (Mintzberg, 1979) 5 erő alakítja minden struktúra vázát, melyből egy, ráadásul *domináns szerepet* játszik. Mindenesre a Nobel-díjas közgazdász modellje nem ábrázolja ezt a dominanciát, azonban a Rolling Nuts alapítványi felépítésben remekül példázható a ható erők mibenléte. Fontos hangsúlyozni, hogy a szervezet már megalakulásában igazolja a szervezetek univerzális felépítését, egyben ez a tény lehetővé is teszi a későbbi szervezeti fejlesztések irányának pontosabb meghatározását. A 3. ábrán látható a kutatás kezdőfeltételül (káoszelmélet), kiindulási alapjából szolgáló 5 alapítványi pénzáram megkülönböztetése, kategóriánként és összecszerően elkülönítve. Az ábra működési pénzárama jelenti a forintos bankszámlát, a másik 4 elem pedig az alap kutatási kritériumként szolgáló portfólióba rendeződve felel a kutatási eredményekért. Ezen belül is megkülönböztetjük a műtárgy-együttest, mint garantált elemet, míg a fennmaradó 3 (*deviza, részvény, nyersanyag*) pénzáram az említett értékpapírszámlán kezelődik. A pontos kezdő pénzáram beállítása – mint a vállalkozás kezdőfeltétele – a kutatási 1:1:1:4-es arányoknak megfelelően került számszerűsítésre, mely kiindulási állapot statikus mintául szolgál a kutatás és a szervezet számára, azonban dinamikus felfogásként, folyási egyensúlyként értelmezendő, amely pillanatában érheti csak el ezt a bizonyos konkrét állapotot. Mindenesetre törekedni kell ezen állapot fenntartására, ez jelenti a későbbi portfólió menedzsment folyamatok feladatát. A kezdő portfólió beállításánál alap értékül a műtárgy (*garantált*) elem szolgált, amelyet az értébecslés 600.000,- forintra becsült (ez 300-as EUR/HUF árfolyamon 2000€-t tesz ki). A kezdő anyagi lehetőségek tekintetében ez az összeg lett a 4-szeres pénzáram, minek értelmében további három 500€-s pénzáram elkülönítése vált indokolttá – a már meghatározott befektetési kategóriákba. Így állt össze a szervezet megalakulásának pillanatában a kezdő portfólió, hogy ezt az állapotot legalább rögtön a vállalat indításának időpillanatában rekonstruáljuk. Kivételes állapot ez, gondoljunk csak bele, hogy rögtön nyitunk egy deviza, részvény és nyersanyag pozíciót, melyek értéke azon nyomban, percről percre változni fog. Így a jól meghatározott portfólió szimmetriánk valójában pillanatról pillanatra változik, azaz a folyási egyensúlya körüli dinamikus ingadozásnak tekintendő. E dinamika irányításáért, lehetőségeinek kiaknázásáért a portfólió menedzsment felel, mindenesetre létrejött egy élő egész, egy önmagától is működő rendszer, melynek azért mint alapítói, befolyásolói és tervezői lehetünk.

3. ábra: A Gördülő Diók Alapítvány 5 pénzárama
Forrás: Saját szerkesztés (2020)

3. Eredmények

A címben vállalt eredmény-kimutatás 3 féle mérőszámban kristályosodik ki, melyek elkülönítésével külön taglalhatjuk nem csak az önfenntartó portfólió tézisének igazolását, hanem az önfenntartó szervezet kimutatását is. E szerint külön kitérek a portfólió hozamára, az alapítványi vagyoni gyarapodására és harmadikként a kezelt pénzeszköz mennyiségi alakulására. A három mérőszám empirikus adatul szolgál a vállalt kutatási célok igazolására, mindazonáltal egyben kezelendő összképet nyújt a portfólió menedzsment és a szervezetfejlesztés fenntarthatóságának egészéről.

3.1. A befektetési portfólió hozama

2 profitrealizáció történt a vizsgált negyedéves viszonylaton, ezek adják össze a portfólió hozamának mérőszámát. A kezdő értékpapír-pozíció 2020. április 15-én került kialakításra, a 3-szor 500€ tekintetében. Részvény elemként a DAX német tőzsdeindexet követő ETF-et (iShares Core DAX), nyersanyag elemként az arany árfolyamát követő szintén EFT-et (Xetra Gold), míg deviza elemként meghagyva az ötszáz eurót elkülönítve az értékpapír számlán. A hagyományos befektetési alaphoz képest – amelyik naponta egyszer közöl árat – az ETF-ek ára percről-percre változik. Egy ETF ugyanúgy szerezhető meg, mint egy részvény, a különbség azonban, hogy nem egy részvényt veszünk ezáltal, hanem például egy teljes indexet alkotó összes részvényt egyszerre. Így az ETF ára is az index változását fogja követni. Az alapítványi portfólió kezdetben tehát ezt a 2 alapot vette, az előbbiből mindössze 5 darabot, míg az arany-követő papírból 10-et a 4. ábrán látható vételi árfolyamon.

Értékpapír	V Men...	V Átlagár
iShares Core DAX	5	90,946
Xetra Gold	10	50,348

4. ábra: Az induló portfólió Vételi mennyisége (db) és átlagára (€), 2020. április 15-én

Forrás: Saját szerkesztés (2020) a RANDI2 alkalmazás alapján

Az ezt követő időszakban adományok érkeztek az alapítványhoz, melyek lehetővé tették az értékpapírszámlán kezelt összeg növelését. Mivel a műtárgy-elemhez is érkeztek ilyen adományok, ezért a hozzá mért többi elem felé is megnyílt a lehetőség, hogy több pénzt tegyenek az egyes kategóriákba. Ennek megfelelően, és a kezdeti pozíció kiegyensúlyozása miatt is, további 25 DAX, részvény elemet vettünk, melyből így összesen 30 darab állt rendelkezésre. Ez a lépés többek között lejjebb nyomta a vételi átlagárát a pozíciónak, ami így a kezdeti 90,946-ról már csak 88,491-et tett ki, azaz alacsonyabb pozíció mellett is nyereséggel szállhattunk ki a befektetésből.

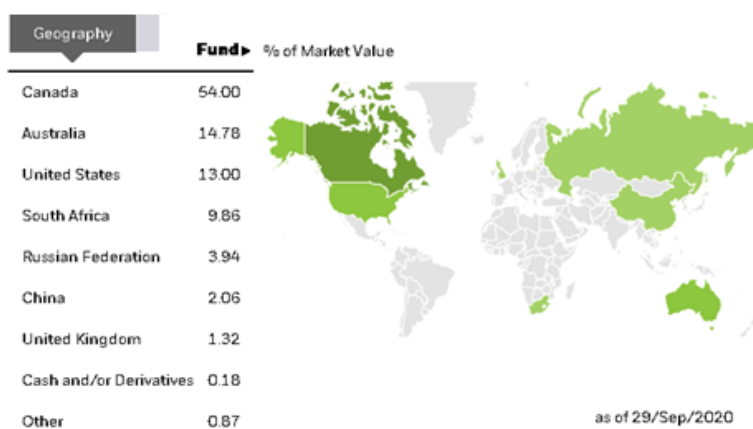
2020. május 18-án történt az első profitrealizálás, azaz egy hónappal a kezdő pozíció felvétele után. Történt ez a pozitív árfolyamokat látva, és hogy egyben nettó realizált profit kimutatásával ellensúlyozzuk a hibásnak vélt kereskedésből fakadó magasabb tranzakciós költségek (Coase, 1937) negatív költségvonzatát. Az 5. ábrán láthatók az eladási árfolyamok, mely tranzakció során összességében egy **+1,28%-os – nettó realizált – hozamot** értünk el az első 30 napban. Ez már remek benchmarkul is szolgálhat a kutatás jövőjét illetően, egy havi távon mérhető eredményekre jutottunk.

Értékpapír	V Men...	V Átlagár	E Me...	E Átlagár
iShares Core DAX	30	88,491	30	91,66
Xetra Gold	10	50,348	10	52,39

5. ábra: Az első profitrealizálás Eladási átlagára, 2020. május 18-án (€)

Forrás: Saját szerkesztés (2020) a RANDI2 alkalmazás alapján

Megvolt tehát a nettó hozamunk, újra kialakíthattuk a portfóliót. Most már nagyobb összeggel rendelkezünk az adományoknak és az elért hozamnak köszönhetően, ezzel megnőtt a mozgásterünk is. A garantált elembe is több pénz került, így az értékpapír számlán is lehetővé vált egy komolyabb összegű befektetés indítása. A természetesen meghatározott diverzifikáció, mint a kutatás alapfeltétele mellett, fontosnak tartottam ebben a lépésben a fókuszálást, hogy minél kevesebb terméket véve csökkentsem a tranzakciós költségeket. Megkerestem az ehhez a stratégiához illő befektetési terméket, amely egy személyben kell, hogy ötvözze a mi befektetési kategóriánkat, így fordult egy aranybányász cégeket tömörítő ETF felé a figyelmem. Az ISHR Gold Producers ETF egy 78 aranykitermelő cég papírjait összesítő produkt, mellyel egyszerre fókuszálhatok a nyersanyag és a részvény kategóriára. Nem mellesleg, nemzetközi diverzifikációt hajtottunk végre, ha ugyanis a 6. ábrára tekintünk, láthatjuk, hogy e termék esetén a világ mely tájait érintő befektetésről van szó. Egyszerre tudtuk ötvözni a Rolling Nuts kritérium *nyersanyag és részvény* elemét, így 2600€ értékben nyitottunk pozíciót, 177 darabot véve, 14,688-as árfolyamon a papírból.

6. ábra: Az ISHR Gold Producers földrajzi eloszlása

Forrás: iShares.com (2020)

Két hónapig tartottuk a pozíciót, mely során 2020. július 17-én eladva **+9,18%** (nettó, realizált) profitra tettünk szert. Ez a szám – a 2. profitrealizálás – újabb empirikus adattal igazolja a Rolling Nuts formula szerinti portfólió felosztás kifizetődöttségét. Mivel jelen esetben az értékpapír számlán kezelt pénz fele volt csak befektetve, így összességében ez az eladási tranzakció **+3,94%-kal** növelte a kezelt pénz értékét. A tranzakciók bruttó vételi és eladási értékeit az 1. táblázat ötvözi, ahol is az utolsó oszlopban láthatjuk az egyes termékeken realizált nettó, költségekkel levont, tiszta profitját is, euróban.

1. táblázat: A befektetési portfólió tranzakciói és nettó értékük, 2020. április–július (€)

Értékpapír	V Men...	V Átlagár	E Átlagár	Bruttó V Érték	Bruttó E Érték	Bruttó Nettó érték
iShares Core DAX	30	88,491	91,66	2 674,23	2 742,93	68,7
iShr Gold Producers	177	14,688	16,014	2 606,276	2 827,388	221,112
Xetra Gold	10	50,348	52,39	516,48	517,4	0,92

Forrás: Saját szerkesztés (2020) a RANDI2 alkalmazás alapján

A hozamokat összesítve megkapjuk, hogy a modellül szolgáló **kísérleti portfólió, első ¼-ed éves, nettó, realizált hozama +10,46%**. A portfólió hozama az első mérőszám, ami a kutatás sikerességét hívatott igazolni, mintegy kimutatható passzív jövedelemforrást bizonyítva a tőkepiacról. Téve mindezt euróban, amely százalékos összeg forintosítva még nagyobb értéket ad ki; mindenesetre kétszámjegyű nettó portfólió hozamot kaptunk, a negyedéves távon.

3.2. Az alapítvány vagyongyarapodása

Második mérőszámként vizsgáljuk meg az alapítvány vagyongyarapodását. Mint jogi személyiség, megkülönböztetett szerepe van egy non-profit szervezetnek a mozgástere kialakítására, többek között adományokat fogadhat. A Gördülő Diók Alapítvány a kérdésese, első negyedéves időszakban 3980€-t és 368.000,- forint értékű műtárgyat kapott adományként. Ez utóbbiak beilleszthetők a kollekcióba, javítva ezzel a garantált elem értékét. Ehhez, ha hozzávesszük a portfólió hozamából befolyt pénzt, akkor ez képezi **az alapítvány vagyongyarapodását**. E mérőszám, *forintosítva, nettó, realizált hozamként*, 1.050.000,- forintról 3.045.560,- forintra változva, **+190,05%-ot teszi ki**, azaz közel megháromszorozza az értékét. Az adományok kétségtelenül külső forrás, viszont a jogi személyiség jellege miatt bevonható az intézményes keretek közé. Az alapítvány vagyongyarapodásának számszerűsítésével, egy szervezetfejlesztési szempontból fontos faktort mutattunk ki, az önfenntartó szervezet kutatása nyomán. Megfelelő célokkal rendelkező szervezeti formába könnyebben becsatornázhatók külső források, szemben tegyük fel privátemberekkel. A jelen esetbeni háromszoros gyarapodás (negyedév alatt) természetesen nem tekinthető állandó jelleggel elvárható állapotnak. A vállalkozás kezdeti fázisában ennek az áramnak nyilvánvalóan erős növekedést kell mutatnia, ha az életciklusok túlélési esélyeit vesszük alapul, mindenesetre a példánk esetében nem vallhatunk szégyent kezdeti növekedés terén.

3.3. A kezelt vagyon alakulása

Harmadik, egyben utolsó mérőszámként tekintsük meg, hogyan alakult az alkalmazott kutatásként kezelt vagyon-összeg alakulása a szervezet kérdésese, első negyedévében. Kezdetben $3 \times 500 = 1500$ € képezte a konkrét tőzsdei portfólió alapösszegét, ehhez kalkulálandó hozzá az elért hozamok és a konkrét értékpapír-számlára érkezett adományok száma. Ily módon megkapjuk, hogy maga a szó szoros értelmében befektetett (tőzsdén kereskedett) összeg a végső profitrealizálás alkalmával 5771€-s egyenleget mutat. **A befektetési portfólió százalékos vagyongyarapodása tehát +284,73%-ot tesz ki**. Ez annyit tesz, hogy a kezelt vagyon, több mint 3,5-szeresére növekedett az első negyedév távlatában. Az eddigiekben taglalt 3 mérőszám összesítve a 7. ábrán tekinthető meg, nettó forintosítva és százalékos formában is. Ezzel az összesítéssel kapunk végső, átfogó képet a vállalat kezdeti fázisának eredményéről, hogy a szervezeti faktorok és a teljesítménybeli mutatószámok is megfelelőképpen legyenek reprezentálva a kutatásban.

7. ábra: A Gördülő Diók Alapítvány első negyedéves eredményei (2020. április-július)

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

4. Összegzés

Legelső konklúzióul levonhatjuk, hogy az alapul szolgáló befektetési modell működik: kétszámjegyű hozamot hoz az első negyedéves távon. A modell eredményessége egy újabb bizonyítást nyert, mindazonáltal most már empirikus adatokkal szolgáltatott a valós piaci viszonyok között, hogy önfenntartó mintául szolgáljon a befektetési iparágban.

Második következtetésként adódik a szervezeti forma fenntarthatósága, önfenntartása. Kezdeti életszakaszban lévő vállalkozásként gyors növekedésigény jelentkezik, mely szintet meg kell ugrani, ha a szervezet életképes akar maradni. Manapság Magyarországon az újonnan alakult szervezetek 70%-a éri meg a 10 éves kort és csak 50%-uk az 5 éveset. Forrásteremtő és forráselosztó szerepe van a szervezeti formának esetünkben, amelynek kiaknázása kellőképp ugrásszerűnek tűnik a kezdeti fázisban (háromszoros alapítványi vagyonnövekedés), hogy jó előjelekkel nyisson a további fejlődés felé.

Harmadik tanulságul a kereskedési politika szolgál. A stratégiai menedzsment kategóriájába tartozó portfólió menedzsment komplex rendszere felelős a vagyon kezeléséért. Elemzésemben is bebizonyosodott, hogy kevesebb befektetési eszköz használatával, kisebb tranzakciós költségekkel lehet számolni, ami az ilyen csekélyebb méretű befektetések terén döntő mértékben figyelembe veendő szempont. Azzal, hogy esetünkben találtunk és megvalósítottunk egy olyan tranzakciót, amely egy személyben ötvözi a szervezet vállalt céljait (különböző befektetési kategóriáit), nagyobb nyereségre tettünk szert, mintha külön-külön pozíciókat nyitottunk volna a kritérium kategóriáknak megfelelően. Így a jövőre nézve ajánlatosnak mondható minél kevesebb – de megfelelően komplex – befektetési elem használata, hogy főleg a kezdeti növekedés fázisában, ne vigye el a tranzakciós költség a nyereség várható részét.

Összegzésül nézzük meg, hova jutottunk a szervezet első negyedévének végéül, ha az alap kritérium portfólió modellt nézzük. Nyereségre tettünk ugyanis szert, pozíciókat nyitottunk és zártunk, valamint adomány összegeket érkeztettünk. Ez szükségszerűen azonnal eltorzította a modellt az alap szimmetriáját. Számba véve összegeket a beáramlásokat megállapítható, hogy a szervezeti vagyonmodell arányaiban úgy változott, hogy a (benchmarkul szolgáló) garantált elem a vagyon 1/3-át teszi ki, míg a fennmaradó 2/3 pénz az értékpapírszámlán vár bevetésre. Arányaiban tehát mást mutat a szervezeti vagyonfelépítés az első negyedév végén, minekutána az új irányt az jelöli ki, hogy a garantált elem 4-szerese legyen a befektetett eszközök egyes kategóriáinak. Mivel ez 968.000,- forintba növekedett, háromszor 242.000,- forintot kell a másik három portfólió elembe helyeznünk (ha az eredeti felosztást tartani akarjuk). A Rolling Nuts modell mindig az elemek 1:1:1:4 arányát teszi fel, így, ha egyik elembe változás történik, a többi is hozzá lehet igazítani. A fennmaradó összeg tartalékba helyezendő, hogy a későbbi átrendezéseknek mozgásteret adjon. Persze át is rendezhető a portfólió kategóriáinként, úgy, hogy az eredeti arányokat tartjuk, csak más elemre helyezzük a fókuszot. Ez már dinamikus portfólió menedzsment felfogást követel, mindenesetre feltételezzük, hogy a modell eredeti arányinak vissza-vissza állítása időnként beirányozhatja, mederben tarthatja a paletta kezelésének komplex rendszerét. Most, hogy számba vettük az eredményeket, kitűzhetők a következő portfóliókialakítás pontos paraméterei. Folyamatában menedzselve aztán időnként megint profitot realizálva fogunk mind-mind eltérni a portfólió folyási egyensúlya körül, alkalmat adva egyúttal, hogy az újabb-újabb kialakításokkal fel-fel villantsuk az eredeti arányokat a portfóliónkban.

Egy gördülékeny tervezési metódus alapjait fedezhetjük fel jelen kutatásom zárultául, amely immár empirikus adatokkal is igazolást nyert, mindazonáltal további kutatásokra van még szükség ahhoz, hogy széles körben is alkalmazható, öngondoskodási mintául szolgáló portfólió menedzsment know-howt tegyünk le a tudományág és minden érintett asztalára. A kimutatott 3 mérőszám álljon itt addig is a megkezdett út első mérföldkövéül.

Irodalomjegyzék

- Ashby, W. R. (1956): An Introduction to Cybernetics. Chapman & Hall.
- Bertalanffy, L. v. (1951): General System Theory: A New approach to Unity of Science. Human Biology, Vol. 23, pp. 303–361.
- Boulding, K. E. (1953): Towards a General Theory of Growth. Canadian Journal of Economics and Political Science. pp. 326–340.
- Coase, R. (1937): The Nature of the Firm. Economica, New Series, Vol. 4, No. 16, pp. 386–405.
- Cziráki G. (2016): Káosz determinált portfólió menedzselés, avagy a 'Rolling Nuts' módszer. In: Kulcsár, László; Resperger, Richárd (szerk.) Európa: Gazdaság és Kultúra: Nemzetközi Tudományos Konferencia Tanulmánykötet. NYME Kiadó, Sopron. pp. 63–78.
- Cziráki G. (2019): Műtárgy jellegű könyvgyűjtemény lehetséges szerepe egy öngondoskodási célú, passzívan kezelt speciális portfólióban. GAZDASÁG ÉS TÁRSADALOM 2018:2, pp. 59-82. DOI: <http://doi.org/10.21637/GT.2018.02.5094>
- Mandelbrot, B. (1982): The Fractal Geometry of Nature. W. H. Freeman and Co. DOI: 10.1119/1.13295
- Mintzberg, H. (1979): The Structuring of Organizations: A Synthesis of the Research. Englewood Cliffs, N.J: Prentice-Hall. DOI 10.1007/978-1-349-20317-8_23. ISBN 978-0138552701
- Simon, H. (1960): The New Science of Management Decisions. Harper and Row, New York.
- Swensen, D. F.(2009): Pioneering Portfolio Management, ISBN 1416544690, Free Press.

Internetes források:

- www.ishares.com/uk/individual/en/products/251908/ishares-gold-producers-ucits-etf?switchLocale=y&siteEntryPassthrough=true, letöltve: 2020.10.17.
- www.tozsdeasz.hu/eur-huf-arfolyam-grafikon-1-ev-cop0/, letöltve: 2020.10.17.

A KORONAVÍRUS HATÁSAI A LAKOSSÁGI HITELPIACON⁸ *The Effect of Covid-19 on the Household Lending Market*

DANCSIK Bálint⁹

főosztályvezető (Magyar Nemzeti Bank)

PhD-hallgató (SZTE Gazdaságtudományi Kar, Közgazdaságtani Doktori Iskola)

Absztrakt

A koronavírus Magyarországon történő 2020. márciusi megjelenése a közvetlen gazdasági hatásokon és az állami intézkedéseken keresztül is jelentős hatást gyakorol a lakossági hitelezésre. A tanulmányban megvizsgáljuk, hogy a járvány milyen csatornákon keresztül befolyásolja a lakossági hitelezést, külön elemezve az új hitelszerződésekre, és külön a már fennálló állományra gyakorolt hatásokat. Külön hangsúlyt fektetünk arra, hogy a jelenlegi helyzetet összehasonlítsuk a háztartási hitelpiac 2008-as állapotával: amellet érvelünk, hogy a koronavírus-sokk okozta károk nagyságrendje jelentősen alul fogja múlni a devizahitelezés okozta katasztrófa nagyságát. Az elemzésben részletesen vizsgáljuk a Kormány által márciusban elrendelt, hiteltörlesztésekre vonatkozó fizetési moratórium hatását és az abban való részvétel mozgatórugóit is. Utóbbi vizsgálatára egyszerű, a részvétel és a hitelfelvevő, valamint a hitelszerződés jellemzői közötti statisztikai kapcsolatokat feltáró logisztikus regressziót is futtatunk.

Kulcsszavak: koronavírus, lakossági hitelezés, késedelmes hitelek, fizetési moratórium

JEL-kódok: G21, G51

Abstract

The appearance of Covid-19 in Hungary in March 2020 substantially affects household lending through direct economic effects and through the impact of state intervention as well. The paper investigates the channels, through which the pandemic influences household lending, by analysing the impact on both new lending and the outstanding stock. We put special emphasis on comparing the current situation with the situation observed in 2008: we argue that the expected magnitude of the damage stemming from the coronavirus will be significantly smaller than the catastrophe caused by FX lending. We analyse the effect and the reasons for participating in the loan moratorium introduced by the Government in detail. In order to examine the statistical connection between participation and loan and debtor characteristics, we estimate a simple explorative logistic regression.

Keywords: coronavirus, household lending, distressed loans, loan moratorium

JEL Codes: G21, G51

1. Bevezetés

A koronavírus 2020 év eleji megjelenése a bankrendszer és a hitelpiac¹⁰ számára is jelentős, ráadásul korábban nem ismert hatásokkal járó sokkot jelentett. A bankrendszer eredendően prociklikus (Borio-Furfine-Lowe, 2001), azaz a reálgazdaság felívelése esetén ráerősít a

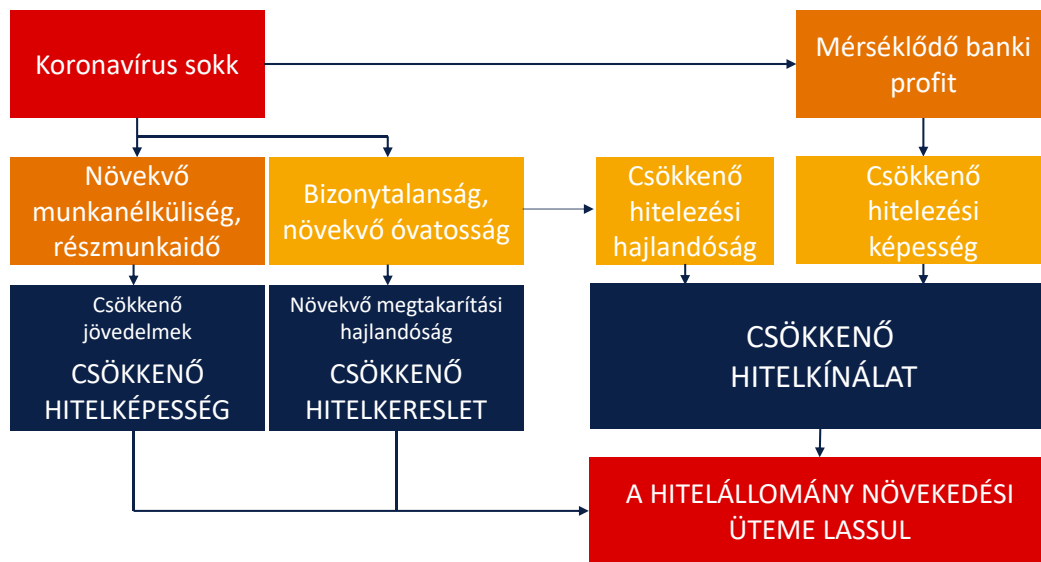
⁸ A tanulmányban leírtak a szerző nézeteit tükrözik és nem tekinthetők a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontjának.

⁹ dancsikb@mnb.hu

¹⁰ A tanulmányban csak a formális hitelpiac folyamataira fókuszálunk, azon belül is kifejezetten a hitelintézeti szektor folyamataira. Magyarországon ugyanakkor nem elhanyagolható a nem formális hitelezés szerepe sem, erről ld. El-Meouch és szerzőtársai (2020) tanulmányát.

kedvező folyamatokra, míg a reálgazdaság visszaesése esetén elmélyíti a recessziót. A koronavírus megjelenésével ezek a természetes reakciók találkoztak az egészségügyi korlátozások hatásával – e két hatás együtt társulva pedig már különösen erős hatást gyakorolt a hitelpiac keresleti és kínálati oldalára egyaránt.

A koronavírus a lakossági hitelek iránti keresletet egyrészt a csökkenő foglalkoztatottságon keresztül befolyásolja, másrészt a háztartások óvatosságának növelésén keresztül. Előbbi a hitelképes háztartások körét szűkíti, míg utóbbi a hitelfelvételi hajlandóságot mérsékli, a megtakarítási hajlandóság növelésén és ezzel párhuzamosan az eladósodás iránti kedv csökkentésén keresztül. A növekvő bizonytalanság a hitelezőkre (bankok, pénzügyi vállalkozások) is hatást gyakorol, akik a növekvő kockázatok tükrében csökkentik hitelezési hajlandóságukat. A reálgazdasági sokk miatt fellépő veszteségek mindeközben a banki profitot és a banki tőkehelyzetet is erodálják, ami a hitelezési képességre is negatív hatást gyakorol. Összességében a koronavírus miatt a hitelek iránti kereslet és a hitelek kínálata is visszaesik, ami a fennálló hitelállomány bővülésének lassabb ütemében, vagy éppen csökkenésében érhető tetten (1. ábra).

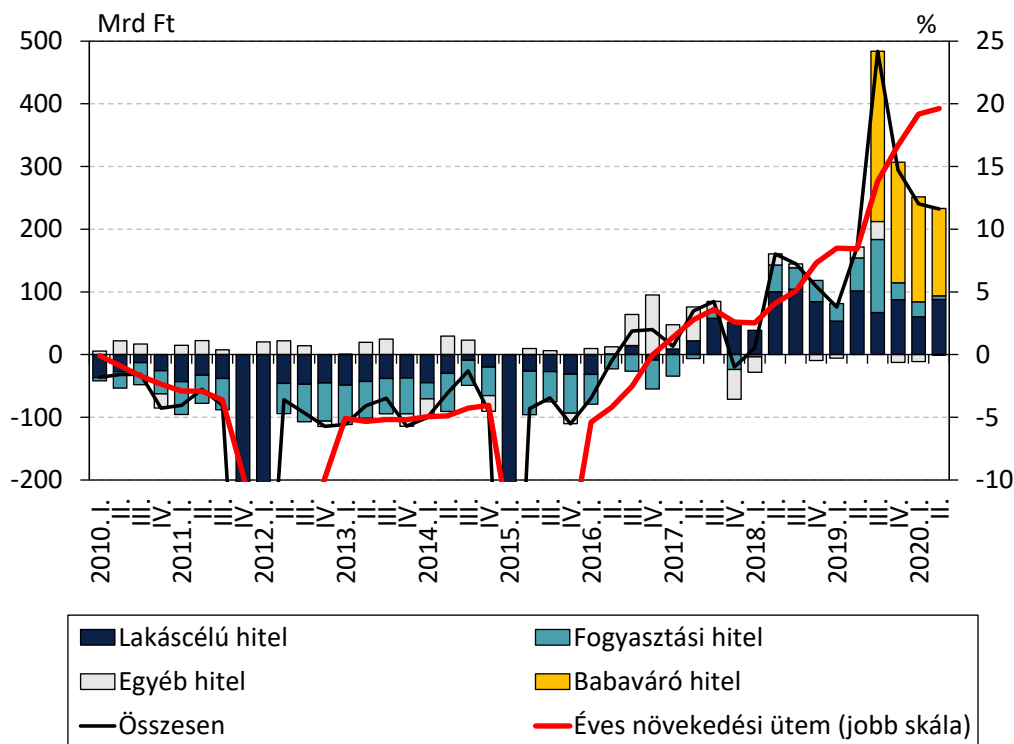

3. ábra: A koronavírus elméleti hatásmechanizmusai a lakossági hitelezésre
Forrás: Saját szerkesztés (2020)

A koronavírus a már fennálló hitelállományra is érdemi hatást gyakorol. A jövedelmek csökkenése a jelenlegi hiteltartozások adósságszolgálatának fenntarthatóságára negatív hatást gyakorol, ami a késedelmek növekedéséhez vezethet. Fontos azonban azt is megvizsgálni, hogy a hitelállomány szerkezete (a devizanem, a kamatozás módja, valamint a folyósításkori pénzügyi kifizettség szerinti eloszlás) milyen módon befolyásolhatja az adósok feszültségeit. A tanulmány a következőképpen épül fel: a második fejezetben bemutatjuk, hogy a hazai lakossági hitelpiacot hogyan érintette a koronavírus megjelenése. A harmadik fejezetben amellet érvelünk, hogy jelenleg nem kell olyan súlyos bankrendszeri és hitelpiaci hatásokra számítanunk, mint a 2008-as – devizahiteles – válságot követően. A negyedik fejezetben a jelenlegi válságkezelés egyik legfontosabb elemére, a 2020. márciusban bevezetett, hiteltörlesztésekre vonatkozó fizetési moratóriumra koncentrálnak. A program bemutatását követően egy feltáró jellegű logisztikus regresszió eredményeit is prezentáljuk, amellyel a programban való részvétel mozgatórugóit mintegy 110 ezer jelzáloghitel-szerződés adatain vizsgáljuk.

2. Lakossági hitelezési folyamatok Magyarországon a koronavírus megjelenését követően

Magyarországon 2020. második negyedévében a koronavírus megjelenése ellenére dinamikus (232 milliárd forinttal) bővült a lakossági hitelállomány – a sok keresleti és kínálati hatásai látszólag nem éreztették a hatásukat. A hitelállomány éves növekedési üteme közel maradt a 20 százalékos értékhez (2. ábra), amely európai összehasonlításban is kimagasló értéknek számít.¹¹ Az állomány töretlen bővülése mögött két fő ok húzódik meg: egyrészt a 2019 júliusában elindított babaváró támogatáshoz kapcsolódó hitelfelvétel rendkívül nagymértékű addicionális hitelfolyósítást indukált, másrészt a 2020. márciusában bevezetett fizetési moratórium lassította a hitelállomány amortizációját (MNB, 2020b).

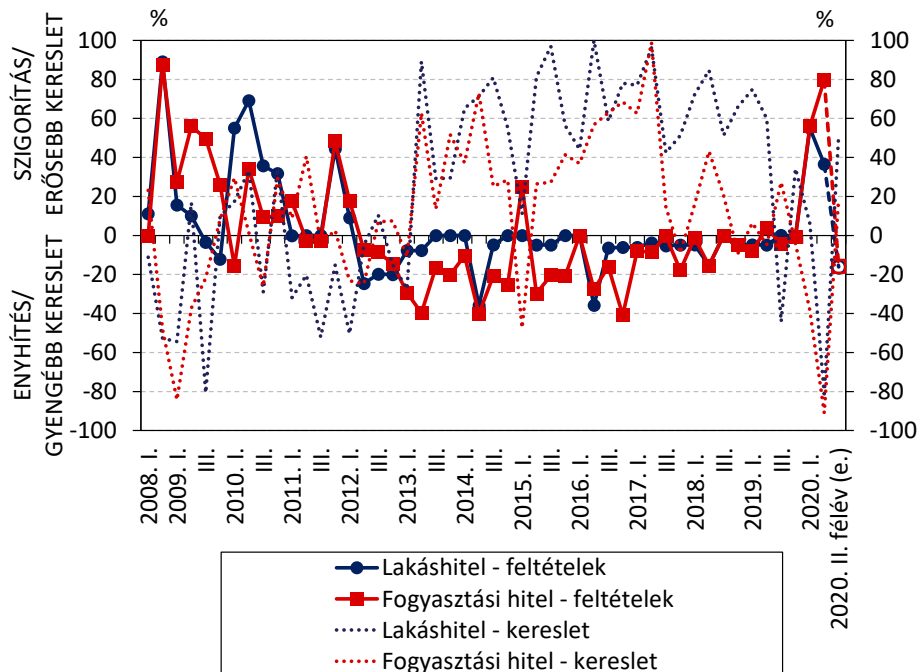
2. ábra: A háztartási hitelállomány negyedéves tranzakciói hitelcél szerint
Forrás: MNB (2020b)

A törlesztési moratórium 2020. március 19-én lépett hatályba, és gyakorlatilag automatikusan és általánosan az összes lakossági hiteltermékre kiterjedt. A moratóriumból önkéntesen ki lehetett lépni („opt-out”), mely lehetőséggel 2020. júniusig a hitelállomány nagyjából felével rendelkező adósok éltek. Ez azt jelenti, hogy a fennálló állomány mintegy fele esetében a tőketörlesztés jelenleg teljesen mértékben szünetel, ami jelentősen megtámogatja a hitelállomány fennmaradását.

A látszólag kedvező folyamatok mögött azonban a hitelkereslet csökkenése és a hitelkínálat szigorodása húzódik meg. A Magyar Nemzeti Bank Hitelezési felmérése szerint 2020. második negyedévében a felmérésben részt vevő bankok 36 százaléka szigorított a lakáshitelek, és mintegy 80 százalékuk a fogyasztási hitelek hitelfeltételein (3. ábra). A szigorítások elsősorban a nemárjellegű feltételeket érintették, azaz a bankok nagyobb jövedelmet, több önerőt várnak el az ügyfelektől. Mindeközben a bankok több mint 80

¹¹ Ugyanakkor a hazai lakossági hitelpiac mélysége (azaz a lakossági hitelállomány éves GDP-hez viszonyított aránya) európai összehasonlításban rendkívül alacsony, az EU országok között csak Románia értékét haladja meg. (MNB, 2020a)

százaléka a hitelkereslet mérséklődéséről is beszámolt, amely mögött a reálgazdaság visszaesése mellett az egészségügyi korlátozással összefüggő izolációs lépések is szerepet játszottak (MNB 2020b). Mindez az új hitelszerződések volumenében is meglátszódott: az újonnan kibocsátott személyi hitelek az előző év azonos időszakához képest 63 százalékkal, míg a lakáscélú hitelek 20 százalékkal estek vissza.

2. ábra: A hitelezési feltételek és a hitelkereslet változása a háztartási szegmensben

Megjegyzés: A nettó arány a szigorítók és enyhítők, illetve az erősebb és gyengébb kereslet jelző bankok különbsége piaci részesedéssel súlyozva.

Forrás: MNB (2020b)

3. Kockázatok a fennálló hitelállományban: 2008 és 2020 összehasonlítása

A koronavírus – mint minden reálgazdasági sokk – a már fennálló hitelállományban is feszültséget gerjeszthet. A romló makrogazdasági helyzet mind az adósok jövedelmét, mind az adósságszolgálat nagyságát negatívan befolyásolhatja. A következőkben a kockázatokat a 2008-as devizahiteles válság tükrében elemezzük.

Az adósok késedelembe esésének valószínűsége két okból növekedhet: vagy a jövedelmük mérséklődik (például munkanélkülivé válnak, vagy egy válás miatt), vagy a hitelük törlesztőrészletének nagysága emelkedik. A fennálló hitelállomány esetében kedvező, hogy utóbbi kockázat nagysága jóval alacsonyabb, mint 2008-ban. Ennek alapvetően két oka van:

- 2015 óta a lakossági hitelállomány szinte egésze forintban denominált (Koloszi – Banai – Vonnák, 2015), azaz az árfolyam gyengülése teljes mértékben insignifikáns a törlesztőrészletek nagysága szempontjából.¹²
- A fennálló hitelállomány ma ellenállóbb a kamatsokkokkal szemben. Míg a devizahitelezés idején a bankok úgynevezett egyoldalúan változtatható kamatozással kötötték meg a hitelszerződéseket (Király – Banai, 2011), ma már az újonnan szerződött

¹² Ha nem így lenne, úgy a forint március óta megfigyelhető gyengülése miatt egy euróban denominált hitel esetében a törlesztőrészletek mintegy 7 százalékkal, míg svájci frankban denominált hitel esetében 6 százalékkal emelkedtek volna a megvalósult árfolyammozgások alapján. A devizahitelek azonban az ország makrogazdasági sérülékenységét is növelnék, így ebben az esetben az árfolyam is nagyobb mértékben gyengült volna.

jelzáloghitelek piacát átláthatóbb, jellemzően legalább öt évig rögzített kamatozás jellemzi. A fennálló állomány esetében is már 50 százalék felett van a hosszabb távra rögzített kamatozású hitelek aránya (MNB 2020a). A kamatkörnyezet hirtelen megváltozása így kisebb sokkot jelent a lakosság számára a korábbinál.

A hitelállomány szerkezete az adósok átlagos kockázatossága szempontjából is sokkal kedvezőbb, mint 2008-ban. Míg 2008 előtt a devizahitelezés folyamán a bankok kockázatalapú versenyt folytattak (Király – Nagy, 2008), és egyre kevésbé hitelképes adósokat finanszíroztak meg, 2015 óta a jegybank adóssághék-szabályai jogszabályban rögzített módon korlátozzák a kockázatokat (Fáykiss és szerzőtársai, 2018).

A 2008-as válság kitörését követően a késedelmes hitelek arányának emelkedése legnagyobb mértékben az adósok kezdeti (a folyósítás pillanatában) kifizetett pénzügyi helyzetének volt köszönhető, ezzel összehasonlítva nagyságrendileg hasonló szerepet játszott a törlesztők emelkedése (az árfolyam gyengülése és a kamatláb növekedése), és ezeknél jóval kisebb szerepe volt a foglalkoztatási helyzet romlásának (MNB, 2012, Gáspár – Varga, 2011).

A koronavírus megjelenése elsősorban a foglalkoztatási és jövedelmi helyzet romlásán keresztül gyűrűzhet be a lakossági hitelek portfólióminőségébe. MNB (2020a) szerint nagyjából a fennálló hitelállomány harmada lehet veszélyeztetett abból a szempontból, hogy az adós a koronavírus gazdasági hatásainak különösen kitett, vagy közvetve érintett ágazatban dolgozik. Az ügyfelek jövedelmi helyzetét, valamint pénzügyi kifizetettséget is figyelembe véve 10-15 százalékra tehetjük a különösen kockázatos állományt (MNB 2020c). Bár konkrét előrejelzés nem készült arra vonatkozóan, hogy a nemteljesítő hitelek aránya mekkora százalékot érhet el a lakossági hitelpiacon a moratórium lejártát követően, MNB (2020a) egy igen súlyos, két évig elhúzódó stresszpálya esetén is csak 10 százalékos nemteljesítő arányt becsült a scenárió végére. A magyarországi nagybankok vezetői sem számítanak drasztikus növekedésre a késedelmekben.¹³

A lakossági hitelpiac kedvezőbb helyzetben van a hazai gazdaság makroszintű finanszírozási szerkezete szempontjából is. 2008-ban Magyarországot a válság kitörése magas államadósság, magas bruttó és nettó külső adósság és a devizahitelek magas aránya mellett érte (1. táblázat). A bankrendszer is sérülékeny állapotban volt: a tőkemegfelelés alacsony szintje, gyenge likviditás, instabil finanszírozás jellemezte a szektort (2. táblázat). Ezek a folyamatok a monetáris politika mozgásterét is jelentősen korlátozták, így összességében elmondható, hogy mind a gazdaságpolitikai, mind a pénzügypolitikai mozgástér meglehetősen limitált volt. A 2020-as sokk ehhez képest sokkal kedvezőbb makrogazdasági helyzetben érte a gazdaságot. A bankszektor jóval stabilabb helyzete egyúttal azt is lehetővé tette, hogy a káros hatások átmeneti elkerülése érdekében a Kormány a hiteltörlesztések átmeneti felfüggesztéséről, azaz fizetési moratórium bevezetéséről döntsön.

¹³ Portfolio.hu (2020)

1. táblázat: Magyarország egyes gazdasági mutatóinak alakulása

Indikátor		2008	2012	2019
Államadósság és költségvetés	Államadósság (a GDP százalékában)	71,8	78,5	66,3
	Devizaadósság aránya a központi államadósságon belül (%)	37,4	40,2	17,4
	Külföldiek aránya az adósságon belül (%)	51,4	61,7	33,9
	Költségvetési egyenleg (a GDP százalékában)	-3,7	-2,4	-2,0
Külső egyensúly	Folyó fizetési mérleg egyenlege (a GDP százalékában)	-7,1	1,6	-0,8
	Nettó külső adósság (a GDP százalékában)	52,6	45,3	7,9
	Bruttó külső adósság (a GDP százalékában)	97,1	98,8	53,3

Forrás: MNB (2020a)

2. táblázat: A magyar bankrendszer egyes mutatói 2008-ban, 2012-ben és 2019-ben

	2008	2012	2019
Likvid eszköz / összes eszköz	10%	17,4%	30,9%
Hitel / betét mutató	152%	114%	75%
Külföldi források / összes forrás	33,9%	20,5%	12,7%
Bankrendszeri tőke megfelelési mutató (zárójelben konszolidált)	11,2% (12,9%)	15,8% (16,3%)	20,6% (17,2%)
90 napon túl késedelmes hitelek aránya	4,6%	19,5%	2%
Nettó NPL / szavatoló tőke	16%	40%	2%
Sajáttőke-arányos jövedelmezőség	11,3%	-5,7%	11,6%
Eszközarányos működési költségek	2,4%	2,2%	2%
Devizahitelek aránya – háztartási hitelek	67,0%	56,0%	0,5%
Változó kamatozású jelzáloghitelek aránya - háztartások	77,5%	83,4%	48,7%
Vállalati hiteldinamika (év/év)	6,5%	-4,7%	13,9%
Lakossági hiteldinamika (év/év)	19,1%	-9,8%	16,7%

Forrás: MNB (2020a)

4. A hiteltörlesztésekre vonatkozó fizetési moratórium – mi befolyásolja a részvételt?

4.1. A moratórium bemutatása és a részvétel lehetséges mozgatórugói

A törlesztési moratórium 2020. március 19-én került bevezetésre, és hatálya minden akkor fennálló lakossági hitelre kiterjedt. A moratóriumot elrendelő kormányrendelet részletszabályai szerint a bankok a moratórium időszaka alatti kamatfizetéseket nem tőkésíthetik, azokat nem kamatozó tartozásként kell nyilvántartaniuk. A moratórium lejártát követően az elmaradt

fizetéseket lineárisan, a felmerülő törlesztőrészlet részeként kell megfizetni, oly módon, hogy a törlesztőrészlet teljes értéke nem nőhet a moratóriumot megelőző állapothoz képest. Mindez azt jelenti, hogy a hitelek pénzáramlásainak jelenértéke a kamatozás elmaradása miatt mérséklődik, amennyiben diszkontrátaként a hitel kamatlábát használjuk.¹⁴

Az adósok számára a moratórium felszabaduló cash-flow-t jelent, ami enyhítheti likviditási feszültségeiket. Ugyanakkor mivel a kamatfizetések nem kerülnek elengedésre, ennek az extra forrásnak ára van a hitel kamatlába formájában. Ez azt jelenti, hogy a háztartások esetében, ha nem a hitel kamatlábát használjuk diszkontrátaként, hanem valamely az adósok számára „elérhető” kamatlábat, akkor a hitelek egy része esetében a moratórium jelenérték-növelő hatással bír. Elméleti szempontból megközelítve a kérdést ez azt jelenti, hogy az adósok a nagyobb likviditás miatt növekvő hasznossága áll szemben a diszkontráta és a hitelkamatláb függvényében eltérő nagyságú jelenérték-változással. A likviditás hasznosságnövelő hatása annál nagyobb lehet, minél inkább kifeszített helyzetben van az adós, például a munkahelye bizonytalansága, vagy az eleve kifeszített pénzügyi helyzete, vagy például családi helyzete (eltartottak száma) alapján. Célunk az, hogy ezen tényezők parciális hatását megbecsüljük a moratóriumban való bennmaradás valószínűségére.

4.2. Felhasznált adatok és módszertan

A moratóriumban való részvétel mozgatórugóinak becsléséhez mikroszintű, teljes mértékben anonim adatbázisokat használtunk. Rendelkezésünkre álltak a Magyar Nemzeti Bank L10, L11 és HITREG adatszolgáltatásai, melyek a folyósított hitelszerződések szerződéses jellemzőit és az adósokra vonatkozó egyes információkat (születési év, településtípus) tartalmaznak. Ezt az adatbázist összekötöttem az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóságtól kapott, az adós foglalkozására vonatkozó adatokkal (FEOR-kódok), amelyek segítségével előállított sérülékenységi kategóriákat (lásd MNB 2020a) szerepeltettem a becslésben. Ezen kívül a Nemzeti Adóhivataltól kapott SZJA-adatokkal is összeköthető volt az adatbázis, amelyből – a gyermekekre vonatkozó adókedvezmények alapján – elérhető volt az egyes adósok által nevelt eltartottak száma.

A kutatási kérdést a fenti adatbázisok metszetére vizsgáltam. Becslésünk így 2015 és 2017 között folyósított jelzáloghitelekre (mintegy 109 ezer szerződésre) vizsgálja azt, hogy milyen befolyásoló tényezői lehettek a moratóriumban való bennmaradásnak. A kutatási kérdést keresztmetszeti logisztikus regresszióval vizsgáltuk, azaz a következő modellt becsüljük meg:

$$P(y_i = 1) = \frac{e^{\alpha + \beta X_i}}{1 + e^{\alpha + \beta X_i}}$$

ahol y_i a moratóriumban való bennmaradást jelölő kétértékű változó, míg X_i a felhasznált magyarázó változók vektorát jelöli az i -edik szerződés esetében. A modellben a következő magyarázóváltozókat szerepeltetjük:

- szabad felhasználású jelzáloghitelről van-e szó (1: igen, 0: lakáscélú hitel)
- a munkahely közvetetten sérülékeny a koronavírus szempontjából? (1: igen, 0: nem)
- a munkahely közvetlenül sérülékeny a koronavírus szempontjából? (1: igen, 0: nem)
- az adósok átlagos életkora
- az eltartott gyermekek száma
- az egy adósra jutó jövedelem logaritmus
- jövedelemarányos törlesztőrészlet mutató nagysága a hitel folyósításakor

¹⁴ Az intézkedés így a bankrendszer számára profitcsökkenést jelent: MNB (2020a) szerint teljes kihasználtság esetén a teljes veszteségghatás 50-60 milliárd forint lehet.

- a fennálló tőketartozás logaritmusa
- a kamatláb logaritmusa
- fővárosban lakik-e az adós? (1: igen, 0: nem)
- megyeszékhelyen lakik-e az adós? (1: igen, 0: nem)
- városban, községben lakik-e az adós? (1: igen, 0: nem)
- folyósító bank (bankonként 1-1 kétértékű változó, amely ügyletenként egy intézménynél vesz fel 1-es értéket, míg a többinél 0-át)

4.3. Becslési eredmények

A becsült logisztikus regresszió eredményei alapján a potenciálisan likviditási feszültséget jelző változók mind növelik a moratóriumban maradás valószínűségét. Ilyen változó például az, hogy sérülékeny-e az adós munkahelye, az eltartott gyermekek száma, a fennálló tőketartozás nagysága és a jövedelemarányos-törlesztőrészlet mutató. Csökkentően hat a moratóriumban való részvétel valószínűségére a magasabb jövedelem és a magasabb életkor.

A kamatláb logaritmusa szintén pozitív együtthatót mutat, ami azt jelezheti, hogy a likviditási feszültségek miatt a felszabaduló likviditás hasznossága felülmúlhatja a jelenérték-változás esetleges negatív hatását, amely magasabb kamatláb mellett hangsúlyosabb lehet.

3. táblázat: A logisztikus regresszió eredményei (átlagos marginális hatások)

Magyarázóváltozók	Marginális hatás	Std. hiba	z	P>z	95 százalékos konf. int.
szabad felhasználású j. dummy (0=lakáshitel)	0.10242	0.01	18.69	0.00	0.092 0.113
Munkahely közvetetten sérülékeny dummy	0.03049	0.00	9.06	0.00	0.024 0.037
Munkahely közvetlenül sérülékeny dummy	0.04655	0.01	8.71	0.00	0.036 0.057
Adósok átlag életkora	-0.00122	0.00	-7.37	0.00	-0.002 -0.001
Gyermekek száma	0.02665	0.00	21.38	0.00	0.024 0.029
Egy adósra jutó jövedelem logaritmusa	-0.04132	0.00	-14.31	0.00	-0.047 -0.036
Jövedelemarányos törlesztőrészlet mutató	0.00259	0.00	19.68	0.00	0.002 0.003
Fennálló tartozás logaritmusa	0.05534	0.00	32.01	0.00	0.052 0.059
Kamatláb logaritmusa	0.05678	0.01	10.79	0.00	0.046 0.067
Megyeszékhely dummy (0=főváros)	-0.01440	0.00	-3.34	0.00	-0.023 -0.006
Egyéb település dummy (0=főváros)	0.01662	0.00	4.34	0.00	0.009 0.024
Banki kontroll dummy-k					

Megjegyzés: célváltozó: 1 ha moratóriumban maradt a hitel, 0, ha kilépett. Csak 2015 és 2017 között folyósított jelzáloghitelekre (n=109 428). Heteroszkedaszticitásra robusztus sztenderd hibák.

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

5. Összegzés

A tanulmányban bemutattuk a koronavírus elméleti hatásmechanizmusait és azok megvalósulását a hazai hitelpiac második negyedéves folyamataiban. A fennálló állomány tekintetében amellől érveltünk, hogy a 2008-as – devizahiteles – válsághoz hasonló mértékű késedelmes állományra a koronavírus kapcsán feltételezhetően nem kell számítanunk, mert az adósok jelenleg átlagosan sokkal kevésbé kockázatosak, és a hitelállomány kedvezőbb szerkezete miatt a törlesztőrészletek is kevésbé változékonyak, mint 12 évvel ezelőtt. A jövedelmek csökkenése és a foglalkoztatási helyzet romlása ugyan jelenleg is veszélyezteti az

állományt, azonban a korábbi válságtapasztalat alapján a munkanélküliség növekedése csak a késedelmek kisebb részéért volt felelős.

A 2020 márciusában bevezetett törlesztési moratórium meghatározó volt a hitelezési folyamatok alakulása szempontjából. A tanulmány utolsó részében mikroszintű adatokon, logisztikus regresszióval vizsgáltuk a moratóriumban való részvétel potenciális mozgatórugóit. Előzetes eredményeink alapján azt találtuk, hogy a likviditási kifizetettségre utaló változók pozitív irányba befolyásolják a részvételt, ugyanakkor meglepő módon a hitelkamatláb nagysága is ebbe az irányba hat. Utóbbi eredmény azt mutatja, hogy a racionális – jelenérték-számításon alapuló – szempontok háttérbe szorulhattak a moratórium igénybevételekor, és az óvatossági megfontolások hangsúlyosabb szerepet játszhattak. Ezek az eredmények mindenképpen további vizsgálódást tesznek indokolttá.

Irodalomjegyzék

- Borio, C., Furfine, C., Lowe, P. (2001): Procyclicality of the financial system and financial stability: issues and policy options. BIS Papers 1, Bank for International Settlements.
- El-Meouch, N. M. – Fellner, Z. – Marosi, A. – Szabó, B. – Urbán, Á. (2020): Az uzsorahitelezés nagyságrendi és területi becslése. *Hitelintézeti Szemle*, 19(2), 107-132. o.
- Fáykiss, P. – Palicz, A. – Szakács, J. – Zsigó, M. (2018): Az adósságfék-szabályok tapasztalatai a magyarországi lakossági hitelezésben. *Hitelintézeti Szemle*, 17(1), 34-61. o.
- Gáspár, K. – Varga, Zs. (2011): A bajban lévő lakáshitelek elemzése mikroszimulációs modellezéssel. *Közgazdasági Szemle*, 58(6), 529-542. o.
- Király, J. – Banai, Á. (2011): A „flow” és a „stock” árnyalatai (gazdasági esszé a devizahitelezés kapcsán). In: Muraközy László (szerk.) *Feldobott kő? Tények és tendenciák a 21. században*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Király, J. – Nagy, M. (2008): Jelzálogpiacok válságban: kockázatalapú verseny és tanulságok. *Hitelintézeti Szemle*, 7(5), 450-482. o.
- Kolozsi, P. P. – Banai, Á. – Vonnák, B. (2015): A lakossági deviza-jelzáloghitelek kivezetése: időzítés és keretrendszer. *Hitelintézeti Szemle*, 14(3), 60-87. o.
- MNB (2012) Pénzügyi stabilitási jelentés, 2012. április. Magyar Nemzeti Bank.
- MNB (2020a): Pénzügyi stabilitási jelentés, 2020. május. Magyar Nemzeti Bank.
- MNB (2020b): Hitelezési folyamatok, 2020. második negyedév. Magyar Nemzeti Bank.
- MNB (2020c): Makroprudenciális jelentés, 2020. október. Magyar Nemzeti Bank.
- Portfolio.hu (2020): Bankvezérek: még nem jött el az igazság pillanata. 2020. szeptember 15. <https://www.portfolio.hu/bank/20200915/bankvezerek-meg-nem-jott-el-az-igazsag-pillanata-448784> (letöltve: 2020.10.03)

A PÉNZÜGYI TUDATOSSÁG FORMÁLÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI A KÖZÉPFOKÚ OKTATÁSBAN

Opportunities to Shape Financial Awareness in Secondary Education

FEJES Judit Katalin

Absztrakt

A mindennapok során pénzügyi döntéseket kell hoznunk, kérdés azonban, hogy honnan vesszük a döntéshez szükséges információkat, megértjük-e a híreket, a mindennapok pénzügyeit, gazdasági összefüggéseit, össze tudunk-e hasonlítani ajánlatokat. Fontos kérdés, hogy milyen pénzügyi, gazdasági kultúrával rendelkezünk, illetve mennyire vagyunk tudatosak. Ezek a kérdések nem csak felnőttek, hanem fiatalok esetében is aktuálisak. A középiskolások pénzügyek iránt tanúsított hozzáállása, érdeklődése szignifikáns kapcsolatban áll a pénzügyi tudásszintjükkel, így gyakorlatias pénzügyi és gazdasági tudás, és attitűd fejlesztésre van szükség, amely nem önmagában, hanem más kompetenciákkal együtt fejlesztendő. Fontos szerepet játszik a pénzügyi tudatosság fejlesztésében a „Pénz7 – a pénzügyi tudatosság és gazdálkodás hete”. Európa-szerte több ország csatlakozik az eseményhez, a rendezvény keretében többek között az általános és középiskolás diákok részére szerveznek a figyelmüket a tudatos pénzgazdálkodásra felhívó foglalkozásokat. Esettanulmányomban több (szak)gimnáziumban (budapesti, oroszlányi) vizsgálom meg a Pénz7 napot és annak hatásait.

Kulcsszavak: pénzügyi kultúra, pénzügyi nevelés, szemléletformálás, társadalmi szerepvállalás, Pénz7

JEL kódok: A13, A29, M13, O22

Abstract

We have to make financial decisions on a daily basis, but the question is where we get the information needed to make a decision, whether we understand the news, the finances and economic contexts of everyday life, and whether we can compare offers. An important question is what kind of financial and economic culture we have and how conscious we are. These issues are relevant not only for adults but also for young people. The attitude and interest of high school students in finance is significantly related to their level of financial knowledge, so practical financial and economic knowledge and attitude development is needed, which should be developed not alone but together with other competencies. “Money7 - Financial Awareness and Management Week” plays an important role in developing financial awareness. Several countries across Europe are joining the event, organizing awareness-raising sessions for primary and secondary school students, among others. In my case study, I examine Money Day and its effects in several (specialized) grammar schools (Budapest, Oroszlány).

Keywords: financial culture, financial education, attitude formation, social participation, Money7

JEL Codes: A13, A29, M13, O22

1. Bevezetés

A mindennapok során pénzügyi döntéseket kell hoznunk, kérdés azonban, hogy honnan vesszük a döntéshez szükséges információkat, megértjük-e a híreket, a mindennapok pénzügyeit, gazdasági összefüggéseit, össze tudunk-e hasonlítani ajánlatokat. Fontos kérdés, hogy milyen pénzügyi, gazdasági kultúrával rendelkezünk, illetve mennyire vagyunk

tudatosak. Ezek a kérdések nem csak felnőttek, hanem fiatalok esetében is aktuálisak (Béres – Huzdik, 2012).

A középiskolások pénzügyek iránt tanúsított hozzáállása, érdeklődése szignifikáns kapcsolatban áll a pénzügyi tudásszintjükkel, így gyakorlatias pénzügyi és gazdasági tudás, és attitűd fejlesztésre van szükség, amely nem önmagában, hanem más kompetenciákkal együtt fejlesztendő (Hornay, 2013).

Ugyan a felnőttekhez képest a középiskolások kevesebb közvetlen tapasztalattal rendelkeznek, de ők is pénzt kezelnek, naponta hoznak pénzügyi döntéseket, és tudásra van ahhoz szükségük, hogy a környezetükben látottakat megértsék (például, mit jelent az, hogy a családnak hitele van, be tudják-e osztani a jövedelmüket, a zsebpénz milyen terhet ró a családra, mit jelent az öngondoskodás, mi lenne, ha valaki munkanélkülivé válna a családban (Horváth, 2019).

2. PÉNZ7

2015-ben csatlakozott Magyarország először az Európa szerte közel 30 országban egy időben zajló European Money Week kezdeményezéshez. A program célja, hogy a pénzügyek iránt érdeklődő diákokat ismereteik bővítésében már fiatal kortól segítse, és felhívja a figyelmüket a mindennapi pénzügyi tudatosságra. A PÉNZ7 eseménysorozatával a szakmai programoktól iskolákban futó speciális eseményeket át játékos versenyekig számos csatornán találkozhatunk. Példaértékű szakmai összefogás jött létre Magyarországon az European Money Week-hez kapcsolódó „PÉNZ7” rendezvénysorozat megvalósítására.

2015 és 2016 között a Magyar Bankszövetség a Pénziránytű Alapítvánnyal együttműködésben indította el a PÉNZ7-et, az Emberi Erőforrások Minisztériumának szakmai támogatásával.

2017-től az EMMI mint projektgazda, a tanév hivatalos rendjébe is beillesztette a tananyagot. A 2017/2018-as tanévben a program bővülését támogatta a Nemzetgazdasági Minisztérium, majd annak átalakulását követően a 2018/2019-es tanévtől már az Innovációs és Technológiai Minisztérium, a Pénzügyminisztérium és a Junior Achievement Alapítvány.

A program fókuszában az általános és középiskolások állnak.

A pénzügyi és vállalkozói témákhoz korosztályra szabott óratervek, oktatási anyagok és oktatási segédletek állnak rendelkezésre, amivel segítik az órák megtartását.

Az órák megtartásához az iskolák kérhetnek önkéntes szakembereket. A pénzügyi témák megtartásához legtöbbször banki szakemberek nyújtanak segítséget, a vállalkozói témához egyre több cégvezető vállalja az önkéntes szerepét.

Számos játékos, interaktív kísérőprogrammal egészülnek ki a tanórai programok, például online kvízzel, kísérő versenyjátékokkal, hogy minél szélesebb eszköztár segítségével bővíthessen a diákok ilyen irányú tudása és kompetenciája.

A Magyarországon megrendezésre kerülő PÉNZ7 missziója a következők:

- felhívja a figyelmet a pénzügyi kultúra fejlesztésének fontosságára, illetve a pénzügyi tudatosságra
- segítse a különféle, pénzügyi edukációs projektek terjedését, hasznosulását széleskörű szakmai összefogás megteremtésével (PÉNZ7, 2020).

2.1. Pedagógus és Önkéntes kérdőívek eredményeinek összefoglalása (2020)

A PÉNZ7 egyik társszervező alapítványának munkatársától megkaptam a pedagógusok és önkéntesek által kitöltött kérdőívek eredményének rövid összefoglalóját.

1. táblázat: Részvételi trendek

PÉNZ7 részvétel	Oktatási intézmény		Pedagógus		Diák		Tanóra		Önkéntes	
	Mennyiség (db)	Irány	Mennyiség (fő)	Irány	Mennyiség (fő)	Irány	Mennyiség (db)	Irány	Mennyiség (fő)	Irány
2020.	1 203	↓ (-1%)	1 725	↓ (-2,5%)	217 000	↑ (6%)	12 000	↓ (-5%)	901	↑ (30%)
2019.	1 235	↓ (-1%)	1 737	↑ (5.5%)	205 000	↑ (1.5%)	12 609	↓ (-14%)	694	↑ (58%)
2018.	1 249	↑ (12%)	1 645	↑ (20%)	202 000	↑ (26%)	14 670	↑ (33%)	438	↑ (8%)
2017.	1 117	↑	1 376	↑	160 000	↑	11 000	↑	405	↑ (37%)
2016.	788	↑	1 278	↑	110 000	↑	n.a.	-	256	↑ (23%)

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

Idén a regisztrált iskolák száma minimálisan kevesebb, mint tavaly, de a becslt adatok alapján a tavalyinál több tanulóhoz jutottak el a PÉNZ7 program tananyagai. Ennek egyik visszajelzett oka a PÉNZ7 előadások intézményeken belüli organikus bővülése, azaz az iskolai tanórákra gyakran több osztályt, vagy egész évfolyamot is összehívunk.

Az önkéntesek száma ismét rendkívüli növekedést produkált, így az önkéntest igénylő iskolák 76,8%-a számára már biztosítani tudtak szakértőt.

A program megítélése a pedagógusok szerint:

- ☐ Felkészülést segítő anyagok:
 - Vállalkozói téma: 84,2 %
 - Pénzügyi téma később részletezve
- ☐ Nyomdai segédanyagok: 96,9%
- ☐ Honlap: 98,3%
- ☐ Regisztrációs felület: 96,7 %
- ☐ Társszervező: 93,2% kiváló
- ☐ Összelégedettségi index: 97,4 %

A program megítélése a pénzügyi önkéntesek szerint:

- ☐ Felkészülést segítő anyagok:
 - Biztosítások: 92,5 %
 - Digitális biztonság: 95,9 %
- ☐ Honlap: 90,8%
- ☐ Regisztrációs felület: 84,4%
- ☐ Társszervező: 83,5 % kiváló
- ☐ Összelégedettségi index: 99,3 %

A program megítélése a vállalkozói önkéntesek szerint:

- ☐ Felkészülést segítő anyagok: 83,3 %
- ☐ Honlap: 83 %
- ☐ Regisztrációs felület: 76,2 %
- ☐ Társszervező: 80% kiváló
- ☐ Összelégedettségi index: 97 %

Az elektronikus anyagok, eszközök használatának megítélése a pedagógusok szerint:

- ☐ Felkészülésben használta valamelyik elektronikus anyagot:
 - Biztosítások témában: 51,4%
 - Digitális biztonság témában: 26,7% (e-learning nem volt)
 - Vállalkozói témában: 64,3% (bemutató óra)
- ☐ Általános megítélés:
 - ☐ Pénzügyi témákban: 71,7% (kiváló és jó)
 - ☐ Vállalkozói témában: 89% (kiváló és jó)
- ☐ Webináriumok:
 - Biztosítások: nem érkezett értékelés
 - Digitális biztonság: 100% kiváló és jó (3 db értékelés)
- ☐ IKT eszköz ajánlás/használat órán: 53,8% (több mint a fele először!)
- ☐ Okostelefon kvíz ajánlás, használat: 66,5% (+17%!)

Az elektronikus anyagok, eszközök használatának megítélése a pénzügyi önkéntesek szerint:

- ☐ Felkészülésben használta valamelyik elektronikus anyagot:
 - Biztosítások témában: 26,9%
 - Digitális biztonság témában: 34,4% (e-learning nem volt)
- ☐ Webináriumok:
 - Biztosítások témában: 91% kiváló és jó (52db értékelés)
 - Digitális biztonság témában: 78,2% kiváló és jó (75 értékelés)
- ☐ Mintaóra értékelése:
 - Biztosítások témában: 90,1 % kiváló és jó (68 db értékelés)
 - Digitális biztonság témában: 87,8 % kiváló és jó (86 értékelés)

Az elektronikus anyagok, eszközök használatának megítélése a vállalkozói önkéntesek szerint:

- ☐ Bemutató óra használata: 14,8%
- ☐ Okostelefon kvíz ajánlás, használat: 46,9%
- ☐ Okostelefon kvíz ajánlás, használat: 27%

A pedagógusok közel 74%-a valamelyik korábbi tananyagot tervezi felhasználni a későbbiekben is. Bár ez az arány 6,5%-os esést mutat az előző év 80,5%-os eredményéhez képest, mégis a 2/3-ados magas arány jól mutatja, hogy a résztvevő iskolákba beépült a pénzügyi kultúrafejlesztési hajlandóság.

Elemzői megállapítások, javaslatok:

- Az e-felkészülési lehetőségek közül a webináriumok jelentősége elenyésző a pedagógusok körében, de alacsony az önkéntesek esetén is. Ahol van e-learning tananyag, ott viszont előkelő helyen van a felhasznált felkészülési lehetőségek között. Ezért minden esetben érdemes e-learning tananyagot, minta tanóra felvételt készíteni, és a webinárium elhagyható lehet.
- Érdemes lehet a jövőben az óraterveket aszerint alakítani, és a pedagógusok számára motivációs módszert találni az IKT eszközök órai használatának előmozdítására, hiszen a diákok már az életüket ezekkel az eszközökkel élik, és a munkaerőpiaci preferencia is

ezt kívánja meg. Sajnos a „nem jutott rá idő” elég gyakori válasz volt még a Digitális biztonság témakörben is, ahol a tananyag része volt a Kahoot kvíz, de 10% felett van azoknak a pedagógusoknak az aránya, akik nem tartják fontosnak, vagy maguk nem értenek hozzá.

- Érdemes a jövőben erőfeszítést tenni (motiválni), hogy az értékelőket kitöltessék a diákokkal. Az értékelés eredményét is fontos lenne begyűjteni, mivel ez mutatná a program valódi célközönségének a véleményét, amit eddig csak a pedagógusok és az önkéntesek szemüvegén át érzékelhettünk.
- Fontos lenne, hogy a tananyagok mennyisége vagy az ajánlott óraszám úgy kerüljön meghatározásra, hogy elegendő időt biztosítsunk a diákoknak az anyag megértésére, elsajátítására. A válaszadó vállalkozók és a digitális biztonság tananyagot választó pénzügyi önkéntesek jelentős többsége szerint a tananyag mennyisége meghaladja a rendelkezésre álló időkeretet, amire a szöveges értékelésekben is felhívták a figyelmet.

2.2. Esettanulmányok a PÉNZ7-hez kapcsolódóan

2.2.1. Esettanulmány az oroszlányi Hamvas Béla Gimnáziumban

2020.03.03-án volt lehetőségem részt venni Oroszlányon a Pénz7 napon. Az iskolában két 9.-es, három 10.-es, két 11.-es és két 12.-es osztály van. 2015 óta a gimnázium minden évben megtartja ezt a projektnapot, így idén is a legfrissebben kidolgozott, a Pénzügyi biztonságot bemutató témát választotta a diákok számára. Minden osztály részére megszervezték a tanórákat, azonban csak 30 perces rövidített órák voltak és csak 4 órából állt a nap.

Az oroszlányi OTP bankból jött el a fiókvezető digitális biztonság előadás keretében. Az ő előadását a két 11.-es és a két 12.-es osztálynak volt lehetősége meghallgatni. Én az első órában voltam bent ezen az előadáson a 11. A osztályban. Kivetítési lehetőség nem volt, de az előadó erre fel volt készülve. Csak minimálisan épített a Pénz7 által kidolgozott óramintára és prezentációra. Inkább a bankfióki életből hozott példákat, hogy mire van szükség a számlavezetésnél, vagy internetbankos azonosításnál. Sajnos azonban érezhető volt, hogy ezt a témát a diákok nem igazán ismerik. A 23 fős osztályból saját bankszámlával és bankkártyával is csak ketten rendelkeztek, és ők is csak azért, mert a jó tanulmányi eredményeik miatt ösztöndíjban részesültek. Erre a témára a 30 perces időkeret nagyon kevés volt, illetve a diákok sem tudtak sokat hozzászólni ehhez a témakörhöz.

A gimnázium három matematika tanára tartott pénzügyi matematikai órát, amikre saját feladatokkal készültek. Mindenkinek volt ilyen órája a két 12.-es osztályon kívül. Két csoportra bontották a 10. osztályban a C osztályt és elosztották az A és B osztály tanulói mellé. Én a második órában voltam bent egy ilyen összevont órán. Nem is jutott ülőhely mindenkinek a magas létszám miatt, voltak olyan diákok, akik a terem hátuljában a földön ültek. Igazából csak kettő feladatot sikerült megoldani a 30 perc alatt.

Az első példa egy ruha kétszeri 10%-os leakciózásáról szólt, a diákoknak ki kellett számolni, hogy ténylegesen hány százalékkal csökkent a ruha ár az eredeti árhoz képest.

A második feladat hitelfelvétellel volt kapcsolatos, itt két fajta lehetőség közül kellett kiválasztani, hogy melyik a kedvezőbb. Egyik példa sem volt bonyolult, gyakorlatilag csak a százalékszámítás témakörét érintette, de a tanulók mégis nehezen birkóztak meg vele. Az idő rövidsége miatt pedig nem is volt lehetőség a feladatok megbeszélésére, vagy arra kitérni, hogy miért fontos, hogy mindig alaposan számoljunk mielőtt valamilyen pénzügyi döntést hozunk.

Osztályfőnöki órák keretében került sor a biztosítással kapcsolatos téma feldolgozására. Minden osztályfőnök a saját osztályával dolgozta fel ezt a témát. Én a harmadik órában a volt gimnáziumi osztályfőnököm órájára mentem, akinek most 9.-es osztály van. A tanteremben volt kivetítési lehetőség, a tanárnő a Pénz7 által kidolgozott prezentációs anyagot használta.

Érezhető volt, hogy osztályfőnökként a gyerekek sokkal nyitottabbak és interaktívabbak voltak, mint az első órában a 11.-es osztály egy „idegen” emberrel szemben. Leginkább a balesetbiztosítást ismerték és említették, hogy az általános iskolákban minden évben volt lehetőség ilyet kötni. A 30 perces órakeret itt is nagyon kevés volt, igazából leggyakoribb biztosítási típusokról beszélt a tanárnő. Arra, hogy hogyan válasszuk ki a megfelelő biztosítást, illetve az esettanulmány feladatokra már egyáltalán nem volt idő.

Econventio tesztírás az iskola három informatika termében folyamatosan zajlott. Projektorral ki voltak vetítve a belépéshez szükséges kódok, az informatikatanárok mellett segítőként kísérőtanárok koordinálták a diákokat, és segítették a belépést. Az iskolai számítógépeken kívül a saját telefonjaikat is használhatták. Sajnos nem mindegyik készüléken futott megfelelően a felület, így feltehetően azok közül a diákok közül, akik nem tudtak belépni a saját telefonjukon és nem ültek le az asztali számítógépekhez nem töltötték ki a tesztet.

2.2.2. Esettanulmány a budapesti Keleti Károly Közgazdasági Szakgimnáziumban

2020.03.05-én a Keleti Károly Szakgimnáziumban is volt lehetőségem részt venni a Pénz7 napon. Az iskola a kezdetekkor csatlakozott a Magyar Nemzeti Bank kezdeményezésére létrejött Tudatos Pénzügyekért Alapítvány támogatói programjába, ezzel a "Pénziránytű iskolahálózat" tagjává vált. A 2016/17-es tanévtől minden osztályban a Pénzügyi és vállalkozási ismeretek tantárgyat is oktatják korszerű, Interneten elérhető digitális tananyagtartalmat is felhasználva.

Az iskolába több mint 600 diák jár, így ezt a projektnapot az iskola mindig csak a 10.-es évfolyamnak szervezi meg. A többi osztály normál órarend szerint látogatja a tanórákat. A Pénz7 napra már az előző tanítási napon megkezdődött az előkészület. A 10.-es diákokat összehívták, és ismertették velük, hogy a témanapon milyen előadásokra számíthatnak. Bemutatták Taczmann Róbertet az MNB-től érkező önkéntes előadót, aki a digitális biztonság témakörben tartotta meg az előadásokat minden osztálynak a következő napon. Egy tanítási óra 40 perces volt.

Digitális biztonság témában, duplaóra keretében az első két órában csatlakoztam a 10. A osztályhoz, ahol Taczmann Róbert önkéntes az MNB bankműveletek igazgatóságának munkatársa adott elő. Az első órában egy saját maga által elkészített prezentációval készült. A hallgatókat igyekezett interaktívan bevonni az órába, kérdéseket tett fel (pl.: Mik a fő feladatai a jegybanknak?) A helyesen válaszolóknak bankjegy briketteket osztogatott. Ez nagyon tetszett a diákoknak. A tanultakra alapozva beszélt egy kicsit a pénz történetéről, funkciójáról, pénzforgalomról és a GIRO rendszerről, valamint a selejtezésről és pénzfeldolgozásról. Bemutatta a Revolut rendszert egy angol nyelvű prezentáció kíséretében, felhívta a veszélyeire is a figyelmet (nincs mögötte Országos Betétbiztosítási Garancia) Végül bemutatta a készpénzes és a számlapénzes fizetési forgalom arányának alakulását Magyarországon és más országokban. A második órán a Pénz7-es prezentációt vetítette ki a tanulók számára. A diákok a telefonjaik segítségével kitöltötték az 5 kérdésből álló Kahoot tesztet. A check-point nevű cég online „támadási térképét” is megmutatta a tanulóknak, röviden ismertette, hogy melyik szám mit jelent. Az osztállyal megcsináltatta az „Álljatok fel! Egy 16 éves diáknak jó, ha van bankkártyája? Aki nem ért egyet üljön le! (Egy diák ült le.) Miért nem értesz egyet?” feladatot. Végül csak egy lány ült le, és azzal érvelt, hogy nemrég a nagyobb testvérének volt egy olyan esete, hogy hackerek pénzt emeltek le a bankszámlájáról. A történet szerencsésen megoldódott, mert a bankja egy pár napon belül kártalanította. Utána megkérte az osztályt, hogy alkossanak 4-5 fős csoportokat. A prezentációban lévő négy e-maill nyomtatott formában minden csoport rendelkezésére bocsátotta. Minden csoportnak össze kellett szednie, hogy mi az, ami gyanús szerintük a kézhez kapott e-maileken.

Harmadik órában egy biztosítási óra második részét hallgattam végig. Itt az óra elején minden mobiltelefont ki kellett rakni az első padra. A Pénz7 által elkészített prezentáció van kivetítve. A tanárnő részletesen beszél a vagyonbiztosítások különböző típusáról. A gyerekek érdeklődnek, sok személyes példa is elhangzik, például utasbiztosítás, életbiztosítás. A tanárnőtől megtudom, hogy a biztosítókról amúgy is tanulnak a Pénzügyi alapismeretek tantárgy keretében. Az ismeretek elmélyítéseként a prezentációban szereplő hat darab feleletválasztós kvíz kérdés a diákok tudják a választ. Ezután még a szállítmánybiztosításról és a közös kár fogalmáról volt szó. Az esettanulmányt házi feladatnak, csoportmunkába adja fel, amit a következő pénzügyi alapismeretek órán fognak megbeszélni.

Ötletből vállalkozás egy három tanórát felölelő projektfeladat. Az első két órát volt lehetőségem megnézni a 4. és 5. órában a 10. D osztályban.

A tanárnő röviden ismertette, hogy ennek a három órának az lesz a célja, hogy megismerjék egy kicsit a vállalkozások világát, a vállalkozói gondolkodást. Ki kell találniuk egy saját üzleti ötletet, majd ezt bemutatni egymásnak. Utána egy kis átmozgatás történt, „Mondjátok, amit mondok és csináljátok, amit mondok!” Pl.: Ugorj előre! Ekkor mindenki ugrik egyet előre a kör belsejébe és ezzel együtt mondja hangosan, hogy „Ugorj előre!” Majd „Ugorj hátra! Ugorj jobbra! Ugorj balra!” Ezután egy kis szemtorna következett. A gyerekek élvezték ezt a kis játékos testmozgást. Utána az volt a feladat, hogy gondolják át, hogy milyen boltokat vagy szolgáltató vállalkozásokat ismernek a környéken, esetleg a saját ismeretségi körükben. Hozzanak példákat, hogy miért sikeresek és kedveltek. Néhány példa megbeszélése után a cél az volt, hogy a tanulók érezzék, hogy milyen nehéz kis területen újat kínálni a vásárlóknak. Illetve az újítás mellett milyen lehetőségek vannak, hogy esetleg két különböző területet kombináljunk. Erre az egyik legjobb példa volt, amit a diákok hoztak az online streaming csatornák ötletet, ami a hagyományos videótéka és az internet nyújtotta lehetőség kombinálása. Ezután 4-6 fős csoportokat kellett csinálniuk. Azt a feladatot kapták, hogy dolgozzák ki a „*Hogyan lehetne a múzeumokat izgalmasabbá, vonzóbbá tenni a fiatal korosztály számára?*” -feladatra a megoldást. A szabad ötletgenerálás helyett azonban, itt az alábbi két területet kell kombinálni. Adott a múzeum, ehhez pedig adjuk hozzá a vidámparkot/kalandparkot. Az óra feladata, hogy ebből a kettőből gyúrjanak össze egy olyan múzeumot, ahová ők maguk is szívesen mennének. A diákok innentől kezdve a csapattársaikkal dolgoztak. Minden csapat kapott feladatlapot. Ezeken szerepelt a múzeum, a vidámpark és egy kombinált lista. Egyes csapatoknak a múzeummal kellett foglalkoznia, más csapatnak pedig a vidámparkkal. A feladatuk az volt, hogy gyűjtsenek össze minél több olyan elemet, ami a múzeum vagy a vidámpark élmény részét képezik pl.: a múzeumban régi tárgyak nézegetése a vidámparkban például a hullámvasút. Össze kellett gyűjteni minél több ilyen kis részletet, minden olyan élménydarabot, ami eszükbe jut erről a két helyről. Lehetett bármi, amit ott lehetett csinálni, venni, kapni, érezni. Milyen problémák vannak ott? A csapatok ezeket írták le a megfelelő listához. Utána felsorolták a csapatok, hogy milyen ötleteket gyűjtöttek. Ha valaki a múzeumon dolgozott, akkor leírta a felsorolt vidámparkos ötleteket és fordítva a másik csoport. A feljegyzett élmények alapján összekombináltak mindkét oldalról elemeket, amelyeket megvalósítva vonzóvá és érdekessé tudták tenni a múzeumokat. Fontos volt, hogy a múzeum funkciója megmaradjon és vigyázzanak a tárgyakra.

Ezek után a csapatok egymás után mondták a megoldásokat, amiket érdemes lenne beépíteni ebbe a rendhagyó múzeumba. Az osztálynak így az ötletek alapján létrejött egy közös terve a feladat megoldására.

A következő órán az előző óra eredményeit összefoglalták. Ezen az órán hasonló feladatot kaptak, de most már a csapatoknak önállóan kellett dolgozniuk a különböző feladatokon. Az előkészített, kivágott és összekevert feladat kártyákból kapott minden csapat egyet a Pénz7 minta alapján. A kártyán szerepelt egy keretezett kérdés („Hogyan lehetne...?”), egy probléma rövid bemutatása illetve két terület, amelyek kombinálásából kellett a csapatoknak új ötleteket

alkotniuk. Minden csapat gondolatok gyűjtött. Az összegyűjtött ötleteket kellett az új vállalkozássá formálni. Ehhez mindenki kapott egy ötletfejlesztési sablont. Az utolsó órára már nem tudtam ottmaradni, amin ezeket a vállalkozásokat prezentálták egymásnak a csapatok.

2020.03.06-án lehetőségem volt megtekinteni a 3. alkalommal megrendezésre kerülő Vállalkozási verseny döntőjét. A versenyre a Budapesti Szakképzési Centrum iskolának diákcsoportai nevezhettek. A döntő helyszíne a Keleti Károly Közgazdasági Szakgimnázium volt. A csapatoknak előzetesen meg kellett küldeniük a vállalkozásuk üzleti tervét. A versenyen a csapatoknak különböző feladatokat kellett megoldani, valamint egy szakmai bizottság előtt bemutatni üzleti tervüket.

Szabaduló szoba: A csapatoknak két osztályterembe alakítottak ki szabaduló szobát. A feladatok munka és balesetvédelemhez kapcsolódó kérdések megfejtésével és eszközök megkeresésével és felhasználásával (pl.: kesztyű, munkavédelmi szemüveg) kellett megoldaniuk a „kiszabadulást”

Vállalkozói verseny 3.0 szoba: Az informatikateremben egy 60 kérdésből álló tesztet kellett kitölteniük a különböző szaktárgyakhoz kapcsolódóan (pl: Számvitel, logisztika, gazdasági ismeretek)

Marketing szoba: A csapatoknak 30 percük volt, hogy plakátot készíthessenek, ami bemutatja a vállalkozásukat.

Számvitel szoba: A csapatoknak különböző számviteli feladatokat kellett megoldaniuk.

Logisztika szoba: A csapatoknak különböző logisztikai\raktározási feladatokat kellett megoldaniuk.

Üzleti terv bemutatása: A csapatoknak a szakmai bizottság előtt 15 percben kellett előadniuk az üzleti tervüket. Minden csapat projektort és előre elkészített prezentációt használt ennek bemutatására. Az elhangzottakat a „zsűri” röviden értékelte, hogy mennyire gondolja megvalósíthatónak az elhangzott ötleteket.

A szobákban lévő szaktanárok felügyelték a versenyt és pontozták az elkészített feladatokat. Az előadott üzleti terveket a bírálóbizottság pontozta. Délután megtörtént az eredményhirdetés, a helyezett csapatok nyereményajándékokat kaptak.

3. Összegzés

Összességében elmondható, hogy a középiskolai diákokat érdekli a gazdasági\pénzügyi világ. A közismereti órák keretei közé is egyre jobban kezdenek beépülni ezek az ismeretek, bár kérdéses, hogy törzsanyag átadása mellett mennyire jut idő egy adott témánál a gazdasági és pénzügyi összefüggéseinek a részletesebb magyarázata. Illetve, hogy a közismereti tantárgyat oktató tanárnak milyenek az ismeretei, és kompetenciája ahhoz, hogy ezeket érthető módon át is tudja adni a tanulók számára. Bízom benne, hogy a jövőben egyre több támogatást tudnak nyújtani a közismereti tantárgyakat tanító tanároknak képzések, e-learning anyagok, kidolgozott óratervek segítségével. A tanárok részéről pedig bizakodom, hogy egyre nyitottabbak lesznek ezen ismeretek befogadására és továbbadására. Integrálják a rendelkezésre álló feladatokat és segédanyagokat saját óratervükbe. Mernek róla egyre többet beszélni közismereti órák keretében, és osztályfőnöki órán is, nem kezelik tabuként a gazdasági\pénzügyi kérdéseket.

Nagyon jó volna, ha a PÉNZ7 kezdeményezés nemcsak minél több középiskolába, hanem általános iskolába is eljutna. Itt még főleg a játékos feladatokon lenne a hangsúly, és az érdeklődés felkeltésén. Meggyőződésem, hogy az általános iskolai felső tagozaton ezeknek a témáknak a megismerése nagyban segíthetné a tanulók középiskolai választásának orientációját.

Irodalomjegyzék

- Béres Dániel – Huzdik Katalin (2012): A pénzügyi kultúra megjelenése makrogazdasági szinten In *Pénzügyi Szemle*, 57. évf., 3. szám, pp. 322-336.
- Hornyák Andrea (2013): Pénzügyi kultúra és gazdasági oktatás. Ez lehet a megoldás? In: *Educatio*, 22. évfolyam, 1. sz. pp. 89-95.
- Horváth Ilona (2019): Gazdaságtörténet, és gazdasági, pénzügyi ismeretek oktatása a középiskolában, In: *Történelemtanítás*, LIV. Új folyam X. 3-4. szám.
- PÉNZ7 – Pénzügyi és vállalkozói témahét, 2020. március 2-6. <https://www.penz7.hu/> (letöltve: 2020.09.21.)

A MAGYAR AGRÁRVÁLLALKOZÁSOK ESZKÖZ- ÉS TŐKESZERKEZETÉNEK SAJÁTOSSÁGAI

Characteristics of the Assets and Capital Structure of Hungarian Agricultural Enterprises

Dr. GÁL Veronika Alexandra PhD, egyetemi adjunktus
Szent István Egyetem, Kaposvári Campus, Gazdaságtudományi Kar

KOROSECZNÉ Dr. PAVLIN Rita PhD, egyetemi adjunktus
Szent István Egyetem, Kaposvári Campus, Gazdaságtudományi Kar

Dr. PARÁDI-DOLGOS Anett PhD, egyetemi docens
Szent István Egyetem, Kaposvári Campus, Gazdaságtudományi Kar

Absztrakt

Az agrárszektor gazdasági jelentőségét nem tükrözi kellőképpen annak GDP-hez való hozzájárulása. Az elmúlt időszak eseményei ismét felhívták a figyelmet az agrárágazat fontosságára, az élelmiszerellátásban betöltött szerepére. Az agrárvállalkozások életképessége és versenyképessége ismét a gazdaságpolitika fókuszába került, amihez elengedhetetlenül szükséges a felmerülő rövid és hosszútávú finanszírozási igények biztosítása. Az agrártermelés azonban igen sajátos ágazatnak tekinthető, ennek megfelelően számos speciális finanszírozási igény és termék jellemzi. A megfelelő finanszírozási forrásokhoz való hozzájutás jelentőségét, mint a versenyképesség egyik fontos tényezőjét felismerve, a kifejezetten agrárvállalkozások számára kínált pénzügyi termékek mára már több évtizedes múltra tekintenek vissza. Azonban felmerül a kérdés, hogy egységesnek tekinthető-e az agrárszektor mind eszközszerkezetét, mind tőkeszerkezetét, azaz finanszírozási sajátosságait tekintve. Tanulmányunkban erre a kérdésre keressük a választ, és megvizsgáljuk, hogy mi jellemzi a különböző tevékenységet folytató agrárvállalkozások eszköz- és tőkeszerkezetét. Továbbá választ keresünk arra is, hogy mi befolyásolja az idegentőke bevonási lehetőségeiket és viselkedésüket, a számviteli nyilvántartásokban rejlő értékelési lehetőségekre fókuszálva.

Kulcsszavak: finanszírozás, agrárvállalkozások, számviteli nyilvántartások
JEL-kódok: G38, M41, Q14

Abstract

The economic importance of the agricultural sector is not sufficiently reflected in its contribution to GDP. Recent events have drawn attention again to the importance of the agricultural sector and its role in food supply. The viability and competitiveness of agricultural enterprises have become the focus of economic policy again, which require to provide emerging short- and long-term financing needs. However, agricultural production can be considered a very specific sector, accordingly, it is characterized by a number of special financing needs and products. Recognizing the importance of access to adequate financing sources as an important factor in competitiveness, financial products offered specifically to agricultural enterprises now go back several decades. However, the question arises as to whether the agricultural sector can be considered uniform, both in terms of its asset structure and its capital structure, i.e. its financing characteristics. In our study, we are looking for the answer to this question, and examine what characterizes the asset and capital structure of agricultural enterprises engaged in various activities. We are also looking for an answer to what influences their borrowing opportunities and behavior, focusing on the valuation possibilities inherent in accounting records.

Keywords: financing, agricultural enterprises, accounting records
JEL Codes: G38, M41, Q14

A COVID-19 JÁRVÁNY OKOZTA HATÁSOK A SZÁMVITELRE ÉS A BESZÁMOLÓKÉSZÍTÉSRE

The Impact of COVID-19 on Accounting and Preparation

Dr. HEGEDŰS Mihály PhD, főiskolai tanár¹⁵

Tomori Pál Főiskola

Absztrakt

2019 novemberében azonosították az új koronavírust először a világon, ami azóta már világjárvánnyá vált és terjedése egyelőre megállíthatatlan. Magyarországon már a vírus második hulláma zajlik. A világjárvány terjedése számos intézkedést követelt Magyarországon is, ahogy az egész világban. Hazánkban több gazdaság-, illetve egészségvédő rendelkezést hozott meg a kormány. A COVID-19 járvány nem csak a mindennapi életre, hanem szinte a gazdaság minden területére hatással van, többek között a turizmusra, számviteli területekre is. A beszámolókészítés vonatkozásában 2020 tavaszán változást jelentettek be, a 2019. év beszámolóinak elkészítési határidejét május 31-ről szeptember 30-ra tolták ki, ezzel is segítve a gazdálkodó szervezetek boldogulását a nem mindennapi helyzetben. Számviteli szempontból fontos az adózás területén meghozott döntések figyelembevétele is, mint például az idegenforgalmi adó ideiglenes megszüntetése. Jelen helyzetben sok tapasztalatot szerzünk, hogy hogyan lehet egy járvány idején is boldogulni, illetve az általa kiváltott válságot kezelni. Ezt a jártasságot, szakértelmet el kell raktározni, kamatoztatni kell a megszerzett tudást, hiszen a 2020. évből tanulva nem tudhatjuk, hogy mikor lesz rá újra szükség.

Kulcsszavak: COVID-19, számvitel, beszámolókészítés, járvány, változások

JEL-kódok: M41, M42

Abstract

In November 2019, the new coronavirus was identified for the first time in the world, which has since become a pandemic and its spread is unstoppable for the time being. The second wave of the virus is already taking place in Hungary. The spread of the pandemic required many measures in Hungary as well as all over the world. In Hungary, the government has adopted several economic and health protection regulations. The COVID-19 epidemic affects not only everyday life, but almost all areas of the economy, including tourism and accounting areas. A change in the preparation of the financial statements was announced in the spring of 2020, the deadline for the preparation of the financial statements for 2019 was extended from 31 May to 30 September, thus helping the economic organizations to thrive in the unusual situation. From an accounting point of view, it is also important to take into account decisions made in the field of taxation, such as the temporary abolition of the tax on tourism. In the current situation, we are gaining a lot of experience on how to thrive during an epidemic and how to deal with the crisis it triggers. We need to store this skill and expertise, we need to make use of the acquired knowledge, because learning from 2020, we cannot know when it will be needed again.

Keywords: COVID-19, accounting, preparation of financial statements, epidemic, changes

JEL Codes: M41, M42

¹⁵ hegedus@hkaudit.hu

1. Bevezetés

2019. év őszének végén, novemberben bukkant fel először az új koronavírus Kínában. „Kezdetben 2019-nCoV (új koronavírus) névvel illették, majd az Egészségügyi Világszervezet (WHO) javaslatára SARS-CoV-2-re keresztelték a korábbi SARS-CoV-val (Severe Acute Respiratory Syndrome – súlyos heveny légúti tünetegyüttes vírusa) való rokonsága alapján. Az általa okozott betegséget COVID-19-nek (COVID: coronavirus disease – koronavírus okozta megbetegedés 2019) nevezik.” (Szentendre város hivatalos honlapja, 2020) Azóta már az egész világon jelen van és gyors ütemben, folyamatosan terjed továbbra is. Magyarországon 2020 tavaszán számos intézkedést kellett meghoznia a vírus megfékezése érdekében a kormánynak, amelyek között nemcsak az emberek egészségét védő, hanem gazdaságvédelmi rendelkezések is szerepelnek.

Hazánkban jelenleg a járvány második hulláma zajlik, amely 2020 szeptemberétől tart. Az első hullám szigorához képest, amikor kijárási tilalom vagy éppen vásárlási idősáv volt, a jelenlegi intézkedések, mint hogy szinte mindenhol kötelező a maszkviselés, sokkal gyengébbek, viszont mindennél fontosabb, hogy ezeket betartsuk és vigyázzunk egymás és a saját egészségünkre.

2. Koronavírusról általánosan

A koronavírusok „a nevüket az elektronmikroszkóppal látható, koronára emlékeztető, felszíni kitüremkedéseik alapján kapott koronavírus törzsek alapvetően az állatoknál fordulnak elő, némelyek képesek az emberben is fertőzést okozni. Az 1960-as évektől ismert kórokozóként ismert koronavírusok mind állatról emberre, mind emberről emberre terjedhetnek.” (Szentendre város hivatalos honlapja, 2020)

„A koronavírus ugyanúgy terjed, mint az influenza, cseppfertőzéssel, vagyis az orrból vagy szájból származó apró cseppeken keresztül terjed emberről emberre. A vírus tehát köhögéssel, tüsszentéssel, kilégzéssel kerül a környezetbe. Ezért is fontos a maszk viselése, a több mint 1,5 méteres védőtávolság és az alapvető higiéniai szabályok betartása, mert azzal megfertőződhet valaki, hogy a cseppekkel szennyezett tárgyakhoz vagy felületekhez ér, majd a szeméhez, orrához vagy szájához nyúl.” (Tájékoztató oldal a koronavírusról, 2020)

A szakértők szerint néhány egyszerű szabály betartásával sokat tehetünk az érdekében, hogy ne fertőződjünk meg, illetve, ha esetlegesen elkaptuk a vírust, akkor ne adjuk tovább. Az alapvető és könnyen betartható szabályok, javaslatok a következők:

- alapos és gyakori kézmosás,
- 1,5 méteres védőtávolság,
- maszk megfelelő viselése, tehát a maszk takarja el az orrot és a száját is,
- vírus tüneteinek észlelése esetén otthonmaradás, háziorvos értesítése,
- zsúfolt helyszínek, csoportosulások kerülése,
- látogatási tilalom betartása a kórházakban és az időotthonokban,
- gyakori szellőztetés,
- köhögés, tüsszentés esetén eldobható zsebkendőt használata, amit utána rögtön ki kell dobni,
- lázas beteggel való érintkezés kerülése,
- megszokott üdvözlési formák (kézfogás, puszi, ölelés) kerülése,
- immunrendszer erősítése. (Tájékoztató oldal a koronavírusról, 2020)

3. A járvány hatásai

A COVID-19 járvány a gazdaság összes területére hatással van. Nem csak az egészségünk, hanem az ország gazdaságának védelme is fontos szempont volt a kormány számára, amikor is 2020 tavaszán különböző intézkedéseket vezetett be.

2020 márciusában a kormány úgy döntött, hogy az szakközépiskoláknak, szakiskoláknak, szakgimnáziumoknak, gimnáziumoknak, majd a főiskoláknak, egyetemeknek is át kell térniük az online oktatásra. Nem is lenne ezzel gond, hiszen már jó ideje arról beszélünk, hogy egyre nagyobb teret hódít magának a digitalizáció, a digitális megoldásokkal rendkívül sok mindent elintézhetünk gyorsan és egyszerűen, viszont az oktatási rendszer még nem volt felkészülve arra, hogy egyik napról a másikra át kelljen térni digitális oktatásra, idő kellett az alkalmazkodáshoz.

A tavaszi tapasztalatok azt mutatják, hogy igen is van helye a mai világban az online kapcsolattartásnak, digitális konferenciáknak, e-oktatásnak, elterjedtebb lett a digitális aláírás, a felhő használata és ezenkívül számos digitális megoldás utat tört magának ebben a rendkívüli járvány helyzetben. Ezekről a technológiákról, megoldásokról évek óta hallani, viszont eddig csak a gyorsan fejlődő, alkalmazkodó vállalatok alkalmazták, amelyek számára fontos volt az újabb és újabb lehetőségek kihasználása a fejlődés és hatékonyság növelés érdekében, viszont a járvány elterjedésének hatása fordulatot hozott és egyre több társaság, szervezet döntött amellett, hogy a helyzet kezelése érdekében szükséges a változás és fejlődés.

Számos munkahely bevezette a home-office lehetőséget, hogy a munka zökkenőmentesen tudjon tovább haladni. Az otthoni munkavégzés megkezdésekor mindenki kereste a törvényt vagy rendeletet, amiben megtalálja a home-office szabályait, viszont azt kellett tapasztalni, hogy nincs szabályozva, a 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről csak a távmunka előírásairól rendelkezik. Sokan összekeverik a távmunka és home-office fogalmakat, pedig nem ugyanarról van szó, amit a következő, 1. számú táblázat is szemléltet.

2. táblázat: Távmunka és home office különbségei

Távmunkavégzés	Home office
atipikus szerződés	„átlagos” munkaszerződésben is lehet
meghatározott munkavégzési hely	a munkavállaló bárhol lehet
rendszeresen és jellemzően az adott helyen dolgozik a munkavállaló	eseti jelleggel is kiköthető
a munkáltató ellenőrzése korlátok között van	az ellenőrzésre nincsenek különös szabályok

Forrás: Sipka (2020)

A járvány és az amiatt bevezetett rendelkezések hatásai miatt a gazdaság húzóágazata, a turizmus veszélybe került, így a kormány azon döntése, hogy változtat az idegenforgalmi adó mértékén, indokolt volt. A Magyar Közlönyben megjelent 140/2020. számú kormányrendelet 4. pontjában szerepelnek az idegenforgalmi adó felfüggesztésével és az azzal összefüggő költségvetési rendelkezésekkel kapcsolatos információk. A kormányrendelet szerint az idegenforgalmi adót nem kell beszedni és megfizetni 2020. december 31-ig. Fontos azonban, hogy a be nem szedett adó mértékéről bevallást kell készíteni, mert ez alapján lesz jogosult az adott települési önkormányzat vissza nem térítendő költségvetési támogatásra, melynek összege megegyezik a bevallott, de meg nem fizetett adó mértékével. (Igazságügyi Minisztérium, 2020a)

A turizmus gazdasági ágazat, illetve az emberek jólétének védelme érdekében a kormány 2020 tavaszán úgy határozott, hogy a Széchenyi Pihenő Kártya formájában – bérren

kívüli juttatásként – adható összeget megemeli, illetve mentesíti a szociális hozzájárulási adó alól 2020. június 30-ig. A Kormány 225/2020. (V. 22.) Korm. rendelete a Gazdaságvédelmi Akcióterv keretében a koronavírus-járvány gazdasági hatásainak mérséklése érdekében szükséges adózási könnyítésekről szóló 140/2020. (IV. 21.) Korm. rendeletet módosítja a téren, hogy a Széchenyi Pihenő Kártya keretében adható összegek emelését, illetve szociális hozzájárulási adómentességét 2020. december 31-ig meghosszabbítja. (Igazságügyi Minisztérium, 2020b) A korábbi keretösszegek emelése után a maximálisan utalható összegek a következőképpen néznek ki:

- szálláshely alszámlára legfeljebb évi 400 ezer forint (korábban 225 ezer forint),
- vendéglátás alszámlára legfeljebb évi 265 ezer forint (korábban 150 ezer forint),
- szabadidő alszámlára legfeljebb évi 135 ezer forint (korábban 75 ezer forint) utalható. (Igazságügyi Minisztérium, 2020a)

A Magyar Közlönyben megjelent 140/2020. számú kormányrendelet rendelkezik továbbá az adókötelezettségek teljesítésével kapcsolatos könnyítésekről, adóigazgatási szabályokról, az egészségügyi szolgáltatásra való jogosultság fennállásáról, illetve a szociális hozzájárulási adó mértékének csökkentése és az azzal összefüggő további eltérő rendelkezésekről is. Számviteli szempontból a legfontosabb rendelkezés, amelyről a kormányrendeletben szó van, a beszámolókészítési határidő változása. (Igazságügyi Minisztérium, 2020a)

4. Beszámolókészítési változások

„A számvitelről szóló 2000. évi C. törvény szerinti beszámolókra (ideértve a törvény felhatalmazása alapján kiadott sajátos számviteli szabályokat tartalmazó kormányrendeletek szerinti beszámolókat is) vonatkozó beszámoló készítési, nyilvánosságra hozatali, letétbehelyezési és közzétételi, továbbá benyújtási (leadási, megküldési) határidők – amennyiben azok e rendelet hatálybalépésének napja és 2020. szeptember 30. között esedékesek – 2020. szeptember 30-ig meghosszabbodnak, azzal, hogy ezen beszámolókra épülő további számviteli kötelezettségek határidejét ettől a naptól kell számítani.” (Igazságügyi Minisztérium, 2020a)

A Társaságok saját maguk dönthettek 2020. évben arról, hogy élnek-e a lehetőséggel, hogy a járvány helyzet miatt kialakult események hatására az eredeti május 31-i határidő helyett később adják be a beszámolót. Sok kérdést felvet a könyvvizsgálókban, számviteli szakemberekben, hogy biztosan jó választás-e, ha egy társaság, szervezet elhalasztja a beszámoló beadásának határidejét. A beszámoló és az éves adóbevallások halasztása, csaknem 550 ezer céget, szervezetet érintett.

A beszámoló készítésének célja, hogy megbízható és valós képet kapjanak a beszámoló adatainak felhasználói „a gazdálkodó vagyónáról, annak összetételéről (eszközeiről és forrásairól), pénzügyi helyzetéről és tevékenysége eredményéről.” (Pénzügyi Sziget) Ami azt jelenti, hogy egy gazdálkodó szervezet stakeholderei a beszámolóban közzétett információkat használják fel tájékozódásra, abból tudnak információt szerezni. Innentől kezdve pedig felmerül a kérdés, hogy ha egy gazdálkodó nem készíti el a beszámolóját az eredeti, május 31-i dátumig, akkor honnan szerezzenek a társaság érintettjei információt, illetve jogosan romolhat-e a gazdaságban a társasággal szembeni pénzügyi bizalom.

A stakeholderek, mint a szállítók, versenytársak, vevők, más egyéb érintettek alapozhatnak arra egy a beszámolót később elkészítő társaság esetében, hogy ez egy jel azzal kapcsolatban, hogy az adott cég pénzügyi helyzete a válság miatt megingott és ezt minél később akarja közölni. Tehát nagyon fontos, hogy a beszámolót készítő gazdálkodók mérlegeljék, hogy a beszámoló adatait kik használják fel és az esetleges későbbi határidő választása milyen hatással lesz a későbbiekben az adott társaság életére. Természetesen vannak esetek, amikor elkerülhetetlen a jelenlegi pandémiás helyzetben a beszámolókészítés halasztása, olyan

esetekben, amikor a Társaságon belül megbetegedés történik és nem lehetséges a beszámoló összeállítása, ilyenkor indokolt a halasztás, viszont mint könyvvizsgáló minden általam könyvvizsgált társaságnak azt javasoltam a kormányrendelet kihirdetése után, hogy lehetőség szerint tartsa az eredeti határidőt. Ezt a javaslatot azzal is indokoltam, hogy az adott társaság érintettjei számára pozitívumot jelent, hogy ha egy ilyen bizonytalan helyzetben továbbra is azt látja az adott cég részéről, hogy folytatja működését és információt is kaphat arról, hogy milyen tartalékokkal rendelkezik a gazdálkodó, kell-e a jövőben attól félni, hogy a járványhelyzet megingatja a társaság pénzügyi stabilitását. (Killik, 2020)

A Magyar Könyvvizsgálói Kamara (MKVK) még 2020 márciusában írt arról, hogy a járvány hatásai az éves beszámolók könyvvizsgálatára jelentősek lesznek. A könyvvizsgálóknak több szempontot kell figyelembe venni az éves beszámolók auditja során és különös figyelmet kell fordítaniuk egyes kérdésekre, mint például:

- „átmeneti, vagy végleges csökkenések, illetve leállások a termelésben (a szolgáltatásnyújtásban), kapacitás- és létszám leépítések, átszervezések, üzem- vagy üzlet bezárások stb.,
- jelentős mértékű (várható vagy már bekövetkezett) elmaradások az értékesítési bevételekben (akár az előzőekkel összefüggésben, illetve az ellátási láncokban mutatkozó fennakadások miatt),
- előzőekkel összefüggésben a szerződéses kötelezettségek teljesítésében bekövetkező nehézségek, vis major helyzet lehetséges jövőbeni pénzügyi kihatásai (késedelmes vagy nem teljesítési kötbérek, szerződés-módosítások, szerződés megszüntetések, -elállás miatti bánatpénz, kártérítési kötelezettségek stb.),
- fizetési nehézségek a jelentős vevőknél, a határidőn túli kintlévőségek jelentős növekedése,
- likviditási problémák, a likviditás-menedzselésben rejlő rendkívüli kockázatok, a szükséges mértékű finanszírozási források hiánya vagy drágulása,
- a jövőre vonatkozó üzleti tervek megalapozottsága, megbízhatósága, a már elkészített üzleti tervek szükséges módosítása,
- a mérleg fordulónapját követően előállott csődhelyzet vagy annak várható bekövetkezése,
- munkaerő elbocsátások, illetve más esetekben az elérhető munkaerő hiánya és annak kedvezőtlen hatásai az üzletmenetre,
- a mérleg tételek (a készletek (leltár), követelések, befektetések, értékpapírok) pénzügyi beszámolási célú értékelése, a szükséges értékvesztések megképzése,
- a hitelszerződésekben foglalt feltételek (hitel kovenánsok) teljesíthetősége, az ezek nem teljesítésének következményei és ezek megjelenítése a pénzügyi beszámolóban,
- a vállalkozás folytatására való képtelenség, illetve az ezzel kapcsolatos lényeges bizonytalanság fennállása.”

5. Vállalkozás folytatásának elve

„A vállalkozás folytatásának elve azt jelenti, hogy a számviteli törvény szerint a beszámoló elkészítésekor és a könyvvezetés során abból kell kiindulni, hogy a gazdálkodó a belátható jövőben is fenn tudja tartani működését, folytatni tudja tevékenységét, nem várható a működés beszüntetése vagy bármilyen okból történő jelentős csökkenése.” (Sztanó, 2013)

A legfontosabb kérdés a pandémiás helyzetben, hogy a vállalkozások tudják-e folytatni tevékenységüket. Emiatt is hasznos, ha a beszámoló elkészítést nem hagyják a vállalatok a későbbi időpontra, hanem az eredeti május 31-hez tartják magukat, hogy minél több információ álljon rendelkezésre arról, hogy milyen a cég helyzete.

„A COVID-19 koronavírus járvány jelentős romlást okozott egyes társaságok gazdasági helyzetében, másoknál pedig növelte a bizonytalanságot. A menedzsmentnek értékelnie kell azon eseményeket és körülményeket, melyek egyedileg vagy együttesen okozhatják a vállalkozás folytatása elvének sérülését, illetve különösen súlyos gazdasági problémákkal küzdő társaságok esetén vizsgálnia kell, hogy továbbra is készítheti-e a vállalkozás folytatása elvére alapozva a pénzügyi kimutatásait.” (Rakó, 2020)

A vállalkozás folytatásának elve a többi alapelv érvényesülésének feltételét jelenti, tehát, ha a vállalkozásról feltételezhető, hogy sérül a vállalkozás folytatásának elve, akkor a számviteli alapelvek sem tudnak érvényesülni. Az alapelveket a 2000. évi C. törvény a számvitelről rögzíti a 15-16. §-ában. 13 számviteli alapelvet különböztetünk meg, amelyek 3 csoportba sorolhatóak.

3. táblázat: Számviteli alapelvek

Csoport	Alapelv
Tartalmi elvek	Teljesség elve
	Valódiság elve
	Óvatosság elve
	Összemérés elve
Tartalomra ható kiegészítő elvek	Tartalom elsődlegessége a formával szemben
	Egyedi értékelés elve
	Bruttó elszámolás elve
	Időbeli elhatárolás elve
	Lényegesség elve
	Költség haszon összevetésének elve
Formai elvek	Világosság elve
	Folytonosság elve
	Következetesség elve

Forrás: 2000. évi C. törvény a számvitelről

6. Összegzés

Jelenleg a legfontosabb, hogy a saját és embertársaink egészségét szem előtt tartva tartsuk be a szabályokat, amelyeket megfogalmaztak a szakértők, mint a gyakori kézmosás, összejövetelek kerülése és az odafigyelés.

A járvány helyzetből sokat tanulhattunk mind egészségügyi, mind gazdasági szempontból. Az embereknek rá kellett jönniük, hogy mi a fontos, hogy hogyan óvják magukat és szeretteiket. A gazdaságvédelmi intézkedések is jelentős változást hoztak a gondolkodásmódban. A gazdaság összes szereplőjének el kell fogadni az új technológiákat, digitális megoldásokat és ezekhez alkalmazkodniuk kell.

A számviteli területeken tevékenykedők számos relatív új vagy kevésbé ismert technológiát kell alkalmazniuk, ám ez a későbbiekben számos előnnyel járhat. Ha a szakemberek megfelelően implementálják a digitalizációs megoldásokat, akkor a jövőre nézve növekedhet a hatékonyságuk, kihasználhatják a lehetőségeket, amelyek az új technikák nyújtanak. Az e-aláírás hirtelen terjedése, amely egyébként már Magyarországon 1999 óta létező technológia, lehetővé teszi, hogy bárhol, bármikor egy számítógép vagy telefon segítségével hiteles aláírás legyen készíthető (NETLOCK, 2019). Így nincs szükség a papír alapú szerződésekre, kivárni a hosszú postázási időket vagy éppen személyes találkozásra, ami pandémiás helyzetben egyébként is kerülendő. A másik technológia, amit előtérbe helyezett a COVID-19 miatt kialakult helyzet, a felhő alapú alkalmazások használata, a felhő használata adattárolásra. A felhő tárhelyek lehetővé teszik fájlok tárolását, megosztását és az azokon való munkát (pCloud).

Véleményem szerint fontos alkalmazkodnunk a XXI. századi technológiákhoz, alkalmaznunk kell őket, hiszen hatékonyabbak lehetünk általa és bármilyen helyzetben folytatható velük a munka, így számviteli területeken nem annyira kiszolgáltatottak a munkáltatók és munkavállalók. A beszámolóképzésre és számvitelre is jelentős hatásai voltak és vannak, sőt a következő évben is lesznek az új típusú koronavírus hatásai. A társaságok működését befolyásolja a járvány, számos társaság tönkre mehet a vírus miatti válsághelyzetben, lesznek, akik tudják kezelni vagy akik esetében meg sem látszik a változás, de mindenképpen számolni kell azzal a számviteli szakembereknek, hogy az eddigi papír alapú, személyes találkozásokon alapuló, irodához kötött munkavégzés nem folytatható minden esetben és egy esetleges következő járványra vagy vészhelyzetre tervet kell kidolgozniuk, hogy ne álljanak le az egyes munkafolyamatok.

A beszámolóképzés elhalasztása, az Idegenforgalmi adó átmeneti mentesség, a HIPA várható csökkenése, a szolidaritási hozzájárulás címen beszedett összeg nehéz helyzetbe hozta az önkormányzatokat, fő kérdés, hogy a kormány a kieső bevételek milyen mértékben tudja pótolni. Úgy vélem az elkövetkező időben számos önkormányzat kénytelen lesz leállítani a már megkezdett, vagy tervezett beruházásait, és feltehetően sokan létszámleépítésre is kényszerülnek.

2020. szeptember 27-én az 550 ezer gazdasági társaságból 120 ezer még nem adta be a beszámolót, a társasági és a helyi iparüzési adóbevallást.

Az adatok azt mutatják, hogy a kormányzati könnyítés nem érte el a kívánt hatást, a társaság (hasonlóan a korábban megszokott) utolsó időpontig kívánnak a közzététellel. A stakeholderek számára egy $\frac{3}{4}$ évvel később közzétett beszámolókból a megelőző és a tárgyév levonható következtetései csekély hozzáadott értékkel bírnak.

Irodalomjegyzék

Internetes források:

Igazságügyi Minisztérium (2020a): Magyar Közlöny. 82. szám. Letöltve:

<https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/c7c34e5eb3b10a739d2ff56fa10d1e6f8942bb8c/megtekintes> (Utolsó letöltés: 2020.10.06.)

Igazságügyi Minisztérium (2020b): Magyar Közlöny. 118. szám. Letöltve:

<https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/21183aad913f03d5adba5c1e9f71f64154a15927/megtekintes> (Utolsó letöltés: 2020.10.06.)

Killik L. (2020): Beszámoló közzétételi határideje: 2020. szeptember 30. Letöltve: <http://mgi-bpo.hu/hu/news/beszamolo-kozzeteteli-hatarideje-2020-szeptember-30> (Utolsó letöltés: 2020.10.06.)

Magyar Könyvvizsgálói Kamara (2020): Letöltve:

https://mkvk.hu/hu/szervezet/bizottsagok/szakertoi/kozlemenyek/koronavirus_jarvany_hatasai_a_konyvvizsgalatra (Utolsó letöltés: 2020.10.06.)

NETLOCK (2019): 20 év telt el, és még mindig kőkorszakban vagyunk e-aláírások terén, de már látni az alagút elejét... Letöltve: <https://netlock.hu/e-alairas-20-eve/> (Utolsó letöltés: 2020. 09. 28.)

pCloud: Europe's most secure cloud storage. Letöltve: <https://www.pcloud.com//eu> (Utolsó letöltés: 2020. 09. 28.)

Pénzügy Sziget: Beszámolási kötelezettség. Letöltve:

https://penzugysziget.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=1838:20b-tetel&catid=26&Itemid=7#h5-beszamolo-celja (Utolsó letöltés: 2020.10.06.)

- Rakó Á. (2020): COVID-19 és a vállalkozás folytatásának elve. Letöltve:
<https://home.kpmg/hu/hu/home/tanulmanyok/2020/03/covid-19-es-a-vallalkozas-folytatasanak-elve.html> (Utolsó letöltés: 2020.10.07.)
- Szentendre város hivatalos honlapja (2020): Koronavírus kisokos. Letöltve:
<https://szentendre.hu/koronavirus-kisokos/> (Utolsó letöltés: 2020.10.06.)
- Sipka P. (2020): A home office kihívásai. Letöltve:
https://www.youtube.com/watch?v=dAbOOwaB4L8&feature=emb_logo (Utolsó letöltés: 2020.10.07.)
- Sztanó I. (2013): Számvitel alapjai. Letöltve:
https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/0007_c3_1065_1067_szamvitelalapai_scorm/7_1_szamviteli_alapelvek_gHIxlbRnza1kP0kw.html (Utolsó letöltés: 2020.10.06.)
- Tájékoztató oldal a koronavírusról (2020): Megelőzés. Letöltve:
<https://koronavirus.gov.hu/megelozes> (Utolsó letöltés: 2020.10.06.)

Törvények, jogszabályok

2000. évi C. törvény a számvitelről. Letöltve:
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0000100.tv> (Utolsó letöltés: 2020.10.07.)

A COVID-19 SZERVEZETEKRE GYAKOROLT HATÁSÁNAK HR ASPEKTUSAI ÉS SZERVEZETFEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEI *HR Aspects of the Impact of Covid-19 on Organizations and Opportunities for Organizational Development*

Dr. KÓPHÁZI Andrea PhD, egyetemi docens
Soproni Egyetem, Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar

Absztrakt

A tanulmány célja, hogy HR aspektusból rávilágítson a pandémiás helyzet okozta hatásokra. Az országos kutatási kezdeményezés bemutatásával lehetősége nyílik a szervezeteknek megismerni a kutatócsoport törekvéseit és bekapcsolódni a folyamat második fázisába. Napjaik szervezeteinél számos esetben tapasztalható, hogy változtatásokat abban az esetben hajtanak végre, amikor szükséges. Ezekben a helyzetekben a kényszer olyan megoldásokat eredményez, melyek nem maximális hatékonyságúak. Preventív gondolkodással kiküszöbölhetők az ad hoc intézkedések. A jelenleg alkalmazott megoldások mellett felhívja a figyelmet azon tényezőkre/eszközökre amelyek a krízishelyzeteken túl is támogatják a szervezetek rugalmas alkalmazkodását.

Kulcsszavak: pandémia, szemléletváltás, rugalmasság
JEL-kód: O15

Abstract

The aim of the study is to shed light on the effects of a pandemic situation from an HR perspective. By presenting the national research initiative, organizations will have the opportunity to learn about the aspirations of the research team and get involved in the second phase of the process. In many cases, today's organizations find that they only make changes when they definitely need to. In these situations, coercion results in solutions that are not maximally effective. Ad hoc measures can be eliminated with preventive thinking. In addition to the solutions in use, it draws attention to the factors / tools that support the flexible adaptation of organizations beyond crisis situations.

Keywords: pandemic, change of attitude, flexibility
JEL Code: O15

1. Bevezetés

A tanulmány megírásával megfogalmazott célok közül kiemelkedő jelentőségű az, hogy felhívja a szervezetek figyelmét olyan háttérfeltételek és eszközök használatára, amelyek a krízis szituáción túl is jelentős mértékben támogatják a szervezetek rugalmasságát és ezáltal az alkalmazkodást. Aktualitását a Covid-19 miatt kialakult pandémiás helyzet indokolja, mivel a szervezetek ennek következményeként jelentős változtatások végrehajtására kényszerültek. A figyelem ráirányításával megelőzhető a krízishelyzetben történő kényszersmegoldások alkalmazása.

2. A kutatás bemutatása¹⁶

„A COVID-19 európai megjelenése után néhány hónappal, ez év májusának elején a Humán Szakemberek Országos Szövetsége (HSZOSZ), az Országos Humánmenedzsment Egyesület (OHE) és a Magyar Hadtudományi Társaság (MHTT) kezdeményezésére és támogatásával tizenkét magyarországi és egy határon túli egyetem (a Budapesti Metropolitan Egyetem - METU, a Budapesti Gazdasági Egyetem – BGE, a Debreceni Egyetem – DE, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem – ELTE, a Széchenyi István Egyetem – SZE, a Kaposvári SZIE Campus – KE, a Miskolci Egyetem – ME, a Nemzeti Közszerződési Egyetem – NKE, a Pécsi Tudományegyetem – PTE, a Soproni Egyetem – SE, a Szegedi Tudományegyetem – SZTE, a Szent István Egyetem – SZIE, a Pannon Egyetem – PE, és a Selye János Egyetem - UJS) kutatóinak összefogásával Magyarországon létrejött a KORONAHHR kutatócsoport, melynek fő céljai az alábbiakban foglalhatók össze:

1. Kövessük nyomon, hogy milyen változásokkal reagál a hazai vállalati/intézményi szféra emberi erőforrás menedzselési gyakorlata a koronavírus okozta válság kihívásaira.
2. Segítsük az elmélet és a gyakorlat közötti kapcsolat fejlesztését.
3. Egyetemi együttműködés keretében alapozzuk meg a válsághoz és kilábaláshoz kapcsolódó HR ismeretkörök továbbfejlesztését.
4. Együttműködésünkkel támogassuk a koronavírus elleni országos erőfeszítések minél jobb megalapozását, úgy is, hogy lehetővé tesszük, hogy a résztvevők az eredmények disszeminációját minél magasabb szintű publikációk révén tegyék elérhetővé.

A fentiekben jelzett célok megvalósításához jelentős szakmai támogatást kaptunk a következő szervezetektől: a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kereskedelmi és Iparkamara (BOKIK), a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara (BKIK), a Csongrád Megyei Kereskedelmi és Iparkamara (CSMKIK), a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Iparkamara (JNSZMKIK), a Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata, a Miskolci Szakképzési Centrum, a Pécs-Baranya Kereskedelmi és Iparkamara (PBKIK), a Somogyi Kereskedelmi és Iparkamara (SKIK) és a Vas Megyei Kereskedelmi és Iparkamara (VMKIK).

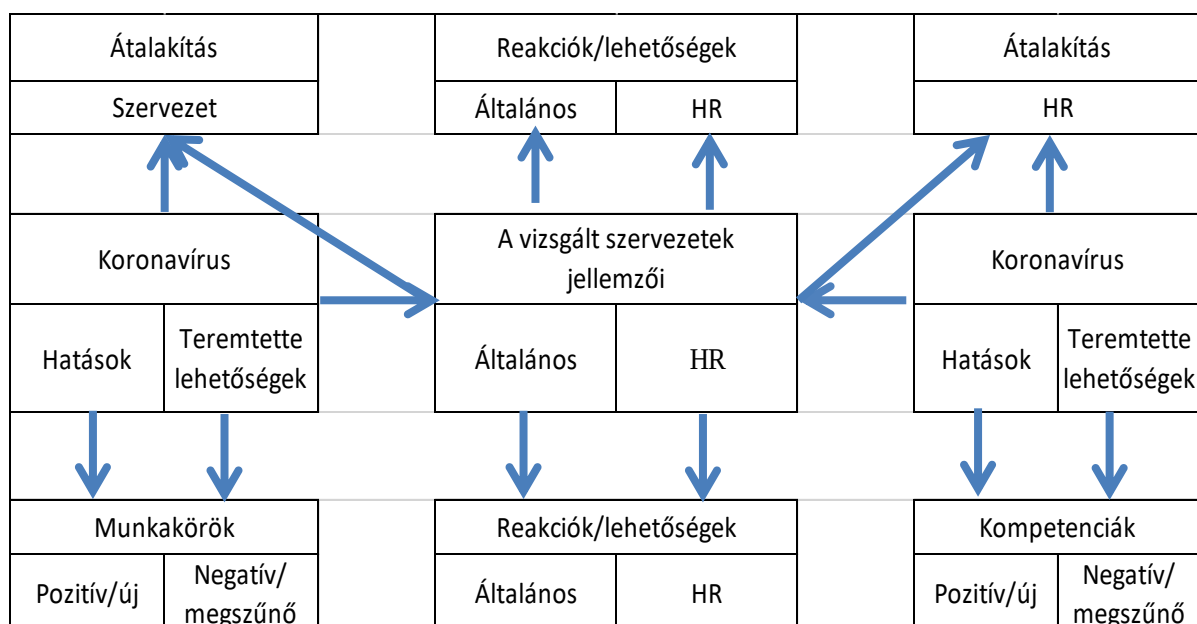
A jelen kutatásunkkal a fent jelzett célokhoz kapcsolódva 2020. május 1. és 2020. július 31. között a következő feladatokat végeztük el:

- Kialakítottunk egy olyan vizsgálati modellt, aminek alapján empirikus kutatással (online kérdőíves lekérdezés) vizsgálni tudjuk, hogy *a koronavírus okozta válság milyen kihívásokat és változásokat idéz elő a hazai vállalati/intézményi szféra emberi erőforrás menedzselési gyakorlatában.*

Kérdőívünk a következő nagyobb kérdéscsoportokkal foglalkozik:

- a koronavírus okozta válság hatásai a magyar gazdaságra és a vizsgált szervezetre,
- a vizsgált szervezetre leginkább jellemző általános és HR válságkezelő intézkedések,
- a vizsgált szervezetnél a válság hatására a HR-területen kezdeményezett változások/változtatások,
- a koronavírus válság által teremtett lehetőségek a vizsgált szervezetnél és annak HR szervezetében,
- a válság hatásai által pozitívan és/vagy negatívan érintett munkakörök és kompetenciák,
- a vizsgált szervezet, a válaszadó HR-terület és a válaszadó személy jellemzői.”

¹⁶ Poór József – Balogh Gábor – Dajnoki Krisztina – Karoliny Mártonné – Kun András István – Szabó Szilvia (szerk.) (2020): Koronavírus-válság kihívások és HR válaszok. Szent István Egyetem Menedzsment és HR Kutató Központ.

1. ábra: Kutatási modell

Forrás: Balogh – Király – Kópházi – Kun – Poór (2020)

A kutatócsoport az első fázis kutatási jelentését 2020. október 1. közzétette. A kiértékelés 508 értékelhető kérdőív alapján történt meg. A kutatás második fázisában 2020. szeptember 1 és október 31-ig folytatjuk az adatgyűjtést.

Mivel a tanulmány elsődleges célja a preventív gondolkodásmód kialakítása és annak támogatása ezért a következőkben vizsgáljuk meg azokat a tényezőket, amelyek ezt támogatják.

3. Hogyan készülhetnek fel a szervezetek hasonló helyzetek kezelésére?

Általánosságban elmondható, hogy a szervezetek jelentős számban abban az esetben eszközölnék változtatásokat, ha „valami történik”... Sajnos ezek a megoldások a gyakorlatban jól alkalmazható módszerek hatékonyságát jelentős mértékben negatív irányban befolyásolják. Annak megvalósítása érdekében, hogy a módszerek teljes mértékben beváltsák a hozzájuk fűzött eredményeket jól átgondolt cselekvéssor szükséges. A folyamatok változtatásának igénye nem merül fel akkor, ha a minden jól működik. Épp ezért, hogy előremutató változtatásokat valósíthassanak meg a szervezetek alapvető elvárás a szemléletmód megváltoztatása.

A pandémiás helyzet kialakulásakor mindössze a válaszadó szervezetek 2,4 %-ánál volt változatlan formában rendelkezésre álló intézkedési terv, míg további 11,8%-uk rendelkezett olyan intézkedési tervvel, ami módosítást követően alkalmazható volt.¹⁷ A kutatási eredmények alapján visszaigazolódni látszik az, hogy a szervezetek nem készülnek előre krízishelyzetek kezelésére.

Érdemes átgondolni mik lehetnek azok a teendők, amit a változtatások/krízisek sikeres kezeléséhez meg kell tennünk. Számos változtatás-menedzsment irodalom foglalkozik azokkal a feladatokkal, amiket a vezetőknek el kell végezniük a sikeres változtatás megvalósítása érdekében. Az idők elmúltával ezek jelentős mértékben nem változtak, ugyanakkor elmondható, hogy jelentőségük a szervezetek alkalmazkodó képességének biztosítása miatt

¹⁷ Poór József – Balogh Gábor – Dajnoki Krisztina – Karoliny Mártonné – Kun András István – Szabó Szilvia (szerk.) (2020): Koronavírus-válság kihívások és HR válaszok. Szent István Egyetem Menedzsment és HR Kutató Központ.

egyre nagyobb hangsúlyt kapnak. A szervezet mindennapi működésének részévé kell, hogy váljanak, túlmutatva azon, hogy csak a környezet generálta változtatások esetén alkalmazzák őket

Csath Magdolna professzor már 2001-ben írt könyvében összefoglalja, mik a legfontosabb feladatok a változtatással kapcsolatosan:

- “a stratégia, a szervezet és a munkatársak képességeinek összhangba hozása,
- a szervezeti rugalmasság folyamatos fenntartása,
- a munkatársak tudásának és képességeinek folyamatos megújítása,
- a változtatásokkal együtt járó instabilitás minimalizálása,
- az átalakulás lépéseinek pontos megtervezése,
- tudatos, gyakori, világos és sokirányú kommunikáció és
- a változások okozta zavarok hatékony kezelése, ill. kialakulásuk megakadályozása.”¹⁸

A fent felsorolt feladatokról elmondható, hogy valamennyi változtatási folyamat kezelését támogatják. Ezek figyelembe vétele és folyamatos elvégzése megalapozhatja a szervezeteknél a krízishelyzetekre való felkészülést.

Fontos leszögezni, hogy amennyiben a szervezetben stratégiaváltás történik, abban az esetben elengedhetetlen a szervezeti kultúra és a struktúra átalakítása is. A szervezeti rugalmasság biztosításának alapfeltétele, hogy mind az alkalmazott módszerek, szisztémák mind pedig az emberi kompetenciák rugalmasak legyenek. Érthetjük ez alatt a munkavállalók komplex, széles szakmai tudásának megteremtését, mivel így tud egy átalakított szervezet esetén is hatékonyan munkát végezni. A feladatok meghatározása, a csoportok együttműködése és annak mechanizmusainak szintén rugalmasnak kell lennie. Elengedhetetlen sok esetben az újrászervezés a csoportoknál. Ennek sikeres megvalósításához szükséges feltétel a munkavállalók együttműködési készségének és alkalmazkodási képességének megléte. A megújulási igény jelenléte, az új dolgokkal és helyzetekkel való azonosulás előre mozdítja és meggyorsítja az új helyzet gyors működőképességét.

A gyakorlatban jelenleg elterjedt és alkalmazott módszerek jó kiindulási alapot adnak a továbbfejlődéshez. Emeljük ki a jelen szituáció szempontjából legfontosabbakat.

A HR tevékenységek közül kiemelt jelentőségű a **személyzetfejlesztés** gyakorlata. Azok a szervezetek, akik felismerték, hogy munkatársaik versenyképes tudása számukra versenyelőnyt jelent, jelenleg is alkalmazzák a fejlesztés különböző technikáit. A pandémiás helyzetben felértékelődött **kompetenciák fejlesztése** – a rangsor „1. Digitális kompetenciák, IT ismeretek, on-line technológia 2. Kommunikáció, asszertivitás, konfliktuskezelés 3. Empátia, EQ, szociális készségek 4. Együttműködés, csapatmunka 5 Rugalmasság, gyors alkalmazkodás 6 Reziliencia, stressz tűrés, terhelhetőség...”¹⁹ – hangsúlyosabb, elengedhetetlenül fontos ezek megléte a munkavállalóknál”

A foglalkoztatási formák közül kiemelendő a **táv munka alkalmazása**, ami a jelen helyzetben a munkáltatók 53 %-ánál jelentett megoldást a fenntartható működésre. Ugyanakkor elmondható, hogy a pandémia előtt számos munkakör esetében fel sem merült a gondolat a munka home office – ban történő elvégzésére. Amennyiben az időszak alatt ez jól bevált, célszerű újragondolni az egyes munkakörök tartalmát és felülvizsgálatát. Ezek alapján megfontolni a mindennapi gyakorlatba integrálását.

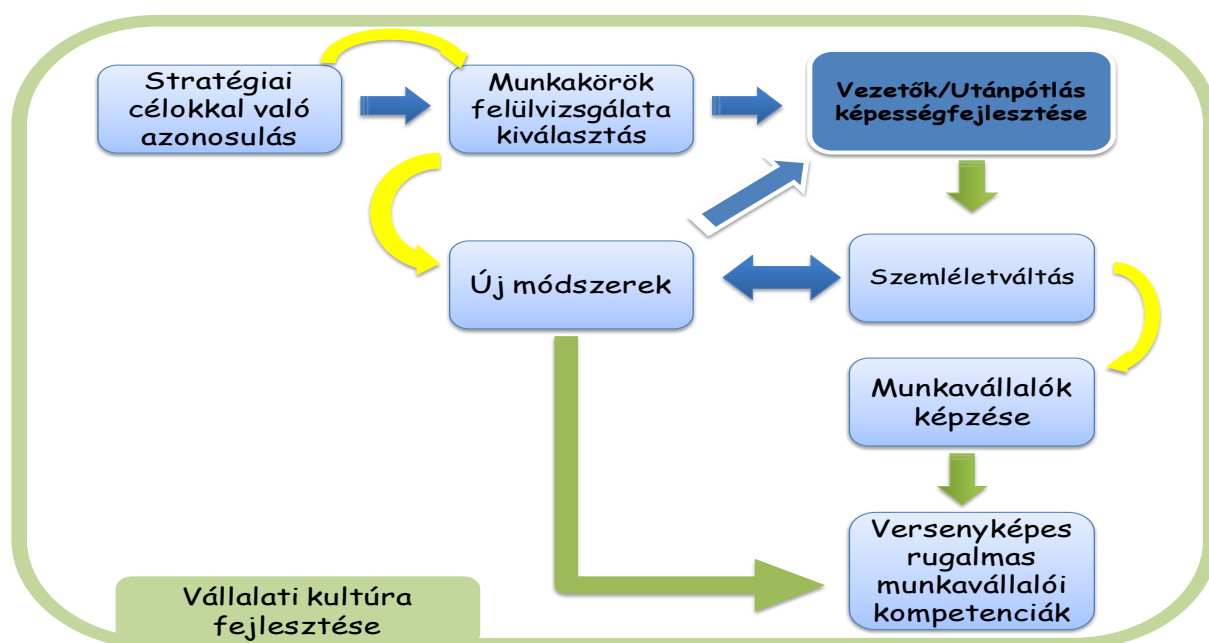
¹⁸ Csath Magdolna (2001): Stratégiai változtatásmenedzsment (pp. 18-19.). Aula Kiadó, Budapest.

¹⁹ Poór József – Balogh Gábor – Dajnoki Krisztina – Karoliny Mártonné – Kun András István – Szabó Szilvia (szerk.) (2020): Koronavírus-válság kihívások és HR válaszok (p. 49.). Szent István Egyetem Menedzsment és HR Kutató Központ.

Érdemes még kiemelni a szervezeten belüli **kommunikáció** kérdését. A bizonytalanságból eredően megnövekedett a szervezetekben a kommunikáció gyakorisága és megváltozott ezek módszertana is. A kutatásban részt vevő szervezetek mintegy 23%-a a válság kezelésének megoldásaként megfelelő kommunikációs eszköztár bevezetését tartotta szükségesnek. Amennyiben ez egy krízis szituációban megoldást jelent és kialakításukkal kezelni tudták a helyzetet, arra következtethetünk, hogy ezek a mindennapi gyakorlatban is jól alkalmazható módszerek/csatornák/eljárások amikre eddig nem helyeztek hangsúlyt.

A következőkben nézzük a fejlesztés lehetőségeit.

Az alábbi ábra összefoglalja a folyamatot és egyben meghatározza azokat az elemeket, amelyekre a fejlesztésnél fontos odafigyelnünk.

2. ábra Fejlesztési modell

Forrás: Kópházi (2006,2008) alapján saját szerkesztés (2020)

„A kulturális funkciók szolgálnak alapul ahhoz a túlélés elsajátító folyamathoz, amelyen keresztül a szervezet tagjainak generációi is átmennek, és mintegy megalapítanak olyan területeket, ahol a szervezeti kultúra különösen jól látható. **Kiemelten is fontos megállapítani, hogy a kultúra elsősorban misszió és stratégia, csoporthatárok a hatalom és státusz szempontján keresztül fejlődött, mert ezek olyan kritikai funkciók a szervezeten belül, amelyekre szükség van annak érdekében, hogy biztosítsák a szervezet túlélését, és így módon azokat a problémákat is körvonalazzák, amelyeket a szervezeti tagoknak meg kell oldaniuk, és a szervezet fejlődése érdekében meg kell vitatniuk.**” (Kópházi, 2003)

„A rugalmas megoldások eredményeként a munkakörök összetettebbé válnak, a vezetés több irányú feladatmegoldást és többirányú feladatmegoldást és többirányú szakképzettséget vár el alkalmazottaitól.” (Kópházi, 2003)

Könnyen belátható, hogy a rugalmasság fokozása nagyon jelentős foglalkoztatási eszköz is, hiszen a versenyben való helytállás, sőt az expanzió egyik legfontosabb tényezőjéről van szó. Ezek olyan szervezeti modelleket igényelnek, amelyek különös hangsúlyt fektetnek a dolgozói rugalmasságra. Általánosan elfogadott nézet, hogy a megfelelő magatartásmód, illetve cselekvés egyik legfontosabb előfeltétele az adott helyzettel kapcsolatos fogalmak és egyre mélyebb ismerete. Ha tehát igaz, hogy a rugalmasság korunkban vállalati, egyéni

versenyképesség, illetve a túlélés meghatározó fogalma, akkor minden el kell követni annak érdekében, hogy az ún. kognitív folyamat (a fogalom érzékelése, észlelése, ennek szimbolikus reprezentációja révén létrejövő jelentéshálózatok, és az azokban rejlő tudás aktivizálása) a hazai lakosság minél nagyobb számában tudatosuljon.” (Kópházi, 2003)

„A szervezeti formáktól függetlenül a rugalmas szervezet képes önkorrekcióra és a belső komponenseket illeszteni tudja a külső környezethez. Megérti, hogy átfogó szemlélet és változási stratégia nélkül nem lehet radikális változásokat végrehajtani a szervezetben. **A radikális változások kulcsa a szervezeti komponensek közötti és azokon belüli új egyensúlyok, illeszkedések megtalálása.** Ez biztosítja azt, hogy a szervezet nem tér vissza a kényelmesebb, régi és „bizonyított” munkamódszerekre. Felméri, hogy melyik komponenssel lehet, illetve kell kezdeni, melyiknek van a legnagyobb hatása, és melyik hozza létre leggyorsabban az új helyzetet. Az átállás szempontjából egyes komponenseknek meghatározó fontossága lehet.” (Kópházi, 2003)

”A fő kérdés tehát az, hogy melyik a legjobb stratégia ahhoz, hogy sikeresek legyünk...? A végrehajtás során elsősorban **arra kell a figyelmet összpontosítani, hogy minden egyes szervezeti komponens összhangban legyen a választott szervezeti megoldással és a dolgozók gondolkodásmódjával, attitűdjével. A kereteket, vagyis a struktúrát az emberi viselkedést és a kultúrát kell egyidejűleg formálni, ha változásokat szeretnénk elérni.** Amennyiben csak a szabályokat változtatjuk meg, akkor a változatlanul hagyott viselkedési kultúra vissza fogja állítani a régi struktúrát. Ugyanakkor hiába próbálnának a megváltozott attitűdű emberek mást tenni, ha a változatlanul hagyott játékszabályok ezt nem teszik lehetővé. Ezért fontos a két megközelítés egyidejű fejlesztése. Egyre több helyen tapasztalható ezért a törekvés olyan szervezeti légkör, csapatszellem megteremtésére, amelyben a szervezet tagjai folyamatosan együtt keresik és találják meg a jó menedzsment titkát. Ebből a szempontból kritikus lehet, hogy az alkalmazottak rangtól, beosztástól, feladattól függetlenül mennyire értik meg és fogadják el a vállalati stratégia küldetését, és mennyire beszélnek egy nyelven a dolgozók és a vezetők.” (Kópházi, 2003)

Összefoglalva megállapítható, hogy a krízishelyzetben elvégzendő feladatok és azok elvégzésére alkalmas eszközök jelenleg is ismertek, beváltak. Az eltérés a szervezetek értékrendjében és orientációjában van. A gyakorlatban bizonyított módszerek integrálása csupán szándék kérdése. A vezetői szemlélet és attitűd alapvető meghatározója annak, hogy a szervezet alkalmazkodó képessége milyen irányban fejlődik.

Irodalomjegyzék

Balogh Gábor – Király Zsolt – Kópházi Andrea – Kun Andor István – Poór József (2020): A magyarországi országos KoronaHR kutatási projekt céljai, módszerei és első tapasztalatai. Új Munkaügyi Szemle I. évf. 2020 / 4. sz. pp. 2-7.

Kópházi Andrea (2008): Alkalmazott menedzsment és hatékonyság összefüggései az Erdészeti Részvénytársaságok gyakorlatában. MTA Vezetés-Szervezés Szakbizottság előadás anyag.

Kópházi Andrea (2003): Szervezeti kultúra szerepe a gazdálkodó szervezetek hosszú távú működésében. PhD szigorlat.

Poór József – Balogh Gábor – Dajnoki Krisztina – Karoliny Mártonné – Kun András István – Szabó Szilvia szerk. (2020): Koronavírus-válság kihívások és HR válaszok. Szent István Egyetem Menedzsment és HR Kutató Központ.

Csath Magdolna (2001): Stratégiai változtatásmenedzsment. Aula Kiadó, Budapest.

A PÉNZÜGYI KULTÚRA ÉS PÉNZÜGYI TUDATOSSÁG HELYZETE

Situation of the Financial Culture and Financial Awareness

Dr. KOVÁCS Tamás PhD, egyetemi docens

Soproni Egyetem, Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar

Dr. SZÓKA Károly PhD, egyetemi docens

Soproni Egyetem, Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar

Absztrakt

A mindennapok során pénzügyi döntéseket kell hoznunk, kérdés azonban, hogy honnan vesszük a döntéshez szükséges információkat, megértjük-e a híreket, a mindennapok pénzügyeit, gazdasági összefüggéseit, össze tudunk-e hasonlítani ajánlatokat. A pénzügyi kultúrával kapcsolatos problémák a felnőtteknél és a fiataloknál is jelen vannak. Az elmúlt évtizedek tendenciája világszerte, hogy egyre szélesebb csoportok számára váltak hozzáférhetővé egyre összetettebb pénzügyi termékek, részben a technológiai fejlődés, részben a pénzügyi piacok deregulációja következtében. Miközben azonban a piac látványosan átalakul, a termékeket és szolgáltatásokat használók tudása ehhez csak megkésve igazodik. A 2008-as gazdasági válság után az egész világ belátta, hogy fontos a pénzügyi kultúra javítása, így Magyarországon is elindult a pénzügyi edukáció, szabályozás különböző szektorokban, különböző szereplőkkel és módszerekkel. A pénzügyi tudatosság segít abban, hogy egy háztartás a pénzügyeiből a legtöbbet hozza ki, és ennek köszönhetően javítson pénzügyi helyzetén. Az oktatásnak és a nevelésnek a szerepe rendkívül fontos e területen is.

Kulcsszavak: pénzügyi kultúra és tudatosság, attitűd, oktatás

JEL-kódok: D91, G41, I22

Abstract

In everyday life, we have to make financial decisions but the question is where to get the information we need to make that decision whether we understand the news, the finances and economic contexts of everyday life, and whether we can compare offers. Problems with financial culture are present in both adults and young people. The trend in recent decades worldwide has been to make increasingly complex financial products available to a wider range of groups, partly due to technological developments and partly due to the deregulation of financial markets. However, while the market is transforming spectacularly, the knowledge of users of products and services is only belatedly adapted to this. After the economic crisis of 2008, the whole world recognized the importance of improving financial culture, thus, financial education and regulation started in Hungary in different sectors, with different actors and methods as well. Financial awareness helps a household get the most out of its finances and, as a result, improve its financial situation. The role of education and upbringing is extremely important in this area as well.

Keywords: financial culture and awareness

JEL Codes: D91, G41, I22

1. Bevezetés

Történetünk nem ma, hanem már a 2008-2009-es társadalmi áthajló gazdasági válság idején kezdődött, mikor is kiderült, hogy sok más orszáéhoz hasonlóan, Magyarországon is a válság egyik oka a lakosság pénzügyi ismereteinek jelentős hiánya. Ennek természetesen számos oka

van, a neveltetés, a családi háttér(tudás) hiánya, az iskolarendszer, a banki tájékoztatás elégtelen volta stb.

Ez a válság a befektetői piacokat is erőteljesen megbolygatta, az elszenvedett jelentős veszteségek ismét ráirányították a figyelmet kockázatok mérséklésének technikáira, például a portfólióképzésre, a befektetések diverzifikálására. Ráadásul, mivel alacsony hozamkörnyezet alakult ki, ez megnövelte a bevállalt kockázati szintet, és ehhez magasabb szintű szaktudás szükséges, ráadásul a befektetési alapkezelők által kezelt vagyontömeg – és ezzel a felelősség is – jelentősen megnőtt (Cziráki, Pataki, 2018.).

Nemcsak a természetes személyek, de a vállalkozások életében is egyre inkább szerepet kap a bizonytalanságok, nehézségek kezelése, azaz a kockázatkezelés és -menedzsment témaköre. Újra igény jelentkezik a csődelőrejelző modellek iránt, a működési és pénzügyi (likviditási) kockázat előrejelzése és kezelése kurrens témakör lett és úgy tűnik, az is marad (Tarnóczy et al., 2014.).

A gazdasági válságok egymást követő időszakában újra és újra rájövünk arra, hogy milyen fontosak a pénzügyi ismeretek és készségek, a pénzügyi műveltség. A részvény- és kötvényárak esése, az egyes valuták árfolyamainak gyengülése, a vállalatok – és alkalmazottainak – létszámának csökkenése, a vállalati csődök, a fogyasztás visszaesése mind-mind olyan jelenség és tényező, melyeket az átlagember is megérez jövedelmének csökkenésén keresztül. A gazdasági gondok akár sokkhatást is kiválthatnak a társadalomban, amelyek – bizonyos csúszással – kiváltják a gazdasági és politikai vezetők, valamint tudományos szakértők erőfeszítéseit (Kovács – Terták, 2019).

Szerencsére több pozitív elmozdulás is történt a válság óta, az állami szabályozás is erősebb lett, illetve a hitelintézetek is felismerték, hogy a lakosság pénzügyi tájékozottságának növelése hosszú távon számukra is kedvező, mivel pénzügyileg képzett fogyasztók fognak tudatos és helyes pénzügyi döntést hozni banki ügyeikkel kapcsolatban.

Megjelent több kiadvány, elindult a Pénzügyi Oktatási Program, a Pénz7 rendezvénysorozat²⁰, dolgoznak az alapítványok, az iskolában megjelentek a pénzügyi (jellegű) órák és témák, valamint vendégelőadók, az Állami Számvevőszék is kutatja a pénzügyi kultúra aktuális helyzetét, képzési projekteket is indított, a Magyar Nemzeti Bank több pályázatot is meghirdetett a pénzügyi kultúra emelésével kapcsolatban, az OTP Bank, a K&H Bank alapítványt indított útnak, illetve vetélkedőket rendez. A 2017-es „OKOSAN a Pénzzel! Pénzügyi tudatosság fejlesztése Magyarországon” elnevezésű programnak pont az volt a célja, hogy a lakosság pénzügyi jártasságát fejlessze, hogy a válság vagy ahhoz hasonló események megelőzhető, elkerülhető legyenek, legalább is, ami a pénzügyi döntéseinket illeti²¹.

A pénzügyi tudás, tudatosság, valamint pénzügyi kultúra mérésével és kutatásával sok szakértő és szervezet foglalkozik, ebben a tanulmányban kiindulva a meghatározásokból, áttekintjük az elmúlt pár év tapasztalatait, kutatásait, figyelembe véve az alapvetéseket. Meglátásunk szerint van még hova fejlődünk, és ennek két útja van, az egyik a már elkezdett oktatási munka erősítése és folytatása, a másik pedig az általános iskolás kornál is fiatalabbak pénzügyi tudatosságának kialakítása, illetve annak megeremtése, megalapozása.

2. A pénzügyi döntések és a pénzügyi kultúra meghatározása

Alapvetően a fogyasztók racionálisak, racionálisan hozzák meg döntéseiket, jól mérik fel a preferenciáikat, képességeiket és lehetőségeiket. Ha a pénzügyi döntéseket vizsgáljuk, akkor ezt különösen igaznak vélhetjük, ám sokszor nem azok, azaz korlátozott a racionalitásuk. A viselkedési közgazdaságtan szerint a pénzügyi döntéseket túlzott optimizmus, a hitelfeltevők

²⁰ A magyar iskolák 2015-ben csatlakoztak az European Money Week-hez, a Pénz7 program pedig 2018-ban a Global Money Week eseménysorozathoz.

²¹ Tanulmányokat, oktatási anyagokat lásd: <https://www.okosanapenzzel.hu/>

rövidlátása, az önkontroll hiánya, valamint a jövőbeli jövedelmi helyzet optimista becslése jellemzi (Kozma et.al., 2018).

A pénzügyi kultúra meghatározása, szintjének vizsgálata, annak fejlesztése nem új keletű, már az 1960-as évektől jelentek meg cikkek, publikációk, elsőként lásd Herbert Mahlon Jelly doktori disszertációját 1958-ból. Az már egy másik dolog, hogy a kutatásokat 2000 előtt főleg az angolszász országokban folytatták és a pénzügyi termékekre, azok fogyasztókhoz való eljuttatásaira korlátozódtak. Csak ezt követően változott meg az irány és ezzel a fogalomrendszer is, többek között ennek köszönhető, hogy nagyon sokféleképpen határozták meg a pénzügyi kultúra és tudatosság fogalmát (Béres – Huzdik, 2012).

Nézzük meg röviden, hogy melyek az elterjedt definíciók, körülhatárolások.

Magyarországon a Magyar Nemzeti Bank (MNB) az elsők között dolgozott ki átfogó definíciót, amely szerint „A pénzügyi ismeretek és készségek olyan szintje, amelynek segítségével az egyének képesek a tudatos és körültekintő döntéseikhez szükséges alapvető pénzügyi információkat azonosítani, majd azok megszerzése után azokat értelmezni, és ez alapján döntést hozni, felmérve döntésük lehetséges jövőbeni pénzügyi, illetve egyéb következményeit.” (MNB, 2008).

Hung és szerzőtársai 2009-ben az általuk feldolgozott tanulmányokból kilencféle megközelítési módot azonosítottak, szerintük a pénzügyi kultúra ezek alapján lehet a pénzügyi tudás, a pénzügyi folyamatok megértése, a pénzügyi tudás alkalmazásának képessége, a pénzügyi összefüggések ismerete, a megalapozott pénzügyi döntések meghozatalának képessége, az alapvető pénzügyi fogalmak ismerete, az alapvető pénzügyi döntések meghozatalának képessége, a megalapozott és tudatos döntések meghozatalának képessége és az egyszerű pénzügyi fogalmak ismerete. Ez a kilenc kategória részben átfedi egymást, így a pénzügyi kultúra egy élesen behatárolható definíció helyett inkább a gondolkodás és viselkedésmód, illetve koncepció (Hung, Parker, Yoong, 2009).

A pénzügyi kultúra fogalmát – véleményünk szerint – az alábbi meghatározás tükrözi a legjobban: „A pénzügyi ismeretek és képességek olyan szintje, amelynek segítségével az egyének képesek az alapvető pénzügyi információkat értelmezni, tudatos döntéseket hozni, felmérve döntésük lehetséges jövőbeni pénzügyi következményeit (Süge, 2010).

Az OECD meghatározása szerint a pénzügyi kultúra: „A pénzügyi kultúra a tudatosság, ismeretek, készségek, és viselkedések kombinációja, amelyekre szükség van a megalapozott pénzügyi döntések meghozatalához és végső soron az egyéni pénzügyi jólét eléréséhez.” (Atkinson, Messy, 2012.)

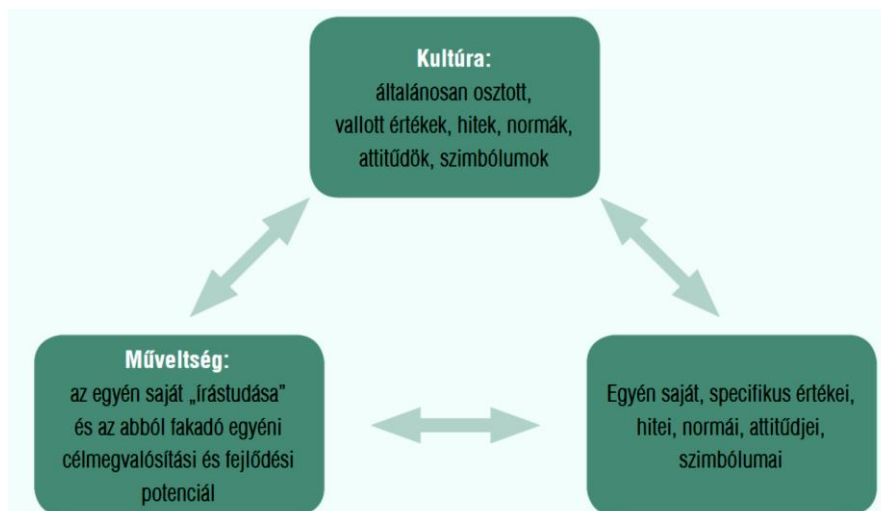
Az Egyesült Államokban a pénzügyi műveltség később általánossá váló fogalma 1997-ben a Jump\$tart Coalition for Personal Financial Literacy nevű szervezet írásában jelenik meg, mely szerint „A pénzügyi műveltség a pénzügyi tudás és készség olyan irányú felhasználásának képessége, amely lehetővé teszi az egyén számára, hogy egész élete során megfelelő hatékonysággal menedzselje pénzügyeit, pénzügyi biztonságra tegyen szert” (Stolper, Walter, 2017.).

A pénzügyi kultúrát, mint vizsgálati tényezőt tehát ki kell terjeszteni, mert e mellett a pénzügyi műveltség is kulcstényező. Ahogy Csorba (2020) írja, a két fogalom nem elhanyagolható részben fedi egymást, de mind a kettő esetében vannak olyan jelentős területek, amelyek a másiknak nem sajátjai. Pénzügyi szempontból is értelmezhető az analfabetizmus, aki nem rendelkezik elégséges pénzügyi műveltséggel, az annak számít. Ráadásul a pénzügyi kultúra egy része nem tárgyilagos, lexikális tudás, hanem a tudás alkalmazása, ami a szocializáció révén sajátítható el, és ebben fontos szerepet játszik az oktatási háttér és annak módszertana. Sajnos az iskolapadból kikerülő felnőttek már nem vehetnek részt ebben a szocializációs folyamatban, így számukra más módon kell ezt a fejlesztést biztosítani, például felnőttképzéssel, tanfolyamokkal, esetleg tévés szpotok vagy nyomtatott flyerek, internetes

blogok révén. Az már bebizonyosodott, hogy a rövid ideig tartó képzések, fejlesztések korántsem hozzák meg a kívánt eredményt, és sikerük közelében sincs a sokáig – akár évekig tartó, lassú tempójú – oktatásnak (Csorba, 2020).

2018-ban az OECD kicsit módosított a pénzügyi műveltség fogalmán, mely szerint a „pénzügyi műveltség a szükséges tudás, tudatosság, attitűdök és magatartás kombinációja annak érdekében, hogy az egyén megfelelő pénzügyi döntéseket hozhasson, hogy így önmaga számára pénzügyi jólétet biztosíthasson” (Csorba, 2020.).

Ahogy az alábbi ábrán is látható, a pénzügyi tudáson, műveltségen és kultúrán túl a pénzügyi termékekre, szolgáltatásokra, fogalmakra vonatkozó attitűdök ugyanúgy a pénzügyi műveltség részét képezik. (Ha az attitűd tárgyával kapcsolatban negatív az ügyfél beállítódása, akkor a jövőben nem veszi azt igénybe, nem vásárolja meg stb., pozitív attitűd esetén pedig éppen fordítva.)

1. ábra: A kultúra, a műveltség és az egyéni értékek, hitek, normák, attitűdök, szimbólumok összefüggésrendszere

Forrás: Csorba (2020), 78. o.

3. Tapasztalatok, eredmények

A 2010-es OECD felmérés alapján a magyar lakosság a nemzetközi átlagnál magasabb szintű pénzügyi tudással rendelkeztek, ugyanakkor a tudás gyakorlati alkalmazásában jóval gyengébb. Ezt a felmérést 2015-ben megismételték, és az eredmények szerint a pénzügyi műveltséget mérő komplex mutató értéke 12,3, ami a maximális 21 pont 60 százaléka, az összes ország átlaga 12,7 pont, az OECD átlag: 13 pont. Ezzel 26 EU-s országból a középmezőnyben, a 14. helyen álltunk, ami a középmezőny, mondhatnánk, hogy nem is olyan rossz. Ezzel együtt azonban visszalépés is megfigyelhető, miszerint megnőtt azoknak az aránya, akik később fizetik be a számlákat, és csökkent azoké, akik kiadásait faragják vissza, az elmúlt 5 év alatt csökkent a lakosság megfontoltságának, gondosságának, előrelátásának mértéke a pénzügyeket tekintve, ennek is köszönhető például, hogy egyre kevesebben készítenek családi költségvetést (Jakócák, Németh, 2017 és MNB, 2020).

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma és a Nemzetgazdasági Minisztérium kezdeményezésére 2015-ben egy önkéntes felmérés indult, melynek célja volt, hogy feltérképezze az általános és középiskolákban folyó pénzügyi és vállalkozási ismeretek oktatásának gyakorlatát. A válaszokat illetően a kérdőívet kitöltők negyede a Nemzeti Alaptanterv szerint oktatja a közoktatásban tanulóknak a pénzügyi és vállalkozási ismereteket,

további 10 százaléknál elkülönített óraszámában történik ez. A felmérés alapján megállapítható, hogy 4 nagy szervezet képzései fedik le az elmúlt években képzésben részt vett közel 500 ezer fő több mint 90 százalékát, a képzésekben erősen felülreprezentáltak a közoktatásban tanulók, a képzések túlnyomó részt rövid időtartamúak, miközben sok témát érintenek. Az állami költségvetésű szervezetek inkább a pénzügyi ismeretek átadására és a felelős pénzügyi döntések előkészítésére helyezik a hangsúlyt, a pénzintézetek pedig inkább a pénzügyi önismeret fejlesztésére, pénzügyi ismeretek átadására és a pénzügyi kockázatok megismertetésére. Sajnos ebből a kutatásból is kiviláglik, hogy a szervezetek nem a pénzügyi kultúra fejlesztésére leginkább rászoruló felnőtt csoportokat – vagyis például az alacsony jövedelemmel rendelkezőket, munkanélkülieket – célozzák meg, így ezek a programok egyelőre nem járulnak hozzá a társadalmi szinten mérhető módon a pénzügyi kultúra fejlesztéséhez (Németh et.al., 2016.).

A lakosság pénzügyi tudatosságának fejlesztése természetesen a Magyar Kormánynak is kiemelt stratégia célja, ezért a Parlament 2017 októberében elfogadta az 'Okosan a Pénzzel!' címet viselő programot. Ez a stratégia 7 fő célt fogalmaz meg, többek között, a köznevelés rendszerén belüli valós pénzügyi edukáció lehetőségeinek megteremtése, erősítése és általánossá tétele, kötelező pénzügyi képzés bevezetése a felsőoktatásban, a lakosság öngondoskodási szemléletének, a pénzügyi termékekhez, pénzügyi alapszolgáltatásokhoz való hozzáférés és pénzügyi beilleszkedés mértékének növelése, stb²². Elsődleges célnak és feladatnak határozták meg, hogy ez a pénzügyi oktatás bekerüljön a Nemzeti Alaptantervbe, így eljut minden fiatalhoz, mivel kötelezővé válik. Ez a stratégia összesen hét éves időszavat (2017-2023) ölel fel, a célokat 2023-ra kell elérni, a rendszernek ekkorra kellene felállnia, kérdés, hogy a pandémiás helyzet ezen mit és mennyit változtat. A stratégia tagadhatatlan előnye, hogy evolutív, azaz lehetőséget biztosít arra, hogy lépésenként haladjanak, a megvalósított lépések, fejezetek után kiértékeljék az eredményeket, majd a tapasztalatok alapján haladjanak tovább. A stratégia az oktatáson kívül a pénzügyi stressztűrő képesség erősítését és a pénzügyi szemlélet kialakítását is tartalmazza, melyek legfőképpen a felnőtt lakosságot célozzák, mint például a munkahelyi oktató programok, független pénzügyi tanácsadás kialakítása. Jelenleg azt várjuk, hogy az első két év lejártát követően nemsokára az operatív testület visszaméri az eredményeket, kiértékeli az előrehaladást, utóköveti az újításokat és mindezeket beledolgozza a második kétéves cselekvési terv feladataiba (Magyar Kormány, 2017).

4. A pénzügyi sérülékenységi, annak mutatója és a magatartás fontossága

Minden országra igaz, hogy a lakosság egyre többféle pénzügyi terméket lát, ismer, illetve vásárolhat meg. Ez rendben is van, ha a pénzügyi ismeretek megfelelő szinten vannak, de ez veszélyes is lehet, ha annak szintje nem megfelelő. A pénzügyi döntésekben nem támogatott egyéneknek növekvő öngondoskodási kényszerrel kell megbirkózniuk. Manapság az egyes pénzügyi termékek komplexitása már olyan nagy, hogy kifejezetten kockázatosnak ítéltető meg, ráadásul a pénzügyi termék ismertsége még nem jelenti automatikusan annak igénybevitelét (Botos et.al., 2016.).

Az OECD régóta végez elemzéseket tagországainak pénzügyi kultúrájáról, melyben a lakosok pénzügyi tudását, magatartását és attitűdjét méri fel. Az országok pénzügyi kultúrájára maximum 21 pontot ad, ebből 7 a pénzügyi tudásra, 9 pont a pénzügyi magatartásra, és 5 pont

²² Részletesen lásd: <https://2015-2019.kormany.hu/download/5/39/21000/P%C3%A9nz%C3%BCgyi%20tudatoss%C3%A1g%20fejleszt%C3%A9s%C3%A9nek%20strat%C3%A9gi%C3%A1ja.pdf>

az attitűdre adható. A legfrissebb reprezentatív kutatás 2018-ban zajlott²³. Ezen adatbázis alapján Németh és kutatótársai tanulmányukban megalkottak és elemeztek egy pénzügyi sérülékenység-mutatót (indexet), és annak demográfiai, attitűd- és viselkedésbeli jellemzőit. Ez az index 12 változóból áll, ezek – többek között – a pénzügyi helyzet szubjektív megítélésére, az eladósodottság és pénzügyi korlátozottság mértékére, a megtakarítások hiányára és a pénzügyek miatti aggodalom megjelenésére vonatkoznak. A változók azonos súllyal kerültek az indexbe, és a belőlük nyert pontszámok összeadódtak²⁴. Az OECD 2018-as adatbázisának adatai alapján a mutató átlaga 2,88 (szórás=2,67), a lakosság 70%-a kevesebb, mint 3. olyan választ jelölt be, ami sérülékenységre utal (a legkisebb felvett érték 0, a legnagyobb felvett érték pedig 9). A pénzügyi sérülékenység-mutató szignifikánsan magasabb a nőknél (3,05), mint a férfiaknál (2,68), ennek oka a nemek közötti jövedelemkülönbségre épülő elégedetlenség és szorongásérzet. A képzettségi szint is különbségeket mutat, a legkevesbé sérülékenyek a felsőfokú végzettségűek (1,69), és leginkább sérülékenyek a 8 általánosnál kevesebbet végzettek (5,00). A munkaviszony kapcsán hasonló párhuzam vonható, a leginkább sérülékenyek az álláskereső és munkanélküliek. Kiemelendő, hogy a nyugdíjasok és a foglalkoztatottak pénzügyi sérülékenységi szintje azonos, miközben a jövedelmi szintjük jelentősen különbözik. Szintén fontos, hogy a vállalkozóknak kifejezetten alacsony a sérülékenysége, ami a 2020-ig tartó konjunktúrával hozható kapcsolatba. Megállapításaik alapján a pénzügyi sérülékenység kialakulása, megléte együtt jár a magas eladósodottsággal és más problémákkal, azaz a háztartások nem vagy csak nehezen tudják fedezni mindennapi kiadásait, a nyugdíjas évek nem tervezhetők, nehézséget jelent a pénz elköltésének kontrollálása, követése is. Érdekesnek mondható, hogy a jövedelem növekedése csökkenti ugyan a pénzügyi sérülékenységet, de a magasabb jövedelem nem növeli arányosan a pénzügyi tudatosságot, azaz a sérülékenység kialakulásának hátterében az aktuális vágyak elhalasztása, későbbre tolása jelentős tényező, tulajdonképpen a fogyasztás növelése egyből megjelenik a jövedelem növekedésével. Minél inkább tudatos valaki pénzügyei kezelésében, minél több pénzügyi terméket ismer és használ az egyén, annál kevésbé sérülékeny (Németh et.al. 2020).

5. Pénzügyi tudatosság és kultúra a COVID-19 alatt

Mint minden nagyobb kiterjedésű válság vagy járvány, a jelenlegi pandémia is nehezíti a pénzügyi tudatosság és a pénzügyi kultúra szintjének emelését. Az oktatás problémákkal küszködik, lelassult, az online eszközök és lehetőségek igénybevétele nem mindenhol működik, a fókuszban ilyenkor nem mindig a pénzügyi ismeretek átadása van.

Viszont pozitívként értékelhető, hogy a köznevelés, szakképzés és felsőoktatás területén lehetőség van a digitális oktatásra való felkészültséget támogató partnerségek támogatására, melynek fő célja a digitális oktatás megvalósítását lehetővé tévő digitális pedagógiai kompetenciáinak fejlesztése, valamint kiemelkedő minőségű digitális tartalmak – például innovatív online források és eszközök kialakítása és használata. Konkrétan, ez lehet: szervezetek közötti együttműködés és hálózatépítés, innovatív gyakorlatok kifejlesztése és tesztelése, digitális eszközök és módszerek kifejlesztése, a közös, munkaalapú tanulás ösztönzése (Tempus Közalapítvány, 2020).

E mellett megfigyelhető a társadalmi segítségnyújtás is, pénzügyi szakemberek több helyen nyilatkoznak és adnak tanácsokat széles rétegeknek, hogy gondolják át bankolási szokásaikat, váltsák ki hiteleiket, ha célszerű, éljenek a moratórium lehetőségével, használjanak bankkártyát, stb.

²³ Részletesen lásd: OECD/INFE (2018): Toolkit for Measuring Financial Literacy and Financial Inclusion. <http://www.oecd.org/financial/education/2018-INFE-FinLit-Measurement-Toolkit.pdf>

²⁴ Részletesen lásd a tanulmány 1. táblázatában.

Az Állami Számvevőszék 2020 májusától megismétli a 2012-ben indított felmérést, melynek célja, hogy átfogó képet adjon a felsőoktatás különböző tudományterületén tanulmányokat végző magyar fiatalok pénzügyi műveltségéről és tudatosságáról, különös tekintettel a 2012 óta megváltozott társadalmi és gazdasági környezetre, mint például az emelt óraszámú oktatott pénzügyi tárgyak hatása és a COVID-19 (MNB, 2020). (Ennek eredményei jelenleg még nem állnak rendelkezésre.)

6. Befejezés – vélemények, következtetések, javaslatok

Vannak szerzők, akik szerint a pénzügyi műveltség oktatását az általános, van, aki szerint később, a középiskolában kell elkezdni, de abban mindenki megegyezik, hogy már fiatalkorban. Mi hisszük, hogy a minél korábban, annál jobb, s ezt a közeli jövőben intézményközi kutatásainkkal is reményeink szerint alátámasztjuk. Úgy gondoljuk, támogatandók az olyan kezdeményezések, mint pl. Fejes (2020) javaslata, mely szerint a PÉNZ7 kezdeményezésnek nemcsak minél több középiskolába, hanem általános iskolába is el kellene jutnia. Horváthné és Széles (2014) szerint is a pénzügyek gyakorlati hasznosíthatóságát már az általános iskolák 7. és 8. osztályában érdemes oktatni. Persze, hogy a figyelem, megértés, koherens struktúrába szervezés és a már meglévő tudással való integrálás megvalósuljon, akkor szükség van az eddig alkalmazott módszerek, eszközök megváltoztatására és felkészülés a digitális nemzedék jövőbeli oktatására (Hegedűs, 2020). Az biztos, hogy a pénzügyi kultúra fejlesztése sok évig tartó és sokszereplős folyamat, és nem nélkülözheti az ország vezetőinek támogatását.

A pénzügyi kultúra szintjének mérése fontos feladat a döntéshozóknak, ahol hatékony pénzügyi képzést szeretnének megvalósítani, ennek prioritást kell kapnia társadalmi és gazdasági szinten is. Szocio-demográfiai elemzések szerint az esélyegyenlőtlenség akadályozza a pénzügyi kultúra javulását, így a pénzügyi műveltség és kultúra témaköre egyszerre társadalmi és gazdasági kérdés, illetve feladat (Bárczi – Zéman, 2015).

A bemutatott kutatások is azt igazolják, hogy Magyarországon a mai napig sajnos elmarad a lakosság pénzügyi ismereteinek szintje a kívánatostól, bár a tendencia kedvező. Domokos László ÁSZ elnök szerint annak ellenére még mindig alacsony a lakosság pénzügyi ismereteinek szintje, hogy ennek fejlesztésére jelentős közpénzt használtak fel a pénzügykultúra fejlesztést célzó szervezetek. Szintén probléma, hogy ha vannak is ilyen irányú ismeretek, nem tudjuk azokat alkalmazni, azaz a gyakorlattal való összekapcsolás szintje is alacsony, problémás. Ennek okaként Németh Erzsébet a kevés, rövid ideig tartó pénzügyi oktatást és a minőségbiztosítási követelményeinek hiányosságait emelte ki (Nn. 2016).

Csiszárík-Kocsir és Garai-Fodor 2017-es kutatása alapján a Z generációs fiatalok fontosnak tartják a pénzügyi kultúra terjesztését, de a pénzügyi ismeretek általuk való közvetítését már nem. Ez is rámutat arra, hogy az oktatói társadalom előtti kihívás ma, hogy hogyan fogják megoldani oktatásukat, azaz annak módját, hogy a szükséges ismereteket megkapják és be is fogadják a mai fiatalok. Igaz, hogy mai digitalizálódó és globalizálódó világunkban alapképességként is felfogható a pénzügyi műveltség és tudatosság, de ez korántsem adottság. Ezt a területet muszáj folyamatosan fejleszteni, gondozni, és ez a nevelés, az oktatási rendszer hathatós szerepe nélkül nem képzelhető el.

Véleményünk szerint nem szabad hagyni, hogy generációk úgy nőjenek fel, hogy nem kapják meg az alapvető pénzügyi ismereteket, és úgy lesznek fiatal felnőttek, hogy nincsenek birtokukban a szükséges információk. Ha ők már elérték a munka világába (munka, gyereknevelés, lakáshitel stb.), akkor már késő. Nem lesznek elérhetők, és már nem tudjuk már megváltoztatni a kialakult normákat, magatartást. Tudjuk, hogy vannak olyan rétegek is, akiket más okok miatt nem érnek el, de ott is a fiatal korban történő oktatás, látásmód szélesítés a

lehetséges megoldás – megfelelő pedagógiai módszerekkel, és már óvodában elkezdve, így nyitottak lesznek az általános iskolai oktatásra is.

Irodalomjegyzék

- Atkinson, A. and F. Messy (2012): "Measuring Financial Literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study", OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 15, OECD Publishing, Paris. Letöltve 2020. szeptember 18-án: <https://doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en>
- Béres, D., Huzdik, K. (2012): A pénzügyi kultúra megjelenése makrogazdasági szinten. PÉNZÜGYI SZEMLE/PUBLIC FINANCE QUARTERLY LVII. : 3. pp. 322-336.
- Bárczi, J., Zéman, Z. (2015): A pénzügyi kultúra és annak anomáliái. POLGÁRI SZEMLE: GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT 11 : 1-3 pp. 101-108.
- Botos, K., Botos, J., Béres, D., Csernák, J., Németh, E. (2016): Pénzügyi kultúra és kockázatt vállalkozás a közép-alföldi háztartásokban. PÉNZÜGYI SZEMLE/PUBLIC FINANCE QUARTERLY 57 : 3 pp. 291-309.
- Cziráki, G., Pataki, L. (2018): A természet entrópiájának figyelembe vétele a portfóliómenedzsment területén. CONTROLLER INFO VI. évf. 4. szám pp. 2-6.
- Csorba, L. (2020): Pénzügyi kultúra és pénzügyi műveltség, a pénzügyi magatartás meghatározó tényezői. PÉNZÜGYI SZEMLE/PUBLIC FINANCE QUARTERLY 65.: 1. pp. 67-82.
- Fejes, J. K. (2020): A pénzügyi tudatosság formálásának lehetőségei a középfokú oktatásban. XIV. Soproni Pénzügyi Napok pénzügyi, adózási és számviteli konferencia konferenciakötete. Soproni Felsőoktatásért Alapítvány. ISBN 978-615-80230-6-1
- Garai Fodor, M., Csiszárík-Kocsir, Á. (2018): Miért fontos a pénzügyi ismeretek oktatása a Z generáció véleménye alapján? POLGÁRI SZEMLE: GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT 14: 1-3 pp. 107-119.
- Hegedűs, M. (2020): Oktatási módszertanok átalakulóban. SZÁMVITEL ADÓ KÖNYVVIZSGÁLAT: SZAKMA 62 : 6 pp. 39-41. ISSN-1419-6956
- Hergár, E., Bernáth, J. (2020): Válság idején válunk pénzügyileg tudatosabbá. Letöltve 2020. szeptember 10-én a Növekedés.hu weboldaláról: <https://novekedes.hu/mag/valsag-idejen-valunk-penzugyileg-tudatosabba>
- Horváthné Kökény A., Széles Zs. (2014): Mi befolyásolja a hazai lakosság megtakarítási döntéseit? PÉNZÜGYI SZEMLE/PUBLIC FINANCE QUARTERLY 59 : 4 pp. 457-475. , 19 p.
- Hung, A., Parker, A. M., Yoong, J. (2009): Defining and Measuring Financial Literacy. RAND Working Paper Series WR-708. Letöltve 2020. szeptember 10-én az SSRN weboldaláról: <https://ssrn.com/abstract=1498674>, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1498674>
- Jakócák, K., Németh, E. (2017): A pénzügyi kultúra nemzeti stratégiái: tapasztalatok és tanulságok. PRO PUBLICO BONO: MAGYAR KÖZIGAZGATÁS; A NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM KÖZIGAZGATÁS-TUDOMÁNYI SZAKMAI FOLYÓIRATA : 1 pp. 196-211.
- Kovács, L., Terták, E. (2019): Financial Literacy: Theory and Evidence. Bratislava, Szlovákia: Verlag Dashöfer, 150 p. ISBN: 9788081781209

- Kozma, N., Pataki, L., Vajna, Istvánné T. A. (2018): A bankszabályozás viselkedés-gazdaságtani megközelítése. *GAZDASÁG ÉS TÁRSADALOM* 11 : 3-4 pp. 21-34.
- MNB (2008): Együttműködési megállapodás a pénzügyi kultúra fejlesztés területén a PSZÁF és az MNB között. Letöltve 2020. szeptember 10-én az MNB weboldaláról: www.mnb.hu/letoltes/0415mnbpszafterallpodas-penzugyi-kultura-fejlesztte.pdf
- Magyar Nemzeti Bank, Pénzügyminisztérium, Pénziránytű Alapítvány (2020): A pénzügyi tudatosság fejlesztése segíti a családok anyagi biztonságát is. MNB Sajtóközlemények. Letöltve 2020. szeptember 10-én az MNB weboldaláról: <https://www.mnb.hu/sajtoszoba/sajtokozlemenyek/2020-evi-sajtokozlemenyek/a-penzugyi-tudatossag-fejlesztese-segiti-a-csaladok-anyagi-biztonsagat-is>
- Magyarország Kormánya (2017): Pénzügyi tudatosság fejlesztésének stratégiája. Letöltve 2020. szeptember 10-én a Kormány weboldaláról: <https://2015-2019.kormany.hu/download/5/39/21000/P%C3%A9nz%C3%BCgyi%20tudatoss%C3%A1g%20fejleszt%C3%A9s%C3%A9nek%20strat%C3%A9gi%C3%A1ja.pdf>
- Németh, E., Jakovác, K., Mészáros, A., Kollár, P., Várpalotai, V. (2016): Insight and Blight – Initiatives on Enhancing Financial Literacy in Hungary = Körkép és körkép a pénzügyi kultúra fejlesztését célzó képzésekről. *Pénzügyi Szemle* 61 : 3 pp. 407-428.
- Németh, E., Zsótér, B., Béres, D. (2020): A pénzügyi sérülékenység jellemzői a magyar lakosság körében az OECD 2018-as adatainak tükrében. *Pénzügyi Szemle* 65:2 pp. 281-308.
- N.n. (2016): Miért nem eredményesek a pénzügyi kultúra fejlesztését célzó kezdeményezések? Letöltve 2020. szeptember 18-án a Pénzügyi Szemle weboldaláról: <https://www.penzugyiszemle.hu/tanulmanyok-eloadasok/miert-nem-eredmenyesek-a-penzugyi-kultura-fejlesztet-celzo-kezdemenyezesek>
- OECD/INFE (2018): Toolkit for Measuring Financial Literacy and Financial Inclusion. Letöltve 2020. szeptember 18-án az OECD weboldaláról: <http://www.oecd.org/financial/education/2018-INFE-FinLit-Measurement-Toolkit.pdf>
- OECD/INFE (2020): International Survey of Adult Financial Literacy. Letöltve 2020. szeptember 18-án az OECD weboldaláról: www.oecd.org/financial/education/launchoftheoecdinfeglobalfinancialliteracysurveyreport.htm
- Stolper, O. A., Walter, A. (2017): Financial literacy, financial advice, and financial behavior. *J Bus Econ* 87, pp. 581–643. Letöltve 2020. szeptember 18-án: <https://doi.org/10.1007/s11573-017-0853-9>
- Süge, Cs. (2010): A pénzügyi kultúra mérhetősége. In: Tompáné Dr. Daubner Katalin & Dr. Miklós György (szerk.) *Tudomány napi előadás. Tudományos mozaik 7. Második kötet.* Kalocsa, Tomori Pál Főiskola. pp. 1–11.
- Tarnóczi, T., Fenyves, V., Vörös, P. (2014): Hagyományos pénzügyi mutatók alkalmazásának problémái a vállalati teljesítmény mérésében. *ACTA SCIENTIARUM SOCIALIUM* 17 : 40 pp. 121-134.
- Tempus Közalapítvány (2020): A COVID-19 helyzet nyomán létrehozott stratégiai partnerségek a felnőtt tanulás területén. Letöltve 2020. szeptember 18-án a Tempus Közalapítvány weboldaláról: <https://tka.hu/palyazatok/14258/a-covid-19-helyzet-nyoman-letrehozott-strategiai-partnersegek-a-felnott-tanulas-területen>

A NEM PÉNZÜGYI JELENTÉSTÉTEL SZABÁLYOZÁSA MAGYARORSZÁGON²⁵

Regulation of Non-Financial Reporting in Hungary

LIPPAI-MAKRA Edit, tanársegéd²⁶

*Szegedi Tudományegyetem, Gazdaságtudományi Kar, Pénzügyek és Nemzetközi Gazdasági
Kapcsolatok Intézete*

Absztrakt

Az Európai Parlament és a Tanács 2014/95/EU irányelve bizonyos nagyvállalkozások és vállalatcsoportok részére előírja, hogy a beszámolójuk részeként tegyenek közzé nem pénzügyi jelentést. Ebben a jelentésben ki kell térjenek a környezeti, társadalmi és etikai politikáikra, eredményeikre és kockázataikra. Jelen kutatásunk során vizsgáljuk a vonatkozó uniós és magyar jogszabályokat, valamint a fent említett rendeletben ajánlott nemzetközi beszámolási kereteket, mint például a GRI, IIRC, illetve az SASB. Célunk, hogy elméleti kereteket jelöljünk ki későbbi empirikus kutatásunkhoz, mely során, tartalomelemzési módszertant alkalmazva, azt fogjuk vizsgálni, hogy egyes magyar tőzsdei vállalkozások hogyan felelnek meg az Európai Uniós rendeletnek.

*Kulcsszavak: nem pénzügyi jelentések, 2014/95/EU irányelv, ESG információk
JEL-kód: M41*

Abstract

Directive 2014/95/EU of the European Parliament and of the Council requires certain large companies and groups of companies to publish non-financial reports as part of their management reports. This report should address their environmental, social and ethical policies, results and risks. In the course of our present research, we examine the relevant EU and Hungarian legislation as well as the international reporting standards recommended in the above-mentioned regulation, such as the GRI, IIRC and SASB. Our aim is to provide a theoretical framework for our subsequent empirical research, during which, using a content analysis methodology, we will examine how certain Hungarian listed companies comply with the EU Directive.

*Keywords: Non Financial Reporting, Directive 2014/95/EU, ESG information
JEL Code: M41*

1. Bevezetés

A vállalkozások beszámolási gyakorlata napjainkban hatalmas változásokon megy keresztül. Az elmúlt években tanúi lehettünk annak, hogy a pénzügyi beszámolás terén kialakult egy globális standard, amelyet a Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok (IFRS) Alapítvány és a Nemzetközi Számviteli Standard Testület (IASB) hozott létre. A nemzetközi pénzügyi beszámolási standardok használata lehetőséget nyújt a befektetőknek és a hitelezőknek, hogy összehasonlítsák a finanszírozást kereső cégek által szolgáltatott adatokat, továbbá lehetőséget teremt a tőkepiac szereplői által használt közös nyelv kialakítására. A legújabb trendek

²⁵ A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

²⁶ makra.edit@eco.u-szeged.hu

következtében azonban a vállalkozások új kihívásokkal szembesültek, mivel a nem pénzügyi jelentéseken keresztül közzétett adatok iránti érdeklődés folyamatosan növekszik. Az érdekelt felek nemcsak a mérlegeket, az eredménykimutatásokat és a pénzügyi beszámolási paradigma alapján készített egyéb anyagokat veszik figyelembe, hanem kíváncsiak lettek a cégek működésének egyéb aspektusaira is, például a környezeti, társadalmi és irányítási kérdésekre. Az úgynevezett ESG (Environmental, Social, Governance) információkat tartalmazó nem pénzügyi jelentéseket a pénzügyi információk felhasználói is követik, elemzik. A fejlett adatszolgáltatási kultúrával rendelkező gazdaságokban sok cég rutinokat dolgozott ki a nem pénzügyi információk szolgáltatására. Más országokban, például Magyarországon, az ezen a területen tevékenykedő cégek száma továbbra is alacsonyabb. A KPMG által készített felmérés szerint (KPMG International, 2017, p. 17) a legnagyobb európai cégek 77% -a mutatja be a vállalati felelősségvállalási dokumentumokat, Kelet-Európa azonban elmarad Nyugat-Európától.

A nem pénzügyi beszámolás kényesebb kérdés, mivel ezen a területen a beszámolás egységesítése nem közelíti meg a pénzügyi beszámolás szintjét. A nem pénzügyi jelentések sok esetben önkéntes alapon készülnek, valamint számos ajánlás, standard, keretrendszer áll a vállalkozások rendelkezésére abban, hogy kialakítsák a nem pénzügyi beszámolási gyakorlatukat. Az adatok felhasználói számára azonban nehézséget jelent a nem pénzügyi jelentések formai és tartalmi sokszínűsége, mert nehezíti az összehasonlíthatóságot, ami egy fontos számviteli alapelv. A nem pénzügyi jelentések standardizálása felé vezető úton nagyon fontos lépése volt a 2014/95/EU irányelv (továbbiakban EI) közzététele, mely a 2017-es üzleti évtől kezdve nem pénzügyi jelentések közzétételét írja elő az Európai Unió egyes közérdeklődésre számot tartó nagyvállalkozás számára.

Jelen kutatásunk során vizsgáljuk a vonatkozó uniós és magyar jogszabályokat, valamint a fent említett rendeletben ajánlott egyes nemzetközi beszámolási rendszereket, mint például a GRI, IIRC, illetve az SASB. Célunk, hogy elméleti kereteket jelöljünk ki későbbi empirikus kutatásunkhoz, mely során, tartalomelemzési módszertant alkalmazva, azt fogjuk vizsgálni, hogy egyes magyar tőzsdei vállalkozások hogyan felelnek meg a szabályozásnak.

2. A nem pénzügyi jelentéstétel szabályozása az Európai Unióban, és hazánkban

Az alábbiakban bemutatjuk, a kapcsolódó Európai Unió irányelvet, a hozzá kapcsolódó módszertani útmutatót, illetve ezen szabályok beépítését a magyar számviteli szabályozásba.

2.1. A nem pénzügyi jelentéstétel szabályozása az Európai Unióban

Az Európai Parlament és a Tanács 2014/95/EU irányelve bizonyos nagyvállalkozások és vállalatcsoportok részére előírja, hogy a beszámolójuk részeként tegyenek közzé nem pénzügyi jelentést. Ebben a jelentésben ki kell térjenek a környezeti, társadalmi és etikai politikáikra, eredményeikre és kockázataikra. Az alábbiakban felsoroljuk, hogy mely dokumentumokon alapul az irányelv (Európai Parlament és Tanács 2014):

- 2013/34/EU irányelv: Pénzügyi kimutatásokról és beszámolókról.
- Európai Parlament a 2013. február 6-i Vállalati társadalmi felelősségvállalás: elszámoltatható, átlátható és felelősségteljes üzleti magatartás, valamint fenntartható növekedés” állásfoglalás.
- „Vállalati társadalmi felelősségvállalás: a társadalmi érdekek előmozdítása és a fenntartható és inkluzív fellendüléshez vezető út” című állásfoglalás.
- Az ENSZ Rio +20 konferenciája „A jövő, amit akarunk” című zárónyilatkozatának 47. cikke.
- 2013/36/EU irányelv: Hitelintézetek prudenciális felügyeletéről.

A továbbiakban bemutatjuk, hogy melyek azok a fő vezérfonalak, melyek alapján az Európai Bizottság meghatározta, hogy milyen tényezőkről kell beszámolnia a vállalkozásoknak:

- a társadalmi és környezetvédelmi információk vállalkozások általi közzétételének fontosságát a fenntarthatósági kockázatok beazonosítása, továbbá a befektetői és fogyasztói bizalom növelése szempontjából.
- A nem pénzügyi információk közzététele a hosszú távú profitabilitásnak a társadalmi igazságossággal és a környezetvédelemmel való összekapcsolása révén valóban létfontosságú a fenntartható globális gazdaság felé való elmozdulás érdekében
- A nem pénzügyi információk közzététele segíti a vállalkozások teljesítményének és társadalomra gyakorolt hatásának mérését, nyomon követését és irányítását.
- A bizottság célja az irányelvvel az, hogy a vállalkozások fejlesszenek ki a legjobb gyakorlattal kapcsolatos modelleket, és mozdítsák elő a pénzügyi és nem pénzügyi információk integrálását szolgáló intézkedéseket, figyelembe véve a már létező keretekkel kapcsolatban szerzett tapasztalatokat.

2.1.1. Nem pénzügyi jelentéstételi keretrendszerek

Az irányelvben nem csak azt határozzák meg, hogy milyen főbb pontokon keresztül kell bemutatniuk tevékenységük társadalmi, környezeti és etikai hatásait, hanem azt is, hogy milyen nem pénzügyi beszámolási standardok alkalmazásával tehet eleget a vállalkozás ennek a beszámolási kötelezettségének. Az irányelvben és az iránymutatásban megjelölt ajánlott beszámolási standardok közül véleményünk szerint a legközismertebbek:

- az EMAS,,
- az ISO 26000,
- a GRI (Global Reporting Initiative),
- az Integrált jelentés (Integrated Report framework),
- az SASB,
- a CDP.

Idowu és mtsai. (2016) egyes fent említett keretrendszereket hasonlították össze a nem pénzügyi jelentésekkel összefüggésben. Az EMAS, hitelesített környezetvédelmi vezetési rendszer, mely csak a környezetvédelmi szempontokat veszi figyelembe, nem tér ki a társadalmi aspektusokra (pl: korrupció). Véleményük szerint az ISO 26000 inkább iránymutatásokat tartalmaz a vállalkozások társadalmi - környezeti politikáinak kialakításával kapcsolatban, nem ad módszertani keretet a jelentés elkészítéséhez. A legtöbb vállalkozás által használt jelentési rendszer a GRI (KPMG International 2017).

Az alábbiakban röviden bemutatunk egyes nemzetközi nem pénzügyi beszámolási keretrendszereket:

A GRI - Global Reporting Initiative²⁷

A GRI a legtöbb vállalkozás által használt jelentési standard (KPMG International 2017) amelyet 1997-ben Hollandiában hoztak létre. A GRI abban segíti a szervezeteket, hogy hogyan tudnak átlátható módon beszámolni a fenntarthatósággal kapcsolatos olyan témákról, mint például a klímaváltozás, emberi jogok, irányítás (governance) és a társadalmi jólét. A GRI Fenntarthatósági Jelentés Standardokat úgy fejlesztették ki, hogy minden érdekelt csoport információ igényét figyelembe vették. 2016 októberében jelentek meg a legfrissebb GRI

²⁷ <https://www.globalreporting.org/Pages/default.aspx> Letöltve: 2019.09.30.

Standard, amely a korábbi, GRI G4 iránymutatásokra épül, azonban annál flexibilisebb a struktúrája, átláthatóbbak a követelményei, és egyszerűbb nyelvezetet használ. A legújabb GRI standardok lehetővé teszik a szervezeteknek, hogy ne csak a gazdasági, társadalmi, és környezeti hatásokról számoljanak be, hanem láthatóvá tegyék a fenntartható fejlődéshez való hozzájárulásukat is.

SASB – Sustainability Accounting Standard Board²⁸

Az SASB Foundation-t 2011-ben alapították, amelynek küldetése, hogy olyan ipárgspecifikus közzétételi standardokat dolgozzanak ki, melyek megkönnyítik a vállalatok és a befektetők közti kommunikációt az által, hogy standardizálják a szervezetek környezeti, társadalmi és irányítási információik közzétételét. Hiszen ezen információk fontosak a befektetők számára ahhoz, hogy befektetési döntéseiket megalapozottan hozhassák meg. Az ilyen információknak relevánsnak, megbízhatónak és globális alapon összehasonlíthatónak kell lenniük a vállalatok között. Az SASB standardjait leginkább az USA-ban alkalmazzák.

IR – Integrated Report²⁹

Az International Integrated Reporting Council (IIRC) a szabályozók, befektetők, vállalatok, standard-készítők, a számviteli szakma, az akadémiai szektor és az NGO-k globális koalíciója. A koalíció előmozdítja az értékteremtésről szóló kommunikációt, mint a vállalati jelentések fejlődésének következő lépését. Az IIRC küldetése, hogy integrált jelentéstételt és gondolkodást hozzon létre a mainstream üzleti gyakorlatban. Az IIRC elképzelése az, hogy a tőkeelosztást és a vállalati magatartást a pénzügyi stabilitás és a fenntartható fejlődés szélesebb céljaihoz igazítsa az integrált jelentésen, valamint az integrált gondolkodás kialakításán keresztül. A GRI és az IIRC (The International Integrated Reporting Council - Integrated Report Framework) Együttműködés mellett köteleződtek el annak érdekében, hogy a fenntarthatósági jelentések minél standardizáltabb formát öltsenek, így biztosítva, hogy az érdekeltek minél könnyebben össze tudják hasonlítani egyes vállalkozások jelentéseit.

CDP - Carbon Disclosure Project³⁰

A CDP Global egy nemzetközi nonprofit szervezet, amely a CDP Worldwide Groupból és a CDP North America, Inc.-ből áll. A 2000-ben alapított szervezet volt az első olyan platform, amely összekapcsolta a környezeti integritást és a bizalmi kötelességet (fiduciary duty). Célja, hogy összeállítsa a világ legnagyobb, legátfogóbb adatbázisát a vállalkozások és a városok környezeti hatásairól annak érdekében, hogy információkkal segítsék a befektetőket, a vállalatokat, a városokat, valamint a nemzeti és nemzetek feletti szabályalkotókat, annak érdekében, hogy helyes döntéseket hozzanak a jelenben, hogy egy virágzó gazdaságot építsenek, amely hosszú távon fenntartható az emberiség és a bolygó számára. Arra ösztönzik a befektetőket, a vállalatokat és a városokat, hogy tegyenek lépéseket egy valóban fenntartható gazdaság felépítésére, környezeti hatásaik mérésével, megértésével, és közzétételével. A CDP szerint a klímaváltozással kapcsolatos információk közzététele hozzájárul az éghajlatváltozás és a környezeti károk negatív hatásainak csökkentéséhez. A szervezet egy globális környezeti közzétételi rendszert működtet. Minden évben több ezer vállalatot, várost, államot és régiót támogat az éghajlatváltozással, a vízbiztonsággal és az erdőirtással kapcsolatos kockázatok és lehetőségek mérésében és kezelésének érdekében. Mindezen tevékenységüket a széleskörű érintetti (befektetők, fogyasztók, állampolgárok) érdekek figyelembevételével teszik. A CDP egyik jelmondata az, hogy nem lehetsz hatással arra, amit nem tudsz mérni. Napjainkban több mint 7000 vállalat, több mint 620 város, és több mint 120 állam ill. régió szolgálatat önkéntesen

²⁸ <https://www.sasb.org/governance/> Letöltve: 2019.09.30.

²⁹ <https://integratedreporting.org/> Letöltve: 2019.09.30.

³⁰ <https://www.cdp.net/en> Letöltve: 2019.09.30.

adatot az éghajlatváltozással, a vízbiztonsággal és az erdőirtással kapcsolatos tevékenységeikről, hatásaikról a CDP-nek. A szervezet együttműködő partnere mind az IIRC-nek, GRI-nek, valamint az SASB-nek.

TCFD Task Force on Climate-related Financial Disclosures³¹

TCFD megalapítását 2015 októberében jelentették be. Az FSB (Financial Stability Board) éghajlattal kapcsolatos pénzügyi beszámolási munkacsoportja, mely az önkéntes, következetes éghajlati vonatkozású pénzügyi kockázatok közzétételének módszertani kidolgozását tűzte ki célul a befektetők, hitelezők, biztosítók és más érdekelt felek számára történő információszolgáltatás céljából. A munkacsoport vizsgálja az éghajlatváltozással kapcsolatos fizikai, felelősségvállalási és átmeneti kockázatokat, valamint azt, hogy milyen iparági sajátosságok vannak a pénzügyi közzétételben. A munkacsoport munkája és ajánlásai segítenek a vállalatoknak megérteni, hogy a pénzügyi piacok mit akarnak a nyilvánosságra hozataltól az éghajlatváltozás kockázatainak mérése és az azokra való reagálás érdekében, és arra ösztönzik a cégeket, hogy a közzétételt igazítsák a befektetők igényeihez.

A fent bemutatottak alapján láthatjuk, hogy bár hasonló témakörrel foglalkoznak, mégis más a fókuszuk. Más és más megközelítéseket alkalmaznak a témakörök prioritizálásakor, illetve más és más érdekelt csoportok információ igényét helyezik előtérbe. Talán ez utóbbi a CDP és a TCFD esetében a legszembetűnőbb, ugyanis a TCFD fókuszában egyértelműen a befektetők állnak, és a klímakockázatra mint lehetséges pénzügyi kockázatra tekintenek elsősorban. Ezzel szemben a CDP nem csak vállalatok, hanem városok és országok illetve régiók hatásait is vizsgálja a klímaváltozásra, a teljes érintetti kör tekintetében.

2.1.2. Módszertani útmutató

Az Európai Bizottság iránymutatása (Európai Bizottság, 2017) a nem pénzügyi beszámolókhöz, módszertani iránymutatást ad a nem pénzügyi információkkal kapcsolatos beszámolási kötelezettséghez. Az iránymutatás kiemeli, hogy, a nem pénzügyi beszámoló közzététele hozzájárul a vállalkozások stabilabb növekedéséhez, növeli a bizalmat az érdekeltek körében. A dokumentum a lehetséges érdekelteket a 9. oldalon sorolja fel. Érdekelteknek tekinthetők többek között a befektetők, a munkavállalók, a fogyasztók, a szállítók, az ügyfelek, a helyi közösségek, az állami hatóságok, a veszélyeztetett csoportok, a szociális partnerek, és a civil társadalom képviselői. Az iránymutatás kiemeli, hogy a vállalkozásoknak „olyan releváns és hasznos információkat kell közzétenniük, amelyek a fejlődésük, teljesítményük, helyzetük és tevékenységeik hatásának megértéséhez szükségesek (Európai Bizottság 2017, p. 2.).” A Bizottság 21 nemzeti, uniós, illetve nemzetközi beszámolási keretet vizsgált meg az ajánlás összeállításához. Nevesíti többek közt, a már 2014/95/EU irányelvben is megjelölt, Globális jelentéstételi kezdeményezést (Global Reporting Initiative – GRI), a nemzetközi integrált beszámolási keretet (IIRC - Integrated Report Framework) az éghajlatváltozással kapcsolatos információk közzétételére vonatkozó normákkal foglalkozó testületet (Climate Disclosure Standards Board), a Nemzetközi Szabványügyi Szervezet ISO 26000 standardját, valamint a fenntarthatósági beszámolási standardokkal foglalkozó testületet (Sustainability Accounting Standard Board).

Főbb elvek között kiemeli, hogy a vállalkozás tevékenységének hatásait, mind az előnyös, mind a hátrányos hatások tekintetében egyértelműen és elfogulatlanul be kell mutatni, hogy az érdekeltek valós képet kaphassanak a vállalkozásról. A vállalkozásoknak azokat a lényeges információkat kell bemutatniuk, melyek fontosak a fejlődésük, teljesítményük, helyzetük és

³¹ <https://www.fsb-tcfd.org/> Letöltve 2019.10.01

hatásuk szempontjából. Az információk lényegességének szempontjából a következő tényezőket kell figyelembe venni:

- üzleti modell, stratégia, legfőbb kockázatok,
- fő ágazati kérdések,
- az érdekelt felek elvárásai,
- a tevékenység hatása,
- közpolitikai és szabályozási tényezők.

Azt, hogy mit tekintenek lényegesnek, rendszeres időközönként felül kell vizsgálni. A felülvizsgálatot azoknak a vállalkozásoknak kell a leggyakrabban elvégezniük, melyek dinamikusan fejlődnek, innovatívak, vagy módosítják az üzleti modelljüket. Az információkat a tárgyilagosság, elfogulatlanság és érthetőség elvei mentén kell bemutatni. Az érdekeltek igényeit figyelembe véve kell bemutatni az információkat, úgy, hogy minden rendelkezésre álló és megbízható adatforrást fel kell használni. Az érdekelteket nem lehet félrevezetni valótlanulások közlésével, lényeges információk elhallgatásával, illetve lényegtelen információk közzétételével. A nem pénzügyi beszámolóban mennyiségi és minőségi információkat is közzé kell tenni, a minőségi információk segítségével be kell mutatni a beszámolóban található információk kapcsolódási pontjait a hosszútávú stratégiához, főbb kockázatokhoz, és a vállalkozás politikáihoz. Az iránymutatás bátorítja a vállalkozásokat arra, hogy nem csak saját nemzeti nyelvükön tegyék közzé a beszámolót, hanem egy „elterjedt üzleti nyelven is ((Európai Bizottság 2017, p. 7.)”, valamint, hogy grafikonok, diagramok, és ábrák segítségével segítsék elő az információk átláthatóságát. A dokumentum a fő elvek közé sorolja még az átfogó, de tömör közlést, a stratégiai és előretekintő jelleget, az érdekeltek központba állítását, valamint az összhangot és koherenciát.

A nem pénzügyi beszámoló tartalmát illetően is több pontot emel ki az iránymutatás. A vállalkozásoknak tömören be kell mutatniuk az üzleti modelljüket, kitérve az üzleti környezetükre, a szervezeti felépítésükre, a működésük szerinti piacokra, a célkitűzéseikre és stratégiájukra, valamint mindazon tényezőkre és tendenciákra, melyek hatással lehetnek a későbbi fejlődésükre, valamint a tárgyév során bekövetkezett lényeges változásokat. Az iránymutatás kiemeli, hogy: „a vállalkozásoknak kerülniük kell az olyan lényegtelen reklámjellegű, illetve törekvéseket bemutató közzétételt, amelyek elterelik a figyelmet a lényeges információkról (Európai Bizottság 2017, p. 10.)” A vállalkozásoknak be kell mutatniuk a nem pénzügyi beszámolóban bemutatott témákkal kapcsolatos politikákat, kockázatkezelési folyamatokat, és az eredményeket, valamint az ezekhez tartozó átvilágítási eljárásokat. Az iránymutatás kimondja, hogy „a vállalkozásoknak lényeges információkat kell közölniük a végrehajtott átvilágítási eljárásokról, ideértve – indokolt esetben és az arányosságra is figyelemmel – a beszállítókra és az alvállalkozói láncokra vonatkozó információkat is ((Európai Bizottság 2017, p. 11.)” Ha a vállalkozásnak nincs az adott területekhez kapcsolódóan kidolgozott politikájuk, akkor annak hiányát meg kell indokolniuk, és a szükséges információkat a politikák hiányában is be kell mutatni a beszámolóban. Az eredmények tekintetében a vállalkozásoknak be kell mutatniuk a pénzügyi és nem pénzügyi eredményeiket, illetve az azok közti rövid és hosszú távú kapcsolatát. Minden olyan eredményt közzé kell tenniük, melyek segítik az érdekelteket a vállalkozás előrehaladásának értékelésében, illetve a vállalkozások és ágazatok közti összehasonlításában. Az iránymutatás szerint a vállalkozásoknak a legfőbb kockázataikkal és azok kezelésével kapcsolatban az alábbiakat kell bemutatniuk:

A műveleteikhez, termékeikhez, szolgáltatásaikhoz, üzleti modelljükhöz, pénzügyi teljesítményükhöz ellátási és alvállalkozói láncukhoz, üzleti kapcsolataikhoz valamint tevékenységük egyéb szempontjaihoz kapcsolódó:

- legfőbb kockázatokat (rövid, közép és hosszú távú kockázatokat),
- a kockázatok kezelését,

- a kockázatok mérséklését,
- a kockázat azonosítási eljárásaikat,
- a kockázat értékelési eljárásaikat,
- a kockázatokkal kapcsolatos tárgyév során bekövetkezett lényeges változásokat,

attól függetlenül, hogy a kockázatok a saját döntéseikből és intézkedéseikből illetve külső tényezőkből erednek-e. A lényeges teljesítménymutatók bemutatásával kapcsolatban elvárás, hogy ismert mutatószámokon alapuló, lényegi tájékoztatást nyújtsanak az érintetteknek. A teljesítménymutatók segítségével érthetővé kell tenni a vállalkozás fejlődését, teljesítményét, helyzetét, valamint tevékenységeinek hatását. A vállalkozásról valós képet kell tükrözniük az általános, ágazati valamint vállalkozásspecifikus fő teljesítménymutatók alapján. A fő teljesítménymutatókat szöveges értelmezésekkel, elemzésekkel lehet kibővíteni, azért, hogy az érintettek jobban megértsék azokat. A megfelelően bemutatott teljesítménymutatók javítják a közzététel relevanciáját, hasznosságát, és növelik az átláthatóságot. Az iránymutatás kibontja a 2014/95/EU irányelvben bemutatott tematikus szempontokat, és példákat is ad arra vonatkozóan, hogy a vállalkozásoknak milyen tényezőkről kell beszámolniuk a nem pénzügyi beszámolójukban. Az alábbiakban ezeket mutatjuk be, témák szerint csoportosítva.

A környezetvédelmi kérdésekkel kapcsolatban a vállalkozásoknak releváns információkat kell közzétenniük a „műveleti tényleges és potenciális környezeti hatásairól, valamint arról, hogy a jelenlegi és várható környezetvédelmi kérdések hogyan érinthetik a vállalkozás fejlődését, teljesítményét vagy helyzetét. (Európai Bizottság 2017, p. 14.)”:

- a környezetszennyezés megelőzését és csökkentését,
- az energiafelhasználás környezeti hatását,
- a közvetlen és közvetett légköri kibocsátásokat,
- a természeti erőforrások (pl.: víz föld) hasznosítását és védelmét, valaminta biológiai sokféleséghez kapcsolódó védelmét,
- hulladékgazdálkodását,
- a termékek, illetve szolgáltatások szállításából, felhasználásából és ártalmatlításából eredő környezeti hatásokat,
- zöld termékek fejlesztését.

Szociális és foglalkoztatási kérdések: a vállalkozásoknak a szociális és foglalkozási kérdésekkel kapcsolatban az alábbi lényeges információk közzététele az elvárás:

- a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet alapvető egyezményeinek végrehajtása;
- a sokféleségi kérdések, többek között a nemi sokféleség, valamint az egyenlő bánásmód a foglalkoztatás és a munkavégzés terén (ideértve az életkori, nemi, szexuális irányultsági, vallási, fogyatékosági, etnikai és egyéb releváns szempontok);
- a foglalkoztatási kérdése, ideértve a munkavállalói konzultációt és/vagy szerepvállalást, valamint a foglalkoztatás és munkavégzés körülményei;
- szakszervezeti kapcsolatok, ideértve a szakszervezeti jogok tiszteletben tartása;
- humántőke-menedzsment, ideértve a szervezetátalakítás irányítását, az életpálya-menedzselést és a foglalkoztathatóságot, a javadalmazási rendszert és képzést;
- munkahelyi egészség és biztonság kérdései;
- fogyasztói kapcsolatok, ideértve a fogyasztók elégedettségét, a termékek elérhetőségét, valamint azokat a hibásan működő termékeket, amelyek hatással lehetnek a fogyasztók biztonságára;
- a kiszolgáltatott fogyasztókat érő hatások;
- felelős marketing és kutatás;
- közösségi kapcsolatok, ideértve a helyi közösségek társadalmi és gazdasági fejlődését is.

Az emberi jogok tiszteletben tartása:

- emberi jogok tiszteletben tartásával kapcsolatos kötelezettségvállalását
- az emberi jogok tekintetében a vezetésével, munkavállalóival és üzleti partnerivel szemben támasztott elvárásokat
- az alapvető munkaügyi normákat

Ezen a területen a vállalkozás nem csak a saját tevékenységét, hanem az ellátási láncához tartozó más vállalkozásokkal kötött szerződéseiben hogyan kezeli az emberi jogokat.

A korrupció elleni küzdelmet, és a megvesztegetést érintő kérdések

- korrupcióellenes politikák, eljárások és standardok;
- a korrupcióval összefüggő kockázatkezelés kritériumai;
- a korrupció és a vesztegetés megelőzésére irányuló belső kontrollfolyamatok és erőforrások;
- a megfelelő képzésben részesült munkavállalók;
- a visszaélések bejelentésére szolgáló mechanizmusok alkalmazása;
- a versenyellenes magatartással kapcsolatos folyamatban lévő vagy lezárt jogi eljárások száma.

Az iránymutatás konkrétan nevesít egyéb tényezőket, melyekről a vállalkozásoknak be kell számolniuk.

- Ellátási láncok: olyan az ellátási láncsal kapcsolatos tényezőket kell bemutatni, melyek hatással vannak a vállalkozás fejlődésére, teljesítményére, helyzetére, hatásaira.
- Konfliktusövezetből származó ásványok: „A vállalkozásokkal szemben – indokolt esetben és az arányosságra is figyelemmel – elvárás, hogy tegyenek közzé releváns információkat az annak érdekében végzett átvilágításról, hogy biztosítsák a konfliktusok által érintett vagy nagy kockázatot jelentő térségekből (Európai Bizottság 2017, p. 18.).”

Általános elvárás, hogy a fenti témákról a vállalkozás „világos, valós, és átfogó képet adjon, valamint, hogy minden lényeges szempontra terjedjen ki (Európai Bizottság 2017, p. 14.).”

Az iránymutatás szerint a vállalkozások használhatják bármely széles körben elismert nemzeti, uniós vagy nemzetközi keretet ahhoz, hogy bemutassák a nem pénzügyi információikat. Bármely beszámolási keretet illetve kereteket választja a vállalkozás, azokat meg kell neveznie. Véleményünk szerint az által, hogy a szabályozás az alkalmazható keretrendszerrel kapcsolatban ilyen megengedő, pont az irányelv egyik elve ellen vét, hiszen ezzel megnehezítik az érintettek számára az egyes vállalkozások jelentéseinek összehasonlítását. Véleményünk szerint a jövőben a szabályozást ebben a tekintetben szigorítani kell.

2.1.3. Az irányelv személyi hatálya

Az alábbiakban azt mutatjuk be, hogy az Európai Bizottság 2014/95/EU irányelve szerint mely vállalkozásoknak kell nem pénzügyi jelentést készítenie.

A 3. oldal 14. bekezdése szerint:

„Az Ezeknek a nem pénzügyi információk közzétételére vonatkozó kötelezettségeknek a hatályát a munkavállalók átlagos létszámára, a mérlegfőösszegre és a nettó árbevételre tekintettel kell meghatározni. gazdálkodó egységnek minősülő anyavállalkozásaira kell alkalmazni, amelyek munkavállalóinak átlagos létszáma – csoport esetében összevont alapon – meghaladja az 500 főt. Ez nem akadályozhatja meg a tagállamokat abban, hogy az ezen irányelv hatálya alá tartozó vállalkozásokon kívül más vállalkozások és csoportok vonatkozásában is előírják a nem pénzügyi információk közzétételét.”

A fenti szöveg azonban csak a preambulum, azaz a magyarázat része. A jogszabály pontos szövege a 4. oldalon, a 19. a. cikk szerint az alábbi (Európai Parlament és Tanács 2014):

„Azon közérdeklődésre számot tartó gazdálkodó egységnek minősülő nagyvállalkozásoknak, amelyek mérlegfordulónapjukon túllépik az adott üzleti évben foglalkoztatottak átlagos létszámára vonatkozóan 500 főt előíró kritériumot, a vezetés beszámolójába bele kell foglalniuk a vállalkozás fejlődésének, teljesítményének, helyzetének és tevékenységei hatásának megértéséhez szükséges mértékben legalább az alábbi, környezetvédelmi, szociális és foglalkoztatási kérdésekre, az emberi jogok tiszteletben tartására, a korrupció elleni küzdelemre és a megvesztegetés kérdéseire vonatkozó információkat tartalmazó nem pénzügyi kimutatást”

Az alábbiakban azt mutatjuk be, hogy kik a közérdeklődésre számot tartó gazdálkodók a kutatott Európai Unió szabályozás alapján:

„közérdeklődésre számot tartó gazdálkodó egységek”:

- a) amelyekre valamely tagállam joga az irányadó, és amelyeknek átruházható értékpapírjait valamelyik tagállamnak szabályozott piacára bevezették;
- b) amelyek a hitelintézetek tevékenységének megkezdéséről és folytatásáról szóló, 2006. június 14-i 2006/48/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv 1. pontjában meghatározott hitelintézetek;
- c) a biztosítóintézetek;
- d) amelyeket a tagállamok a közérdeklődésre számot tartó gazdálkodó egységnek nyilvánítanak, például olyan vállalkozások, amelyek a tevékenységük természete, méretük vagy alkalmazottaik száma miatt a közérdek szempontjából jelentősek.

2.2. A nem pénzügyi jelentéstétel szabályozása hazánkban

Az alábbiakban azt mutatjuk be, hogy hogyan implementálták a fentieket a magyar számviteli szabályozásba. A 2000. évi C. tv. 95/C. § (1) szerint:

Az a közérdeklődésre számot tartó gazdálkodónak minősülő vállalkozás, amelynél

- a) az üzleti évet megelőző két - egymást követő - üzleti évben a mérleg fordulónapján a következő három mutatóérték közül bármelyik kettő meghaladta az alábbi határértéket:
 - aa) a mérlegfőösszeg a 6 000 millió forintot,
 - ab) az éves nettó árbevétel a 12 000 millió forintot,
 - ac) az üzleti évben átlagosan foglalkoztatottak száma a 250 főt, és
 - b) az adott üzleti évben átlagosan foglalkoztatottak száma meghaladja az 500 főt,
- a környezetvédelmi, a szociális és foglalkoztatási kérdésekre, az emberi jogok tiszteletben tartására, a korrupció elleni küzdelemre és a megvesztegetésre vonatkozó információkat tartalmazó nem pénzügyi kimutatást tesz közzé.

Véleményünk szerint a magyar szabályozás szűkebb gazdálkodói kört jelöl ki, akiknek nem pénzügyi jelentést kell tenniük. Véleményünk szerint ez ellentétes az Európai Bizottság szabályozásával. Ennek alátámasztására további kutatásra, valamint jogi szakértő bevonására van szükség, melyet a kutatásunk folytatásaként mindenképpen szeretnénk megtenni.

Továbbá javaslatként megfogalmazódott bennünk, hogy a törvényi szövegekben szerencsésebb lenne a szociális szó helyett a társadalmi kifejezést használni. Bár szinonimák, sokszor, főleg a beszélt nyelvben a szociálist, szűkebb értelemben használják. Egyéb fogalmak kapcsolódása miatt is szerencsésebb a társadalmi szót használni, pl.: CSR vállalatok társadalmi felelősségvállalása, G-T-K Gazdaság-Társadalom-Környezet (Triple Bottom Line elmélet).

3. Empirikus kutatások az irányelvnek való megfelelésről

Számos tanulmány vizsgálta a vállalkozások beszámolási kultúráját, az irányelvnek való megfelelést valamint az új szabályozás lehetséges hatásait már a hatálybalépés előtt. Dumitru et al. (2017) Lengyelországban és Romániában vizsgálta a vállalati beszámolási gyakorlatot az irányelv tükrében. Kutatásuk fókuszában a hatálybalépés előtti nem pénzügyi közzétételek minősége állt. Mintájuk 20 lengyel és 20 román tőzsdén jegyzett társaságból állt, melyekből kizárták a pénzügyi intézményeket, mint például a bankokat, befektetési alapokat stb. Vizsgálták a 2014-es üzleti évre vonatkozó éves beszámolókat a hozzájuk tartozó üzleti jelentéssel, illetve az integrált jelentésekkel. Tartalomelemzést használtak, mely során a vizsgált tételek listáját az irányelv, és a hozzá kapcsolódó, már említett, módszertani útmutató alapján készítették el. Összefüggést találtak a közzététel minősége és olyan tényezők között, mint a helyi intézményi jellemzők, a tulajdonosi szerkezet, az iparág és a könyvvizsgáló kiléte. A tételeket közzétették, ezzel más kutatók számára is lehetővé tették hasonló vizsgálat elvégzését, más mintán.

Hoffmann, Dietsche és Hobelsberger (2018) a német tőzsdén jegyzett társaságok nem pénzügyi beszámolási gyakorlatát tanulmányozta, összehasonlítva a jelentések minőségét az irányelv követelményeivel. Eredményeik azt mutatják, hogy a fenntarthatósággal kapcsolatos információk minősége és mélysége nagyobb abban az esetben, ha a vállalkozás külön közzétett nem pénzügyi jelentésben adja közre ESG információit, mint amikor az üzleti jelentésben teszik meg ugyanezt.

Venturelli et al. (2017) a nem pénzügyi nyilvánosságra hozatal szintjét vizsgálták Olaszországban. 223 olasz nagyvállalatot vizsgáltak meg, tartalomelemzést végezve, a vizsgált tételek listáját az EI alapján készítették el. Öt kategóriát alkottak (üzleti modell, fenntarthatósági politikák, fenntarthatósági kockázatok, legfontosabb teljesítménymutatók és sokszínűség). Írásuk megerősíti a szabályozás szerepét a nem pénzügyi közzététel minőségének javításában. Matuszak és Róžańska (2017) tartalomelemzéssel és rangsorolással vizsgálták a vállalati társadalmi felelősségvállalás (CSR) jelentésének mértékét és minőségét, valamint az EI-nek való megfelelésüket. Mintájukban 150, a varsói tőzsdén jegyzett vállalat szerepel. Nemcsak az éves jelentésekre és a CSR-jelentésekre összpontosítottak, hanem a vállalatok honlapjaira is. Öt kategóriát alkottak (környezetvédelem, munkaügyi gyakorlatok, emberi jogok, a korrupcióellenes közösségi szerepvállalás), majd kialakítottak egy minősítési skálát. Eredményeik azt mutatják, hogy a jelentések többsége nem felelt meg az EI-nek. Következtetésük az, hogy az EI-nek növelnie kell a nem pénzügyi közzététel mértékét és minőségét a lengyel tőzsdén jegyzett társaságok körében.

Peršić és Lahorka (2018) értékelték a nem pénzügyi jelentésekben közzétett társadalmi információk minőségét Horvátországban. Mintájukat olyan horvát cégek alkották, amelyek több mint 400 alkalmazottat regisztráltak és jelentéseik online elérhetőek voltak a 2014-es üzleti évről. Tartalomelemzést használtak és 38 jelentést vizsgáltak meg a társadalmi információkra összpontosítva a GRI G4 irányelvek társadalmi kategóriája alapján. Eredményeik azt igazolják, hogy a horvát vállalatok bizonyos társadalmi információkat nyilvánosságra hoznak, de az információk megbízhatósága megkérdőjelezhető.

A kutatások sora az EI bevezetése után is folytatódott. Sierra-Garcia, Garcia-Benau és Bolas-Araya (2018) empirikus elemzést készített 34 spanyol vállalat nem pénzügyi beszámolásáról a 2016-os (az EI hatályba lépése előtt) és a 2017-es (az EI hatályba lépése után) üzleti évekre vonatkozóan. Tartalomelemzést is alkalmaztak, 5 kategóriát és 27 elemet alkottak az EI alapján. Összefüggést találtak az EI-nek való megfelelés valamint a vállalat mérete, az iparág és a jelentések formája között.

Mion és Loza Adauí (2019) olasz és német vállalatok fenntarthatósági jelentésének minőségét vizsgálták. Bár tartalomelemzést alkalmaztak, módszerük eltér a fent említettektől.

Létrehozta egy skálát, amely 20 mutatót tartalmazott, a nem pénzügyi információk rendelkezésre állása, hitelessége és vállalati stratégiában való rögzítése alapján. Eredményeik azt mutatják, hogy a vállalati méret és a jelentéstétel kötelezővé tétele jelentősen befolyásolja a fenntarthatósági jelentések minőségét.

4. Tervezett kutatás

A tervezett empirikus kutatásunk célja, hogy tartalomelemzési módszertant alkalmazva vizsgáljuk meg, hogy egyes magyar tőzsdei vállalkozások hogyan felelnek meg a fentiekben taglalt szabályozásnak. A használni tervezett tartalomelemzési módszertanukat Dumitru et al. (2017) művére alapozzuk. Véleményünk szerint az általuk kidolgozott kategorizálás és tételista áll a legközelebb az EI és a hozzá kapcsolódó módszertani útmutatóhoz (1. táblázat). A vizsgálni kívánt vállalkozás körét az alábbiak szerint határoztuk meg. Első lépésként megvizsgáltuk, hogy mely BÉT-en jegyzett vállalkozások felelnek meg a Számviteli törvény 95/C paragrafusának a vizsgálni kívánt EI előtti (2016) és EI-t követő (2017 és 2018) üzleti évekre vonatkozóan. Ezen feltételeknek 12 vállalkozás felelt meg. Második lépésként, hasonlóan Dumitru et al. (2017) és Stolowy és Paugam (2018) kutatásaiban találtakhoz, kutatásunk jelen fázisában kizártuk a bankokat és biztosítókat, melyeket iparági specialitásaik miatt külön kutatásban tervezünk vizsgálni. Így nyolc vizsgálni kívánt vállalkozást kaptunk. Azt tervezzük, hogy a kiválasztott vállalkozások beszámolóit és nem pénzügyi jelentéseit a fent említett módszertannal vizsgálva képet kapjunk a magyar tőzsdei vállalkozások nem pénzügyi jelentéstételi gyakorlatáról, valamint arról, hogy erre milyen hatással volt a szabályozás bevezetése.

1. táblázat: Nem pénzügyi tételek az empirikus vizsgálathoz

I. Üzleti model, politikák, CSR-hoz kapcsolódó kockázatok
1. Üzleti model – rövid leírás
2. Környezeti, társadalmi, munkavállalói, emberi jogok tiszteletben tartása, korrupció és megvesztegetés ellenes politikák
3. Környezeti, társadalmi, munkavállalói, emberi jogok tiszteletben tartásához, korrupcióhoz és megvesztegetéshez kapcsolódó fő kockázati tényezők
4. Nem pénzügyi KPI-k
II. Környezeti ügyek/tényezők
1. Környezeti hatások
2. Egészségre és biztonságra gyakorolt hatások
3. Megújuló energia használata
4. Nem megújuló energia használata
5. Üvegházhatású gáz kibocsátás
6. Víz kivét
7. Légszennyezés
III. Társadalmi és munkavállalói ügyek
1. Nemek közti egyenlőségért tett intézkedések
2. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) alapvető egyezményeinek végrehajtása
3. Munkakörülmények
4. A munkavállalók információhoz és konzultációhoz való jogának tiszteletben tartása
5. Szakszervezethez kapcsolódó jogok tiszteletben tartása
6. Munkahelyi biztonság és egészség
7. Párbeszéd a helyi közösségekkel

8. A helyi közösségek fejlődése és védelme érdekében tett intézkedések
IV. Etikai ügyek
1. Emberi jogok megsértésének megelőzése, a korrupció és megvesztegetés elleni küzdelemhez szükséges eszközök

Forrás: Dumitru et al. (2017) alapján saját fordítás

5. Összegzés

Napjainkban a nem pénzügyi jelentések, az ESG információk közzététele és azok tőkepiaci hasznosíthatósága intenzíven kutatott terület a nemzetközi szakirodalomban. A magyar szakirodalmat vizsgálva azonban kevés kapcsolódó kutatást találtunk. Ezért tűztük ki célul, hogy feltérképezzük a magyar vállalkozások nem pénzügyi beszámolási gyakorlatát. Ennek a tervezett kutatás sorozatnak az első lépéseit tettük meg a szabályozás és a vonatkozó szakirodalom feldolgozásával. Jelen kutatásunk során vizsgáltuk a nem pénzügyi közzétételre vonatkozó uniós és magyar jogszabályokat, valamint egyes nemzetközi nem pénzügyi beszámolási rendszereket, mint például a GRI, IIRC, illetve az SASB. Kijelöltük azokat az elméleti kereteket, melyekre alapozva empirikus kutatást tudunk folytatni a magyar közérdeklődésre számot tartó vállalkozások beszámolási gyakorlatáról abból a célból, hogy vizsgálni tudjuk a bevezetett szabályozás hatását.

Irodalomjegyzék

- Dumitru, Mădălina, Justyna Dyduch, Raluca-Gina Gușe, és Joanna Krasodomska. 2017. „Corporate Reporting Practices in Poland and Romania – An Ex-ante Study to the New Non-financial Reporting European Directive”. *Accounting in Europe* 14(3): 279–304. Letöltve: 2020. január 10-én a <https://doi.org/10.1080/17449480.2017.1378427> linkről.
- Európai Bizottság. 2017. *A Bizottság közleménye – Iránymutatás a nem pénzügyi beszámolókhöz (a nem pénzügyi információkkal kapcsolatos beszámolás módszertana)*. Letöltve 2020. október 15.-én a <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=OJ:C:2017:215:TOC> linkről.
- Európai Parlament és Tanács. 2014. „Az Európai Parlament és a Tanács 2014/95/EU irányelve (2014. október 22.) a 2013/34/EU irányelvnek a nem pénzügyi és a sokszínűséggel kapcsolatos információknak bizonyos nagyvállalkozások és vállalatcsoportok általi közzététele tekintetében történő módosításáról”. Letöltve 2020. január 10.-én a <http://data.europa.eu/eli/dir/2014/95/oj/hun> linkről.
- Hoffmann, Esther, Christian Dietsche, és Christine Hobelsberger. 2018. „Between Mandatory and Voluntary: Non-Financial Reporting by German Companies”. *NachhaltigkeitsManagementForum | Sustainability Management Forum* 26(1): 47–63. Letöltve 2020. január 9.-én a <https://doi.org/10.1007/s00550-018-0479-6> linkről.
- Idowu, Samuel, Ioana-Maria Dragu, Adriana Tiron Tudor, és Teodora Farcas. 2016. „From CSR and Sustainability to Integrated Reporting”. *International Journal of Social Entrepreneurship and Innovation* in press.
- KPMG International. 2017. *The KPMG Survey of Corporate Responsibility Reporting 2017*. Letöltve 2020. január 10.-én a <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/xx/pdf/2017/10/kpmg-survey-of-corporate-responsibility-reporting-2017.pdf> linkről.

- Matuszak, Łukasz, és Ewa Róžańska. 2017. „CSR Disclosure in Polish-Listed Companies in the Light of Directive 2014/95/EU Requirements: Empirical Evidence”. *Sustainability* 9(12): 2304. Letöltve 2020. január 10.-én a <https://www.mdpi.com/2071-1050/9/12/2304> linkről.
- Mion, Giorgio, és Cristian R. Loza Adauí. 2019. „Mandatory Nonfinancial Disclosure and Its Consequences on the Sustainability Reporting Quality of Italian and German Companies”. *Sustainability* 11(17): 4612. Letöltve 2020. január 13.-án a <https://www.mdpi.com/2071-1050/11/17/4612> linkről.
- Peršić, Milena, és Halmi Lahorka. 2018. „Exploring the quality of social information disclosed in non-financial reports of Croatian companies”. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja* 31(1): 2024–43. Letöltve 2020. január 10.-én a <https://doi.org/10.1080/1331677X.2018.1480968> linkről.
- Sierra-Garcia, Laura, Maria Antonia Garcia-Benau, és Helena Maria Bollas-Araya. 2018. „Empirical Analysis of Non-Financial Reporting by Spanish Companies”. *Administrative Sciences* 8(3): 29. Letöltve 2020. január 13.-án a <https://www.mdpi.com/2076-3387/8/3/29> linkről.
- Stolowy, Hervé, és Luc Paugam. 2018. „The expansion of non-financial reporting: an exploratory study”. *Accounting and Business Research* 48(5): 525–48. Letöltve 2020. január 10.-én a <https://doi.org/10.1080/00014788.2018.1470141> linkről.
- Venturelli, Andrea és mtsai. 2017. „Directive 2014/95/EU: Are Italian Companies Already Compliant?” *Sustainability* 9(8): 1385. Letöltve 2019. október 12.-én a <https://www.mdpi.com/2071-1050/9/8/1385> linkről.

ÚJ VÁLSÁG, ÚJ MEGOLDÁSOK

A MAGYAR NEMZETI BANK SZEREPE A GAZDASÁG ÚJRAINDÍTÁSÁBAN

New Crisis, New Solutions
The Role of the Hungarian National Bank in Restarting the Economy

Dr. PARRAGH Bianka PhD

Monetáris Tanács tagja (*Magyar Nemzeti Bank*)

tudományos főmunkatárs (*Nemzeti Köszolgálati Egyetem*)

Absztrakt

A 2010. évi gazdaságpolitikai fordulatot, majd a 2013. évi monetáris politikai fordulatot követően elért gazdasági-társadalmi eredmények megőrzése 2020-ban kulcskérdéssé vált, amit a váratlan, Kínából indult Covid-19 járvány erősen hátráltat. A 2008-2009. évi pénzügyi-gazdasági válságtól eltérő természetű globális koronavírus válság mind globális, mind nemzetállami szinten hatékony válaszokat igényel. A Magyar Nemzeti Bank a Jegybanktörvényben rögzített mandátumával összhangban a koronavírus-járvány okozta rendkívüli makrogazdasági környezetben feladatának tekinti a járvány által okozott negatív reálgazdasági és pénzpiaci következmények tompítását, illetve a gazdasági növekedés újraindításának megalapozását. A tanulmány a koronavírus járvány gazdasági hatásait és a Magyar Nemzeti Bank válságkezelésének eredményeit, valamint a Jegybank gazdaság újraindításában betöltött szerepét elemzi.

Kulcsszavak: monetáris politika, gazdaságpolitika, Covid-19, válságkezelés, gazdasági növekedés

JEL-kódok: E52, G18, H12, O44

Abstract

Preserving the social and economic achievements, reached after the economic policy turnaround in 2010 and then the monetary policy turnaround in 2013, became a key issue in 2020, while it is hampered by the unexpected Covid-19 pandemic. The global coronavirus crisis, which is different in nature from the financial and economic crisis of 2008-2009, requires effective responses at both global and national levels. In accordance with its mandate set out in the Central Bank Act, the Hungarian National Bank (MNB) considers it as its task to mitigate the negative real economic and money market consequences caused by the coronavirus pandemic and to lay the foundations for restarting economic growth in this extraordinary macroeconomic environment caused by the pandemic. The study analyzes the economic effects of the coronavirus pandemic, the results of the MNB's crisis management, as well as the role of the central bank in restarting the economy.

Keywords: monetary policy, economic policy, Covid-19, crisis management, economic growth

JEL-codes: E52, G18, H12, O44

Bevezetés

A 2020. első negyedévében Magyarországra is áttérjedő új típusú koronavírus járvány számos új kihívás elé állította a gazdasági szereplőket. Új időszámítás kezdődött, s nem tudhatjuk, meddig tart.

Az immár egy évtizedes múltra visszatekintő, együttműködésen és ösztönzésen alapuló magyar gazdasági modell a korábbi fenntarthatatlan adóssággeneráló növekedési szerkezetet gyökeresen átalakítva olyan növekedési pályán való haladás feltételeit teremtette meg, amely a

fenntartható felzárkózás folyamatát hosszú távon alapozza meg. Az elért gazdasági-társadalmi eredmények megőrzése 2020-ban kulcskérdéssé vált, amit a globális koronavírus járvánnyal terhelt válság-időszak erősen hátráltat. A váratlan, Kínából induló és a 2008-2009. évi pénzügyi-gazdasági válságtól eltérő természetű 2020-as globális koronavírus válság mind globális mind nemzetállami szinten hatékony válaszokat tesz szükségessé.

A tét tehát óriási (világegészségügyi, társadalmi, gazdasági, pénzügyi stb.) és az eddigi történelmi tapasztalatoknál sokkal komplexebb, hiszen az emberi élet és létfeltételek megőrzésének, valamint a gazdasági rendszer működőképessége fenntartásának, illetve több területen a gazdaság újraindításának kettős feladata vár megoldásra. Az állam megkérdőjelezhetetlenül szükséges felelősségteljes szerepvállalása középpontba került.

1. A hazai gazdaság a koronavírusjárvány előtti időszakban

Kiindulópontként célszerű áttekinteni azokat a gazdaságpolitikai fordulatokat, amelyek a magyar gazdaság fejlődését 2010 óta növekvő pályára állították. Gazdaságunk növekedési üteme 2 százalékponttal meghaladta az Európai Unióét, s ezt kiegyensúlyozott költségvetéssel, csökkenő államadóssággal, valamint új munkahelyek teremtésével, gyakorlatilag teljes foglalkoztatottság mellett érte el.

2019-ben megerősítést nyert, hogy a 7 éve tartó sikeres növekedési és felzárkózási folyamat erőforrásait a sokkellenállóképesség és a versenyképesség növelésére szükséges fordítani, amelyek a fenntartható felzárkózás két sarokkövéként egymást erősítő hatást fejtenek ki. Magyarország a 2010 óta sikeres stabilizációs és növekedési fordulat eredményeként megerősödött, így ezen eredmények megőrzése érdekében egyre inkább a külső környezet változásaira való felkészülés került a hazai növekedésfókuszú gazdaságpolitikai gondolkodás középpontjába, amely a leghatékonyabban célzott eszközök megalkotásával és alkalmazásával valósítható meg (Parragh, 2019). A 2008-2009 pénzügyi-gazdasági válság 2013-ig tartó és eredményesnek bizonyult kezelése kedvező talajt teremtett a fellendülés lehetőségeinek a kihasználására. A válságmenedzsment és az állami-közpénzügyi modellváltás olyan racionális közgazdasági elvekre épített, amelyek a hét éve tartó konjunktúra időszakában is helytállóan bizonyultak.

A hatékony ösztönzést és a gazdasági szereplők kooperatív válaszát az a korábban – 2010-től kezdődően - megvalósított strukturális átalakításokkal jellemezhető állami szemléletváltás tette lehetővé, amely a magyar gazdaságot fenntartható növekedési pályára állította. A 2008-ban kirobbant globális pénzügyi válság legfontosabb tapasztalata szerint azok az országok tudtak gyorsabban és kevesebb veszteséggel kikerülni a válságból, amelyek azt megelőzően egyensúlyhoz közeli költségvetési politikát folytattak és államadósságuk finanszírozása stabil lábakon állt (Domokos, 2020).

A 2010-től érvényesülő magyar modell a felelős költségvetési gazdálkodás és a kiszámíthatóságra törekvő vállalkozásbarát gazdaságpolitika mellett innovatív és együttműködésre törekvő állammodellként értelmezhető, amelynek nélkülözhetetlen elemei: a terelő és motiváló állami szemlélet; a bizalmon alapuló együttműködés; célzott gazdaságösztönzés; a kooperatív és szabálykövető magatartás; az adózói attitűdváltás; az integritásalapú gondolkodás; az állami felelősségvállalás; a fenntartható közpénzügyek; a fegyelmezett költségvetés; az új jogi intézményrendszer; a közpénzköltés hármas követelményrendszere (szabályszerűség, célszerűség, eredményesség); a kiszámítható és innovatív ösztönző monetáris politika; a fogyasztásközpontú és teljesítményorientált adórendszer.

A racionális közgazdasági döntéseken alapuló, hatékony állami szerepvállalás a gazdaságpolitikai ágak szintjén is szemléletváltással párosuló innovatív szerepfelfogásban öltött testet. A két fő gazdaságpolitikai ág szintjén a vállalati és a lakossági szereplők körében

egyenként fiskális- és monetáris politikai reformok valósultak meg, ahogyan más területeken is további reformok és fordulatok történtek, amelyeket az 1. táblázat szemléltet. Megállapítható, hogy a fordulatoknak köszönhetően erős, stabil állapotban érte gazdaságunkat a válság.

1. táblázat: A magyar gazdaságot új pályára helyező fordulatok

	Fordulat	Mutató	2010	2019
1	Munkaerőpiaci	Foglalkoztatás	3,7 m fő	4,5 m fő
2	Adórendszer	Forgalmi adók előtérbe helyezése	✗	✓
3	Motivációs	Marginális adók mértéke	64,1 %	44,1 %
4	Államháztartási	Költségvetési hiány	-4,4 %	-2,1 %
5	Államadósság	Bruttó államadósság	80,6 %	66,4 %
6	Túlzottdeficit-eljárás (EDP)	EDP eljárás alól való kikerülés	✗	✓
7	Monetáris politikai	Alapkamat	6 %	0,9 %
8	Hitelezési	Vállalati hitelállomány éves változása	-2,5 %	14 %
9	Háztartások devizahitele	Háztartási devizahitelek aránya	65 %	0 %
10	MNB mérleg	MNB mérleg a GDP arányában	37,2 %	26,4 %
11	Növekedési	Reál GDP növekedés	0,7 %	4,9 %
12	Felzárkózási	EU átlagot meghaladó növekedési ütem	✗	✓

Forrás: MNB adatok alapján saját szerkesztés (2020). Kiinduló ábrát lásd: Matolcsy György (2019): Magyar Modell 2.0 című nyitóelőadás, 57. Közgazdász Vándorgyűlés, 2019. szeptember 6.

A 12 fordulat három pilléren nyugszik:

- 1. pillér: Fiskális fordulat: folyamatosan csökkenő államadósság, tartósan alacsony hiány, túlzott-deficit eljárás alóli kikerülés, adóreform, motivációs fordulat;
- 2. pillér: Monetáris politikai fordulat: alapkamat csökkentése, hitelezés felfutása, devizahitelek kivezetése, MNB mérleg zsugorodása;
- 3. pillér: Növekedési fordulat: átlagosan 3,5 százalékos feletti GDP-növekedés, foglalkoztatás bővülése, felzárkózás újraindítása.

Kulcskérdéssé vált az eddigi gazdasági eredmények megőrzése, ami a nemzetközi környezet változása közepette további kihívások elé állíthatja a gazdaságpolitikai döntéshozókat és a jövőben is rugalmas alkalmazkodást, gyors és helyes reakciót kíván valamennyi gazdasági szereplőtől. E gondolatkörben a tíz éves magyar modell értékrendjéből természetesen következnek az állami felelősségvállalás kérdésköre.

A nemzetgazdasági versenyképesség meghatározó eleme a monetáris- és fiskális politika közötti összhang megléte, támogató hatása, amely körben a támogató és felelős fiskális politika szerepe nélkülözhetetlen. A fiskális politika a nemzetgazdasági versenyképességet a stabilitás és kiszámíthatóság feltételeinek megteremtésével jó irányban befolyásolhatja. Amennyiben a költségvetés eleget tesz a stabilitás követelményeinek, azzal a fenntartható növekedéshez járul hozzá. A két fő gazdaságpolitikai ág egy esetleges válság kitörése esetén betöltendő szerepét a gazdaságtörténeti tapasztalatok alapján ismerjük:

- A *fiskális politika* gazdasági stabilitásban, fenntartható fejlődésben és versenyképesség fokozásában betöltött szerepe alapján a világgazdasági folyamatok kedvezőtlenebbé válása esetén is hozzájárulhat mind a gazdasági eredmények, mind társadalmi felemelkedésben és a közjó megteremtésében elért eredmények megőrzéséhez.
- A *monetáris politika* az elsődleges mandátumának teljesítésén túl a pénzügyi stabilitás fenntartását követően a gazdaságpolitika terén vállalt mandátumából következően elősegítheti a gazdasági eredmények minél teljesebb megőrzését és a közjó területén

elért sikerek továbbvitelét. A monetáris politika a proaktív és innovatív pénzügyi-gazdasági szerepvállalás mentén járulhat Magyarország stabilitásának megőrzéséhez.³²

A nemzetközi folyamatok megváltozása rugalmas alkalmazkodást és körültekintő felkészülést kíván a gazdaságpolitikai döntéshozóktól, ahogy az elmúlt évtizedben életre hívott magyar modellről is. Olyan hatékony válaszreakció szükséges, amely egyidejűleg támogatja a rugalmas alkalmazkodást és tartja szem előtt azokat az országspecifikus tényezőket, melyek rövid-, közép-, és hosszútávon is alakítják a magyar gazdaság sokkellenálló képességét és a nemzetgazdasági versenyképesség fenntartását, illetve erősítését.

2019-ben bizonyossá vált, hogy a globális nemzetközi folyamatok hatása közepette kell Magyarországnak, mint kicsi és nyitott gazdasággal rendelkező országnak megőrizni az elért gazdasági-társadalmi eredményeket. Tekintettel az elmúlt évtizedben megvalósult tizenkét – korábbiakban részletezett – fordulatra, valószínűsíthető volt, hogy a 2008-2009. évi pénzügyi-gazdasági válságtól eltérően elsődlegesen nem pénzügyi területről, hanem a reálgazdaság irányából jöhetnek nehézségek, amelyek a pénzügyi területekre is áttérhetnek. Az ezzel kapcsolatos azonosított potenciális 12+1 veszélyforrás a következő volt (Matolcsy, 2019):

- az USA és Kína között zajló kereskedelmi háború;
- Nagy-Britannia Európai Unióból való kilépése, mint „hard brexit”;
- az olasz gazdaság sérülékenységéből adódó megoldatlan olasz problémák;
- ciklikus és strukturális tényezőkből adódóan gyengélkedő német gazdaság;
- régióink erős német kitettsége (régió legnagyobb befektetője Németország);
- magas magyar gazdasági nyitottság;
- keleti nyitás eredményeinek veszélybe kerülése;
- leszűkült globális monetáris politikai mozgástér;
- jegybanki mérlegek és alapkamatok alakulása;
- fiskális koordináció hiánya Európában;
- feltörekvő piaci kockázatok, török fejlemények;
- Irán mint geopolitikai kockázat;
- klímaváltozás gazdasági költségei;
- közgazdaságtani összefüggések megváltozása.

Jóllehet, a világgazdaság egén gyülekező felhők jelei a fenti 12+1 pontban megmutatkoztak, a jelenlegi járványhelyzetre azonban mégsem lehetett számítani. 2020-ban a gazdaságpolitika ismét több fronton is jelentős kihívásokkal néz szembe, amelyek a következők: Covid-19 válság és az abból következő gazdasági válság kezelése; átmenet a fenntartható gazdasághoz: környezeti és társadalmi fenntarthatóság; növekvő eladósodás kezelése (Matolcsy, 2020).

2. A koronavírus-járvány főbb jellemzői

A 2007-2008-ban kitört nagy pénzügyi válsággal szemben a 2020. évi koronavírus okozta újabb globális válság (Covid-19) több jellemzője lényegesen eltér az előbbi krízisétől. Az előbbi válság a pénzügyi rendszer elégtelen működésének – a pénzügyi buborékoknak, a hitelezési korlátoknak, a tervezett kockázatvállalási lehetőségeknek – volt a következménye. Olyan

³² A Magyar Nemzeti Bank a monetáris politika meghatározójaként és megvalósítójaként a 2013-as jegybanki szemléletváltás keretében új irányt képvisel. A kibővített jegybanki eszköztár és a célzott intézkedések alkalmazásával rugalmas, támogató és gazdaságösztönző monetáris politikai keretrendszert alkotott. Lásd bővebben a monetáris politikai szemléletváltásról: Parragh Bianka (2017): Monetáris hitviták – A megváltozott jegybanki szerepfelfogás eredményei, Pénzügyi Szemle, 2017/2. szám

tényezők okozták a 2020-as koronavírus-járványból kialakult válságot, amelyek a pénzügyi és gazdasági természetű kockázatoktól távol esnek. A pénzügyi válságot gazdasági, majd szociális válság követte, míg a nemzetközi egészségügyi válságot először szociális, azután gazdasági recesszió követi, ami az előző válságtól eltérő irányú változási folyamatot jelent és – az emberi élet védelme miatt – a korábbinál összetettebb válságkezelést igényel.

A pénzügyi-gazdasági válság rombolásai a munkanélküliség növekedése, a bizalomvesztés fokozatosan jelentek meg a társadalom életében. Ezzel szemben a Covid-19 válság hatásai váratlanul, hirtelen érték az emberiséget és a világgazdaságot; a járvány terjedésének megakadályozása érdekében az országok többségében a háztartások, a fogyasztók, a munkavállalók és a munkaadók tömegei szinte egyidőben kerültek karanténba. Kiemelendő, hogy meghatározó jelentősége van e koronavírus-krízisben *az időtényező sürgető szerepének* (Hardi-Szapáry, 2020).

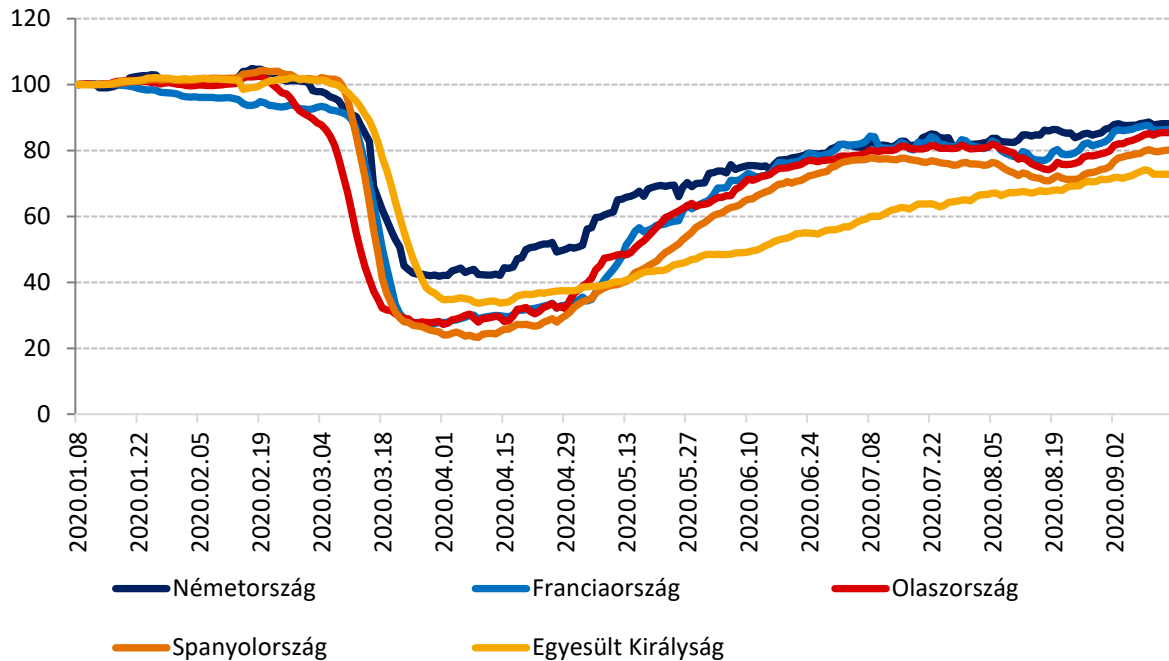
Fontos különbség az is, hogy – a globális hálózatokon keresztül – a Covid-19 *a világ minden régiója és országa, de különösen a legszegényebb fejlődő országok számára jelent súlyos veszélyt és bizonytalanságot*, jóllehet az ún. szimmetrikus válság az egyes régiókat és országokat kevésbé, másokat jobban érint. Ezzel szemben a NPV kedvezőtlen hatása elsősorban a fejlett európai országokban, illetve azokban jelentkezett, ahol mélyebb volt a pénzügyi globalizációban való részvétel és sérülékenyebb a pénz- és tőkepiac.

A Covid-19 krízis e főbb jellemző vonásainak tükrében – a nagyobb gazdasági visszaesés és a pénzügyi összeomlás elkerülése érdekében – *határozott és gyors, koordinált és erős irányításra van szükség* az egészségügy, a kormányzat, az üzleti szféra és a társadalmi élet minden területén. *Költségvetési szempontból* így 2020-ban a koronavírus-járvány hatására – részben belső átcsoportosítással, részben a hiány növelésével – meg kell növelni az egészségügyi és a gazdasági célú kiadásokat (Kovács, 2020). Segítő kezet és gyors támogatást elsősorban azoknak a szervezeteknek és személyeknek indokolt nyújtani, akik kihullhatnak a szélesre nyílt réseken.

3. Globális és hazai gazdasági kilátások a koronavírus-járvány tükrében

A jelenlegi krízis hatásmechanizmusával kapcsolatban végül megjegyezzük, hogy az ismert kilábalási forgatókönyvek közül a legoptimistább V-alakú felépülés esélyeit csökkenti egyrészt – a foglalkoztatáson keresztül – a személyek közti távoltagezés különféle formákban való fenntartásának a követelménye, másrészt az egészségügyi rendszer működésében fellépő hiányosságok és harmadrészt a koronavírus-járvány második hullámával járó bizonytalanság fennmaradása. E körülmények nem teszik lehetővé, hogy jelenleg megvalósuljon a V-alakú felépülés, amely a 2018. évi spanyol influenzát az 1968. évi hongkongi influenzát és a 2003. évi SARS kitörését követte.

Itt megjegyezzük, hogy célszerű e válságidőszakban a magas frekvenciájú gazdasági aktivitásra utaló adatok szoros monitorozása, amely a kilábalás időigényét és a gazdasági teljesítmény várható szintjét jelezheti előre (1. ábra).

1. ábra: A Bloomberg valós idejű aktivitási indikátorainak alakulása

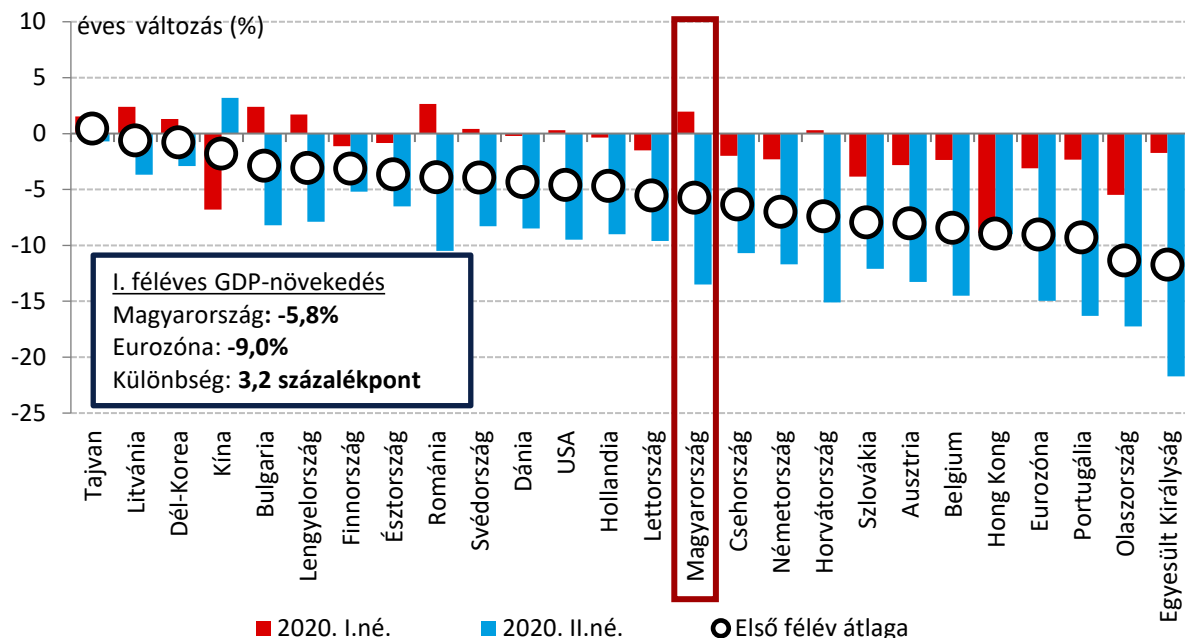
Forrás: Bloomberg Economics adatai alapján MNB szerkesztés, 2020.

A fenti makroadatokat alapján megállapítható, hogy a lezárások feloldásával a gazdaságok növekedésnek indultak, azonban a mélypontot követő kilábalás dinamikája csökkent, és a válság előtti szinthez képest 10-20 százalékkal alacsonyabb lehet a német, a francia, az olasz és a spanyol gazdaság kibocsátása. A brit gazdasági aktivitás a járványra adott lassú és késleltetett reakció miatt a válság előtti szint 65 százalékát érheti csak el.

Nemzetközi kitekintésben a kereslet vonatkozásában a *reálfolyamatokat* érintően az egyik legnagyobb hatás az aggregált kereslet csökkenése. Ezen belül a háztartások áru és szolgáltatások iránti keresletének nagysága és szerkezete – a kezdeti pánik jellegű élelmiszer vásárlások után – jelentősen csökken, és változik a jövedelmi és foglalkoztatási helyzet, valamint a jövő bizonytalanságának érzete következtében.

A háztartások rendelkezésére álló jövedelme csökken, ami a fogyasztás és a megtakarítás mérséklődését eredményezi, így a válság – elsősorban a foglalkoztatási lehetőségek elvesztése és szűkülése miatt – az átlagosnál jobban érinti az alacsonyabb jövedelmű lakossági rétegeket. A pénzügyi piacok hatása a reálgazdaságra elsősorban a háztartások pénzügyi vagyonának alakulásában és a megtakarítások színvonalában és pénzügyi mozgások formájában is megjelenik, mint a tőzsdei árfolyamok és a hosszú lejáratú állampapírok hozamainak a csökkenése, amelyre a koronavírus-járvány megjelenése után az USA, az Eurózána, Kína és Dél-Korea bőségesen szolgál példával. E pénzügyi indikátorok egyben fontos jelzőszámai a globális likviditás igen változékonnyá vált alakulásának is. A kedvezőtlen pénzügyi hatások mérséklése érdekében a kormányok és a jegybankok nagyarányú válság- és eszközvásárlási programokat valósítanak meg, amelyek az első és második világháborús évekhez hasonló mértékben növelik az állami részvétel szerepét és arányát. Ez a pénzáradat nagy kockázatot jelent a jövő szempontjából és hosszútávra szólóan meghatározza az állam és az üzleti szféra együttműködését az adósság menedzselésében.

A kínálatot tekintve az országok gazdasági teljesítményének nagyarányú visszaesése tapasztalható (2. ábra). A közép-kelet-európai régióban kisebb mértékben csökkent a GDP, mint a nagyobb gazdaságokban: Magyarországon -13,6; Szlovákiában -12,2; Csehországban -11; Romániában -10,5; Bulgáriában -8,2; Lengyelországban -7,9-os GDP visszaesés következett be.

2. ábra: Egyes gazdaságok GDP-változása

Forrás: Eurostat, nemzeti statisztikai hivatalok adatai alapján, MNB, 2020.

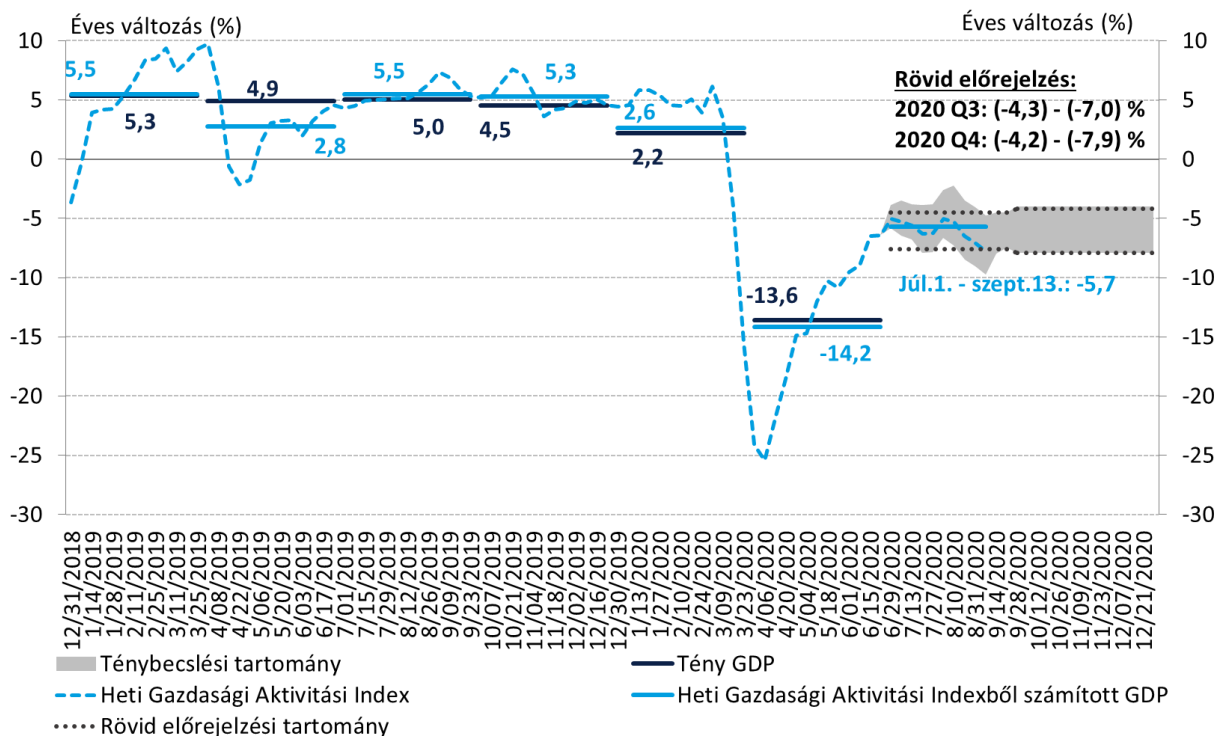
Megjegyzés: Szezonálisan és naptárhatással igazított adatok alapján. Hollandia csak naptárhatással, Szlovákia csak szezonálisan igazítva. 2020. augusztus 31-i állapot szerint elérhető adatok alapján.

Mindazonáltal az Amerikai Egyesült Államokban 9,5 százalékkal zsugorodott, míg Kínában 3,2 százalékkal bővült a gazdasági teljesítmény 2020. második negyedében.³³ Mindezen adatok ismeretében megállapítható, hogy Magyarország a „középmezőnyben” helyezkedik el.

E globális súlyos negatív hatás az emberi életet veszélyeztető fertőzés terjedésének lefékezése érdekében a *termelési folyamatok teljes vagy részleges leállításának* a következménye, ami egyúttal a foglalkoztatás teljes vagy jelentős átmeneti visszaesésével (létszámleépítés, ideiglenes leállás, munkaidő csökkentés, részmunkaidőben foglalkoztatás, fizetés nélküli szabadság) jár együtt. A *kínálati teljesítményt* továbbá két másik fontos körülmény is mérsékli. Az egyik a háztartási kereslet nagyságának és szerkezetének a válság hatására történő megváltozása, amelyből adódóan a gyors kínálati alkalmazkodáshoz a termelővállalati és szolgáltatási szférákban nem voltak meg sem a piaci információs, sem a szervezési feltételek.

³³ Megjegyezzük, hogy a legfrissebb statisztikai adatok szerint a kínai gazdasági növekedés 2020. harmadik negyedében 4,9 százalékos bővülést mutat.

Kiemelt szerepet tölt be a makrogazdasági folyamatok alakulásának szoros nyomon követését támogató heti gazdasági aktivitási indikátorok³⁴ és a vállalatok működési sajátosságait és aktuális helyzetképét prezentáló vállalati felmérések és széleskörű valós idejű vállalati tapasztalatok párhuzamos monitorozása. A Jegybank heti gazdasági aktivitási indexét a gazdasági növekedéssel együttvéve alább ábrázoljuk (3. ábra).

3. ábra: A Magyar Nemzeti Bank heti gazdasági aktivitási indexének alakulása

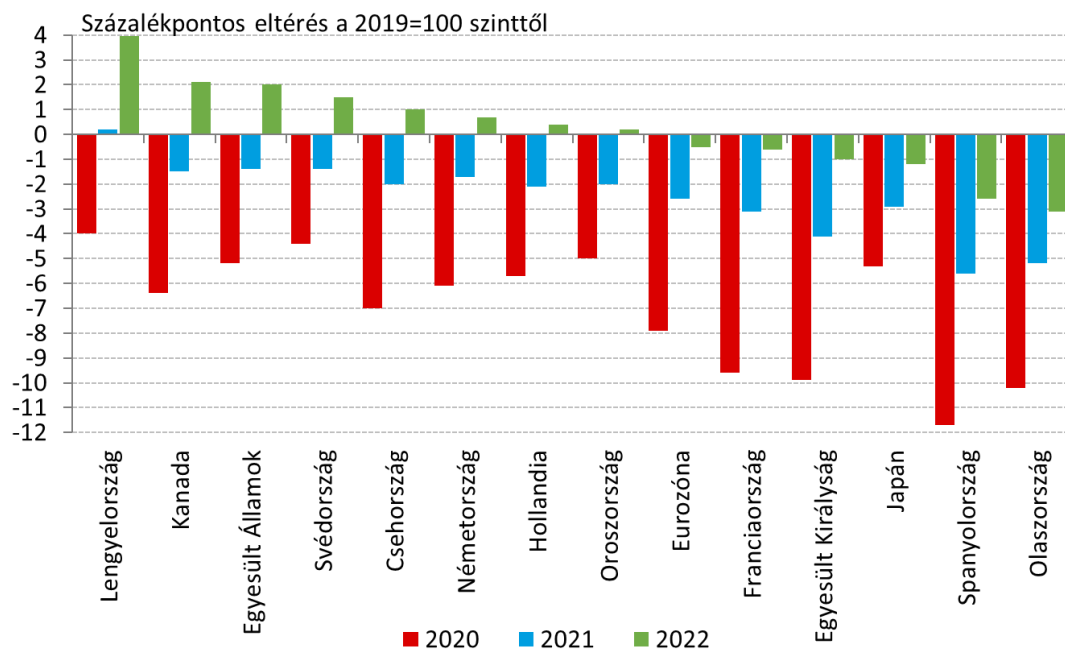
Forrás: MNB, 2020.

A koronavírus válság gazdasági hatásait tekintve négy fő tényezőt különböztethetünk meg, amelyek a 2020. második negyedévi gazdasági növekedésre kiemelten negatív hatással jártak. Lényeges azt is megjegyezni, hogy éppen ezek a hatástényezők jelenik a magyar gazdasági növekedés főbb forrásait, tehát erősségeit:

- az autópálya kereslete jelentősen csökkent globálisan (GDP-súlya a kapcsolódó ágazatokkal: 4,5-6 százalék),
- a globális turizmus visszaesése a szolgáltatások külkereskedelmét csökkentette (GDP-súlya a kapcsolódó ágazatokkal: 6-7 százalék),
- a koronavírus miatti leállás a második negyedévre összpontosult,
- visszaestek a vállalati és állami beruházások.

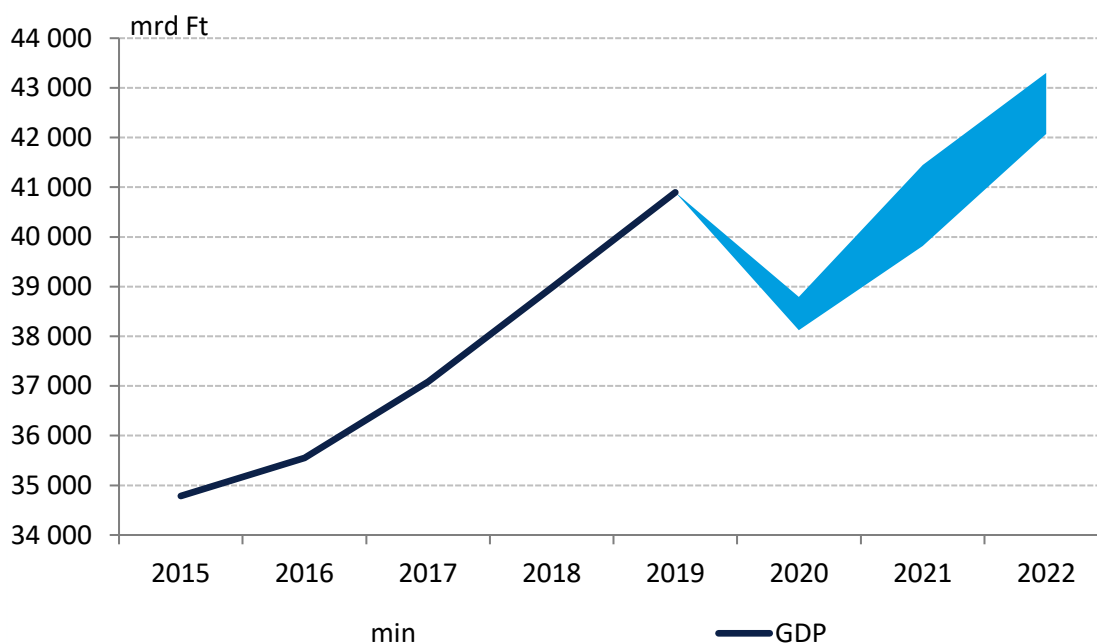
Mindezen válsághatások azt is jelentik, hogy kereskedelmi partnereink legkorábban csak 2022-re érhetik el a válság előtti termelési szintjüket (4. ábra).

³⁴ Magyar Nemzeti Bank, Pénzügyminisztérium, Központi Statisztikai Hivatal

**4. ábra: A reál GDP szintjének alakulása egyes külp partnereink esetében a vírus előtti
szinthez viszonyítva**

Forrás: Consensus Economics, 2020. augusztus

5. ábra: A hazai növekedés várható szintjének alakulása

Forrás: KSH, MNB

A fentiek alapján a hazai növekedés 2019-es szintjének elérése 2022 fordulóján várható (5. ábra). A válságból való fenntartható kilábalás érdekében a beruházások továbbra is kiemelt szerepet töltenek be a jövőben. A fogyasztás tekintetében

4. Beruházások szerepe a fenntartható kilábalásban

Tekintettel arra, hogy a korábbi hazai gazdasági teljesítmény fontos bázisát adták a *beruházások*³⁵ - a *beruházási ráta* 2019-ben 28,6 százalék volt - és a koronavírus járvány a magyar gazdaságnak ezt csúcsteljesítményt nyújtó erősségét is megtámadta, kulcsfontosságúnak tartjuk – különös tekintettel a kilábalás időszakára, amely májusban már megindult, de júliusban megtorpant – a beruházások rendelkezésre álló állami eszközökkel való ösztönzését. Ennek a jelentőségét négy kapcsolódó összefüggés is kiemeli:

- a fogyasztási oldalon tapasztal kockázatkerülés, óvatosság;
- a vállalatok elhalaszthatják a beruházásaikat;
- a foglalkoztatási oldalon az elindult kedvező tendencia kockázatot hordoz, és
- a nagy exportkitettségű ágazatok (pl. járműipar) esetében várhatóan nő a kilábalás időigénye.

A beruházások ösztönzésének és növelésének mindkét fontos területére nagy hangsúlyt szükséges fektetni, így az állami és a vállalati beruházások is fókuszba kerülnek.

5. A Magyar Nemzeti Bank válságkezelésének eredményei

A koronavírus járvány első hullámával szembeni védekezés egyik legfontosabb lépése a moratórium bevezetése volt. A koronavírus okozta kedvezőtlen gazdasági helyzetből történő kilábalás a második hullám megjelenésével elhúzódó folyamat lesz. Ezt felismerve a Kormány a moratórium célzott meghosszabbításáról döntött

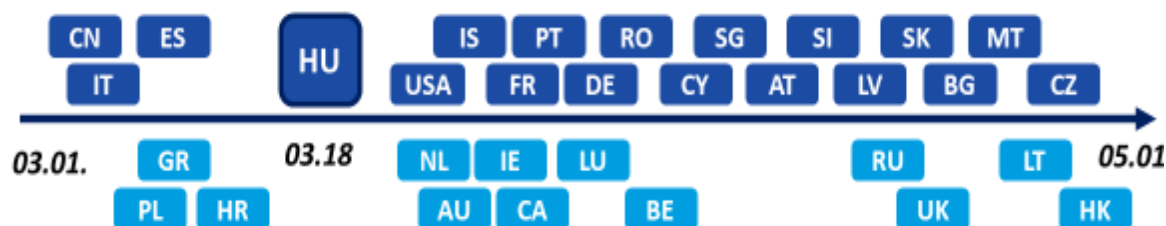
A vállalkozások finanszírozását számos célzott jegybanki intézkedés segíti:

- A moratórium bevezetése óta mintegy 2400 milliárd forintot hagyhat a háztartásoknál és a vállalkozásoknál 2021. június végéig;
- A Növekedési Hitelprogram Hajrá újabb likviditási és finanszírozási segítséget jelent a kkv-knak;
- A Növekedési Kötvényprogram a nagyvállaltok addicionális forráshoz jutását támogatja.

A hazai törlesztési moratórium bevezetésnek időpontját tekintve nemzetközi összehasonlításban is rendkívül gyorsan került bevezetésre, megelőzve egyes országokat is, amelyekben korábban kitört a járvány (6. ábra). Megállapítható, hogy valós segítséget tudott nyújtani a járvány miatt romló fizetőképességű ügyfeleknek. A hitelállomány 50-60 százaléka érintett a moratórium igénybevételével a háztartások és a vállalatok esetében is.

³⁵ Báger-Cseh (2020) kutatása szerint a hazai beruházási ráta 2018-ban elérte a 25 százalékot, szemben az Európai Unió 20,4 százalékával, Svédország és Csehország után a magyar volt a harmadik legnagyobb az EU-tag-országok között. E kimagasló beruházási teljesítmény elérését jelentős mértékben támogatta az európai uniós források felhasználása, a beáramló külföldi működő tőke növekedése, valamint a Magyar Nemzeti Bank proaktív, innovatív monetáris politikája által ösztönzött vállalati hitelezési fordulat mellett a beruházási támogatások nagyarányú bővülése. A Magyar Nemzeti Bank növekedési hitelprogramjainak kumulált GDP-növekedési hatása 4,4 százalékpont volt a 2013-2018-as években.

Jogsabályi

Bankszövetségi ajánlás

6. ábra: A hazai törlesztési moratórium nemzetközi összehasonlításban

Forrás: MNB, 2020.

Résztvétel tekintve a jegybanki adatok szerint a *lakossági ügyfelek* közül a nagyobb kitettséget jelentő jelzáloghitelekkel rendelkezők folytatják legnagyobb arányban a törlesztést, míg *vállalati oldalról* vállalatméret szerint változó a kihasználtság, a moratóriumot leginkább a kkv-k veszik igénybe. Míg ágazat szerint a moratóriumot a járvány által leginkább érintett ágazatokban, a turizmusban, vendéglátásban és hotelfejlesztésben tevékenykedő vállalatok veszik igénybe. A *hiteltörlesztési moratórium hatását* tekintve Mintegy 752 ezer szerződést, több mint 1 millió embert érint a moratórium meghosszabbítása, és az idei 2000 milliárd forint után a jövő év első felében 400-450 milliárd forintot hagyhat a családoknál és vállalkozásoknál. A *moratórium likviditási hatása* a bankszektorban rendszerszinten nem jelentős, az esetlegesen fellépő egyedi kockázatokat az MNB kezeli.

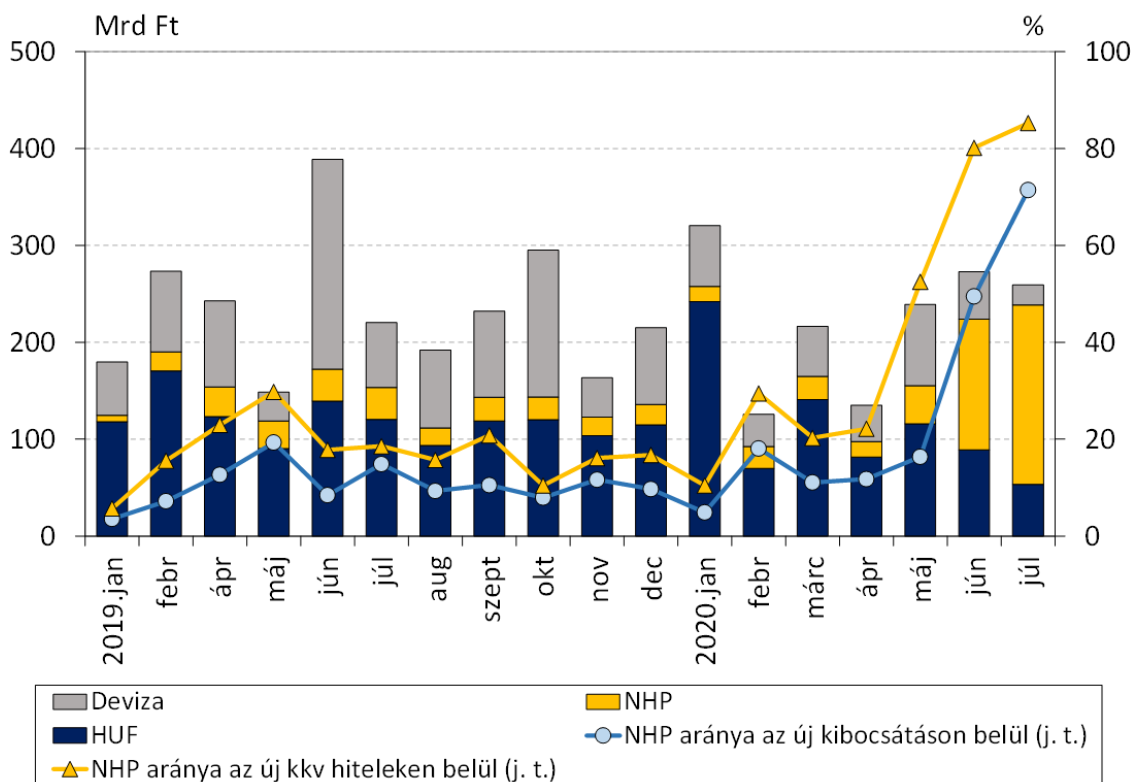
Kiemelendő, hogy a moratórium makrogazdaságis szinten is érezte pozitív hatását. A vártnál gyengébb GDP adatok ellenére a hazai lakossági fogyasztás nemzetközi összevetésben is kedvezően alakult az első félévben. A lakosságifogyasztás az első félévben mindössze 1,6 százalékkal mérséklődött hazánkban, amely Bulgária és Szlovákia után a harmadik legjobbérték az EU tagállamok körében. (Nagy-Virág, 2020).

6. A Növekedési Hitelprogram Hajrá és a Növekedési Kötvényprogram

A Magyar Nemzeti Bank a kkv-k megváltozott igényeihez igazodó új finanszírozási lehetőséget biztosít a Növekedési Hitelprogram Hajrá! keretében, amely a Növekedési Hitelprogram Fix átalakított és a vállalkozások igényeihez válságkörülmények között is igazodó hitelprogramot jelent.

1500 milliárd forintos keretösszeggel, 2020. április 20-tól (végdatum nélkül), a kkv-k által 1 millió forint és maximum 20 milliárd forint között felvehető hitelösszeggel hirdette meg a Jegybank a programot. A válságkörülményekhez való igazodást mutatja a hitelcélok több fajtája is. Ennek megfelelően a hitel felvehető beruházási célokra, forgóeszközhitelként, hitelkiváltás céljából és előfinanszírozásra egyaránt. Futamidőt tekintve a beruházási hitelcél esetében maximum 20 évre, míg forgóeszköz hitel esetében maximum 3 év lehet a futamidő. Az adminisztrációval kapcsolatos rugalmasság megjelenik a 300 millió forint alatti hitelekre vonatkozó hiteldöntési idő maximum két hétben történő meghatározásában.

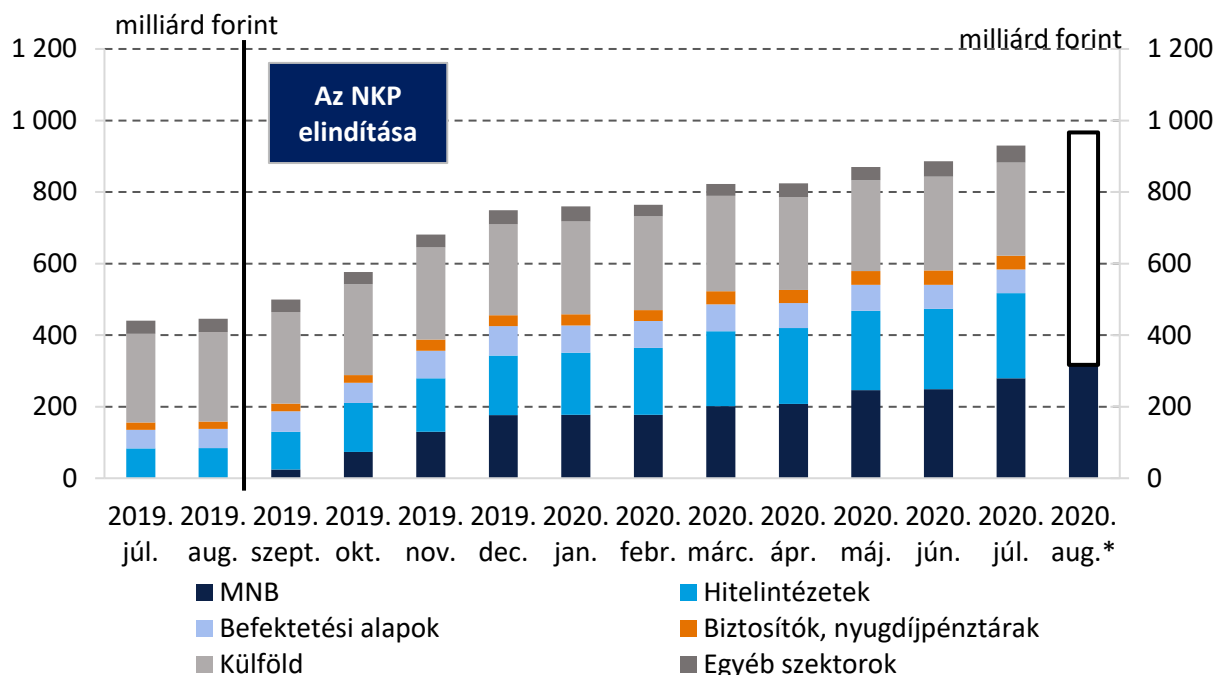
2020 nyarának első két hónapjában már az új kkv hitelek 80 százaléka, a teljes kibocsátás nagyjából 50 százaléka volt a programhoz köthető (7. ábra).

7. ábra: Az új kibocsátás összetétele, illetve az NHP hitelek aránya a kibocsátáson belül
Forrás: MNB, 2020.

A 2020. szeptember 18-i banki adatszolgáltatás adatai alapján hitelcél szerint 51 százalék forgóeszközhitel, 32 százalék a beruházási, míg 17 százalék a beruházási hitelek kiváltáshoz kapcsolódott. A 600 milliárd forint összegű hitelkihelyezés ebben az időszakban 8 ezer vállalatot és 10 ezer hitelügyletet jelentett.

A Magyar Nemzeti Bank a *Növekedési Kötvényprogramon* keresztül is jelentős mértékben támogatja a vállalkozások finanszírozását (8. ábra).

8. ábra: A nem pénzügyi vállalatok által kibocsátott kötvényállomány tulajdonosi megoszlása

Megjegyzés: 2020. augusztusi adat becslés

Forrás: MNB, 2020.

7. A Magyar Nemzeti Bank 50 pontja a sikeres válságkezeléshez

A 2020-as koronavírus válság a korábbiak szerit új és ismeretlen helyzetet teremtett, amely a vírussal szembeni vakcina kifejlesztéséig megnövekedett bizonytalansággal jár. Magyarország sikeresen védekezett a koronavírus járvány első hullámával szemben. A második hullám megjelenése minden korábbinál komplexebb kihívásokat okoz a társadalmi és a gazdasági életben. Egyszerre kell megoldani az egészségügyi védekezést, valamint gazdaságaink működőképességének fenntartását. Egyszerre jelennek meg az első hullám késleltetett gazdasági hatásai és a második hullám következményei. Olyan intézkedésekre van szükség, amelyek idén és jövőre megfelelő impulzust adnak a gazdaság alacsony fordulatszámú pörgő motorjának, ugyanakkor 2022-től képesek biztosítani az automatikus konszolidációt, a meghatározó külső és belső makrogazdasági egyensúlyok helyreállítását is (MNB, 2020).

Tekintettel arra, hogy a Jegybank meghatározó és felelős szerepet tölt be a magyar gazdaság rendszerszintű működésében, mint a monetáris politika megalkotója és megvalósítója, a gazdasági ciklusoktól függetlenül is az egyensúly megteremtésére és megőrzésére kell törekedni, amelynek elsődleges területe jegybanki szempontból a finanszírozási környezet alakítása. A sikeres védekezés, majd az azt követő dinamikus helyreállítás eléréséhez több területen kell a helyes egyensúlyokat megtalálni. Elhúzódó védekezésre és gazdaságtámogatásra kell felkészülni. A sikeres járványkezeléshez a költségvetési politika, a monetáris politika és a versenyképességet javító strukturális politika összehangolt lépéseire lesz szükség. A versenyképesség folyamatos javítása pedig a gazdaság hosszú távú, fenntartható növekedésének kulcsa. A jelenlegi vírusjárvánnyal, gazdasági-pénzügyi válsággal terhelt időszak új egyensúlyok megteremtését teszi elengedhetlenné³⁶:

- egyensúly az egészségügyi és gazdasági helyzet kezelésében,
- átfogó intézkedések és célzott megoldások együttes alkalmazása,
- az államháztartás egyensúlyának helyreállítása középtávon,

³⁶ Az MNB (2020) 50 javaslata alapján.

- a külső egyensúlyi pozíció fenntartása,
- munkaerőpiaci egyensúly,
- a vállalatok megmentése és a zombi vállalatok megjelenése.

A fenti egyensúlyok megvalósításához vezető úton fontos kiemelni a hangsúlyosabb pontokat és összefüggéseket, melyek figyelembevételével hozzájárulhat a gyorsabb és sikeresebb kilábaláshoz:

- a munkahelyek megőrzése és növelése,
- a lakossági fogyasztás támogatása és a beruházások élénkítése,
- célzott kereslet-élénkítés a járványsújtotta ágazatokban,
- a családok jövedelmi helyzetének megerősítése,
- digitális és zöld fejlesztések,
- olcsó finanszírozási források elérhetősége,
- csődök és körbetartozások kezelése,
- a járvány terjedésének hatékony meggátolása.

A koronavírus járvány második hulláma által okozott rendkívüli helyzetben a Magyar Nemzeti Bank egy új, 50 pontos javaslatcsomaggal kívánja támogatni a Kormány válságkezelő és gazdaságélénkítő munkáját.

A Magyar Nemzeti Bank 50 javaslatának néhány kiemelt területe

A *munkaerőpiaci javaslatok* keretében rövid távú célként a munkahelyek védelmét, míg hosszú távú célként az elveszett munkahelyek teljes helyreállítását jelölte meg a Jegybank. E célok eléréséhez a munkahelyvédelmi bértámogatás emelésére, a Munkahelyvédelmi Akcióterv kiterjesztésére a koronavírus járvány alatt állásukat elvesztő foglalkoztatottakra, a járványhelyzettel kapcsolatos adókedvezmények újbóli bevezetésére, az átképzési járadék bevezetésére, illetve sikeres vizsga esetén az álláskeresői járadék újraindítására, és a közfoglalkoztatás kibővítése és a piaci foglalkoztatás támogatására terjedhet ki.

A *családbarát javaslatok* keretében rövidtávú célként a családok jövedelmi helyzetének megerősítését, míg hosszútávú célként a demográfiai fordulat és a fenntartható növekedés megvalósítását határozta meg a Jegybank. E célok eléréséhez a családi adókedvezmény összegének emelése, a háromgyermekes anyák szja-mentességének bevezetése, kisgyerekeiket nevelő, részmunkaidőben foglalkoztatott anyák szja-mentessége, szükséges esetben rendkívüli táppénz a gyermeket nevelő munkavállalók megsegítése, fecskeház programok indítása, magasabb álláskeresői járadék a gyermeket nevelő munkanélkülieknek lehet szükséges.

A *lakáspiaci és otthonteremtési javaslatok* keretében rövid távú célként a romló lakáspiaci trend megfordítását, míg hosszú távú célként az évi legalább 30 ezer lakás építését évente, illetve a lakásállomány zöldítését és korszerűsítését határozta meg a Jegybank. Ezek eléréséhez a barnamezős területek kijelölésének véglegesítésének véglegesítését; az általános 5 százalékos lakásáfa visszaállítását kiegészítve egy 4 százalékos szektorális különadóval; áfavisszatérítés lehetőségének kiterjesztését az összes településre; bérlakás programot fiataloknak és állami alkalmazottaknak; illetve a hazai építőipari alapanyag-gyártói kör és kapacitás bővítését tartja szükségesnek a Jegybank.

A *pénzügyi rendszert érintő javaslatok* keretében rövid távú célként a sérülékeny adósok célzott támogatását és az olcsó forrásszerzés fenntartását, míg hosszú távú célként a növekedéstámogató, garanciával ösztönzött, prudens hitelezést fogalmazta meg a Jegybank. Mindazonáltal a célok eléréséhez szükségesnek tartja a vállalati forrásszerzés garanciaprogramokkal történő ösztönzését; az új lakáshitel-program energiatakarékos lakások építésének ösztönzését; a vállalati csődeljárás reformját; a viszontbiztosításon alapuló kockázatmegosztást; illetve az Magyar Fejlesztési Bank aktív részvételét eszközközvetítő felállításában és infrastruktúra projektek támogatásában.

További fontos támogatási és ösztönzési irány, hogy a Magyar Nemzeti 2020 első félévében a Magyar Nemzeti Bank a Covid-19 válságra reagálva nagyobb rugalmasságot biztosító és erősen likviditásbővítő új eszközöket vezetett be. Megjegyezzük, hogy likviditás fogalmán a Kolozsi-Horváth (2020) szerinti jegybanki likviditást értjük, azaz egy jegybanki passzívát, amely a jelenlegi keretrendszerben a bankrendszer (monetáris politikai partnerkör) és az állam számára hozzáférhető elszámolási pénzeszköz, és lényegében a készpénzt helyettesíti, ugyanakkor kamatozik. A Monetáris Tanács 2020. március és április folyamán a koronavírus gazdasági hatásának ellentételezése érdekében – több lépésben – átfogó intézkedéscsomagot jelentett be.

Az új intézkedések a betét és hitel oldali eszközök működését egyaránt érintették (2. táblázat).

2. táblázat: Fontosabb jegybanki intézkedések

Döntés időpontja	Intézkedés
2020.03.16.	Az NHP keretében korábban létrejött hitelek esetében rugalmas átstrukturálási lehetőség és év végéig tartó fizetési moratórium
2020.03.17.	1 hetes deviza-swap tender meghirdetése
2020.03.17.	Fedezeti kör bővítése nagyvállalati hitelekkel
2020.03.24.	Új, fedezett hiteleszköz 3 hónaptól 5 évig
2020.03.24.	Tartalékteljesítés szankciójának feloldása
2020.04.01.	1 hetes betéti tender meghirdetése
2020.04.07.	Kamatfolyosó szimmetrikussá tétele
2020.04.07.	Állampapír-vásárlási Program
2020.04.07.	Jelzáloglevél-vásárlási Program
2020.04.07.	Növekedési Hitelprogram Hajrá konstrukció
2020.04.07.	Növekedési Kötvényprogram feltételeinek módosítása
2020.04.07.	Preferenciális betét kedvezőbbé tétele
2020.06.23.	Alapkamat csökkentése 0,75 százalékra
2020.07.02.	A Növekedési Hitelprogram igénybevételi lehetőségeinek szélesítése
2020.07.21.	Alapkamat csökkentése 0,60 százalékra
2020.08.25.	A heti állampapír-vásárlások mennyiségének növelése
2020.09.08.	Devizalikviditást nyújtó swapeszköz meghirdetése
2020.09.23.	A Növekedési Kötvényprogram keretösszegének emelése

Forrás: Magyar Nemzeti Bank, Féléves Jelentés alapján kiegészítve, 2020.

A jelenlegi gazdasági és pénzügyi helyzetben a jegybanki stratégia arra törekszik, hogy a hozamgörbe rövid oldalán olyan kamatszintet alakítson ki, amely biztosítja a pénzügyi és gazdasági folyamatok stabilitását, miközben a hosszú oldali kondíciók lazításával, a hozamgörbe meredekségének csökkentésével hozzájárul ahhoz, hogy minden gazdasági szereplő olcsó és kiszámítható finanszírozáshoz jusson. 2020. június 23-i ülésén a Monetáris Tanács az árstabilitás fenntartása és a gazdasági növekedés helyreállításának támogatása érdekében szükségesnek tartotta a kamatkondíciók általános finomhangolását. Ennek megfelelően a jegybanki alapkamat mértékét 15 bázispontos csökkentéssel 0,75 százalékban állapította meg. Ezt követően július 21-i ülésén az alapkamatot további 15 bázisponttal, 0,60 százalékra mérsékelte. Az O/N betéti kamatot -0,05 százalékon, valamint az O/N és az 1 hetes fedezett hiteleszközök kamatát 1,85 százalékon változatlanul tartotta.

A tőkepiacfejlesztés jelentősége a Covid-19 válság idején sem csökkent. E tekintetben a Magyar Nemzeti Bank szerepe kulcsfontosságú, hiszen a Budapesti Értéktőzsde fő tulajdonosaként 2015 óta kiemelt figyelmet fordít a tőkepiacfejlesztésre, amit korábbi kutatásainkban részletesen bemutattunk (Parragh-Végh, 2018).

9. Összegzés helyett

A Jegybanktörvényben rögzített mandátumával összhangban a koronavírus-járvány okozta rendkívüli makrogazdasági környezetben a Magyar Nemzeti Bank kiemelt feladatának tekinti a járvány által okozott negatív reálgazdasági és pénzügyi következmények tompítását, illetve a gazdasági növekedés újraindításának megalapozását.

A 2020. évi koronavírus-járványból következő válságból a járványügyi helyzet javulásával és a korlátozó intézkedések enyhítésével, valamint a gazdaság regenerációjával és az egészségügyi regenerációval eltérő időigénnyel valósulhat meg a kilábalás. Ha ezt tovább vezetjük a veszélyeztetett ágazatokra (pl. turizmus, vendéglátás), ott nemcsak elhúzódóbb lehet a kilábalás, de regionálisan is erősen eltérő mintázatok rajzolódhatnak ki. Így ágazati és területi kitékintésben még árnyaltabb lehet a kilábalás szerkezete. Emberi-motivációs oldalról az ember, mint érték megóvása szempontjából, azon ágazatokban, ahol mély és tartós a visszaesés, a felnőttképzés keretében történő átképzés szerepe felértékelődik.

A jegybanki kutatások szerint elhúzódó védekezésre és gazdaságtámogatásra szükséges felkészülni. A költségvetés politika az aggregált kereslet élénkítésében, a monetáris politika a finanszírozási környezet alakításában kap kiemelt szerepet. A versenyképesség folyamatos javítása nélkül a gazdaság hosszú távú, fenntartható növekedése nem valósítható meg. Recessziók után a gazdaságok sohasem indulnak újra ugyanolyan szerkezetben, mint az a válságot megelőzően jellemző volt. A korábbi sikerágazatok veszítenek súlyukból, miközben új ágazatok értékelődnek fel és törnek az élre. Az aktuális koronavírus-válság után az új normák, új gazdaságszerkezet kialakulása az elmúlt évtizedek válságainál érdemben erőteljesebb lehet.

Az MNB 50 javaslatát a következő alapelvek mentén - hazai és nemzetközi tapasztalatokat figyelembe véve - alakította ki a különböző területeken:

- A járvány második hullámának kezelésében támaszkodni kell azokra az intézkedésekre, amelyek 2020 első felében már bizonyították eredményességüket.
- A munkapiacra rövid távon a munkahelyek megőrzésére majd a munkahelyek gyors növelésére kell felkészülni. Az aktív munkapiaci politikák erősítésével javítani kell a munkaerő képzettségét és a támogatni kell foglalkoztatottak versenyképesebb vállalatok irányába történő áramlását.
- A kereslet erősítésében a lakossági fogyasztás és vásárlóerő megtartása és a beruházások, valamint az innovációs tevékenység élénkítése kívánatos. Válság időszakban a kormányzati beruházási programoknak különösen magas a multiplikatív hatása.
- Súlyosan érintett –magas foglalkoztatotti létszámmal működő –ágazatokban célzott kereslet-élénkítés szükséges.
- A beruházásokon belül érdemes a digitális és zöld fejlesztéseket célozni.
- A bankrendszer működésének prociklikussága tartósan felerősödhet. A versenyképes forráshoz jutásban továbbra is hangsúlyos szerepet kapnak a jegybanki programok. A vállalati forrásszerzést a nagyobb hatékonyság érdekében a garanciaprogramok bővítésével is érdemes támogatni.
- Szükséges a körbetartozások és tömeges csődesemények kezelését hatékonyan lehetővé tevő szabályozás és intézményrendszer.
- Olyan egészségvédelmi szabályokat kell hozni, amelyek a járvány terjedését hatékonyan gátolják, de a gazdasági folyamatokat minél kevésbé akadályozzák.
- Meg kell erősíteni a családok jövedelmi helyzetét és támogatni szükséges a megváltozott mindennapi élethez való alkalmazkodásukat.

Kiemelendő, hogy az állam továbbra sem hagyhatja figyelmen kívül az állam és a piac közötti összhang megőrzését és további erősítését, amelynek három legfőbb eszköze a

gazdasági szereplők bizalomalapú együttműködése (társadalmi bizalom), a célzott és hatékony gazdaságösztönzés, valamint a hatékony intézményrendszer (Parragh, 2019).

A Magyar Nemzeti Bank a hazai gazdaság koronavírus-járványból történő kilábalásához mindhárom jegybanki mandátum teljesítése által hozzájárul, amelyek, mint alapvető cél az árstabilitás elérését és fenntartását, második mandátumként a pénzügyi stabilitás megőrzését és harmadik mandátumként a Kormány gazdaságpolitikájának a rendelkezésre álló eszközökkel történő támogatását jelentik.

Irodalomjegyzék

Báger Gusztáv – Cseh Tímea (2020): Beruházási csúcsteljesítmény a magyar gazdaságban, Pénzügyi Szemle, 2020/1. szám, 83-109.

Domokos László (2020): Válság- vagy változásmenedzsment, Közgazdász Vándorgyűlés, Budapest, 2020. szeptember 24-25. https://www.mkt.hu/wp-content/uploads/2020/09/Domokos_Laszlo.pdf

Hardi Zsuzsanna - Szapáry György (2020): A koronavírus járvány és a szekuláris stagnálás, szakmai cikk, Magyar Nemzeti Bank, <https://www.mnb.hu/letoltes/hardi-zsuzsanna-szapary-gyorgy-koronavirus-jarvany-es-a-szekularis-stagnalas.pdf> (Letöltés ideje: 2020.09.23.)

Kolozsi Pál Péter - Horváth Gábor (2020): Mennyit ér a likviditás? A magyar bankrendszer likviditáskeresleti függvényének becslése, Közgazdasági Szemle, 67. évfolyam, 2020. február, 113-139.

Kovács Árpád (2020): Válság... no de mekkora és meddig? A magyar gazdaság és államháztartás kilátásai 2020-ban és utána, Soproni Pénzügyi Napok, Soproni Egyetem, Sopron, 2020. október 1-2.

Magyar Nemzeti Bank (2020): Féléves Jelentés, <https://www.mnb.hu/kiadvanyok/jelentesek/feleves-jelentesek/feleves-jelentes-2020-i-felev>

Magyar Nemzeti Bank (2020): A Magyar Nemzeti Bank 50 javaslata a koronavírus járvány gazdasági hatásainak kezelésére, <https://www.mnb.hu/letoltes/a-magyar-nemzeti-bank-50-javaslat.pdf>

Matolcsy György (2019): Magyar Modell 2.0, 57. Közgazdász Vándorgyűlés, Nyíregyháza, 2019. szeptember 6. <https://www.mnb.hu/letoltes/matolcsy-gyorgy-mkt-2019-magyar-modell-2-0-veszelyes-vizeken-is-elen-maradni.pdf>

Matolcsy György (2020): Milyen évtizedben hajózunk? (2020-2030) Közgazdász Vándorgyűlés, Budapest, 2020. szeptember 24-25. <https://www.mnb.hu/letoltes/mkt-vandorgyules-2020-mgy-fin.pdf>

Nagy Tamás – Virág Barnabás (2020): Minden eddigi számításnál kedvezőbb lehet a moratórium meghosszabbításának hatása, Magyar Nemzeti Bank, Szakmai cikk, <https://www.mnb.hu/letoltes/nagy-tamas-virag-barnabas-hitelmoratorium-meghosszabbitasa.pdf>

Parragh Bianka (2019): Az állam és a piac közötti összhang rendszertana és gazdasági hatásai Magyarországon, In: Parragh Bianka (szerk): Ösztönző állam – hatékonyabb vállalatok, Akadémiai Kiadó, 21-103.

Parragh Bianka – Végh Richárd (2018): Megújuló állam – megújuló tőkepiac, Polgári Szemle, 2018/4-6. szám, <https://polgariszemle.hu/archivum/157-2018-december-14-evfolyam-4-6-szam/gazdasagpolitika/985-megujulo-allam-megujulo-tokepiac>

www.ksh.hu

LATIN-AMERIKAI SZUVERÉNCSŐDÖK A 19. SZÁZADBAN

Sovereign Default Situations in Latin America in the 19th Century

PÓRA András, egyetemi tanársegéd³⁷

*Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi
Kar, Pénzügyek Tanszék*

Absztrakt

Latin-Amerika mindig az államcsődök történetének fókuszpontjában volt, hiszen a függetlenségi háborúk óta sorozatban mentek csődbe az országok – ez által egy majdnem kétszáz éves időszavat szolgáltatva az elemzésnek. A tanulmány bemutatja az államcsődök körülményeit, közös vonásait, illetve megoldásukat, majd ezek trendjeit a korai időszakban, tehát a 19. században. Megkíséreljük az államcsődök egységes keretrendszerbe foglalását és hosszú távú jelenségeinek elemzését. Az elemzésben a hangsúly az intézményi keretrendszeren és a számszerűsíthető tulajdonságokon van: milyen körülmények között, milyen piacokon, kiknek, milyen mértékben és formában adósodtak el ezek az államok, melyek voltak a csődöt kiváltó okok, valamint hogyan rendezték később ezeket az adósságokat. Külön kérdés, hogy milyen általános érvényű összefüggéseket lehet látni az előzőkből. A tanulmányból kiderül, a 19. századi folyamatoknak nagy erős hatása volt a későbbi szuverén-hitelfelvételre és adósságrendezésre is.

Kulcsszavak: államcsőd, külső adósság, nemzetközi hitelezés, restrukturálás

JEL-kódok: F34, F65, G28, H63

Abstract

Latin America has always been the focal point of the history of sovereign defaults, as countries have gone bankrupt continuously since the wars of independence – thus providing the analysis with a timeframe of almost two hundred years. The study presents the circumstances, common features, and solutions of these defaults and their trends in the early period, i.e., in the 19th century. We will try creating a unified framework of sovereign defaults and analyzing their long-term phenomena. The analysis focuses on the institutional framework and quantifiable characteristics: under what circumstances, in what markets, to whom, to what extent, and in what form these states were indebted. What were the causes of default, and how these debts were later settled? A separate question is what general conclusions can be drawn from the above. The study reveals that the events of the 19th century had a substantial impact on later sovereign borrowing and debt settlement.

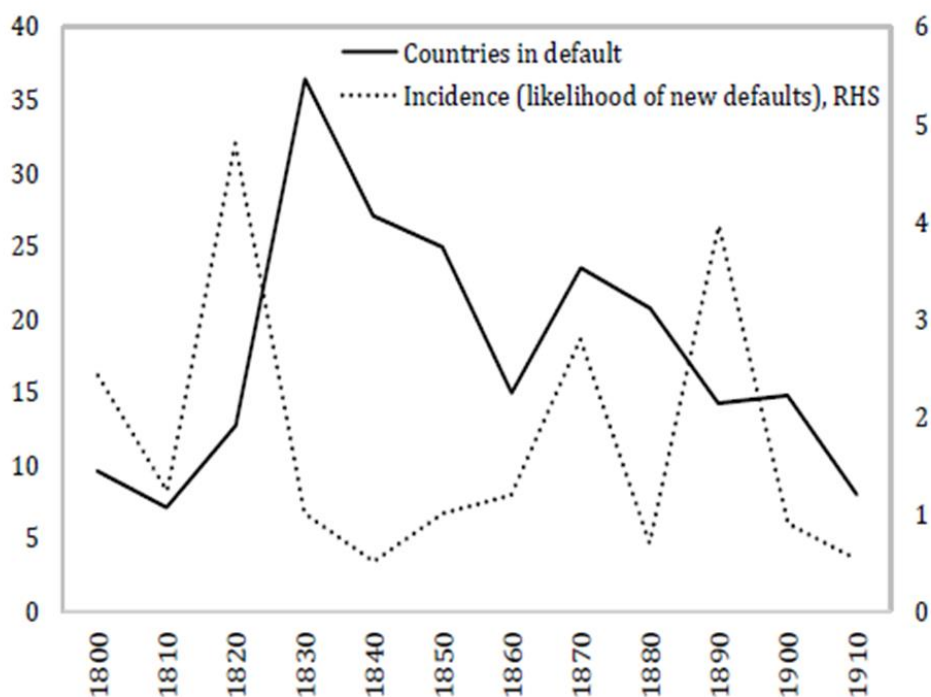
Keywords: sovereign default, external debt, international lending, restructuring

JEL Codes: F34, F65, G28, H63

1. Bevezetés – kérdések, a tanulmány célja

Latin-Amerika mindig az államcsődök történetének fókuszpontjában volt, hiszen a függetlenségi háborúk óta sorozatban mentek csődbe az országok – ez által egy majdnem kétszáz éves időszavat szolgáltatva az elemzésnek. Ahogyan az 1. ábrán is látható, a frissen függetlenedő országok között átlagosan 20-25% folyamatosan csődben volt, de valamikor ez felment 35%-ra is (Eichengreen et al., 2019).

³⁷ pora@finance.bme.hu

1. ábra: Szuveréncsődök aránya a függetlenné vált országok között 1800-1913

Forrás: Eichengreen, B. et al. (2019)

A tanulmány egyfajta vázlatként bemutatja az államcsődök körülményeit, közös vonásait, illetve megoldásukat, majd ezek trendjeit a korai időszakban, tehát a 19. században. A téma elemzése eddig leginkább esettanulmány-szerűen történt meg, azonban egy egységes keretrendszerbe foglalást és a hosszú távú jelenségek elemzését is érdemes megtenni.

A kérdések, melyeket fel lehet tenni a következők. Milyen körülmények között következtek be az államcsődök? Milyen eszközökkel adósodtak el és kiknek? Hogyan történt a kezelésük? Milyen következményei lettek ennek? Az egyes államcsődök rendszerbe foglalása a cél, a hosszú távú trendek és hatások megértése miatt. Egyfajta adatbázis-építés és elemzés ez, jelenleg még nem végleges formában.

Jelen tanulmány a kutatás kezdeti fázisát foglalja össze: a kérdésfelvetéseket, a követendő módszertant, potenciális kutatási irányokat, illetve néhány tény, ami már a vizsgálódás ezen fázisában is elég egyértelműnek tűnik. Fontos tehát kiemelni, hogy még egy végleges, teljesen kiértékelte anyagról van szó, a témakör teljes ismerete és analízise még hátravan. Az azonban már most egyértelműen látszik, hogy a szuverénadósságok természete és nemzetközi kezelése jelentősen megváltozott a 19. század végére.

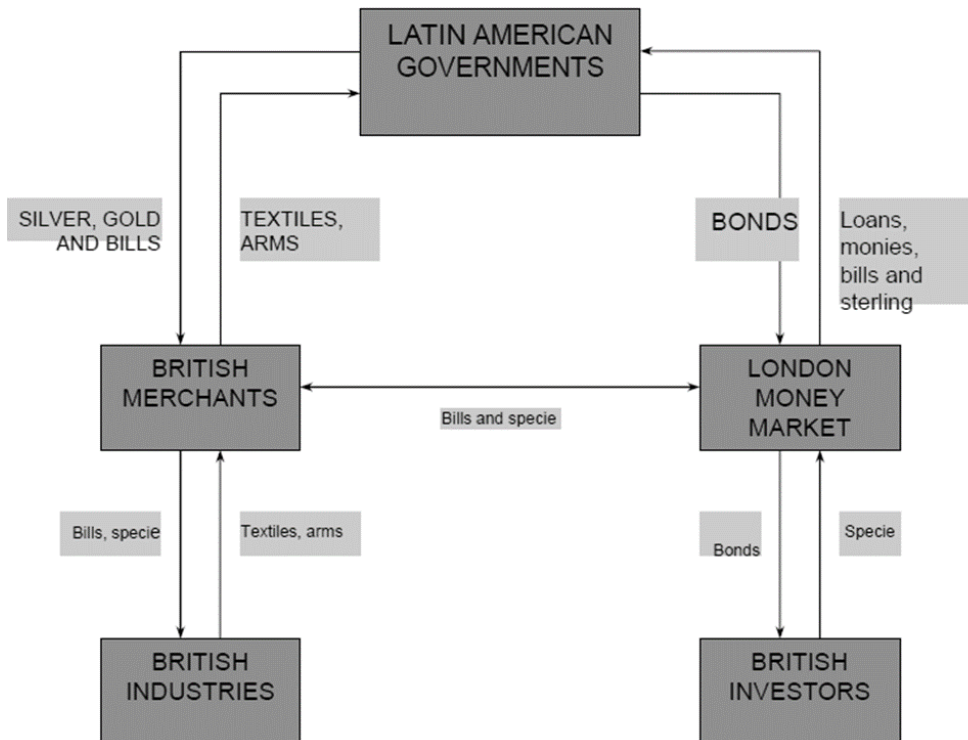
2. A korai szakasz: 1815-49

Az 1815-ös waterlooi csata, tehát I. Napóleon végső bukása után Spanyolország felszabadult a francia uralom alól, ugyanakkor jelentősen meg is gyengült. Latin-Amerikában beindultak a függetlenségi mozgalmak, melyek jelentős sikereket értek el. Az újonnan létrejövő országoknak pedig finanszírozásra volt szükségük: a hadsereg és az infrastruktúra akkoriban sem voltak olcsó dolgok (Kaminsky – Vega-García, 2014).

Ezt a finanszírozást ebben a tranzíciós periódusban az európai pénzpiacok, főként London és Amsterdam adták meg, államkötvények formájában (Flandreau– Flores, 2009). Virágzott az államkötvénypiac, a befektetők az európainál magasabb hozamok által kecsgetve ruháztak be (Meyer–Reinhart–Trebesch, 2019). Tulajdonképpen a kor egyfajta „junk-bondjának” is

tekinthető a dél-amerikai államkötvény (Fishlow, 1985). A tapasztalat hiánya is látszik, annyira sikeresek ezek a kibocsátások, hogy extrém esetek is vannak, például 1822-23-ban egy skót szélhámos egy fiktív közép-amerikai ország (Poyais) nevében vesz fel 200 ezer angol fontot (Taylor, 2013).

A kereskedelem és kötvénykibocsátás modellje az 2. ábrán látható: a brit kereskedők iparcikkkel, többek között fegyverrel látják el a latin-amerikai kormányzatokat, cserében nemesfémeket és pénzt kapnak. A kormányok ezeket a vásárlásokat pedig kötvénykibocsátással finanszírozzák, mely kötvényeket brit befektetők, részben ugyanazok vesznek meg, akik az iparcikkeket szolgáltatják. Az üzlet tehát igen profitábilis volt a briteknek (Marichal, 1989).

2. ábra: A hitelezés folyamatábrája a korai időszakban

Forrás: Marichal, C. (1989)

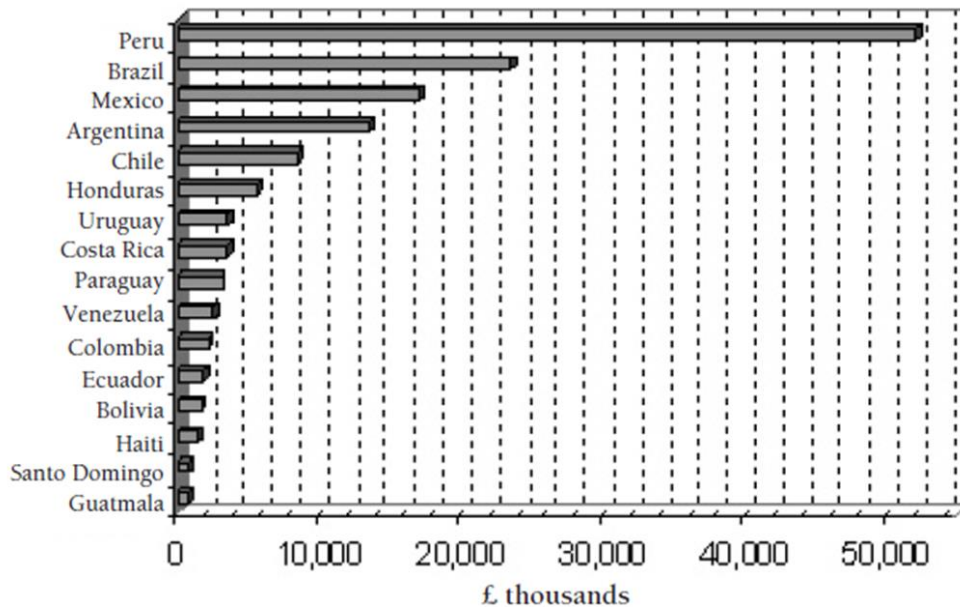
Legalábbis egészen 1825-ig, amikor összeomlott a londoni tőzsde. A kereskedelem és finanszírozás visszaesett, utána pedig az első államcsődhullám söpört végig Latin-Amerikán. 1828-ra az összes latin-amerikai ország csődben volt, Brazíliát leszámítva (Flandreau– Flores, 2009).

A megoldások, tekintettel arra, hogy sem a befektetők, sem a hitelfeltevők nem voltak igazán professzionálisak, drasztikusak voltak (Taylor, 2003). Az egyes kormányzatok addig nem vehettek fel újra hitelt, amíg vissza nem fizették a korábbiakat (Toussaint, 2019). Bevetésre került az ún. „hadihajó diplomácia is, időnként fegyverrel foglaltak le a nagyhatalmak vagyontárgyakat. Hosszú és igen költséges tárgyalásokat folytattak a felek, ekkor még sem az adós, sem a hitelezői oldalon nincs kartellszerű jelenség (Esteves, 2013). Végül történtek felfüggesztett és részleges visszafizetések, de elmondhatjuk: inkább a hitelezők kerültek ki nyertesen a folyamatból (Suter, 1992).

3. A század közepe: 1850-76

Rövid szünet után a század közepére újra fellendült az állami hitelfelvétel, hasonló célokkal, mint a korábbiakban (Kaminsky–Vega-García, 2014). Továbbra is az államkötvény-piacon

keresztül történt az eladósodás (Meyer–Reinhart–Trebesch, 2019), de már több pénzügyi központ vett részt, nemcsak európaiak, hanem észak-amerikaiak is például (Fishlow, 1985). A 3. ábrán láthatjuk a főbb hitelfelvevőket, meglepő módon Peru járt élen ebben az időszakban, Ramón Castilla elnök reformjai, és a guanó-export által támogatott perui gazdaság fejlesztése, illetve természetesen a háborúk miatt. Brazília, Mexikó és Argentína is igen jelentős összegekkel adósodott el (Marichal, 2009).

3. ábra: Külföldi hitelek latin-amerikai kormányzatoknak 1850-1875

Forrás: Marichal, C. (2009)

1868-ban megalakult a British Corporation of Foreign Bondholders (CFB), ami de facto egy hitelezőkartell volt. A CFB hitelezői bizottság döntött arról ki van defaultban és mi legyen a megoldás. A gondolat eredetisége ellenére azonban nem volt annyira sikeres ez a próbálkozás (az érdekérvényesítés még nem volt igazán erős), de a tárgyalások hossza csökkent, ami a '20-as évek után jelentős eredménynek számított (Marichal, 2009).

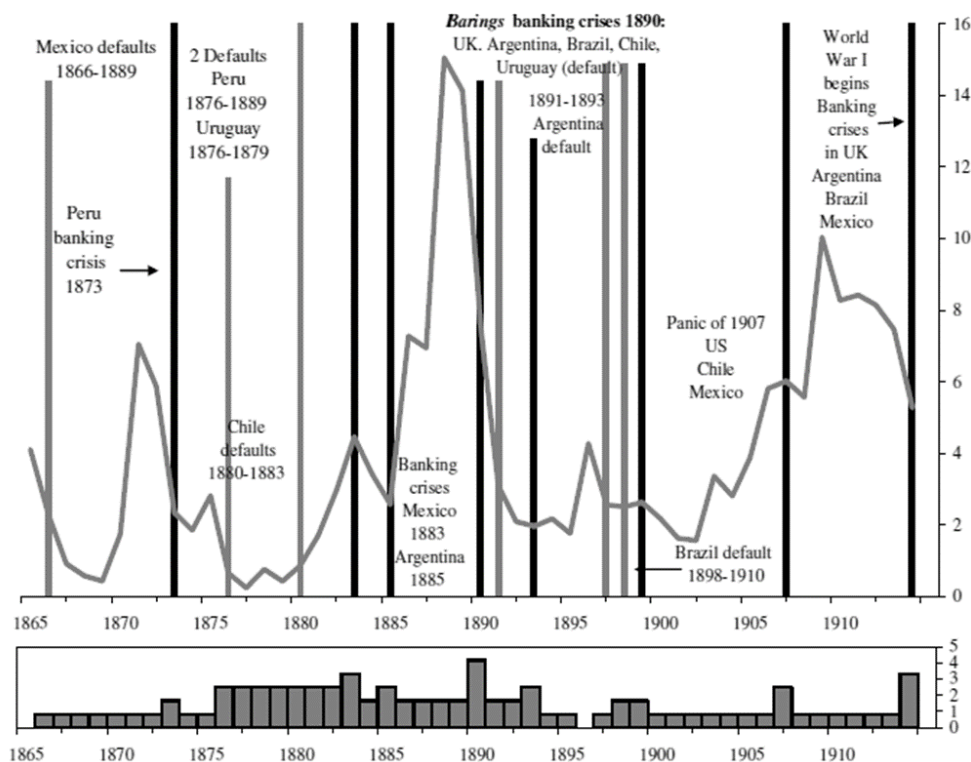
Amikor az 1873-as bécsi bankpánikból az USA-n keresztül világméretű gazdasági válság lett, az – többek között – a guanó-árakat is érintette, ami nemcsak Perunak volt jelentős exportcikke. A begyűrűzés igen sebes volt emiatt, szinte azonnali latin-amerikai hatással: nyolc ország kerül csődhelyzetbe (Taylor, 2003).

A megoldásnál láthatjuk, hogy már létezett egy hitelezőkartell-szerű intézmény, azonban érdekes módon a második államcsődhullám az adósoknak is tisztes eredményeket hozott (Paolera–Taylor, 2012). A hadihajó-diplomácia ugyan marad eszközként, mégis már kaphattak új hiteleket (a korábbi teljes visszafizetés elvével szemben), több volt a restrukturálás, sőt a teljes hitelelengedés is történt (Suter, 1992). Az elengedésért cserében persze a hitelezők koncessziókat, illetve privatizációs engedményeket, állami eszközöket kaptak (Esteves, 2013). Mindenesetre kijelenthető: a végeredmény mind adós, mind hitelezői oldalon fair-nek volt tekinthető.

4. Angol expanzió és összeomlás 1875-1899

1873 után ismét rövid visszaesés történt a tőkebeáramlásban, de az azt követő gazdasági boomban felpörögtek a befektetők és a hitelfelvevők (Taylor, 2003). A döntően még mindig államkötvényekkel történt az eladósodás (Meyer–Reinhart–Trebesch, 2019), de egyre jelentősebbé váltak a közvetlen tőkebefektetések is (Fishlow, 1985).

Az 1890 előtti időszakban Latin-Amerikában került kibocsátásra a világ összes szuverénkötvényének nagyjából fele, ez kellően érzékelteti a nagyságrendet. Ezekben ismét főként a brit befektetők jártak élen (Pollard, 1985): a 4. ábrán látható a brit tőkebeáramlás idővonala, az 1873 előtti boom majd visszaesés, illetve az 1890 előtti meredek felívelés is (Reinhart–Rogoff, 2010).

4. ábra: Tőkebeáramlás az Egyesült Királyságból Latin-Amerikába, államcsődök és bankválságok 1865-1914

Forrás: Reinhart, C. – Rogoff, K. (2010)

A főbb csomópontok Argentína, Uruguay és Brazília voltak. A korszellemnek megfelelően a pénz nagy része infrastrukturális fejlesztésre ment: a vasút és kikötőépítés volt a két fő tevékenység ebben. Az adott országok bankszektorai is komoly fejlődésen estek át, a felívelés bank-boomot is jelentett egyben (Taylor, 2003).

A legfontosabb változás az volt ebben a korszakban, hogy a hitelezés lassan elmozdult a sok kisbefektető irányából a nagybankok felé. A brit expanzió primjét két versenytárs (egyben időnként szövetséges) nagybank, a Baring Brothers és a Rothschild Bank vitte (Mitchener–Weidenmier, 2008). A bankházak profitéhsége volt is döntő tényező volt, a kedvező hiteleket igen agresszív üzletpolitikával „tolták” az adósokra (Ferguson–Schularick, 2006). Az ilyen típusú hitelezést nevezik a szakirodalom „push”-jellegűnek, a korábbi időszakok „pull”, tehát adósok által erőltetett formájával szemben (Fishlow, 1985).

A problémát ezúttal nem egy világválság, hanem az egyes országok specifikus válságai okozták (Kaminsky–Vega-García, 2014). 1890-ben a túlnövekedett bankszektor válságba került Uruguayban, ami az államot is a csőd szélére taszította. Argentínában az egyre nagyobb társadalmi különbségek ugyanekkor forradalomba torkolltak, hiába volt az argentin gazdaság relatíve jó helyzetben, bejelentették a nemfizetést. A krízisek sok esetben devizaválságok is voltak, tekintve, hogy a latin-amerikai országok ekkorra még nem vették át az arany- vagy ezüststandardot, így fizetőeszközeik viszonylag ingatagok voltak (Paolera–Taylor, 2012).

Argentína és Uruguay természetesen csődbe ment 1890-91-ben, a tőke pedig ismét kivonult: ez a nagyobb adósok csődjét is jelentette. A Barings annyira jelentősen volt kitett

ekkorra már az argentin adósságnak, hogy pusztán a hírre „bank run” következett be, és de facto csődbe került a bankház (Mitchener–Weidenmier, 2008). A helyzetet a versenytárs Rotschildok és a Bank of England közbelépése mérsékelte, a Barings-et reorganizálták, így 1995-ig (a Nick Leeson –féle botrányig) létezett még.

A tárgyalásokon talán inkább az adósok jártak ezúttal jól: jelentős kedvezményeket, ún. „haircut-ot” kaptak az országok (Toussaint, 2019). Sok esetben a csőd kezelésére konzorciális megoldásokat (jegybank és nagybankok) vetettek be (Esteves, 2013). A nagybankok szerepe ennek kapcsán jelentősen erősödött a hitelezésben (Suter, 1992). Mindemellett a régió országainak egy új monetáris rendszert is át kellett venniük: elmozdulást történik az arany vagy ezüststandard felé a régióban, ez talán az első eset, amikor konkrét gazdaságpolitikai változások is feltételei voltak a további hitelezésnek.

5. Összegzés tanulságok

A fentiekben megpróbáltuk vázlatosan összefoglalni a 19. század latin-amerikai tapasztalatait a szuverénadósságokkal kapcsolatban. Látható, hogy a szuverénadósságok kezelése rendszerszinten is jelentősen változott. ugyanakkor kiderült az, hogy tényleg „ideális” terep a tárgy szempontjából Latin-Amerika, egyrészt az államcsődök pusztá menynyisége (lásd 5. ábra), másrészt pedig amiatt, hogy már a 19. században szinte minden pénzügyi metódus bevetésre került a csődkezelésben (Reinhart–Rogoff, 2008).

Country/date of independence ¹	Dates			
	1800–1824	1825–1849	1850–1874	1875–1899
Latin America				
Argentina, 1816		1827		1890
Bolivia, 1825				1875
Brazil, 1822				1898
Chile, 1818		1826		1880
Colombia, 1819		1826	1850, 1873	1880
Costa Rica, 1825		1828	1874	1895
Dominican Republic, 1845			1872	1892, 1897, 1899
Ecuador, 1830		1826	1868	1894
El Salvador, 1821		1828		1898
Guatemala, 1821		1828		1876, 1894, 1899
Honduras, 1821		1828	1873	
Mexico, 1821		1827, 1833, 1844	1866	1898
Nicaragua, 1821		1828		1894
Paraguay, 1811			1874	1892
Peru, 1821		1826		1876
Uruguay, 1811				1876, 1891
Venezuela, 1830		1826, 1848	1860, 1865	1892, 1898

5. ábra: Államcsőd és restrukturálás a 19. századi Latin-Amerikában

Forrás: Reinhart, C. – Rogoff, K. (2008)

A levonható tanulságok sokrétűek. Egyrészt a hitelek kihelyezése az első időszakban inkább „pull” (tehát az adós által generált), a század végére viszont inkább „push” (amikor a hitelező kedvező feltételei a döntőek) jellegű volt. Ennek kapcsán a nagy európai bankházak kitettsége hatalmasra vált. Ebből következően pedig a század végére a szuverén és bankválságok összefonódtak.

A több ezer befektető által birtokolt államkötvények irányából a trend elmozdult a konzorciális hitelek, a nagybanki részvétel (jóval kevesebb résztvevő) irányába, ami elvileg kedvezőbb volt a hitelezői oldalnak (Toussaint, 2019).

A hitelezők érdekérvényesítése a század végére papíron jóval erősebb lett (a hitelezőkartellek megjelenésével), de a gyakorlatban ez mégsem érvényesült annyira, kivéve a – században folyamatosan alkalmazott – hadihajó-diplomáciával „támogatott” érveket.

A politikai kockázat realisabb értékelése még nem történt meg a hitelezői oldalon (lásd Argentína esetét 1890-ben), de ezzel együtt fokozatosan egyre professzionálisabbá vált a szuverénadósság-menedzsment (Ferguson–Schularick, 2006). Már persze amennyire ez lehetséges volt a folyamatosan átpolitizált rendszerben.

Természetesen ez a tanulmány egy mélyebb kutatás kezdeménye csupán. A jövőben a fenti kutatások mélyítése illetve időbeni kiterjesztése fog megtörténni, egy részletesebb adatbázis felépítésével az egyes esetekből, azután pedig annak elemzése. Ugyanakkor már ebből a vázlatos összefoglalóból is jól kivehetők a főbb hosszú távú trendek és változások.

Irodalomjegyzék

- Eichengreen, B. et al. (2019): Public Debt Through The Ages. *NBER Working Paper 25494*. Letöltve 2020. szeptember 5-én a <http://www.nber.org/papers/w25494> linkről.
- Esteves, R.P. (2013): The bondholder, the sovereign, and the banker: sovereign debt and bondholders' protection before 1914. *European Review of Economic History*, 17, 389–407.
- Ferguson, N. – Schularick, M. (2006): The Empire Effect: The Determinants of Country Risk in the First Age of Globalization, 1880-1913. *The Journal of Economic History*. Vol. 66, No. 2 (Jun., 2006), 283-312.
- Fishlow, A. (1985): Lessons from the past: capital markets during the 19th century and the interwar period. *International Organization*. Volume 39 / Issue 03 (June 1985), 383 – 439.
- Flandreau, M. – Flores, J. (2009): Bonds and Brands: Foundations of Sovereign Debt Markets, 1820–1830. *The Journal of Economic History*. Vol. 69, No. 3 (Sep., 2009), 646-684.
- Kaminsky, G. – Vega-García, P. (2014): Varieties Of Sovereign Crises: Latin America 1820-1931. *NBER Working Paper 20042*. Letöltve 2020. szeptember 5-én a <http://www.nber.org/papers/w20042> linkről.
- Marichal, C. (1989): *A Century of Debt Crises in Latin America*. Princeton (NJ): Princeton University Press.
- Marichal, C. (2009): World Financial Crises: Lessons Of The Past. *Finance & Bien Commun* 34-35(2), 34-52.
- Meyer, J. – Reinhart, C. – Trebesch, C. (2019): Sovereign Bonds since Waterloo. *HKS Faculty Research Working Paper Series RWP19-009*. Letöltve 2020. szeptember 8-án a <https://www.hks.harvard.edu/publications/sovereign-bonds-waterloo> linkről.
- Mitchener, K. – Weidenmier, M. (2008): The Baring Crisis and the Great Latin American Meltdown of the 1890s. *The Journal of Economic History*. Vol. 68, No. 2 (Jun., 2008), 462-500.
- Paolera, G. – Taylor, A. (2012): Sovereign Debt In Latin America, 1820–1913. *NBER Working Paper 18363*. Letöltve 2020. szeptember 7-én a <http://www.nber.org/papers/w18363> linkről.
- Pollard, S. (1985): Capital Exports, 1870-1914: Harmful or Beneficial? *The Economic History Review*, Vol. 38, No. 4 (Nov., 1985), 489-514.

- Reinhart, C. – Rogoff, K. (2008): *This Time Is Different: A Panoramic View Of Eight Centuries Of Financial Crises*. *NBER Working Paper 13882*. Letöltve 2020. szeptember 7-én a <http://www.nber.org/papers/w13882> linkről.
- Reinhart, C. – Rogoff, K. (2010): *From Financial Crash To Debt Crisis*. *NBER Working Paper 15795*. Letöltve 2020. szeptember 7-én a <http://www.nber.org/papers/w15795> linkről.
- Suter, C. (1992): *Debt Cycles in the World Economy: Foreign Loans, Financial Crisis and Debt Settlements, 1820-1990*. Boulder (CO): Westview Press.
- Taylor, A. (2003): *Foreign Capital In Latin America In The Nineteenth And Twentieth Centuries*. *NBER Working Paper 9580*. Letöltve 2020. szeptember 5-én a <http://www.nber.org/papers/w9580> linkről.
- Taylor, B. (2013): *The Fraud of the Prince of Poyais on the London Stock Exchange*. *Global Financial Data*. Letöltve 2020. szeptember 5-én a https://web.archive.org/web/20150716034447/https://www.globalfinancialdata.com/News/Articles/Poyais_article_v2.pdf linkről.
- Toussaint, É. (2019): *The Debt System. A History of Sovereign Debts and Their Repudiation*. Chicago (IL): Haymarket Books.

TÁRSADALMI FELELŐSSÉGVÁLLALÁS SZÁMVITELI DILEMMÁI³⁸ *Accounting dilemmas of Corporate Social Responsibility*

SEREG Nikolett, egyetemi tanársegéd³⁹

*Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi
Kar, Pénzügyek Tanszék*

Dr. habil. BÖCSKEI Elvira PhD, egyetemi docens, tanszékvezető

*Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi
Kar, Pénzügyek Tanszék*

Absztrakt

A társadalmi felelősségvállalás kérdése már az 1950-es években foglalkoztatta a nyugat világ vállalkozói menedzsmentjét, míg fél évszázaddal később már globális szinten is előtérbe került, a vállalatok gazdasági filozófiájának részévé vált. A menedzsment felismerte, hogy a felelős magatartás és eredményesség egymást erősítő tevékenység, így előtérbe került a stratégiai módon értelmezett felelősségvállalás. A társadalmilag felelős magatartás értelmezését „kibővítettük”, kiemelt jelentőséget tulajdonítva a gazdálkodó számviteli beszámolójának információtartalmára. Kutatásunk fókuszában a Magyarországon tevékenykedő vállalkozások társadalmilag felelős magatartásának gyakorlata áll. Külön figyelmet fordítunk a beszámoló részét képező kiegészítő melléklet információtartalmának szerepére, jelentőségére és a lehetséges fejlesztési irányokra.

Kulcsszavak: társadalmi felelősségvállalás, számviteli beszámoló információtartalma
JEL-kódok: M14, M41

Abstract

The issue of social responsibility was of interest to the Western world's entrepreneurial management since the 1950s. Half a century later, it has come to the fore on a global scale and has become part of companies' economic philosophy. Management has recognized that responsible behavior and effectiveness are mutually reinforcing activities, so strategic accountability has become increasingly important. We have "expanded" the interpretation of socially responsible behavior, attaching particular importance to the information content of the company's accounting report. The focus of our research is on the practice of socially responsible behavior of companies operating in Hungary. We pay special attention to the role, significance, and possible development directions of the supplementary appendix's information content that is part of the report.

Keywords: corporate social responsibility, information content of accounting reports
JEL Codes: M14, M41

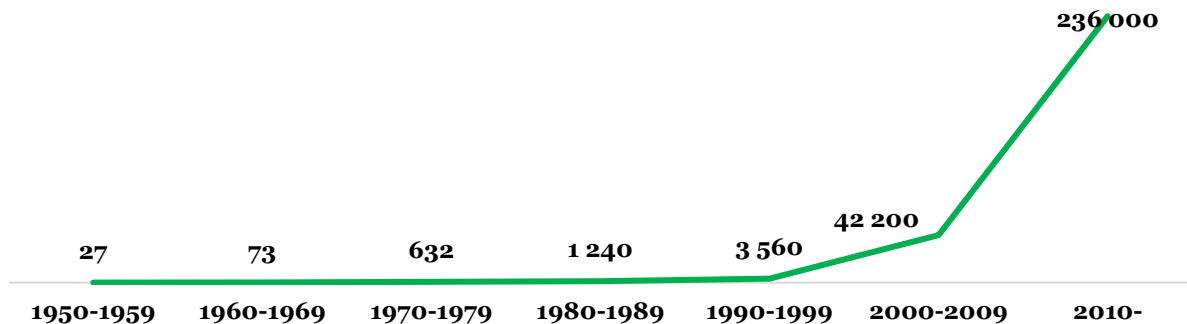
1. Bevezetés

A társadalmi felelősségvállalás a folyamatosan változó társadalom igényeihez való igazodást jelenti, így nem írható le egyetlen fogalommal. A társadalmi felelősségvállalás gyökerei az 1900-as évekre vezethetők vissza. Az azóta eltelt több mint egy évszázad alatt számos kutató foglalkozott és ma is foglalkozik a társadalmi felelősségvállalás fogalmával, szerepével,

³⁸ A tanulmány megjelenését a Magyar Nemzeti Bank támogatta.

³⁹ sereg@finance.bme.hu

jelentőségével. Egy-egy gazdasági válság, természeti katasztrófa, vagy akár egy fenyegető világjárvány mindinkább a fókuszpontba helyezi a társadalmi felelősségvállalás kérdését. Ma sem veszített jelentőségéből, sőt az elmúlt évtizedben ugrásszerűen nőtt a témával foglalkozó művek száma.

4. ábra: „Corporate Social Responsibility” angol kifejezés, időszakos előfordulási gyakorisága a Google Scholar keresőjében

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

Elsőként a társadalmi felelősségvállalás fejlődésének hetven évét foglaljuk össze. Az adott évtizedre jellemző fő kutatási irányokat és a korszakban tevékenykedő, meghatározó képviselőket sorakoztatjuk fel. Ezután bemutatjuk, hogy a jogalkotó véleménye szerint kinek és miről kell számot adnia a gazdálkodónak a jelenleg hatályos törvény(ek) szerint. Ismertetjük álláspontunkat a társadalmi felelősségvállalás és a számviteli törvény kapcsolódásának szükségességéről, a lehetséges fejlesztési irányokról, illetve sorra vesszük az e kapcsán felmerülő számviteli dilemmákat. Empirikus kutatásunk során kiemelt figyelmet szenteltünk a céltartalékképzésre. A jelenlegi gyakorlat jobb megértése érdekében a céltartalékképzés szempontjából kiemelt ágazatból véletlenszerű mintavétellel megvizsgáltuk a gazdálkodók kiegészítő mellékletének információtartalmát.

2. A társadalmi felelősségvállalás fejlődése az elmúlt hetven évben

Az 50-es években a társadalmi felelősségvállalás kérdését elsősorban menedzsment oldalról közelítették meg. A menedzsment és a társadalmi értékek, az erkölcsi, az etikai felelősség és viselkedés voltak azok, amelyek a társadalmilag felelős magatartást tükrözték.

A 60-as években kezdetét vette a társadalmi felelősségvállalás átfogó vizsgálata. A fókuszpontban ugyan még mindig a menedzsment és a társadalmi értékek álltak, azonban a fogalomkör bővült, a gazdasági és humán erőforrás szerepe is előtérbe került, amely nem kizárólag az adott szűk közösségre, hanem a társadalom egészére hat. Az üzletek társadalmi felelősségét a társadalmi hatalmuk arányában jelenítik meg. A gazdasági haszon, a profit maximalizálása jelenik meg hangsúlyozottan, de egyes kutatók már az önkéntes cselekedetek szerepét is felvetik.

A 70-es években a társadalmi felelősségvállalás meghatározásakor az előző évtizedhez hasonlóan a vállalatok profitmaximalizálása került előtérbe, ugyanakkor az értékek, a társadalmi célok is fontos szerepet kaptak. A társadalmi teljesítmény mérésére vonatkozó igény is megjelenik, a nyilvánosság igénye mellett. A környezet védelme, megóvása is előtérbe kerül. A társadalmi felelősségvállalás fogalmi rendszere bővült, már a gazdasági, jogi, etikai és diszkrecionális tevékenységek együttesének kell teljesülnie ahhoz, hogy egy vállalatról elmondhassák, hogy társadalmilag felelős magatartást tanúsít.

A 80-as években a társadalmi felelősségvállalás fogalma kezdett letisztulni, amelyhez nagymértékben hozzájárultak a korábbi évek kritikai észrevételei. A társadalmi felelősségvállalás a gazdasági, a jogi, az etikai és az önkéntes (jótékonyági) felelősséget

helyezi fókuszpontba. A pénzügyi teljesítmény és a vállalatok társadalmifelelősségvállalása közötti összefüggés vizsgálatával számos közgazdász foglalkozott. A vállalkozás eredményessége és a társadalmilag felelős magatartás közötti kapcsolatot vizsgálták, arra keresték a választ, hogy a gazdaságilag eredményesebb vállalkozások felelősebb magatartást tanúsítanak-e?

A 90-es években a társadalmi teljesítménnyel kapcsolatos kutatások kerültek főként a középpontban. Egyre több empirikus kutatás jut arra az eredményre, hogy a társadalmilag felelős magatartás versenyelőnyt jelent(het). Emellett említést érdemel a környezetvédelem előtérbe kerülése. Mind ez nem véletlen, hiszen a 90-es években a világ figyelme a környezeti kihívások globális megoldásaira fókuszált (Rio de Janeiro, Lisszabon, Kiotó konferencia).

A 2000-es években a társadalmi felelősségvállalás fogalmi meghatározása már nem tartalmazott új elemeket. Egyre előtérbe kerül a fenntarthatóság irányába való elmozdulás, a globális és lokális érdekek összehangolásának szükségessége. Amíg Európában a vállalkozások társadalmilag felelős magatartásának bemutatása önkéntes vállalat, addig az Egyesült Államokban törvényileg előírt kötelezettség, a társadalmi elvárásoknak, normáknak való megfelelés.

A 2010-es években társadalmilag felelős vállalatnak lenni egyfajta brand-at is jelent. A vállalatvezetők felismerték, hogy a piaci verseny egyre kiélezettebb, így minden olyan megnyilvánulás, amely előnyösebb helyzetbe hozhatja a vállalatot, azt igyekeznek kihasználni. A társadalmilag felelős magatartást tanúsító vállalatok a pénzügyi és az azt követő gazdasági válságból is előbb tudtak talpra állni. Persze kérdés, hogy a válság előtti stabil működésük eredményezte-e a kedvezőbb helyzetet, vagy a vállalatok és az érdekelt felek közötti erősebb bizalom volt az, amely meghatározó volt a nehézségek legyőzésében.

4. táblázat: Társadalmi felelősségvállalás meghatározó képviselői korszakokként

Korszak	Meghatározó képviselők
50-es évek	Bowen, Eells, Heald és Selekman
60-as évek	Davis, Frederick, McGuire, Blomstrom, Walton
70-es évek	Friedman, Johnson, Steiner, Manne és Wallic, Davis, Eilbert és Parket, Eells és Walton, Backman, Sethi, Preston és Post, Bowman és Haire, Holmes, Fitch, Spicer, Abbot és Monsen, Zenisek, Caroll
80-as évek	Jones, Tuzzolino és Armandi, Dalton, Goodpaster és Matthews, Strand, Caroll, Drucker, Cohran és Wood, Wartick és Cochran, Epstein, McGuire, Sundgren és Schneeweis
90-es évek	Wood, Caroll, Galaskiewicz, Graves és Waddock, Swanson, Clarkson, Burke és Logsdon, Gray, Owen és Adams, Elkington, Turban és Greening, Stanwick és Stanwick, McWilliams, Siegel és Teoh, Harrison és Freeman
2000-es évek	Sen és Bhattacharya, Schwartz és Caroll, Garriga és Melé, Maignan és Farrell, Logsdon és Wood, Welford, Vogel, Tschopp, Porter és Kramer, McWilliams, Siegel és Wright, Kotler és Lee, Campbell, Banerjee, Matten és Moon
2010-es évek	Carroll és Shabana, Bear, Rahman és Post, Du, Bhattacharya és Sen, Sherer és Palazzo, Dhaliwal, Radhakrishnan, Tsang és Yang, Kang és Moon, Hull és Rothenberg, Aguinis és Glavas, Crane, Matten és Spence, Braun, Flammer, Géring, Lins, Servaes és Tomoyo, Cooper és Uzun, Oduro és Haylemariam

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

3. Társadalmi felelősségvállalás – a számvitel információ tartalma

3.1. Számviteli beszámolók címzettjei

Kinek nyújt információt a számvitel? A jogalkotó nem nevesíti a számvitel címzettjeit, csak annyit ír, hogy a „*piac szereplői számára*”. Azt viszont deklarálja, hogy a gazdálkodó által kötelezően elkészítendő beszámoló szabadon hozzáférhető, nyilvános.

A második fontos kérdés, hogy pontosan miről kell számot adnia a gazdálkodónak. A jogalkotó szerint „*a törvény hatálya alá tartozó gazdálkodó jövedelemtermelő képességéről, vagyonáról, vagyonának alakulásáról, pénzügyi helyzetéről és jövőbeli terveiről*”. (Sztv.)

Felmerül a kérdés, hogy vajon milyen reláció áll fent a társadalom és a piac szereplői között. Ha ugyanis a társadalom a piac szereplőiből tevődik össze, akkor a számvitel a társadalomnak szól. Ha pedig ez így van, akkor jogosan vetődik fel, hogy a gazdálkodó részletesen mutassa be a társadalmi következményekkel járó tevékenységét, illetve kötelezően adjon számot tevékenységének társadalmi hatásairól.

3.2. Társadalmi következményekkel járó tevékenység

Tisztázni szükséges, hogy mit értünk társadalmi következményekkel járó tevékenység alatt. Ehhez viszont elkerülhetetlen, hogy a fenntarthatóság kérdéseire választ kapjunk. Számos szakirodalomban olvasható, hogy a fenntarthatóságnak három pillére van, a gazdasági, a környezeti és a társadalmi pillérek. Véleményünk szerint a számvitel szempontjából szükségtelen megkülönböztetni a környezeti és társadalmi aspektusokat, hiszen végső soron a társadalom szenved el a környezetet érő károk következményeit is. Így értelemszerűen, amikor a társadalmi következményekkel járó tevékenységeket említjük, abba a környezeti következményekkel járó tevékenységeket is beleértjük.

3.3. Új szemlélet

Következtetésünk tehát az, hogy a jelenleg hatályos számviteli törvény továbbfejlesztésére van szükség. Egy újfajta szemléletet jegyében a beszámolási kötelezettség körét bővítenénk. Ez alapján a miről adjon számot kérdésre, azt válaszolnánk, hogy *a törvény hatálya alá tartozó gazdálkodó jövedelemtermelő képességéről, vagyoni és pénzügyi helyzetéről, tevékenységének társadalmi hatásairól és jövőbeli terveiről adjon számot.*

4. Számviteli dilemmák

Természetesen a törvény tartalmának esetleges bővítése nem egyszerű feladat, a pontos know-how megalkotása kihívásokkal teli folyamat. Ezt megerősítendő összefoglaltuk az ezzel kapcsolatosan felmerülő dilemmákat.

- Miként számszerűsíthetőek a gazdálkodó tevékenységének társadalmi következményei?
- Milyen formában jelenjen meg ez az információ a beszámolóban? Külön jelentés formájában vagy a mérleg, eredménykimutatás és a kiegészítő melléklet részeként?
- Egységesíthető-e a know-how minden vállalatra? Ha nem, milyen bontást célszerű alkalmazni? Például ágazati, alágazati stb.
- Mekkora adminisztrációs terhet ró ez a gazdálkodókra?
- Ki és hogyan tudja nyomon követni a valós hű képről való elszámolást? Mi a következménye, ha nem fenntartható módon gazdálkodik?

A tanulmánynak nem célja a fenti kérdések megválaszolása, csupán fel kívánja hívni a figyelmet a változás szükségességére, ugyanakkor nem vitatja a felmerülő nehézségeket.

5. Empirikus eredmények

5.1. Céltartalékképzés szerepe, jelentősége

A gazdálkodó felelős magatartásának megnyilvánulásáról a beszámolóban bemutatásra kerülő céltartalékképzés ad(hat) választ. Itt jelenik meg ugyanis a környezetvédelemmel kapcsolatos tevékenységek ismertetése.

A számviteli törvényben a jogalkotó külön szabályozza a céltartalékképzést. „Az adózás előtti eredmény terhére céltartalékot kell képezni - a szükséges mértékben - azokra a múltbeli, illetve a folyamatban lévő ügyletekből, szerződésekből származó, harmadik felekkel szembeni fizetési kötelezettségekre [ideértve különösen a jogszabályban meghatározott garanciális kötelezettséget, a függő kötelezettséget, a biztos (jövőbeni) kötelezettséget, a korengedményes nyugdíj, illetve a helyébe lépő korhatár előtti ellátás, a végkielégítés miatti fizetési kötelezettséget, **a környezetvédelmi kötelezettséget**, valamint a megkötött szerződésből vagy annak elszámolási egységéből várható veszteséget], amelyek a mérlegfordulónapon valószínű vagy bizonyos, hogy fennállnak, de összegük vagy esedékességük időpontja még bizonytalan, és azokra a vállalkozó a szükséges fedezetet más módon nem biztosította.” (Sztv. 41. § (1))

A gazdálkodónak a kiegészítő mellékletben kell az ehhez kapcsolódó információkat részletesen bemutatnia: „A képzett céltartalék, illetve annak felhasználása összegét a kiegészítő mellékletben jogcímek szerinti részletezésben be kell mutatni. Ha az egyes jogcímek szerint képzett céltartalék összege az előző évi összegtől lényegesen eltér, akkor azt a kiegészítő mellékletben indokolni kell.” (Sztv. 41. § (8))

5.2. A kiegészítő melléklet információtartalma – számok és tények

Empirikus kutatásunk során a kiegészítő melléklet információtartalmát is vizsgáltuk. Elsőként leszűkítettük keresésünket azokra a gazdálkodókra, akik a céltartalékképzés szempontjából legjelentősebb ágazatokban tevékenykednek. A legjelentősebb ágazatok közé a Bányászat, kőfejtés; a Feldolgozóipar; a Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás; a Vízellátás: szennyvíz gyűjtése kezelése, hulladékgazdálkodás, szennyeződésmntesítés; az Építőipar és a Szállítás, raktározás ágazatok tartoznak. Az OPTEN adatbázisból véletlenszerű mintavételezés segítségével ágazatonként 20-20 gazdálkodó 2018-ban közzétett kiegészítő mellékletének információtartalmát vizsgáltuk meg. Információ tartalom alatt bizonyos kifejezések, szórészetek előfordulási gyakoriságát értjük.

A kiegészítő melléklet mind tartalmában, mind áttekinthetőség szempontjából vegyes képet mutatott. A Bányászat és kőfejtés ágazatban tevékenykedő céltartalékot képző vállalatok fele említi meg a kiegészítő mellékletben a céltartalékképzést, holott a hatályos jogszabályok szerint annak részletes bemutatására kötelezett. Több olyan esettel találkoztunk, hogy a kiegészítő mellékletben jelzi, hogy a vállalatnak nincsen környezetet károsító tevékenysége, vagy nem keletkezett környezetvédelemmel kapcsolatos költsége, holott a tevékenységéből adódóan ennek minimális a valószínűsége. A mérlegben ugyan szerepel a céltartalék képzés, de a kiegészítő mellékletben ennek bemutatására nem találtunk utalást, holott jogszabályi kötelezettség a céltartalékképzés ismertetése.

Sajnos még a kiemelt ágazatokban tevékenykedő vállalatok sem mutatják be hiánytalanul tevékenységük környezeti hatásait. A kifejezések előfordulási gyakorisága optimista szemléletű, hiszen számos vállalat nemleges nyilatkozatot tesz az egyes aspektusok tekintetében.

5. táblázat: Kiegészítő mellékletek információtartalma a kiemelt ágazatokban (adatok %-ban)

Ágazat	környezet...	hulladék...	veszély...	rekult...	garanc...	kár...	veszt...	szenny...	kibocs...	szelektív...	ártal...
Bányászat, kőfejtés	50	35	35	45	15	20	5	15	0	0	10
Feldolgozóipar	80	50	60	0	35	60	20	10	0	0	5
Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légtudkondicionálás	80	65	45	25	40	45	25	30	30	15	15
Vízellátás: szennyvíz gyűjtése kezelése, hulladékgazdálkodás, szennyeződésmentesítés	80	75	50	35	30	40	30	25	5	5	20
Építőipar	85	70	65	0	65	50	15	0	0	0	15
Szállítás, raktározás	65	35	35	0	20	45	15	20	10	5	5

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

6. Összegzés

Az 1950-es években megkezdődött a társadalmi értékek előtérbe kerülése. A társadalmi felelősségvállalással kapcsolatos kutatások száma azóta folyamatosan bővült, sőt az utóbbi években ugrásszerűen növekedett. Napjainkig számos empirikus kutatás készült mind a vállalatok társadalmi felelősségvállalása, mind a vállalatok társadalmi teljesítménye kapcsán. Számos kutató javaslata szerint új számviteli rendszerre van szükség, a mi álláspontunk viszont inkább a jelenlegi rendszer kibővítése, továbbfejlesztése mellett érvel. Ebben az újfajta szemléletben hangsúlyt kap, hogy a társadalom a piac szereplőiből tevődik össze. Az lenne az „új” elvárás, hogy a törvény hatálya alá tartozó gazdálkodó vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzete mellett tevékenységének társadalmi (ideértve környezeti) hatásairól is számot adjon. Ehhez természetesen szükség van egy kidolgozott know-how-ra, melynek elkészítési folyamatát számos nehézség, dilemma övezi. A változtatás szükségességét az is jól alátámasztja, hogy a jelenlegi gyakorlat ez ügyben nem egységes. A kiegészítő melléklet információtartalmát megvizsgálva, azt tapasztaltuk, hogy a gazdálkodók döntő többsége nem helyez kellő hangsúlyt a céltartalékképzéssel kapcsolatos gazdálkodói tevékenység bemutatására. Célszerű lenne újra gondolni, hogy elégséges-e a gazdálkodó részéről kizárólag a céltartalékképzést bemutatni? Véleményünk szerint hasznosnak bizonyulna, ha elkülönülve láthatnánk a gazdálkodók tevékenységének összes társadalmi és környezeti költségét. Ehhez új szemléletre van szükség, egyfajta iránymutatásra, hogy pontosan hogyan és miként tudja ezt a gazdálkodó véghez vinni. Ezzel meghatározó lépést tehetnénk a hosszútávon fenntartható működés irányába.

Irodalomjegyzék

- Abbott, W. F., Monsen, R. J. (1979). On the measurement of corporate social responsibility: Self-reported disclosures as a method of measuring corporate social involvement. *Academy of Management Journal*, 22, 501-515.
- Aguinis, H., Glavas, A. (2012). What We Know and Don't Know About Corporate Social Responsibility. *Journal of Management*. 38(4). 932–968. doi:10.1177/0149206311436079
- Backman, J. (Ed.). (1975). *Social responsibility and accountability*. New York: New York University Press.
- Banerjee, S. B. (2008) 'Corporate Social Responsibility: The Good, the Bad and the Ugly', *Critical Sociology*. 34(1). 51–79. doi: 10.1177/0896920507084623.
- Bear, S., Rahman, N., Post, C. (2010). The Impact of Board Diversity and Gender Composition on Corporate Social Responsibility and Firm Reputation. *J Bus Ethics*. 97. 207–221. <https://doi.org/10.1007/s10551-010-0505-2>
- Bowen, H. R. (1953). *Social responsibility of the businessman*. New York: Harper & Row.
- Bowman, E. H., Haire, M. (1975). A strategic posture toward corporate social responsibility. *California Management Review*, 18, 49-58.
- Braun R. (2013). A vállalatok politikája vállalati, társadalmi felelősségvállalás, vállalati közösségek és a vállalati stratégia jövője. *Vezetéstudomány*. 44(1). 18-18.
- Burke, L., Logsdon, J. M. (1996). How corporate social responsibility pays off,
- Campbell, J. L. (2007). Why would corporations behave in socially responsible ways? an institutional theory of corporate social responsibility. *AMR*. 3. 946–967, <https://doi.org/10.5465/amr.2007.25275684>.
- Carroll, A. B. (1979). A Three-Dimensional Conceptual Model of Corporate Performance. *The Academy of Management Review*. 4(4). 497-505.
- Carroll, A. B. (1983). Corporate social responsibility: Will industry respond to cutbacks in social program funding? *Vital Speeches of the Day*, 49, 604-608.
- Carroll, A. B. (1991). The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders. *Business Horizons*. 34(4). 39-48.
- Carroll, A. B. (1999) 'Corporate Social Responsibility: Evolution of a Definitional Construct', *Business & Society*, 38(3), 268–295. doi: 10.1177/000765039903800303.
- Carroll, A. B. (2015). Corporate Social Responsibility: The Centerpiece of Competing and Complementary Frameworks. *Organizational Dynamics*. 44. 87-96.
- Carroll, A.B., Shabana, K.M. (2010). The Business Case for Corporate Social Responsibility: A Review of Concepts, Research and Practice. *International Journal of Management Reviews*. 12. 85-105. doi:10.1111/j.1468-2370.2009.00275.x
- Clarkson, M. E. (1995). A Stakeholder Framework for Analyzing and Evaluating Corporate Social Performance. *AMR*. 20. 92–117. <https://doi.org/10.5465/amr.1995.9503271994>
- Cochran, P., & Wood, R. (1984). Corporate Social Responsibility and Financial Performance. *The Academy of Management Journal*. 27(1). 42-56.

- Committee for Economic Development (1971). Social Responsibilities of Business Corporations. A statement by the Research and Policy Committee. Letöltés (2020. július 25.): https://www.ced.org/pdf/Social_Responsibilities_of_Business_Corporations.pdf
- Crane, A., Matten, D., Spence, L. J. (2013). Corporate social responsibility: readings and cases in a global context. (2nd ed.) Routledge
- Dalton, D. R., Cosier, R. A. (1982). The four faces of social responsibility. *Business Horizons*, 19-27.
- Davis, K. (1960) 'Can Business Afford to Ignore Social Responsibilities?', *California Management Review*, 2(3), 70–76. doi:10.2307/41166246.
- Davis, K. (1973). The Case for and against Business Assumption of Social Responsibilities. *Academy of Management Journal*, 16(2). 312-322. <http://dx.doi.org/10.2307/255331>
- Davis, K., Blomstrom, R. L. (1966). *Business and its environment*. New York: McGraw-Hill.
- Dhaliwal, D. S., Radhakrishnan, S., Tsang, A., Yang, Y. G. (2012). Nonfinancial Disclosure and Analyst Forecast Accuracy: International Evidence on Corporate Social Responsibility Disclosure. *The Accounting Review*. 87(3). 723–759. doi: <https://doi.org/10.2308/accr-10218>
- Drucker, P. F. (1984). The new meaning of corporate social responsibility. *California Management Review*, 26, 53-63.
- Du, S., Bhattacharya, C. and Sen, S. (2010). Maximizing Business Returns to Corporate Social Responsibility (CSR): The Role of CSR Communication. *International Journal of Management Reviews*. 12. 8-19. doi:10.1111/j.1468-2370.2009.00276.x
- Eells, R. (1956). *Corporation Giving in a Free Society*. Harper & Bros, New York.
- Eells, R., Walton, C. (1974). *Conceptual foundations of business*(3rded.). Burr Ridge, IL: Irwin.
- Eilbert, H., Parket, I. R. (1973). The current status of corporate social responsibility. *Business Horizons*, 16, 5-14. doi:10.1016/0007-6813(73)90043-8.
- Elkington, J. (1997) *Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business*. Capstone, Oxford.
- Epstein, E. M. (1987). The corporate social policy process: Beyond business ethics, corporate social responsibility, and corporate social responsiveness. *California Management Review*, 29, 99-114.
- Európai Bizottság (2011). Communication from the commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee of the Regions, A renewed EU strategy 2011-14 for Corporate Social Responsibility. Brussels. COM(2011)681. Letöltés (2020. július 25.): <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0681&from=EN>
- Fitch, H. G. (1976). Achieving corporate social responsibility. *Academy of Management Review*, 1, 38-46.
- Flammer, C. (2015). Does Corporate Social Responsibility Lead to Superior Financial Performance? A Regression Discontinuity Approach, *Management Science*. 61(11). 2549-2568
- Frederick, W. C. (1960) 'The Growing Concern over Business Responsibility', *California Management Review*, 2(4), 54–61. doi:10.2307/41165405.

- Friedman, M. (1970). The Social Responsibility of Business Is to Increase Its Profits. The New York Times Magazine
- Garriga, E., Melé, D. (2004). Corporate Social Responsibility Theories: Mapping the Territory. Journal of Business Ethics. 53. 51–71
<https://doi.org/10.1023/B:BUSI.0000039399.90587.3>
- Géring Zs. (2014). Profit és/vagy közösségi szerepvállalás? – Vállalati társadalmi felelősségvállalás vezetői szemmel. Vezetéstudomány. 45(12). 53-66.
- Goodpaster, K. and Matthews, J. 1982. “Can a Corporation Have a Conscience?” Harvard Business Review,
- Graves, S. B., Waddock, S. A., (1994): Institutional Owners and Corporate Social Performance. AMJ. 37. 1034–1046. <https://doi.org/10.5465/256611>
- Gray, R., Owen, D. and Adams, C. (1996) Accounting & Accountability: Changes and Challenges in Corporate Social and Environmental Reporting. Prentice Hall.
- Harrison, J. S., Freeman, R. E. (1999). Stakeholders, Social Responsibility, and Performance: Empirical Evidence and Theoretical Perspectives. AMJ. 42. 479–485.
<https://doi.org/10.5465/256971>
- Heald, M. (1957). Management's Responsibility to Society: The Growth of an Idea. Business History Review, 31(4), 375-384. doi:10.2307/3111413.
- Holmes, S. L. (1976). Executive perceptions of corporate social responsibility. Business Horizons, 19, 34-40.
- Johnson, H. L. (1971). Business in contemporary society: Framework and issues. Belmont, CA: Wadsworth.
- Jones, T. M. (1980). Corporate social responsibility revisited, redefined. California Management Review, 22(3) 59-67.
- Kotler, P., Lee, N. (2005). Corporate Social Responsibility – Doing the Most Good for Your Company and Your Cause. New Jersey: John Wiley and Sons, Inc.
- Lins, K.V., Servaes, H., Tamayo, A. (2017). Social Capital, Trust, and Firm Performance: The Value of Corporate Social Responsibility during the Financial Crisis. The Journal of Finance. 72. 1785-1824. doi:10.1111/jofi.12505
- Long Range Planning, 29(4). 495-502. [https://doi.org/10.1016/0024-6301\(96\)00041-6](https://doi.org/10.1016/0024-6301(96)00041-6).
- Maignan, I., Ferrell, O. C. (2004). ‘Corporate Social Responsibility and Marketing: An Integrative Framework’, Journal of the Academy of Marketing Science. 32(1). 3–19. doi: 10.1177/0092070303258971.
- Manne, H. G., Wallich, H. C. (1972). The modern corporation and social responsibility. Washington, DC: American Enterprise Institute for Public Policy Research.
- McGuire, J. (1966). Administrative Science Quarterly, 11(3), 504-507. doi:10.2307/2391174.
- McGuire, J. B., Sundgren, A., Schneeweis, T. (1988). Corporate Social Responsibility and Firm Financial Performance. The Academy of Management Journal. 31(4). 854-872.
- McGuire, J.W. (1963) Business and Society. McGraw-Hill, New York.
- McWilliams, A., Siegel, D. (2000). Corporate social responsibility and financial performance: correlation or misspecification?. Strat. Mgmt. J., 21. 603-609. doi:10.1002/(SICI)1097-0266(200005)21:5<603::AID-SMJ101>3.0.CO;2-3

- McWilliams, A., Siegel, D. and Teoh, S. H. (1999) ‘Issues in the Use of the Event Study Methodology: A Critical Analysis of Corporate Social Responsibility Studies’, *Organizational Research Methods*, 2(4), pp. 340–365. doi: 10.1177/109442819924002.
- McWilliams, A., Siegel, D.S., Wright, P.M. (2006). Corporate Social Responsibility: Strategic Implications*. *Journal of Management Studies*. 43. 1-18. doi:10.1111/j.1467-6486.2006.00580.x
- Porter, M.E., Kramer, M.R. (2006). Strategy & Society: The Link between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility. *Harvard Business Review*. 84. 78-85.
- Preston, L. E., Post, J. E. (1975). Private management and public policy: The principle of public responsibility. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Scherer, A.G., Palazzo, G. (2011). The New Political Role of Business in a Globalized World: A Review of a New Perspective on CSR and its Implications for the Firm, Governance, and Democracy. *Journal of Management Studies*. 48. 899-931. doi:10.1111/j.1467-6486.2010.00950.x
- Schwartz, M., Carroll, A. B. (2003). Corporate Social Responsibility: A Three-Domain Approach. *Business Ethics Quarterly*. 13(4). 503-530.
- Selekman, B. M. (1959). A moral philosophy for management. New York, McGraw-Hill.
- Sen, S., Bhattacharya, C. B. (2001). ‘Does Doing Good Always Lead to Doing Better? Consumer Reactions to Corporate Social Responsibility’. *Journal of Marketing Research*. 38(2). 225–243. doi: 10.1509/jmkr.38.2.225.18838.
- Sethi, S. P. (1975). Dimensions of corporate social performance: An analytic framework. *California Management Review*, 17, 58-64.
- Spicer, B. (1978). Investors, Corporate Social Performance and Information Disclosure: An Empirical Study. *The Accounting Review*. 53(1). 94-111.
- Stanwick, P.A., Stanwick, S.D. (1998). The Relationship Between Corporate Social Performance, and Organizational Size, Financial Performance, and Environmental Performance: An Empirical Examination. *Journal of Business Ethics*. 17. 195–204. <https://doi.org/10.1023/A:1005784421547>
- Steiner, G. A. (1971). Business and society. New York: Random House.
- Strand, R. (1983). A systems paradigm of organizational adaptations to the social environment. *Academy of Management Review*, 8, 90-96.
2000. évi C. törvény a számvitelről. Letöltve: 2020.10.14-én a <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0000100.tv> linkről
- Tschopp, D. J. (2005). Corporate Social Responsibility: A Comparison Between the United States and the European Union. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*. 12(1). 55-59.
- Turban, D. B., Greening, D. W., (1997). Corporate Social Performance And Organizational Attractiveness To Prospective Employees. *AMJ*. 40. 658–672. <https://doi.org/10.5465/257057>
- Tuzzolino, F., Armandi, B. R. (1981). A need-hierarchy framework for assessing corporate social responsibility. *Academy of Management Review*, 6, 21-28. doi:10.5465/amr.1981.4287982

- Vogel, D. (2005). *The Market for Virtue: The Potential and Limits of Corporate Social Responsibility*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press. 2006.
www.jstor.org/stable/10.7864/j.ctt6wpg2c.
- Walton, C. C. (1967). *Corporate social responsibilities*. Belmont, CA: Wadsworth.
- Wartick, S.L., Cochran, P.L. (1985) The Evolution of the Corporate Social Performance Model. *Academy of Management Review*, 10, 758-769.
- Wood, D. J., 1991: Corporate Social Performance Revisited. *AMR*. 16. 691–718.
<https://doi.org/10.5465/amr.1991.4279616>
- Zenisek, T. J. (1979). Corporate social responsibility: A conceptualization based on organizational literature. *Academy of Management Review*, 4, 359-368.

ZÖLD KÖTVÉNY BEFEKTETÉSEK HAZAI ÉS KÜLFÖLDI SZEMMEL *Green Bond Investments in Hungary and Abroad*

Dr. SOLT Eszter Éva PhD, egyetemi adjunktus

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gazdaság-és Társadalomtudományi Kar

Absztrakt

A zöld kötvény az Európai Beruházási Bank és a Világbank által 2007-ben történt első kibocsátása óta egyre nagyobb teret hódít a befektetések között. A zöld kötvények azok az értékpapírok, amelyek esetében az értékesítésből származó bevételt környezeti fenntarthatósági célú beruházásokra kell fordítani. A célhoz kötött forrás felhasználásának pozitív hatását évente hatásvizsgálattal be kell mutatni. Az elmúlt évtized meghatározó tőkepiaci trendje a fenntartható befektetések térnyerése, amelyek akár kisebb kockázatot és nagyobb hozamot is jelenthetnek a hagyományos befektetésekhez képest. A zöld kötvények kibocsátói lehetnek államok, pénzügyi intézmények és vállalatok is. Magyarország elkötelezett a Párizsi Egyezményben lefektetett klímacélok mellett, és támogatja az Európai Unió azon törekvését, hogy 2050-re teljesen klímasemlegessé váljon. A Magyar Nemzeti Bank 2019 júliusában elindított Növekedési Kötvényprogramja keretében 2020-ban kibocsátásra került az első hazai zöld vállalati kötvény. A Magyar Állam 2020 júniusában bocsátott ki zöld állampapírt, amely meghatározott klíma- és környezeti célokhoz kötődő kormányzati beruházásokhoz biztosít forrást. A tanulmány a hazai és a külföldi tőkepiac különböző aspektusaiból vizsgálja és mutatja be a globális kötvénypiac jelenleg egyik leggyorsabban növekvő szegmensét képező befektetési eszközt, a zöld kötvényt.

Kulcsszavak: zöld kötvény, zöld pénzügyek, tőkepiac, környezeti fenntarthatósági célú beruházások, az MNB Zöld Programja

JEL-kódok: G15, Q50

Abstract

Green bonds launched by the European Investment Bank and the World Bank in 2007 have gained ground among investments and have grown fast in size and market coverage in the recent years. The green bond is a type of bond instrument where the money raised by the issuer will be exclusively applied to finance eligible environmentally friendly projects that seek to mitigate climate change. The positive impact of the use of proceeds from green bonds will be regularly monitored, and reported. Any organization, which is entitled to issue bonds is also entitled to issue green bonds. This type of securities has a significant potential of becoming flagship instruments in the capital markets. The climate law passed by the Hungarian Parliament confirms several climate-related commitments including reaching climate neutrality by 2050 in accordance with the environmental objectives of the European Union. Responding to environmental threats, in 2019 the Central Bank of Hungary launched its green programme, which is to support the introduction of green finances in the capital market. The first Hungarian corporate green bond was issued in the framework of the Growth Bond Scheme of the central bank in 2020, whereas Hungary was the first country in the European Union to have issued a green government bond. By raising the volume of green market financing, the programme of the central bank is to contribute to reducing risks related to climate change and to the country's climate sustainability. The study examines the recent trends of this fast-growing segment from different aspects of the capital markets.

Keywords: green bond, green finances, capital market, green projects to mitigate climate change, the Central Bank of Hungary's Green Programme

JEL Codes: G15, Q50

1. Bevezetés: A zöld kötvények bemutatása

A zöld kötvények azok az értékpapírok, amelyek esetében a zöld kötvény kibocsátója vállalja, hogy az értékesítésből származó bevételt zöld technológiákra, környezeti fenntarthatósági célú, a klímaváltozás elleni küzdelemhez kapcsolódó beruházásokra fordítja. Zöld technológiának számítanak például a megújuló energiát termelő nap-, szél- és vízerőművek, vagy az alacsony károsanyag kibocsátású járművek gyártása, de a megfelelő vízgazdálkodás, hulladékkezelés, az erdőtelepítés és a fenntartható földhasználat is beletartozik ebbe a kategóriába. Az Európában kibocsátott zöld kötvények legnagyobb része eddig energia szektorhoz kapcsolódó projekteket finanszírozott: nap-, szél, geotermikus és vízierőművek, hálózati infrastruktúra biztosítása, emellett a zöld (energiahatékony) ingatlanberuházások, valamint a közlekedés (emissziómentes személyautók gyártása, a tömegközlekedési járművek) fejlesztése is nagy jelentőségű.

A zöld kötvények kibocsátói lehetnek államok, pénzügyi intézmények és vállalatok is. Zöld kötvényt nem csak olyan vállalat bocsáthat ki, amely valamilyen környezet- vagy klímavédelemhez kapcsolódó tevékenységet folytat, az egyik legnagyobb zöldkötvény-kibocsátó vállalat az Apple. A forrásbevonásnál azonban fontos feltétel, hogy a pénzt kizárólag környezetvédelmi célra fordíthatják, általános vállalatfinanszírozási célra nem.

A célhoz kötött forrás felhasználásának pozitív hatását évente hatásvizsgálattal kell bemutatni. A hatásvizsgálat irányulhat a kibocsátás csökkentésének mérésére, az energiahatékonyság javításának, valamint az megújuló energiaforrások az energiamixben képviselt aránya növelésének ellenőrzésére. Ennek során és eredményeképpen a befektetők többlet információt is nyerhetnek az adott vállalat irányítási, ellenőrzési folyamatairól és projektmenedzseri kompetenciáiról.

A zöld államkötvények esetében nem az ismert hitelminősítők értékelése a mérvadó, hanem kisebb, úgynevezett second party opinion (SPO) szakértő cégek értékelik a projekteket, általában egy négyes színskála alkalmazásával. A skálán a zöld négy fokozata mellett barna (brown) színnel minősítik az elfogadhatatlan projekteket, világoszölddel (light green) a még éppen megfelelőt, közepesen zöld színnel (medium green) a nagyobb környezeti hatást elérő programokat, és sötétzölddel (dark green) a leghasznosabb, legjobb környezeti hatást eredményező beruházásokat.

A zöld kötvény vitathatatlan előnyeként megemlíthető, hogy hosszú távú tényezőket figyelembe vevő hatékony tőkeallokációt segít elő a tőke környezetbarát beruházásokba történő csatornázása által, továbbá figyelemfelkeltő hatású a környezetromboláshoz kapcsolódó pénzügyi kockázatok tekintetében. Magasabb közzétételi követelményeket támaszt és megköveteli az átláthatóságot.

Egy vállalat hosszútávon fenntartható növekedéséhez ma már elengedhetetlenek a környezeti (environmental), társadalmi (social) vagy irányítási (governance), azaz ESG - tényezők. Empirikus adatok támasztják alá, hogy a jó ESG értékelést kapott cégek jól szerepelnek a hosszú távú befektetési portfóliókban.

A zöld finanszírozás nemzetközi alapját a *Párizsi Éghajlatvédelmi Egyezmény* és az *Egyesült Nemzetek Éghajlatváltozási Keretegyezménye* (UNFCCC) adja. Az egyezmények fókuszában a globális felmelegedéshez történő alkalmazkodás, az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése, valamint a klímaváltozás pénzügyi következményei állnak.

2. A zöld kötvények piaca

Az első zöld kötvényeket az Európai Beruházási Bank (EIB) és a Világbank bocsátotta ki 2007-ben. Az általuk kibocsátott „climate awareness” kötvények rendelkeztek először „zöld

címkével”, amely azt volt hivatott biztosítani, hogy a kötvények értékesítéséből befolyó összegek kizárólag meghatározott, környezetvédelemhez és a klímaváltozás elleni küzdelemhez kapcsolódó beruházásokhoz nyújtsanak forrást. Ezt követően a vállalatok, az önkormányzatok, a kereskedelmi bankok, majd később az egyes államok léptek be a piacra.

A zöld címkével rendelkező kötvénypiac fejlődésének nagy lendületet adott, a zöld kötvények elveinek (Green Bond Principles) 2014-ben történő lefektetése az ICMA (International Capital Market Association) által. A piac növekedését jól mutatja a zöld kötvény kibocsátás összértékének növekedése a világon: amíg 2016-ban ez az érték valamivel több, mint 100 milliárd US dollár volt, 2017-ben 150 milliárd US dollár, majd 2018-ban 171,2 milliárd US dollárra emelkedett. 2019-ben a kibocsátás összértéke a világon 258,9 milliárd US dollárt ért el. Milyen megfontolások rejlenek a zöld kötvény befektetések növekvő népszerűsége mögött?

A zöld gondolatra nyitott, fejlett társadalmakban, például Észak-Európa, Németország, az Egyesült Államok és Japán, a befektetőknek igényük van arra, hogy foglalkozzanak a társadalmi hasznossággal, a fenntarthatóság zöld gondolatával. Amennyiben a befektetők azonos megtérülési kockázat mellett tudnak például 10 évig, évi 2,2 százalékos kamatot realizálni, akkor szívesebben finanszíroznak egy napenergia-projektet, mint egy hagyományos erőművet. Azon befektetők, akik ezzel a tudattal tekintenek portfóliójuk elemeire és teljesítményére, azonos hozam mellett sokkal elégedettebbek lesznek, ha tudják, hogy a pénzük által milyen pozitív hatásokat értek el. A zöld kötvények lényege a Pareto-elv. Magasabb szintű megközelítést tükröz az a gondolkodás, ha a befektető akár valamekkora hozamról is hajlandó lemondani a pozitív cél szolgálata érdekében, talán erre is akad példa.

Az EIB volt az első zöld kötvénykibocsátó a világon és máig a világ legnagyobb zöld kötvénykibocsátója. A bank célja az, hogy Európai Klímabankká váljon és ennek érdekében 2021 januárjától csak olyan projekteket finanszíroznak, amelyek célkitűzése összhangban áll a Párizsi Klímaegyezmény célkitűzéseivel. A források nagyságrendje 2021-2030 között a tervek szerint eléri az 1000 milliárd eurót.

3. Válthat-e a zöld kötvény „mainstream” befektetési termékké?

A kérdés megválaszolásához először a kibocsátók és a befektetők szempontjait vizsgálom meg. A zöld kötvények kibocsátásának megszervezése addicionális költségekkel jár, bonyolult és nehézkes a belső folyamatok kialakítása, a jelentési kötelezettségek, valamint a külső minősítés költségeinek következtében. A piac fejlesztése érdekében költségghatékonnyá kell tenni őket a kibocsátók számára. Ha egy kibocsátó zöld kötvényei iránt nagy a kereslet, a kibocsátásukkal járó többletköltségeket a piac képes kiegyenlíteni. Jelentősen nagyobb kereslet, túljegyzés esetén a kibocsátó le tudja vinni a hozamot a hagyományos kötvények hozama alá, így összességében olcsóbban jut forráshoz, mintha hagyományos kötvényeket bocsátott volna ki. Megoldást jelenthet az, ha a többletköltségeket átvállalják a hatóságok, egyes külföldi országokban, például Szingapúrban láthatunk erre példát. A befektetőknek nyújtott adókedvezmények, a zöld címke megszerzés költségeinek részleges támogatása, az állami és a szupranacionális intézmények növekvő szerepe mind a kibocsátói, mind a befektetői oldalon szintén a piac növekedésének irányába hat.

A befektetők szempontjából a zöld kötvények ugyanolyan minősítésű és ugyanolyan – vagy valamivel alacsonyabb – hozamú értékpapírok, mint a hagyományos kötvények, azonban likviditásuk kisebb. Ha a terméket szélesebb körben vásárolhatják meg, például a zöld befektetésekre szakosodott alapok, vagy a nagy befektetők zöld célokra dedikált alapjai, akkor a keresleti oldal bővül, így a kibocsátó kedvezőbb árat kap. Ez a kötvénypiacon azt jelenti, hogy a befektetők alacsonyabb kamattal is megelégednek. A beruházók költség-haszon elemzésében a nettó jelenértéket elsősorban a forrásköltség csökkentésén keresztül lehet

pozitív tartományba billenteni, következésképpen a zöld kötvények akkor lennének a leghasznosabbak, ha olcsóbb forrásbevonást tennének lehetővé, mint például a normál kötvényekkel vagy hitelfelvételekkel történő finanszírozás. Ez a külföldi tapasztalatok alapján nem feltétlenül teljesül. Kétségtelen azonban, a zöld kötvény kibocsátás megnyitja a nemzetközi tőkepiacokat olyan feltörekvő országok számára is, amelyek a hitelminősítésük alapján csak drágábban vagy egyáltalán nem jutnának forráshoz környezetbarát projektjeik finanszírozásához.

A likviditási helyzeten valamennyit javít, hogy a Luxembourgi Tőzsdén – az első zöld kötvények jegyzésének helyszínén – mintegy 400 zöld kötvényt jegyeznek, amivel ma az eszközosztály vezető helyszínének számít.

Annak ellenére, hogy a zöld kötvények átlagos hozama alacsonyabb, mint a nem minősített kötvényeké, a hosszú távú fenntarthatóság miatt e kötvények árfolyama stabilabb, a szórása kisebb, a kockázata alacsonyabb. Ezt jól példázza az a tapasztalati tény, hogy a magasabb ESG minősítéssel rendelkező kibocsátók kötvényei sokkal jobban teljesítettek a koronavírus járvány okozta stresszhelyzetben. Ez arra is visszavezethető, hogy a fenntartható módon működő cégek hitelkockázata közép-, és hosszútávon alacsonyabb, amit a befektetők értékelnek.

Annak ellenére, hogy a kibocsátóknak alapvetően nem feltétlenül olcsóbb forrásbevonás a zöld kötvény befektetési forma, a világban jelentősen megnövekedett ennek az eszköznek a kibocsátása az utóbbi években. Nem hagyható ugyanis figyelmen kívül ennek a befektetési formának a jó hírnévre gyakorolt kedvező hatása és előnye a forrás-diverzifikáció szempontjából.

4. Kihívások a zöld kötvény piac előtt

Az alábbiakban megvizsgálom a zöld kötvény piac előtt álló kihívásokat. A legnagyobb kihívást talán a klímaváltozás elleni küzdelem és a környezetvédelem hosszú távú céljainak és egy rövid időtávra optimalizáló gazdasági szereplő célfüggvényének összeegyeztethetősége jelenti. Azonban a szélsőségesebb időjárási jelenségek egyre nagyobb gazdasági kockázatokat jelentenek a konkrét fizikai szinten, amelyek hatása a bankok mérlegére is kihatással lehet. A klímaváltozás negatív hatásai egyre közvetlenebb csatornákon éreztetik hatásukat a gazdaság és a pénzügyi szektor szereplőire, így a zöldprojektek piaci alapon is versenyképesnek tekinthetők.

A zöldkötvény forrásokból finanszírozott beruházások környezetvédelmi előnyeinek konkretizálása és számszerűsítése szintén kihívást jelent, és számos kérdést vet fel. Megújuló energia esetében például az elért szén-dioxid-kibocsátás csökkenés adott dollárnyi névértékű kötvényre vetítve jól számszerűsíthető.

A legnagyobb kockázatot azonban az egyértelmű meghatározások hiánya jelenti. A befektető nem minden esetben lehet biztos abban, hogy a pénzt valóban környezetvédelmi, klímavédelmi célok érdekében használják fel. Nehéz meghatározni és mérni egy beruházás klíma- vagy környezetbarát jellegét illetve annak mértékét. Zöldcsőd esetén nincsenek pontosan előre meghatározott következmények, ami növeli az erkölcsi kockázatot. A *greenwashing* – azaz a zöld besorolást visszaélés jelleggel, a környezetvédelmet egyfajta PR-akcióként használók szankcionálása szintén nem rendezett.

A nemzetközileg elfogadott, egységes standardok kialakítása a zöldprojektek értékelésére kedvező változást hozott. A 2014-ben, az ICMA által lefektetett „Green Bond Principles”(GBP), általános irányelveket fogalmaz meg, míg a Climate Bond Initiative iparági szinten specifikálja a zöldkötvény megfelelési előírásokat, és tartalmazza a projektek minősítését végzők felelősségi körének megállapítását is. Az ICMA egy piaci szereplők által

alkotott tőkepiaci szakmai szervezet, így a „Green Bond Principles” egy önkéntes, jogi kötelező erővel nem rendelkező sztenderdnek felel meg.

A Climate Bonds Initiative elnevezésű szervezet által létrehozott zöld kötvény sztenderd, a „Climate Bonds Standard” (CBS) lényegesen szigorúbb, specifikusabb a „Green Bond Principles”-nél. A CBS szerinti zöld kötvényeknek a GBP-nek és további feltételeknek is meg kell felelniük. Ellentétben a GBP-szel, a CBS-hez egy tanúsítvány is tartozik, amelyet egy formális eljárás során lehet elnyerni. A CBS egy tudományos keretrendszer alapján határozza meg az elfogadható projekt kategóriákat. A nemzeti zöld kötvény sztenderdek kialakítása folyamatban van.

5. A zöld kötvény kibocsátók köre

A zöld kötvények piacán elsőként a szupranacionális intézmények, fejlesztési bankok (EIB, African- vagy Asian Development Bank) jelentek meg kibocsátóként saját sztenderdjeik alapján. Amíg az EIB zöld finanszírozása szinte kizárólag megújuló energiatermelésre és energiahatékonyság növelésére irányul, az African Development Bank általi források Afrika átfogó fejlesztését célozzák meg.

Az első zöld államkötvényt 2016 végén Lengyelország bocsátotta ki a megújuló energiatermelés, a tiszta közlekedés és szállítás, a hulladéklerakók rehabilitációja és az erdősítés finanszírozására. Lengyelországot Franciaország követte 2017-ben. A 22 éves futamidejű, 7 milliárd euró értékben kibocsátott kötvény értékesítéséből származó összeg kimondottan a Párizsi Klímaegyezményben foglalt célokat szolgáló beruházások finanszírozására biztosít forrást. A háromszoros túljegyzés önmagáért beszél. Belgium 2018-ban bocsátott ki szuverén zöldkötvényt környezetvédelmi projektek finanszírozása céljából. A nagy feltörekvő gazdaságok – Kína, India, Brazília – számára az eddigi szuverén zöld kötvény kibocsátások példája lendületet adhat, hogy zöld államkötvénnyel lépjenek a piacra.

A kelet-közép-európai régióban – Lengyelország után – Magyarország másodikként bocsátott ki először zöld kötvényt 2020. június 2-án, 1,5 milliárd EUR összegben, 15 éves lejáratúval. A kötvény 1,75 százalékos fix kamatot fizet, az elért kibocsátási ár 97,332% volt, a hozam így 1,957 %. Ez azt jelenti, hogy a magyar zöld államkötvény hozama 1,9 százalékkal magasabb a referenciának számító hasonló futamidejű EUR midswap, és 2,14 százalékkal a szintén 2035-ben lejáratú német kormánykötvény hozamánál. Az értékpapír sikerességét jól tükrözi a 7,5 milliárd eurónyi, vagyis ötszörös túljegyzés, ami a befektetők Magyarország, és az ország klímaprogramja iránti bizalmát fejezi ki.

Lokális környezeti projektek finanszírozása érdekében régiók vagy városok is bocsátanak ki zöld kötvényeket. A klímaváltozás elleni küzdelemben a városokra komoly feladat hárul, mivel, egyrészt az éghajlatváltozás fő okozói, másrészt az ebből fakadó hátrányok és károk fő érintettjei.

A piacon a kereskedelmi bankok is jelen vannak – bár még viszonylag alacsony részesedéssel – zöld kötvény kibocsátásokkal, környezetvédelmi projektek refinanszírozására. Először kínai bankok bocsátottak ki zöld kötvényeket nagyobb értékben 2016-ban.

A bankok számára a hitelezési oldalon is szerepet kaphatnak a környezetvédelmi célok, például jelzáloghitelekhez kamatkedvezményt nyújtanak magasabb energiahatékonyságú ingatlanok vásárlása esetén.

A vállalatok részesedése a zöld kötvény piacon a kereskedelmi bankokénál jelentősebb. Azok a vállalatok, amelyeknek az alaptevékenysége jelentős környezeti terheléssel jár, és ezt csökkenteni szeretnék, nagy számban vannak kibocsátóként jelen a piacon.

Az első magyarországi vállalati zöld kötvény kibocsátásra 2020. augusztusban került sor az MNB Növekedési Kötvényprogramjának keretében. A kötvény kibocsátója a CPI Hungary

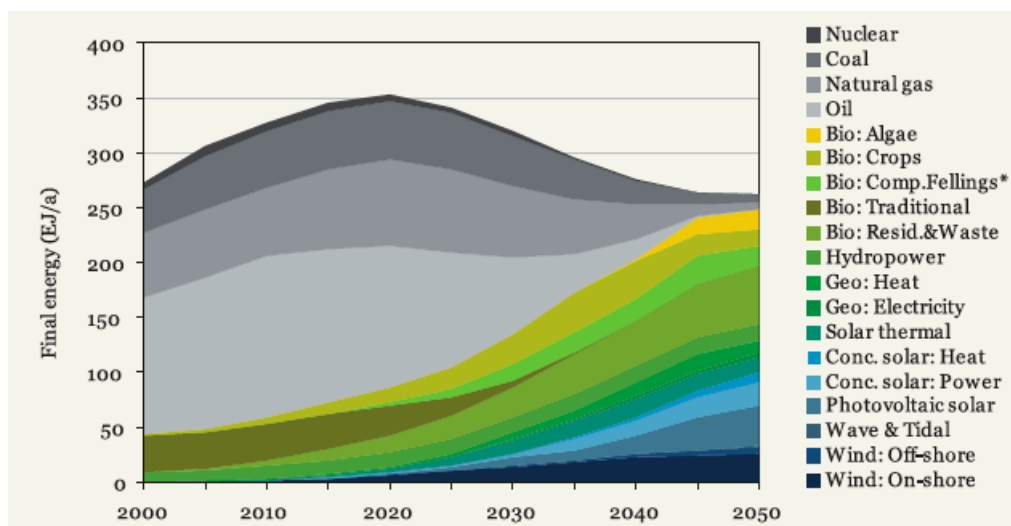
Investments Kft., a CPI Property Group tagja volt. A zöld vállalati kötvény névértéke összesen 30 milliárd forint, 2,25%-os fix kamatot fizet és futamideje 10 év. A vállalatcsoport 2019. márciusban tette közzé csoport szintű Zöld Kötvény Keretrendszerét, amelynek célkitűzése szervesen illeszkedik a Magyar Nemzeti Bank Zöld Programjában megfogalmazott célokhoz. A vállalat a zöld és fenntartható üzleti működésének finanszírozása, így például magas energiahatékonyságú épületek fejlesztésére, továbbá napelemek telepítésére teremt forrást a zöld kötvények kibocsátásával. A *zöld prémium* („greenium”) megjelenése alacsonyabb forrásköltséget eredményezhet a kibocsátó vállalat számára.

6. A magyarországi szabályozás

Magyarországon 2020 júniusában fogadták el a Klímavédelmi törvényt. A 2020. évi XLIV. törvény az EU célkitűzéseivel összhangban 2050-re irányozza elő a klímasemlegesség megvalósítását azáltal, hogy az üvegházhatású gázok kibocsátását nullára csökkenti és növeli a megújuló energia részarányát az energia-mixben. A törvényben hangsúlyos helyet kap a zöld kötvények kibocsátása, amelynek a bevételét klímavédelmi fejlesztésekre kell felhasználni.

A klímavédelemről szóló törvény részben megerősíti a már korábban kitűzött célokat, részben pedig új célokat is kijelöl Magyarország számára:

- ❖ az 1990. évhez képest 2030-ig legalább 40%-kal csökkentjük az üvegházhatású gázok kibocsátását,
- ❖ vállaljuk, hogy 2030-at követően a végső energiafelhasználás 2005. évi szintet meghaladó növekedése esetén a növekményt kizárólag karbonsemleges energiaforrásból biztosítjuk,
- ❖ a bruttó végső energiafogyasztásban 2030-ig elérjük a legalább 21%-os megújuló energiaforrás részarányát,
- ❖ A 2050. évre elérjük a teljes klímasemlegességet, azaz vállaljuk, hogy az üvegházhatású gázok még fennmaradó hazai kibocsátása, valamint elnyelése a 2050. évre egyensúlyba kerüljön.

Forrás: www.bluemorphoinvestments.hu

A Magyar Nemzeti Bank jegybankként és bankfelügyeletként egyaránt kiemelt stratégiai célkitűzésnek tekinti a környezetvédelmet és a pénzügyek zöldítését. A 2019 februárjában meghirdetett Zöld Programjában azt közvetíti a bankrendszer felé, hogy a zöldítés értéket teremt, kockázatsökkentő tényező és üzleti alapon is kezelhető. A jegybanki tartalékokon

belül helyet kapott egy kisebb zöld kötvényportfólió, amelybe a nemzetközi zöld sztenderdeknek megfelelő kötvények kerültek bele.

A rendszerstabilitási felelősség - a monetáris hatósági szerepvállalás mellett - kiemelten fontos célokat és feladatokat jelöl ki a jegybankok számára. A környezetvédelmi kérdéskör pénzügyi stabilitási aspektusból is megközelíthető, mivel a klímaváltozás számos új helyzetet teremt a vállalatok körében. Előfordulhat például, hogy egy cég tevékenysége a klímaváltozás miatt lehetetlenül el, vagy az eredményesség romlása ahhoz vezet, hogy a vállalat nem lesz képes a hitelei törlesztésére. Ennek a tömeges előfordulása komoly kockázatot jelenthet az egész pénzügyi rendszerre is.

Magyarországon klímaügyben komoly stratégiaváltásnak lehetünk tanúi. A Nemzeti Energia Stratégia és a Nemzeti Energia- és Klímaterv foglalkozik az energiamix átalakulásával és az ellátás biztonságával. A Nemzeti Adaptációs Stratégia célja pedig a klímaváltozás társadalmi és gazdasági következményeinek a felmérése.

7. Összegzés

A zöld kötvényeknek lehetnek speciális előnyei az egyéb forrásbevonási lehetőségekhez képest. Pénzügyi szempontból alacsonyabb forrásköltség elérését tehetik lehetővé, amelyet egyrészt a kereslet magas szintje okoz, másrészt a zöld kötvény kibocsátáshoz szükséges átláthatóság a hitelkockázat jobb árazását teszi lehetővé. Ezen kívül további lehetséges pénzügyi előnyt jelent az, hogy potenciálisan olyan ESG befektetőket is el lehet érni, akik egyébként nem vásárolnak magyar kötvényt, és hosszabb lejáratok is elérhetők.

A zöld kötvény kibocsátásnak azonban ezeken túlmutató előnyei is lehetnek például a jó hírnévből fakadó, reputációs előny. A zöld kötvényt kibocsátó vállalatok számára az akkreditációs folyamat hozzájárulhat a vállalati folyamatok javításához, a vállalatirányítás, a vállalati kultúra fejlesztéséhez, az átláthatóság javulásához.

Az zöld kötvények előnyei akkor aknázhatóak ki teljes mértékben, ha célzott piacfejlesztés valósul meg. Keresleti oldalról a magyar befektetési alapok fontos szerepet kaphatnak ebben. A „zöld finanszírozás” kifejezés azt a fajta szemléletet jelenti, amely a környezetvédelmi törekvéseket beépíti az üzleti modellezésbe és döntéshozatalba, azaz a hagyományos befektetési és beruházási módszertant fenntarthatósági kritériumok egészítik ki.

Az elsősorban intézményi befektetőknek kibocsátott, deviza alapú zöld államkötvény után érdemes lenne megfontolni egy forint alapú, a meglévő lakossági kötvényekhez hasonló pénzügyi feltételű zöld állampapír kibocsátását.

Az állami és piaci kezdeményezések a zöld finanszírozást az üzleti stratégia részévé tehetik a magyar pénzpiacra, ezzel is elősegítve az elmozdulást egy fenntartható gazdasági növekedés irányába.

Irodalomjegyzék

ESG Integration and Analysis in Europe, the Middle East, and Africa
<https://www.cfainstitute.org/en/research/survey-reports/esg-integration-emea>
letöltés ideje: 2020. október 12.

Green Bond Principles, ICMA International Capital Market Association
<https://www.icmagroup.org/Regulatory-Policy-andMarket-Practice/green-social-and-sustainability-bonds/green-bond-principles-gbp/>

Gyura G. (2018): Zöldállamkötvények: környezetvédelmi, államadósság-finanszírozási vagy diplomáciai eszköz? *Külgazdaság*, LXII. évf., 2018. január–február, pp. 50–63.

Mihálovits Zs. – Tapaszti A. (2018): Zöldkötvény, a fenntartható fejlődést támogató pénzügyi instrumentum. *Pénzügyi Szemle* 2018/3, pp. 312-327.

MNB Zöld Programja: <https://www.mnb.hu/greenfinance/>

The State Treasury of the Republic of Poland [2016]: Green Bond Framework. Elérhetőség: <http://www.finanse.mf.gov.pl/documents/766655/c7ef4509-80ee-41e6-8dca-084250f63b6b>. Letöltés ideje: 2020. október 12.

A MUNKAVÉGZÉS KÖRÜLMÉNYEINEK MEGVÁLTOZÁSA A PANDÉMIA IDEJÉN EGY PRIMER KUTATÁS TÜKRÉBEN

Changes in Working Conditions in the Light of a Primary Rresearch during the Pandemic

Dr. habil. SZÉLES Zsuzsanna PhD, egyetemi docens⁴⁰
Budapesti Metropolitan Egyetem; Soproni Egyetem

Dr. BARANYI Aranka PhD, egyetemi docens⁴¹
Szent István Egyetem, Károly Róbert Campus, Gyöngyös

Dr. CSERNÁK József PhD, adjunktus⁴²
Szent István Egyetem, Károly Róbert Campus, Gyöngyös

Absztrakt

Magyarországon az első COVID-19 esetet 2020. március 4-én azonosították. A járvány kitörésének nagyon korai szakaszában azonnal testre szabott, hatékony intézkedéseket vezettek be. Kutatásunk célja a COVID-19 járvány okozta megváltozott munkakörülmények bemutatása. Az elmúlt hónapok tapasztalatai azt mutatják, hogy a „Világot” nem lehet bezárni, a gazdaság nem tud ellenállni egy ilyen nyomásnak. A munkaadók olyan munkamegoldásokat keresnek, amelyek lehetővé teszik a vállalkozások számára, hogy a jövedelem, a nyereség vagy a tulajdonosok osztalékának veszélyeztetése nélkül folytassák működésüket. A tanulmány egy online kérdőíven alapul, amelyet 2020 júniusában és júliusában került kitöltésre. A felmérésben főként gazdaságtudományi területen tanuló vagy korábban tanulmányokat folytató hallgatók vettek részt. A kutatás alapján elmondható, hogy a munkavállalók jól tudtak alkalmazkodni a körülményekhez, a megváltozott elvárásokhoz, esetenként még többet is dolgoztak otthon, mint a munkahelyen. A KKV szektorba tartozó vállalkozások gyorsabban reagáltak a változásokra, könnyebben tudták véghez vinni ötleteiket. A multinacionális cégek esetén a szabályozottság jobban érvényesült, melynek kialakításához több időre volt szükség, viszont nagymértékben támogatták munkavállalóinkat akár a munkavégzés körülményeinek kialakítását illetően is.

Kulcsszavak: munkavégzés körülményei, pandémia, otthoni munkavégzés
JEL-kódok: J81, I21

Abstract

In Hungary, the first COVID-19 case was detected on 4 March 2020. Well-tailored, effective measures have been introduced promptly in the very early phase of the outbreak. The aim of our research is to present the changed working conditions caused by the COVID-19 pandemic. The experience of recent months shows that the “World” cannot be closed, the economy cannot withstand such pressure. Employers are looking for work solutions that allow businesses to continue operating without compromising income, profits, or owners' dividends. The primary study is based on a questionnaire carried out online using between June and the first half of July 2020. The survey predominantly included (former) students of economics. It can be concluded, based on the study, that the employees were able to adjust well to the conditions, to the changing demands, in some cases they worked even more at home than at the workplace. Businesses in the SME sector responded more quickly to change and were able to implement their ideas more easily. In the case of multinational companies, regulation prevailed better, which took more time to set up, but they also provided great support to their employees, even in terms of creating working conditions.

Keywords: working conditions, pandemic, home office
Jel Codes: J81, I21

⁴⁰ szeles.zsuzsanna@uni-sopron.hu

⁴¹ baranyi.aranka@szie.hu

⁴² csernak.jozsef@szie.hu

1. Bevezetés

Kutatási témánk középpontjába a Covid-19 pandémia okozta munkavégzés körülményeinek feltérképezése került. Magyarországon az első COVID-19 esetet 2020. március 4-én fedezték fel. A járvány kitörésének nagyon korai szakaszában azonnal testre szabott, hatékony intézkedéseket vezettek be. Ezen intézkedések miatt a vírus nem terjedhetett el jelentősen a zárt közösségekből. (Röst et al., 2020)

Magyarországon 2020. márciusában került sor a veszélyhelyzet kihirdetésére, melynek többek között az a következménye lett, hogy a munkavégzés körülményei jelentősen átalakultak. A veszélyhelyzet megszüntetésével többé kevésbé vissza áll a helyzet a rendes kerékvágásba, de már most tudjuk, hogy nem fog már olyan helyzet lenni a munkavégzés körülményei esetén sem mint egy évvel korábban. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a „világot” nem lehet bezárni. A munkáltatók olyan megoldásokat keresnek a munkavégzésre, mellyel a vállalkozások tevékenysége tovább folytatható, ezzel nem kerül veszélybe a bevétel, a nyereség, a tulajdonosok osztaléka. Kutatásunkban arra keressük a választ vajon milyen tevékenységek esetén került akadályoztatásra a munkavégzés, és az iskolai végzettség szignifikáns összefüggést mutat-e a megváltozott munkahelyi körülményekkel. A pandémia előtti időszakban, különösen a fővárosban a munkaerőhiány pótlására egyfajta vonzerőnek számított, ha a vidéki munkavállaló napi ingázása helyett néhány napot otthon is dolgozhatott. Természetesen ezen munkavégzési mód nem minden munka esetén tekinthető csodaszernek és minden körülmény között alkalmazhatónak. A munkavállalók negyede dolgozik részben vagy teljes egészében otthonról, a távmunka a felsőfokú végzettségűek 51%-ra jellemző a megkérdezettek körében. A szakmunkások háromnegyede továbbra is a munkahelyén végzi a munkáját. A korona krízis hatásaitól egész Európa szenved, vannak ugyan eltérések a gazdasági visszaesés mértékét illetően, azonban abban minden szakértő egyetért, hogy igen nehéz lesz a gazdaságokat újra növekedési pályára állatani. (Corona Krise, 2020) A pandémia okozta gazdasági problémák és azok hatásainak előrejelzése újabb problémát okoz a közgazdászoknak, ugyanis a jólmegszokott gazdasági prognózis módszereit az időbeli késés miatt nem lehet alkalmazni, olyan előrejelzési módszereket kell kialakítani melyrövid idő elteltével is képes lekövetni a gazdaság állapotának változását, például itt említhető a német jegybank által alkalmazott hetente közzétette aktivitási index (WAI). (A. Göpfert, 2020)

1.1. Európai Unió

A gazdaságok márciusi leállítása sok munkahelyet veszélyeztetett és jelenleg is nehéz helyzetben vannak a gazdaságok a COVID-19 nyomán kialakult krízis miatt.. Az EU munkanélküliségi rátája 6,6% volt 2020 áprilisában, szemben a 2020 márciusi 6,4% -(Eurostat, 2020) Az Eurostat becslései szerint az EU-ban 14,079 millió férfi és nő volt munkanélküli ebben az időszakban, ezen belül is az euróövezetben 11,919 millió volt a munkanélküliek száma. 2020 márciusához képest a munkanélküliek száma 397000-rel nőtt az EU-ban és 211000-rel az euróövezetben.

Az Eurofound (2020) felmérése szerint áprilisban az EU27-tagországokban dolgozó válaszadók 5% -a számolt be arról, hogy véglegesen elvesztette munkáját a világiárvány miatt, 23% pedig azt állította, hogy ideiglenesen elvesztette szerződését vagy munkahelyét. Úgy tűnik, hogy a 35 év alatti férfiak a népesség többi részénél valamivel jobban érintett csoportnak számítanak. A munkahelyek bizonytalansága a legtöbb keleti és déli tagállamban (Bulgária, Görögország) a legnagyobb.

A szolgáltatási szektorokat súlyosan érintette a COVID-19 járvány. Az idegenforgalom, a közlekedési és a disztribúciós szolgáltatások a mobilitási korlátozások és a társadalmi

elhatárolódás miatt szenvedtek. Az online szolgáltatások megnövekedett használata a világjárvány idején hangsúlyozta a technológiai és a csatlakozási különbségeket. (WTO, 2020)

A COVID-19 járvány által okozott gazdasági és társadalmi sokk valószínűleg átalakítja az egyének és szervezetek munkával és foglalkozásokkal kapcsolatos felfogását, és mind mikro-, mind makro-változásokat eredményez a munka világában. A nagy „otthoni munka” kísérlet megváltoztathatja az otthoni munkavégzés szakmai szempontjait. A kutatók képesek lesznek jobban megérteni, hogy mely foglalkozási és egyéni jellemzők kapcsolódnak az otthoni munka hatékonyságához, és jobban kijelölhetik a foglalkozási csoportokat és az egyéneket az otthoni munkavégzésre. (Kramer - Kramer, 2020)

A koronavírus által közvetlenül érintett emberek pusztító egészségügyi következményei mellett a COVID-19 járványnak jelentős következményei voltak az emberek életmódjára és munkájára nézve, mélyen befolyásolva testi és lelki jólétüket. A válság gazdasági és társadalmi hatásainak felmérésére az Eurofound (2020) nagyszabású felmérést indított az Európai Unióban és azon kívül is. A felmérés célja az alábbiak vizsgálata:

- a jólétre gyakorolt hatás,
- munka és távmunka, és
- az Európában élő emberek pénzügyi helyzete.

1.2. Magyarország

A 2020 áprilisa és júniusa közötti három hónapos időszakban Magyarországon 4,6 százalék volt a munkanélküliségi ráta a KSH adatai szerint. (VG – World Economy, 2020) A koronavírus-járvány gazdasági következményei az egész vizsgálati időszakot érintették. Júniusban a munkanélküliek száma mintegy 25 ezerrel nőtt az előző hónaphoz képest. A munkanélküliségi ráta egy hónap alatt 0,5 százalékponttal, egy év alatt 1,9 százalékponttal nőtt. Június végére a regisztrált álláskeresők száma 376 ezerre nőtt, 51,6 százalékkal több, volt mint egy évvel korábban.

A járvány idején a fő intézkedések a következők voltak (IMF, 2020):

- A kormány március 11-én rendkívüli állapotot hirdetett és különféle elszigetelő intézkedéseket rendelt el.
- Március 27-én kötelező helyben tartózkodást írtak elő.
- Május 4-e után a gazdaság fokozatosan újra megnyílt. Engedélyezték az üzletek, bevásárlóközpontok, múzeumok, templomok újbóli megnyitását, az éttermekben a szabadtéri részen a működést és a diákok visszatértek az iskolákba.
- Július 15-én színkódolási rendszert vezettek be a külföldről történő utazások vonatkozásában, az országokat a világjárvány helyzete alapján osztályozták. A világ minden országának piros, sárga vagy zöld státuszt kapott a jelenlegi COVID-19 fertőzés szintje szerint. Ezek a színek határozták meg, hogy beutazási tilalmat vagy kötelező karantént írnak elő. A sürgősségi intézkedések egy része továbbra is érvényben marad, és a kormány parlamenti felhatalmazás nélkül akár hat hónapos időtartamra is bejelentheti az egészségügyi válságot.

A nyár viszonylag nyugodtan telt, de szeptemberre újult erővel köszöntött ránk a vírus, a márciusi nagy gazdasági leállás ideje alatt nem volt olyan magas a fertőzöttek száma, mint jelenleg. Vannak korlátozó intézkedések, de a gazdaság leállítását szeretnék elkerülni, mivel az beláthatatlan következményekkel járna. Az egészségügyi ellátórendszer alulfinanszírozott, túlterhelt, a meglévő strukturális szerkezet hiányosságaiból is adódóan az egészségügyi szolgáltatók hatékony működése elmarad a társadalom által elvárt szinttől. (Hegedűs, 2015) Ez a megállapítás évekkal ezelőtt született, de sajnos a mai viszonyokra is jellemző, ami nem fest túl rózsás jövőt, különösen egy világjárvány sújtotta időszakban.

2. Anyag és módszer

A primer kutatás egy kérdőíves felmérésre épül, melyet 2020. júniusában és július első felében zajlott elektronikus úton, a Google – Űrlapok alkalmazás segítségével. A kutatás kialakítása során, a szakirodalomnak megfelelően, végig szem előtt tartottuk az adatok statisztikai elemezhetőségét. (Babbie, 2012) A kutatás fő célközönsége azon felsőoktatásban résztvevő hallgatók voltak, akik szakmai gyakorlatukat töltötték a megkérdezési idejében, de a végzett, munkaviszonnyal rendelkező hallgatók is kitölthették. A kérdőív közösségi oldalakon is megosztásra került így a válaszadók köre kibővült nem csak a felsőoktatásban tanuló vagy tanultak körével. A kutatás eredményeinek felhasználása hozzájárulhat a következő időszak gyakorlatsszervezés folyamatának gördülékenyebbé tételéhez. A kitöltött és értékelhető kérdőívek száma $n = 250$ db volt. Az összeállított adatbázist SPSS programcsomag segítségével elemeztük, mely a társadalomtudományok terén igen gyakran használt programcsomag. (Marques de Sá, 2007) A leíró statisztika segítségével értékeltük első körben az adatokat, később Khi-négyzet próbával és Cramer féle asszociációs együtthatóval vizsgáltuk a kategorikus változók közötti függőségi viszonyt. Az egyváltozós elemzések mellett faktor és klaszterelemzést is végeztünk. A kitöltésre kerülő kérdőívben nyitott és zárt kérdések is megtalálhatók voltak, a zárt kérdések főleg nominális és ordinális skálán mérhető változókat tartalmaztak ám voltak metrikus skálával mérhető adatok is, amik megfeleltek a különböző módszerek feltételeinek. (Szűcs, 2004)

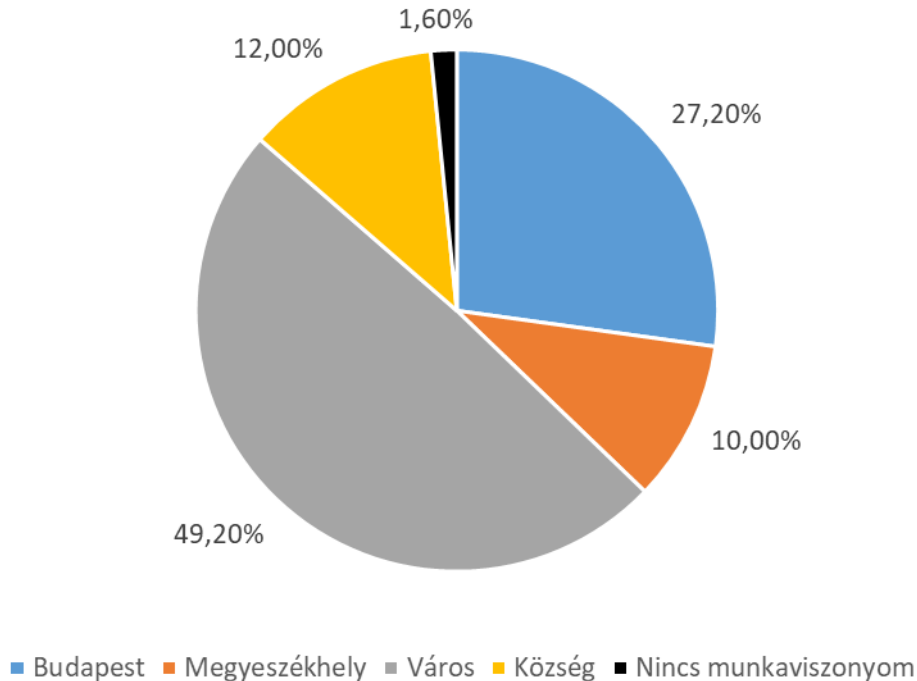
Hipotéziseink:

- H1 A munkáltatók a pandémiára adott válaszreakcióik alapján jól klaszterezhetők.
- H2 Statisztikailag igazolható összefüggés mutatkozik a válaszadók kora és a megváltozott munkakörülményekre adott reakció között.
- H3 Statisztikailag igazolható összefüggés mutatkozik a munkáltató nagysága és a pandémiára adott válaszreakciók között.
- H4 A férfiak nagyobb arányban rendelkeznek az otthoni munkavégzés technikai feltételeivel.
- H5 Minden munkavállalót ugyanúgy segített a munkáltatója az új élethelyzetben.

3. Eredmények

3.1. Foglalkoztatásra vonatkozó jellemzők

Jelen esetben is a kérdőívet több hölgy töltötte ki, mint férfi, a pontos adatokat illetően ez 30%-70% arányban tevődik össze. A válaszadók közel 60%-a rendelkezik hallgatói jogviszonnyal a megkérdezés idején, mely 74%-ban gazdaságtudományi, 14%-ban agrártudományi, 6-6%-ban informatikai, pedagógiai területhez kapcsolódik. A hallgatók 68%-a levelező képzésben folytatja tanulmányait. Közel azonos arányban tanulnak felsőoktatási szakképzés és mesterképzés keretében, alapképzésben tanuló hallgatók a megkérdezettek 64%-t teszi ki. A válaszadók 96%-a a megkérdezés idején dolgozott. A válaszadók 13%-a töltötte a szakmai gyakorlatát a pandémia idején, 82%-nak van teljes idejű munkaviszonya. Az alábbi 1. ábra a munkavégzés helyét mutatja.

5. ábra: A munkahely elhelyezkedése %-os megoszlásban

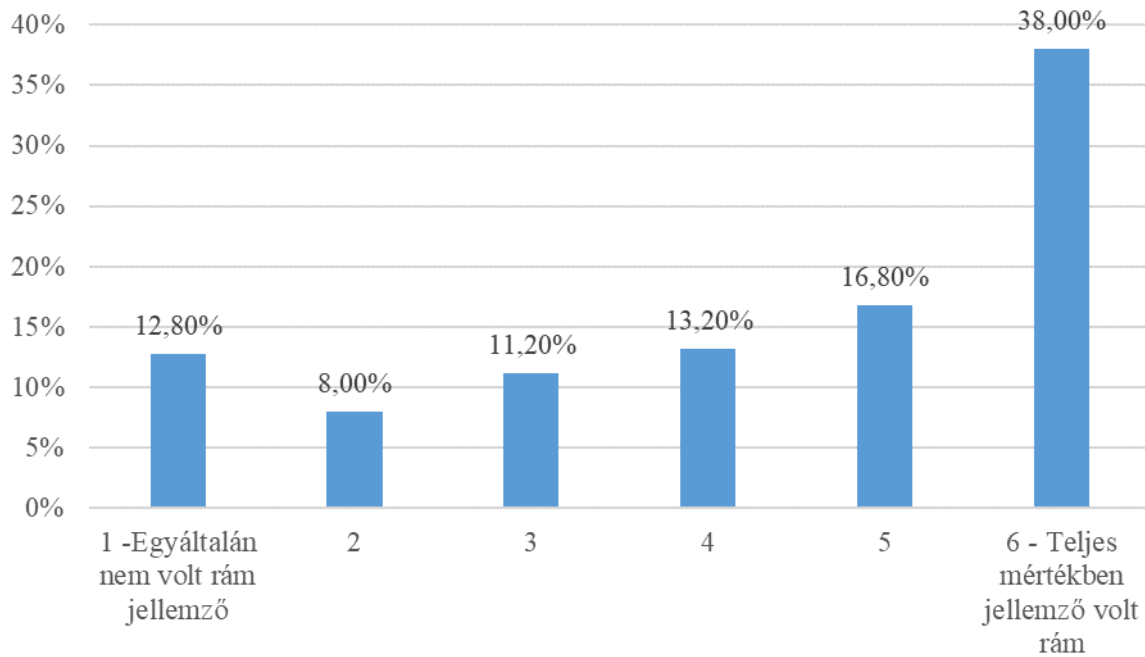
Forrás: Saját kutatás, n=250 (2020)

A szakmai gyakorlatot töltő hallgatók, valamint a munkaviszonnyal rendelkező dolgozók 49%-a városban dolgozik, de a fővárosban dolgozók aránya is meghatározó, de nem kizárólagos így a felmérés eredményei nem feltétlenül csak a budapesti foglalkoztatás körülményeit fejezik ki. A válaszadók fele rendelkezik felsőfokú iskolai végzettséggel, kevesebb mint 25% esetén érettségi mondható a legmagasabb iskolai végzettségnek.

3.2. Munkavégzés körülményeire irányuló vizsgálati eredmények

A válaszadók 35%-a dolgozik állami szférában pl. önkormányzatnál, 42% gazdasági társaságnál, 8% egyéni vállalkozó. A válaszadók 78%-a volt alkalmazott, közel 10% pedig gyakornok. A válaszadók több mint 50%-a esetén a koronavírus miatti korlátozás egyáltalán nem érintette a munkavégzést, 35% esetén már a korlátozások kezdetétől fogva lehetőség volt otthonról dolgozni. A válaszadók nagyobb részt közel azonos arányban a kereskedelem, oktatás, pénzügyek, turizmus területén dolgoztak. A munkáltatók többnyire nagyon készségesnek mutatkoztak a munkafeltételek otthoni kialakítását illetően, azonban 25% esetén azt a választ kaptuk, hogy egyáltalán nem volt partner a munkahely az otthoni körülmények kialakításában. Szerencsére a foglalkoztatás csak minimális esetben került teljes egészében felfüggesztésre, és szintén csak kevés esetben került sor a béren kívüli juttatások megvonására is, 84% esetén nem történt változás a juttatások terén, annak ellenére, hogy a vezetők is otthonról dolgoztak a pótlékok megmaradtak, ami érthető is hisz a munkát ugyanúgy vagy esetenként még jobban kellett szervezni, mindössze 9 fő esetén került sor a vezetői pótlék megvonására.

Az otthoni munkavégzés körülményeinek kialakulását illetően a válaszokat az alábbi ábra szemlélteti.

2. ábra: A munkáltatója hogyan reagált a veszélyhelyzetre? [Könnyen alakultak ki a munkavégzés körülményei, szabályai]

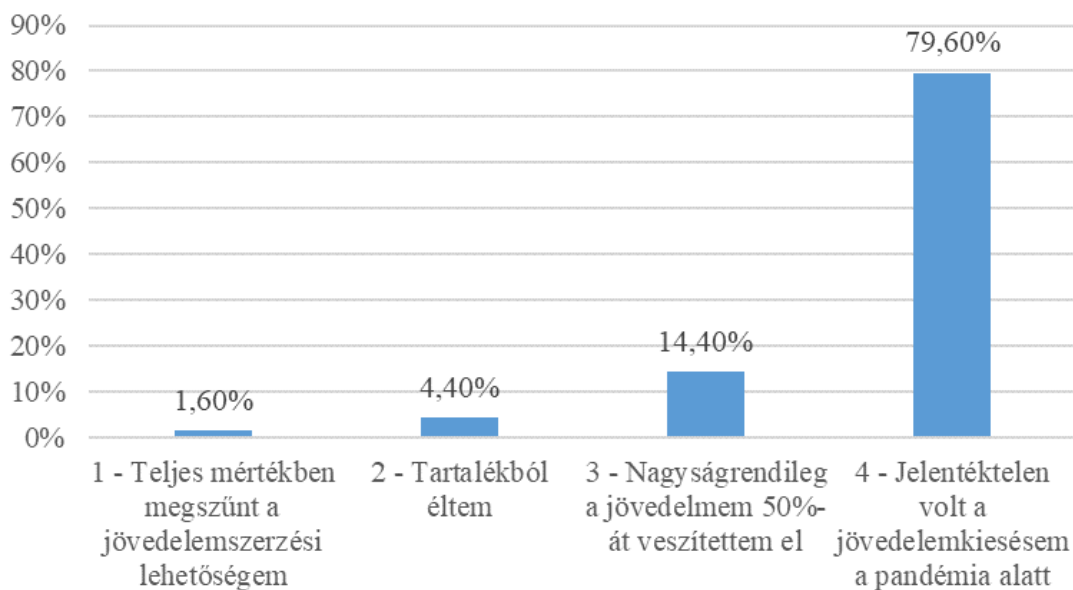
Forrás: Saját kutatás, n=250 (2020)

A munkáltatók veszélyhelyzetre tett reakcióira a fokozatosság a jellemző, 13% esetén inkább a nehéz alkalmazkodást lehet megállapítani. A technikai feltételek biztosítása azonban gördülékenyen ment, a válaszadók 35%-a nyilatkozott úgy, hogy saját erő is szükséges volt az otthoni munkavégzés feltételeinek előteremtéséhez. Több mint 55% esetén mutatkozott az a jelenség, hogy többet dolgozott otthon valaki, mint egyébként a munkahelyén, tehát nem feltétlenül igaz az, hogy ha otthon vagyunk romlik a munkamorálunk, vagy többet foglalkozunk olyan dolgokkal, ami a munkavégzéstől veszi el az időt. A munkáltató jobban járt, ha engedte munkavállalóját otthon dolgozni hisz akkor több feladatot végzett el, legalább is a kérdőív kitöltők válaszai alapján. „A Home Office munkavégzés sokkal hatékonyabbnak bizonyult, mint ahogy azt a munkáltatóm előzetesen gondolta”. Az ember társas lény szoktuk mondani, ez abból is látszik, hogy a válaszadók 83%-a állapította meg saját magáról, hogy hiányzott a munkahelyi légkör, a csapat és az együtt munkálkodás. A munkáltatók igyekeztek kialakítani az otthoni munkavégzés ellenőrzési rendszerét is, a válaszadók 53%-a nyilatkozott úgy, hogy folyamatos kontroll alatt volt a munkája.

A munkáltatók 64%-a a törvényi előírásoknak megfelelően járt el a szabályok betartását illetően, mindössze 3% esetén mutatkozott az a jelenség, hogy a munkáltató egyáltalán nem vette komolyan az előírásokat. Az elbocsátás egyáltalán nem volt jellemző a válaszadók körében, a munkaidő változtatása már bekerült a reagálási alternatívák közé. A válaszadók 20%-a nyilatkozott úgy, hogy a teljes munkaidő helyett csak részbeni foglalkoztatásra került sor. Sajnos azt az állításunkat, mely szerint a munkáltató igyekezett az otthon végzendő munkát arányosan felosztani mindössze a válaszadók 28%-a támasztotta alá, ugyancsak a munkahelyek negatív megítélését mutatja, mely szerint a válaszadók 41%-a egyáltalán nem kapott segítséget az otthoni munkavégzés során. A válaszadók 32%-a esetén mutatkozott az a problémakör, hogy olyan munkát végzett valaki, amit nem lehet otthonról elvégezni.

A munkavállalók oldaláról nézve a munkavégzést több mint 60% esetén mutatkozott nehézség, 22% nyilatkozott úgy, hogy a gyermekek otthon tartózkodása korlátozta a munkavégzését. 32% esetén önerőből történt a technikai feltételek biztosítása, 31%-ban pedig a munkáltató segített a fejlesztésben. Szerencsére a válaszadók kevesebb mint 2% esetén

mutatkozott teljes jövedelemkiesés. Az alábbi ábra a jövedelemszerzés korlátozására irányuló kérdésünk válaszait mutatja.

3. ábra: Jövedelem szerzés korlátozása a pandémia idején (fő)

Forrás: Saját kutatás, n=250 (2020)

Nagyon érdekes tapasztalatok mutatkoztak a nyitott kérdés, észrevétel megfogalmazása során. A válaszokból kitűnt, hogy a gyermekek otthoni tartózkodása komoly kihívást jelent mind a tanulás, mint pedig a munkavégzést illetően. Olyan tananyagok, viedók összeállítására van szükség, mely a napszak bármelyik szakaszában elővehető, letölthető, ezáltal a gyermekes szülők egyéni elfoglaltságukhoz tudják igazítani, hogy mikor milyen ütemben haladnak az online tananyaggal. A munkáltató igazi kihívás elé állt akkor, amikor arról kellett dönteni, hogy mit csináljon a kisgyermekkel otthon maradó és dolgozni nem tudó munkavállalójával. Konfliktus helyzetet teremtett, hogy a munkát azok a kollégák végezték el, akik megtudták oldani a gyermekfelügyeletet. Állami segítség kellene azon cégek számára, akik megakarják tartani azt a munkavállalót, aki érdemben otthonról nem tud dolgozni, hisz erről sem a gyermek sem a szülő nem tehet, de mégis megoldhatatlan helyzetek keverednek ebből az adott munkahelyen. A vendéglátás terén mutatkozott a legnagyobb nehézség, amely a munkaerő más területekre történő elvándorlását eredményezve ezáltal tovább mélyítette a szektor munkaerő hiányát, ugyanis, ha jobb fizetéssel más körülményekkel sikerült másik állást találni már nem tért vissza az előző munkahelyre a munkavállaló.

3.3. Faktor- és klaszterelemzés eredményei

Elsőként rotált komponens mátrix segítségével a munkavállalók válaszait vizsgáltuk arra a kérdésre vonatkozóan hogyan látják a munkáltató által tett intézkedéseket a pandémia idején. Az SPSS statisztikai programcsomag segítségével végzett vizsgálat eredményét az alábbi táblázatban foglaltuk össze. A vizsgálat alapján három faktor keletkezett, az egyes fakorok jellemzői az alábbiak: Az 1. faktort azok a jellemzők alkotják melyek leginkább a munkáltatók a szabályszerűség oldaláról jellemzik, vagyis a munkavállalók véleménye alapján minden szabályszerűen zajlott, a munkáltató követte a jogszabályi utasításokat, a veszélyhelyzetre vonatkozó előírásokat, és arra is odafigyelt, hogy az elvégzendő munka a munkavállalók esetén arányosan kerüljön felosztásra. A 2. faktort olyan munkáltatói tulajdonságok alkotják melyek

nagyban segítettek a munkavállalókat abban, hogy otthon könnyen, gyorsan, hatékonyan tudjanak dolgozni az új körülmények között is. A munkáltató nem bízta a véletlenre a munkát, nem csak segítette, de kontrolálta is, ezáltal folyamatosan látta, hogy ki milyen segítséget igényel, hol milyen területen kell beavatkozni. A 3. faktorba azon jellemző kerültek melyek igazából a negatív válaszreakciókat váltották ki a munkáltatókból, vagyis leépítés, munkaidőcsökkentés, többletjuttatások megvonása.

1. táblázat: A faktoranalízis során Varimax módszerrel rotált komponens mátrix

Rotált összetevőmátrix ^a			
Változók	Összetevők		
	1 regula- tion factor	2 leader- ship factor	3 austerity factor
q11.12. A munkáltatója hogyan reagált a veszélyhelyzetre? [Könnyen alakultak ki a munkavégzés körülményei, szabályai]	,815	,082	-,174
q11.1. A munkáltatója hogyan reagált a veszélyhelyzetre? [Minden szabályt előírászerűen betartott]	,795	,120	,079
q11.6. A munkáltatója hogyan reagált a veszélyhelyzetre? [Arányosan beosztottuk a munkát, hogy senki munkája ne legyen veszélyeztetve]	,599	,192	,047
q11.10. A munkáltatója hogyan reagált a veszélyhelyzetre? [Folyamatosan kontrollálta az otthoni munkavégzést is]	-,055	,802	,090
q11.7. A munkáltatója hogyan reagált a veszélyhelyzetre? [Sok segítséget kaptam az otthoni munkavégzéshez]	,399	,777	,001
q11.2. A munkáltatója hogyan reagált a veszélyhelyzetre? [Segített az otthoni munkavégzés feltételeit kialakítani]	,423	,757	,019
q11.5. A munkáltatója hogyan reagált a veszélyhelyzetre? [Visszavonta a béren kívüli juttatásaim]	-,193	,155	,729
q11.4. A munkáltatója hogyan reagált a veszélyhelyzetre? [Lecsökkentette a munkaviszonyom időtartamát]	,175	-,035	,692
q11.9. A munkáltatója hogyan reagált a veszélyhelyzetre? [Visszavonta a vezetői többletjuttatásokat]	-,074	,233	,664
q11.3. A munkáltatója hogyan reagált a veszélyhelyzetre? [Azonnal elbocsátott]	-,138	-,291	,577
q11.11. A munkáltatója hogyan reagált a veszélyhelyzetre? [Már a veszélyhelyzet előtt is voltak leépítések, korlátozások a munkahelyemnél]	,083	,008	,441
Extraction Method: Principal Component Analysis.			
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.			
a. Rotation converged in 5 iterations.			

Forrás: Saját kutatás, n=250 (2020)

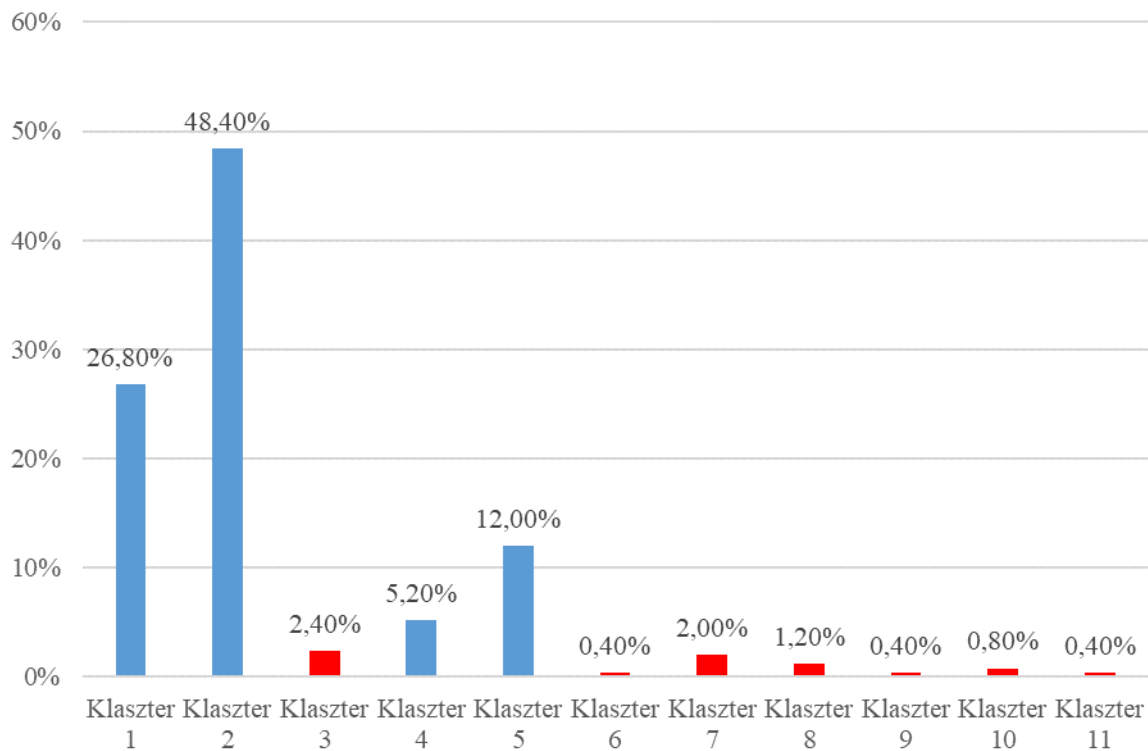
A faktorok egyértelmű megjelenését követően volt lehetőség klaszterek létrehozására és azok elemzésére, 11 klaszter képződött azonban ezek közül az 5% feletti részesedést négy csoport ért el, az 1, 2, 4, és az 5. számú csoport. A mintából az 1. klaszterben a 27%, a 2. klaszterben 48%, 3. klaszterben 5%, az 5. számú klaszterben 12% helyezkedett el. A legnagyobb elemszámú klaszter a 2. számú csoport, ahol 121 munkáltatóról kialakított vélemény található.

2. táblázat: Klaszterek alakulása

Clusters		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Cluster 1	67	26,8	29,0	29,0
	Cluster 2	121	48,4	52,4	81,4
	Cluster 4	13	5,2	5,6	87,0
	Cluster 5	30	12,0	13,0	100,0
	Total	231	92,4	100,0	
Missing	Cluster 3	6	2,4		
	Cluster 6	1	0,4		
	Cluster 7	5	2,0		
	Cluster 8	3	1,2		
	Cluster 9	1	0,4		
	Cluster 10	2	0,8		
	Cluster 11	1	0,4		
	Total	19	7,6		
Total		250	100,0		

Forrás: Saját kutatás, n=250 (2020)

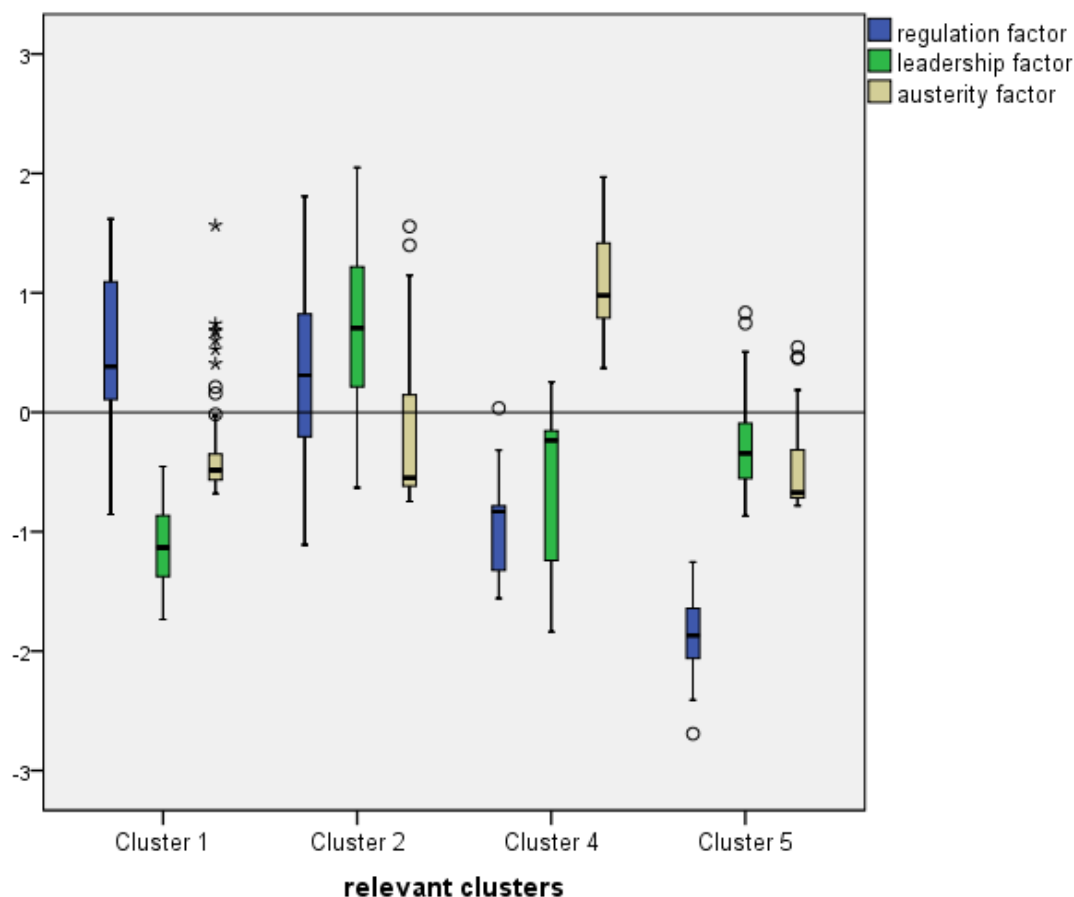
Az egyes klaszterek nagyságrendjének bemutatására szolgál az alábbi 4. ábra.

4. ábra: A klaszteranalízis során kapott csoport nagyságának a szemléltetése

Forrás: Saját kutatás, n=250 (2020)

Az egyes klaszterekben érvényesülő faktorokat és azok nagyságrendjét az alábbi boxplotok szemléltetik. Minden klaszter esetén az egyes faktorok tekintetében eltérő sajátosságokról árulkodnak. Az 1. klaszter esetén meghatározó a szabályozási szerep, vagyis az ebbe a csoportba tartozó munkavállalók véleményük alapján leginkább úgy élték meg a pandémia idején tapasztalt folyamatokat, hogy a zűrzavar ellenére a szabályokat ismerték, jól tudták ezeket követni, a munkáltató igyekezett a szabályokat széleskörben nyilvánosságra hozni, közérthetővé tenni. A munkáltatót a központi szabályozásra nem pedig az otthoni ellenőrzésre helyezte a hangsúlyt. Ebben a válaszadói csoportban szintén kevésbé volt jellemző a leépítés, a többletkifizetések korlátozása. A 2. klaszter esetén a munkáltatói viselkedés esetén a segítségnyújtáson volt a hangsúly, vagyis a dolgozók segítséget kaptak a munkáltatóktól a munkakörülmények és feltételek kialakításnál, könnyebben tudtak alkalmazkodni a megváltozott körülményekhez, az alkalmazkodást segítették a szabályok kidolgozása és ismertetése, bár nem ez volt a legmaghatározóbb tényező a csoport életében. Szerencsére a legnagyobb elemszámot magában foglaló 2. faktor részvevői legkevésbé tapasztalták meg azon munkáltatói viselkedést, mely a megszorításokról szólt. 4-es számmal jelölt 3. klaszter esetén leginkább a megszorító intézkedések voltak jellemzőek, sajnos ez esetben a munkavállalók legkevésbé számoltak be a segítségnyújtásról vagy épp a szabályok ismertetéséről és azok betartásáról. Az 5. számmal jelzett 4. klaszter esetén igazából egyik faktor sem volt domináns, de ha jellemezni kell akkor leginkább mégis a segítőszándékot lehet kiemelni, amiről beszámoltak a munkavállalók, ugyanakkor a szabályozási faktor legkevésbé érvényesült.

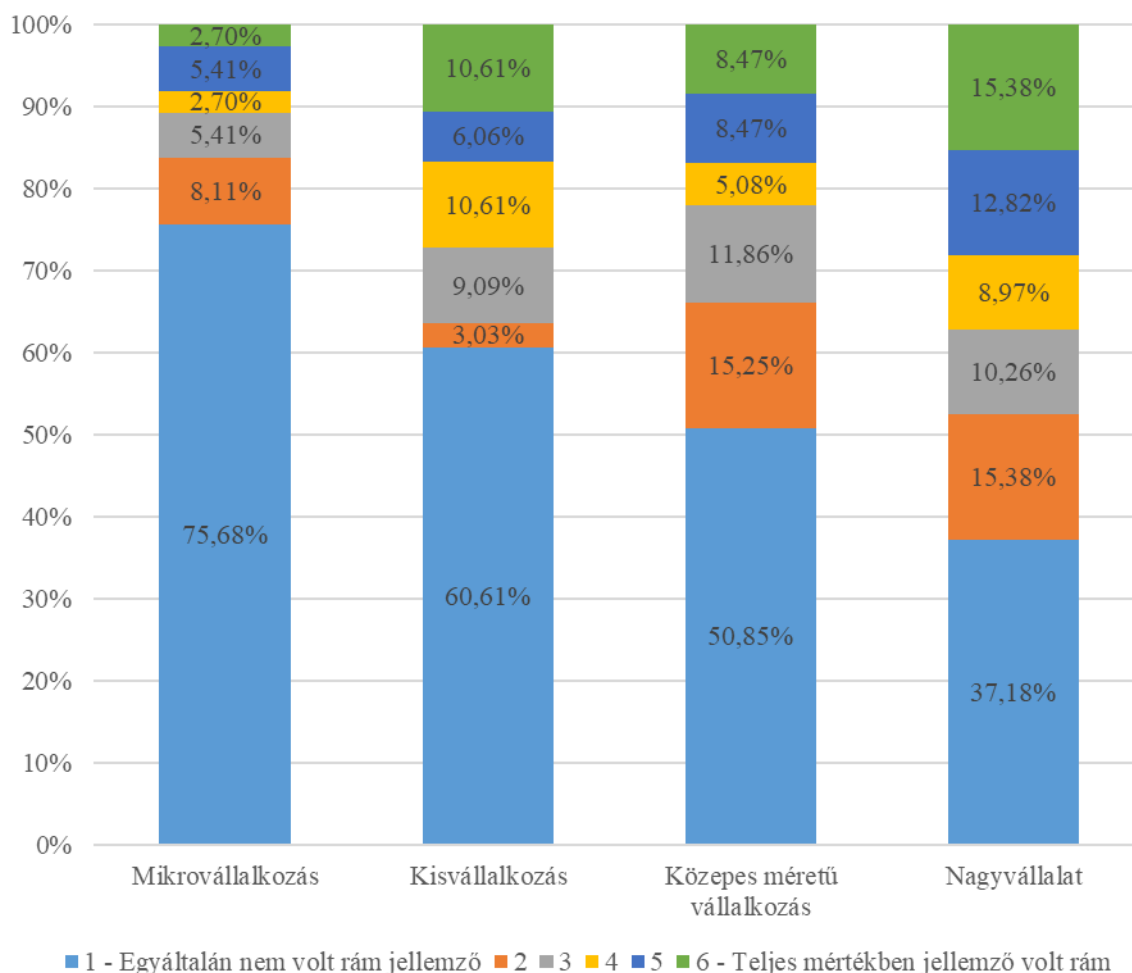

5. ábra: Klaszterek és jellemzőik

Forrás: Saját kutatás, n=250 (2020)

Varianciaanalízis segítségével vizsgáltuk a válaszadók életkora és az általuk adott válaszok közötti kapcsolatot, arra kerestük a választ, hogy statisztikailag lehető-e felkapcsolat például az életkor és a pandémia idején jelentkező problémák, feladatok gördülékeny megoldását illetően, a válasz egyértelműen nem, tehát korosztálytól függetlenül mindenki igyekezett a legjobb teljesítményt nyújtani. Hasonló megoldásra jutottunk abban a kérdéskörben is, hogy kortól függetlenül mindenki rendelkezett technikai feltételekkel az otthoni munkavégzéshez, az a hipotézisünk volt, hogy a fiatalabbak inkább rendelkeznek okostelefonnal, tablettel számítástechnikai eszközökkel az idősebbek pedig nem, ezen feltételezésünk sem bizonyult igazolhatónak. Szintén vizsgáltuk, de nem nyert alátámasztást, hogy lehet-e kapcsolat az életkor és a munkahelyen történő időtöltés hiányérzetének kialakulását illetően, vagyis kortól függetlenül mindenki szeret közösségben dolgozni, nem volt jellemző, hogy aki már több évtizede dolgozik annak ne hiányozna a munkahelye, vagy a kezdő, fiatal korosztály számára megátóli értetődő a munkahely szeretete hisz még ne rendelkeznek sok tapasztalattal.

Khi2 próba segítségével azonban igazolást talált az a feltevésünk mely szerint a foglalkoztatotti létszám alapján az eltérő nagyságú munkahelyek másként reagáltak a vészhelyzet okozta megváltozott körülményekre, ezen összefüggést az alábbi ábra mutatja.

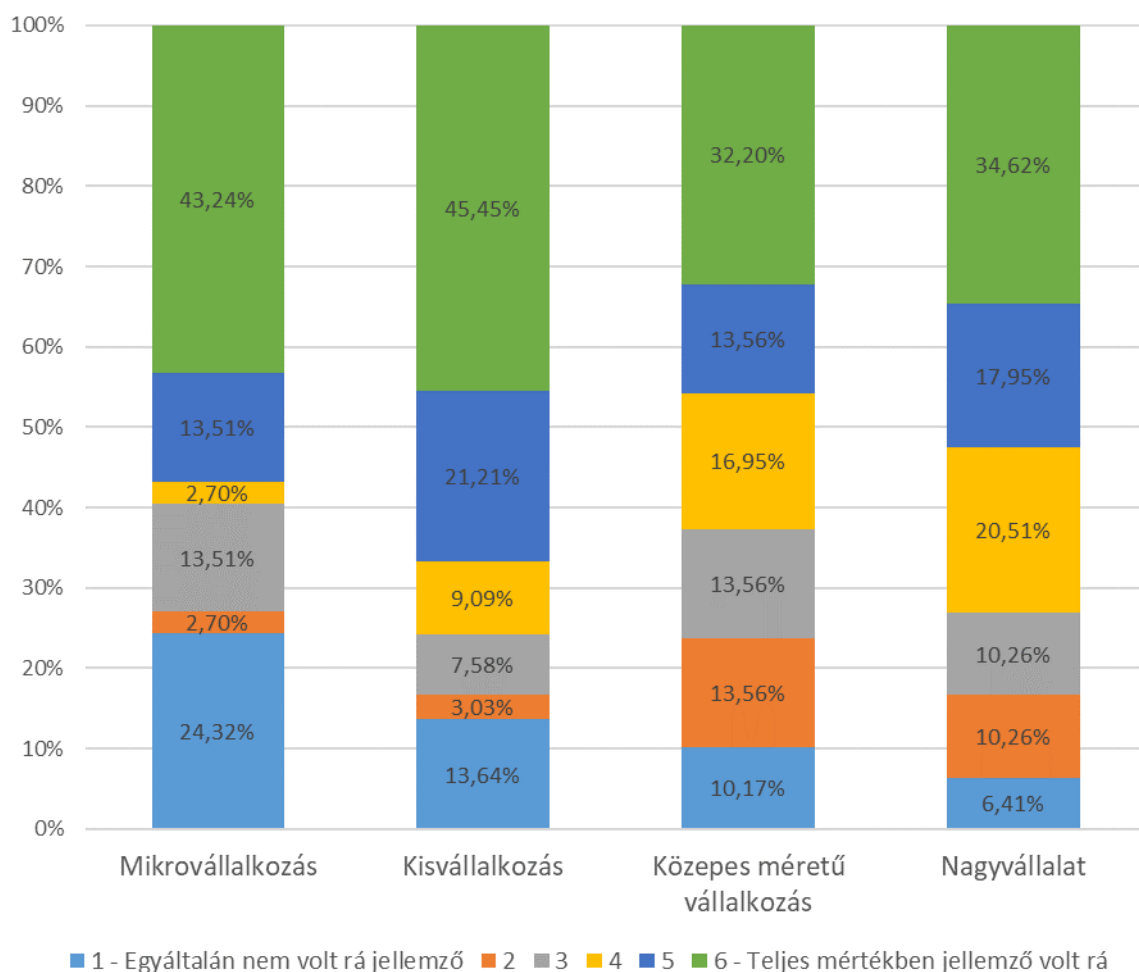

6. ábra: A keresztábra elemzés eredménye: A munkáltatója hogyan reagált a veszélyhelyzetre? [Folyamatosan kontrollálta az otthoni munkavégzésemet is] *

Munkahely nagysága foglalkoztatottak szerint

Forrás: Saját kutatás, n=250 (2020)

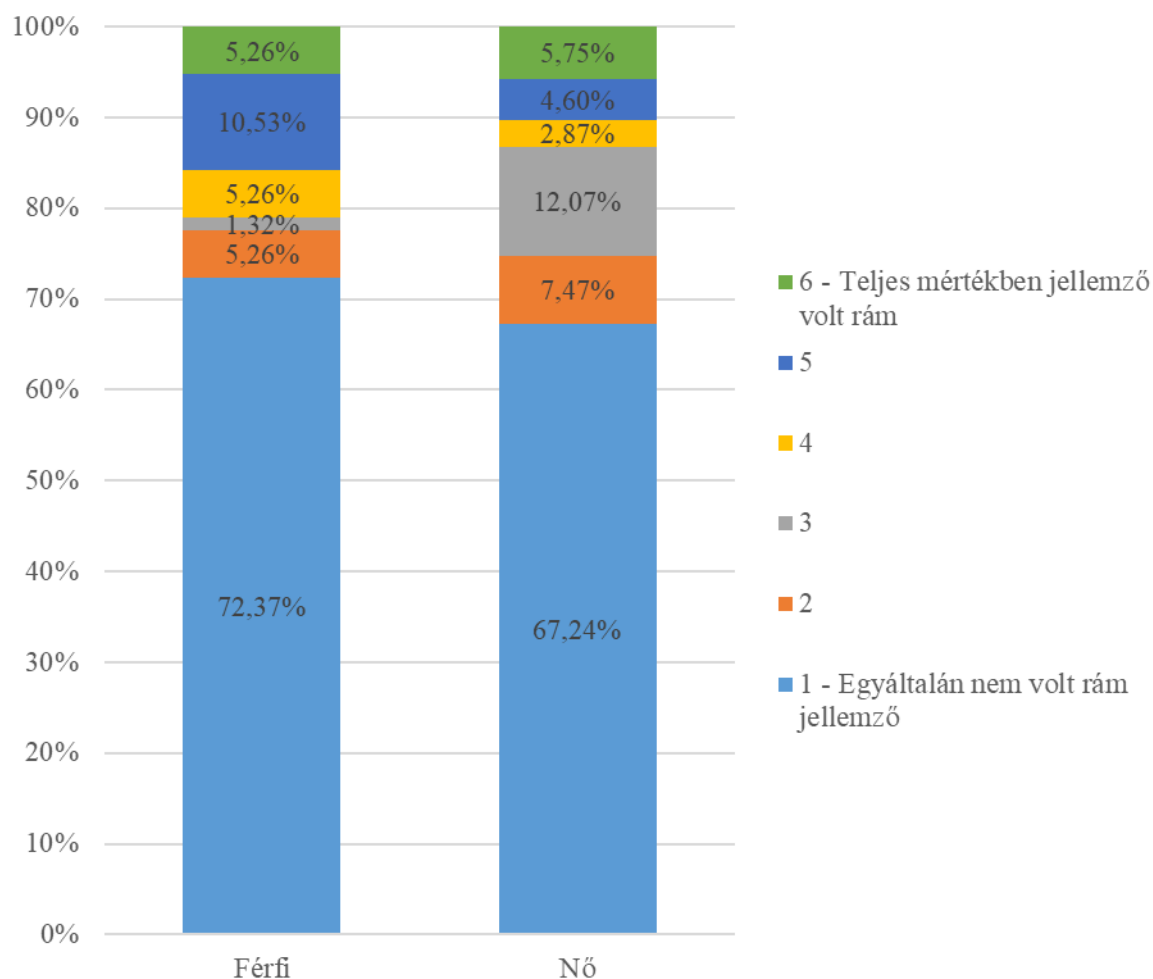
Az elemzés alapján megállapítható, hogy minél nagyobb volt egy vállalkozás annál jellemzőbb volt a munkavállaló otthoni tevékenységének kontrollja. A kisebb vállalkozások esetén ennek nem volt annyira jelentősége, ugyanakkor a korábbi vizsgálati eredményekből tudjuk, hogy ezen vállalkozások minden segítséget igyekeztek megadni munkavállalójuk részére. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy megváltozott munkakörülmények kialakításának gyorsasága, rugalmassága a kisebb vállalkozásokat dicséri. A nagyobb szervezetek esetén lassabban mennek a folyamatok, viszont ha kialakul akkor stabil jól kidolgozott szabályok mentén zajlik az információ áramlás. Fontos megemlíteni, hogy a nagyvállalatok külföldi tulajdonosi dominanciája miatt nem csak a hazai szabályokhoz kellett igazodni a munkaadóknak, de anyavállalat előírásait is figyelembe kellett venni.

7. ábra: A keresztábra elemzés eredménye: A munkáltatója hogyan reagált a veszélyhelyzetre? [Könnyen alakultak ki a munkavégzés körülményei, szabályai] *
Munkahely nagysága foglalkoztatottak szerint
Forrás: Saját kutatás, n=250 (2020)

Vizsgálatunk kiterjedt annak a hipotézisnek az igazolására is, mely szerint azt állítottuk, hogy az állami, önkormányzati vállalkozások, munkahelyek másképp reagálnak a pandémia idején a foglalkoztatást illetően, mint a versenyszféra szereplői, ezen állításunk nem igazolódott, vagyis minden munkáltató tulajdonosi körre tekintet nélkül hasonlóan reagált, nincs összefüggés a két tényező között.

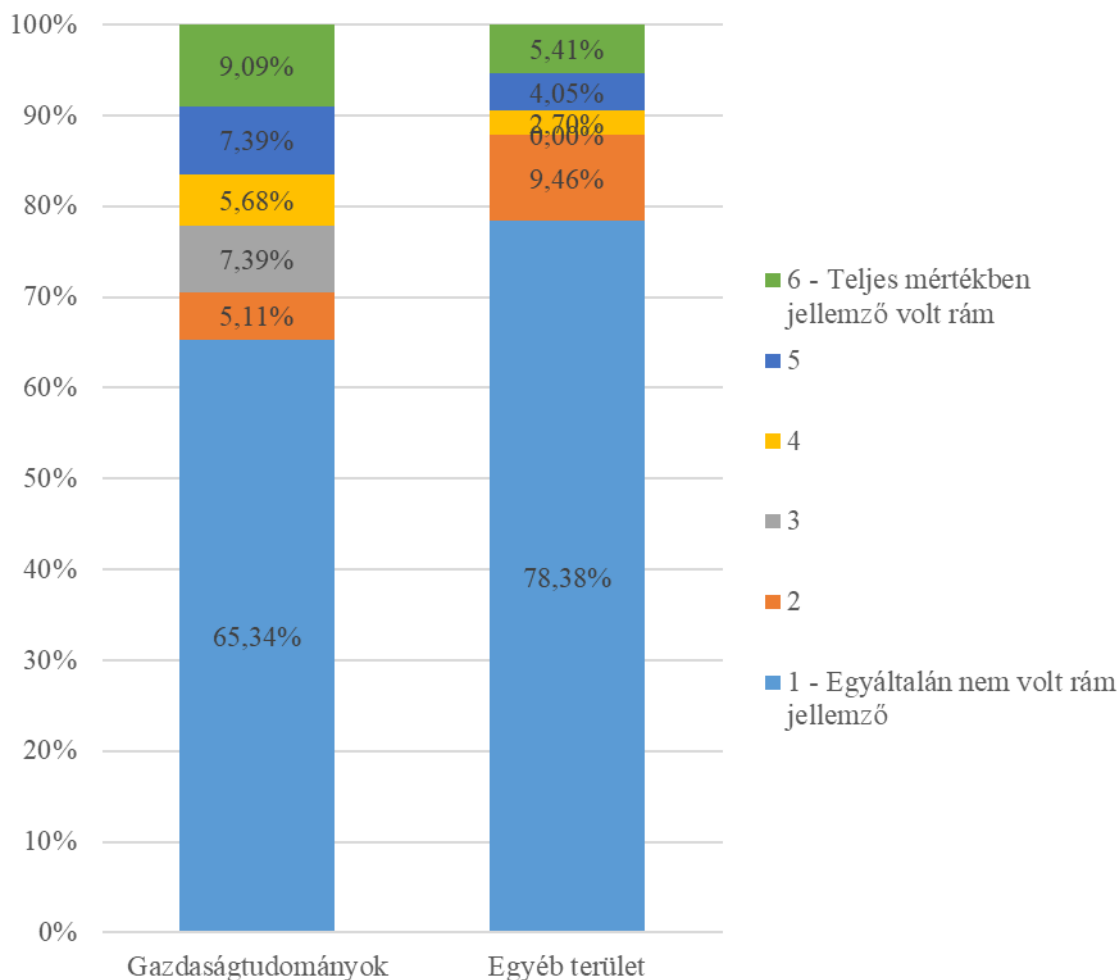
Érdekes eredmény szolgáltatott annak a feltevésünknek a vizsgálata mely szerint a férfiak jobban álltak az otthoni technikai felszerelések meglétét, biztosítását illetően, mint a hölgyek. Igazolásunkat támasztja alá az alábbi ábra.

8. ábra: A kereszt tábla elemzés eredménye: Ön hogyan élte meg a korlátozás időszakát munkavégzése kapcsán? [Technikai feltételek nem voltak azonnal adottak, de ezt később saját erőből pótolta] * Az Ön neme

Forrás: Saját kutatás, n=250 (2020)

Hasonló érdekes felfedezésnek bizonyult annak a ténynek a megállapítása, hogy a gazdaságtudományi területen tanulók/dolgozó esetén a munkáltatókra nagyobb arányban volt jellemző, hogy segítséget adtak az otthoni munkavégzés technikai feltételeinek kialakítását illetően.

9.ábra: A kereszttábla elemzés eredménye: Ön hogyan élte meg a korlátozás időszakát munkavégzése kapcsán? [Technikai feltételek nem voltak azonnal adottak, de ezt később a munkáltatóm segített pótolni.] * Milyen képzési területen tanul/tanult?

Forrás: Saját kutatás, n=250 (2020)

4. Összegzés

Kutatásunk fő témája annak vizsgálata, hogy a munkavállaló hogyan élte meg a pandémia idején kialakult munkavégzés körülményeit, a munkavállaló szemüvegén keresztül a munkáltatók milyen intézkedéseket fogadtak a megváltozott körülmények ellenére a munka elvégzését illetően. A felmérésben főként gazdaságtudományi területen tanuló vagy korábban tanulmányokat folytató hallgatók vettek részt. A kutatás alapján elmondható, hogy a munkavállalók jól tudtak alkalmazkodni a körülményekhez, a megváltozott elvárásokhoz, esetenként még többet is dolgoztak otthon mint a munkahelyen. A létszám alapján kategorizált vállalatok esetén szignifikáns összefüggés volt kimutatható a vállalati nagyság és a pandémiára adott munkakörülmények kialakítása és annak gyorsasága között. A KKV szektorba tartozó vállalkozások gyorsabban reagáltak a változásokra, könnyebben tudták véghez vinni ötleteiket. A multi cégek esetén a szabályozottság jobban érvényesült, melynek kialakításához több időre volt szükség, viszont nagymértékben támogatták munkavállalóikat akár a munkavégzés körülményeinek kialakítását illetően is.

Hipotéziseink összefoglalása:

- H1 A munkáltatók a pandémiára adott válaszreakcióik alapján jól klaszterezhetőek. A hipotézis igazolódott alapvetően négy csoportot tudunk elkülöníteni.
- H2 Statisztikailag igazolható összefüggés mutatkozik a válaszadók kora és a megváltozott munkakörülményekre adott reakció között. Ez a feltevésünk nem igazolódott, életkortól függetlenül minden munkavállaló igyekezett legjobban teljesíteni.
- H3 Statisztikailag igazolható összefüggés mutatkozik a munkáltató nagysága és a pandémiára adott válaszreakciók között. A feltevésünk igazolódott, a kisebb KKV szektorba tartozó vállalkozások kezdetben gyorsabban tudtak válaszreakciókat adni a változásokra, később azonban a multi cégek szabálykövető magatartást tanúsítottak miközben segítették dolgozóikat a megváltozott körülményekben.
- H4 A férfiak nagyobb arányban rendelkeznek az otthoni munkavégzés technikai feltételeivel. Ez a feltevésünk is igazolást nyert, a nők kevésbé voltak felkészülve az otthoni munkavégzésre mint a férfiak.
- H5 Minden munkavállalót ugyanúgy segített a munkáltatója az új élethelyzetben. A hipotézisünket nem tudtuk statisztikailag igazolni, ugyanis a gazdaságtudományi területen tanuló, vagy ezzel a végzettséggel dolgozók esetén a munkáltató segítőkészebbnek bizonyult mint a más munkát végzők esetén.

Irodalomjegyzék

- Babbie, E. R. (2012): *The Practice of Social Research*, Wadsworth Publishing, United Kingdom, p. 584.
- Corona Krise (2020): Die Konjunktur auf dem Weg ins tiefste Tal. Letöltve: 2020. június 15-én <https://www.dw.com/de/die-konjunktur-auf-dem-weg-ins-tiefste-tal/a-53447188> linkről.
- Eurofound (2020): Living, working and COVID-19: First findings – April 2020, Dublin.
- EUROSTAT (2020): April 2020 Euro area unemployment at 7.3% EU at 6.6%. *Newsrelease, Euroindicators* 88/2020 - 3 June 2020. p.7
- Göpfert A. (2020): Wirtschaft in der Corona-Krise Momentaufnahmen statt Prognosen. Letöltve: 2020. július 10-én a <https://www.tagesschau.de/wirtschaft/boerse/coronakrise-wirtschaft-111.html> linkről.
- Hegedűs M. (2015): Az egészségügy intézményi rendszerében végbement és folyamatban lévő integrációs folyamatok gazdasági hatásainak értékelő elemzése. Doktori (PhD) értekezés Nyugat-magyarországi Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Széchenyi István Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola. p. 285.
- International Monetary Found - IMF (2020): Policy responses to Covid-19. Letöltve: 2020. július 15-én a <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#H> linkről.
- Kramer A., Kramer K.Z. (2020): The potential impact of the Covid-19 pandemic on occupational status, work from home, and occupational mobility. *J Vocat Behav.* 2020 Jun; 119: 103442. Published online 2020 May 8. doi: 10.1016/j.jvb.2020.103442
- Marques de Sá J. (2007). *Applied Statistics Using SPSS, STATISTICA, MATLAB and R* (Second Edition. kiad.). Heidelberg: Springer-Verlag Berlin Heidelberg.
- Röst et al. (2020): Early Phase of the COVID-19 Outbreak in Hungary and Post-Lockdown Scenarios. *Viruses* (1999-4915). July 2020, Vol. 12 Issue 7, p 708. 1p.

Szűcs I. (2004): Alkalmazott statisztika; Agroinform kiadó; Budapest, 551 p.

VG- World Economy (2020): Rugalmasabbá válhat a távmunka szabályozása. Letöltve 2020. július 30-án a <https://www.vg.hu/gazdasag/gazdasagi-hirek/rugalmasabba-valhat-a-tavmunka-szabalyozasa-2461322/> linkről.

World Trade Organization - WTO (2020): Trade in services in the context of COVID-19. Published: 28 May 2020 Letöltve: 2020. július 15-én a https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/services_report_e.pdf linkről.

A KKV-K SZÁMVITELI ÉS ADÓZÁSI KÉRDÉSEI UKRAJNÁBAN *SME Accounting and Taxation Issues in Ukraine*

Dr. SZEMJON Viktória PhD, egyetemi docens
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Absztrakt

A KKV-szektor vállalkozásainak hatékony tevékenysége érdekében fontos az effektív számviteli és adórendszer kialakítása. Ugyanakkor a pénzügyi és munkaerőforrások korlátozottsága meghatározzák a számviteli munka felépítésének sajátosságait, a könyvelés formáját, amelyekre hatást gyakorol az alkalmazott adórendszer. A kis- és középvállalkozások egy egyszerű, érthető és átlátható információs rendszert igényelnek, ahol a költségek minimalizálása is előtérbe kerül. Ukrajna követi a fejlődő országok gyakorlatát, így az utóbbi évek során egyre több figyelmet fordít a jogalkotó a KKV-szektor tevékenységének szabályozására. Az ukrán gazdaságot is a KKV-szektor uralásával jellemezhetjük, mivel 2019-as hivatalos statisztikai adatok szerint a gazdálkodó jogi személyek 99,8%-ka mikro-, kis- vagy középvállalkozás. Kompetens, világos és átgondolt megközelítés a KKV-k számvitelszervezéséhez és adórendszeréhez jelentősen csökkentheti a folyamatok összetettségét, növelheti a számviteli információk pontosságát és hatékonyságát, és ezáltal javíthatja a vezetői döntések minőségét. Ukrajnának a nemzetközi és külföldi bevált gyakorlatok alkalmazása a fejlődés útját jelenti.

Kulcsszavak: KKV-szektor, számvitel, adózás, Ukrajna
JEL-kódok: H71, M41

Abstract

Developing an efficient accounting and tax system is essential for the efficient operation of SME sector enterprises. At the same time, the limitations of financial and labor resources determine the structural specificities of accounting work and the form of accounting, both of which are affected by the tax system applied. Small and medium-sized enterprises require a simple, comprehensible, and transparent information system that places cost minimization at its forefront. Ukraine currently follows the accounting practices of developing countries. Consequently, the legislator has increasingly focused on regulating the activities of the SME sector over the past few years. The domination of the SME sector characterizes the Ukrainian economy. According to official statistics for 2019, micro, small, or medium-sized enterprises comprise 99.8% of the country's economic entities. A competent, clear, and well-planned approach to the accounting and tax system of SMEs can significantly reduce the complexity of processes and increase the accuracy and efficiency of accounting information, thereby improving the quality of management decisions. Applying international and foreign best practices is the way forward for Ukraine.

Keywords: SME sector, accounting, taxation, Ukraine
JEL Codes: H71, M41

ÁLLAMADÓSSÁG-KEZELÉSI STRATÉGIÁK ALAKULÁSA KÖZÉP-EURÓPA ORSZÁGAIBAN⁴³

Trends in Public Debt Management Strategies among Central-European Countries

TÓTH Balázs, tanársegéd⁴⁴

Szegedi Tudományegyetem, Gazdaságtudományi Kar, Pénzügyek és Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Intézete

Absztrakt

Egy állam adósság-portfóliója jellemzően az adott nemzetgazdaság legnagyobb és legkomplexebb portfóliója, így annak megfelelő menedzselése kulcsfontosságú feladat. A tanulmányban bemutatásra kerül, hogy miként módosultak, illetve milyen eredményeket értek el az államadósság-finanszírozási stratégiák a négy Visegrádi országban, valamint Szlovéniában. Ezen országok esetében posztszocialista országokról beszélhetünk, valamint mindegyikük 2004-ben csatlakozott az Európai Unióhoz, illetve ezeken túlmenően is számos hasonlóságot mutatnak, így ezen államok összehasonlításának van relevanciája. A tanulmány ismerteti, hogy milyen szempontok mentén optimalizálhatják az adósság-portfóliójukat a nemzeti adósságkezelő intézmények az adósság-portfólió kockázatait illetve, hogy az ezekre vonatkozó célok és célsávok hogyan alakultak a 2008 és 2019 között. Ezeken túlmenően a tanulmány összeveti a célokkal az adósságportfóliók tényleges jellemzőit is, valamint igyekszik feltárni a változások és különbségek okait is.

Kulcsszavak: államadósság, államadósság-kezelés

JEL-kód: H63

Abstract

The debt portfolio of states is one of the most important and most complex portfolios of national economies. This highlights the fact, that the proper management of these portfolios is a key issue. The study provides a review of the development and results of public debt management strategies of the countries of The Visegrad Group and Slovenia. The five countries show a lot of similarities. All of them are post-socialist countries and all of them joined the European Union in 2004, while there are other similarities as well. These common features make the comparison of the debt management of these five countries worthy of studying. The paper introduces the aspects of the optimization of the cost and the risk of public debt portfolios. The study also presents the objectives and the implementation of the national public debt management strategies in the period of 2008-2019. Besides that, the paper aims to provide insight into the changes in goals and the differences in the targets and achieved results.

Keywords: public debt, debt management

JEL Code: H63

1. Bevezetés

Az államadósság-kezelés az a tevékenység, mely során létrehoznak és végrehajtanak egy olyan stratégiát, amely elősegíti azt, hogy az állam finanszírozási igénye a lehető legalacsonyabb közép, hosszú távú költségek mellett valósuljon meg, túlzott kockázatvállalás nélkül. Az

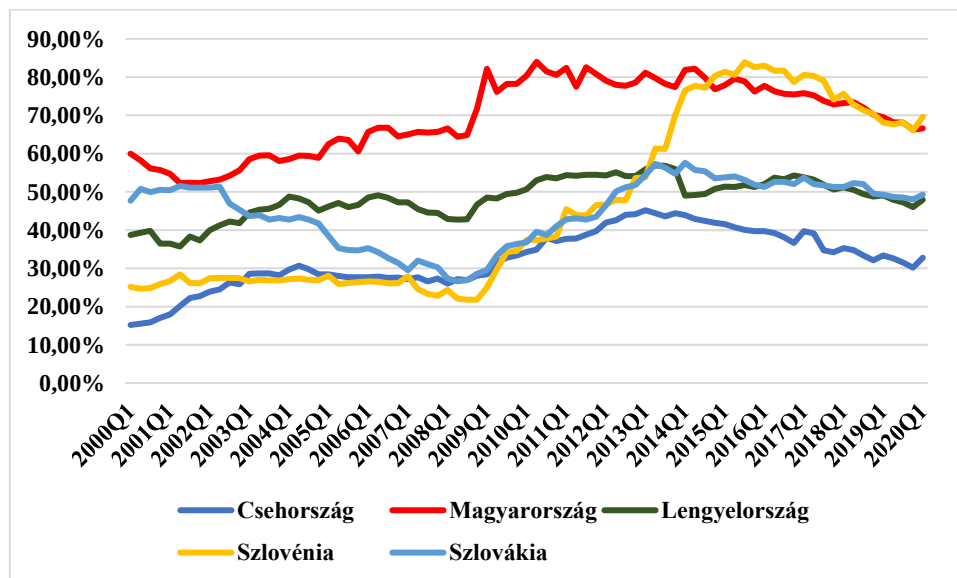
⁴³ AZ INNOVÁCIÓS ÉS TECHNOLÓGIAI MINISZTERIUM ÚNKP-20-3 - KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK A NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI ÉS INNOVÁCIÓS ALAPBÓL FINANSZÍROZOTT SZAKMAI TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

⁴⁴ tothbalazs@eco.u-szeged.hu

adósságkezelési stratégia az a terv, amely segítségével megvalósítják az adósságkezeléssel kapcsolatos célokat. A finanszírozási források költségei és kockázatai között egy ellentétes irányú kapcsolat figyelhető meg, az államadósság-portfólió költségeinek csökkenésekor, annak kockázatoságának növelése mellett valósítható meg. Az államadósság-kezelés során e két tényező mellett kell optimalizálni, a finanszírozásra használt eszközök állományát (IMF, 2014).

A költség-kockázat optimalizáció mellett a döntéshozók állíthatnak fel más célokat is, mint például a hazai állampapírpiac fejlesztése, azok hatékonyságának növelése. Az államvezetésnek ügyelnie kell arra, hogy az állam adóssága, illetve annak növekedési üteme fenntartható pályán legyen, valamint, hogy az adósságból eredő kötelezettségeinek kedvezőtlen körülmények között is eleget tudjon tenni. Emiatt kulcsfontosságú kérdés az adósság-portfólió szerkezetének megfelelő kialakítása, ugyanis a nem megfelelően strukturált adósságszerkezet (rossz lejáratú szerkezet, magas kamat- és devizakockázat) súlyos problémákat okozhat, amire a 2008-as válság szintén rávilágított. Emellett a likvid és hatékony hazai állampapír fontosságára is felhívta a figyelmet a krízis, hiszen egy ilyen piac hiányában az államkötvények kibocsátása akadályokba ütközhet, amelyek jelentős mértékben csökkentik az államadósság-kezelő mozgásterét és növelhetik a sérülékenységet (IMF, 2014).

Az időszak során az öt vizsgált ország adósságállománya számottevően változott (1. ábra). Ennek fő oka a túlköltekezés vagy a keynesiánus válságkezelés kiadásai tekinthetők. Ezen országok külső adóssága jelentősen emelkedett, amelyben nagy szerepe volt az államháztartások külső eladósodásának is (Giday, 2013). A válságot követő időszak kedvező piaci folyamatai (régió megítélésének javulása, laza monetáris politika) az adósságkezelésre is hatás gyakoroltak (Molnár-Regös, 2019).

1. ábra: A vizsgált országok GDP-arányos államadósságának alakulása
Forrás: Saját szerkesztés (2020) EUROSTAT adatai alapján

2. Az államadósság-kezelés főbb kockázatai és azok mérhetősége

Az államadósság költségei két tényezőből tevődnek össze, az egyik a várható költségek, melyet jellemzően a közép- és hosszú távon mért adósságszolgálatlaltal azonosítanak. A másik pedig a potenciális reálgazdasági költségek, amelyek olyan szituációkból eredhetnek melyek során az állam nem képes eleget tenni az adósságából eredő kötelezettségeinek. Az államadósság-portfóliók esetében a legjelentősebb kockázatok a piaci kockázattal kapcsolatosak, amely magába foglalja a kamatláb-, a devizaárfolyam-, refinanszírozási kockázat, melyek a piaci

kondíciókhoz köthetők, míg likviditási-, elszámolási, és a működési kockázatot inkább egyedi szintű vagy technikai kockázatnak tekinthetők.

A piaci kockázat a piaci kondíciók változásából ered, amelyek következtében az államadósság költségei emelkedhetnek. Legjelentősebb a kamatláb- és a devizakockázat. A kamatláb-kockázat alatt azt a kockázatot értjük, mely a piaci kamatlábak módosulásából ered. Ez fennáll mind a hazai, mind a külföldi devizában fennálló kötelezettségek esetében is. A változó kamatozású adósságelemek esetében azonnal változik az adósságszolgálat költsége, míg fix kamatozású elemek esetében azok megújításakor figyelhető meg a kamatlábak változásának a hatása. Ezt a kockázatot jellemzően az átlagidővel (duration), az átárazódásig (kamat refixálásig) hátralévő súlyozott átlagos futamidővel (Average time to refixing – ATR), valamint a változó kamatozású kötelezettségek arányával számszerűsítik (IMF, 2014).

A devizaárfolyam kockázat esetében a devizaárfolyamok ingadozásaiból eredő kockázatokról van szó. A külföldi pénznemben denominált, vagy azokhoz indexált adósságelemek növelik az adósságszolgálat volatilitását. A kockázat mérésére használt mutatószámok lehetnek, a külföldi devizában denominált adósság aránya a teljes adósságállományon belül, és a rövid távú külső adósság devizatartalékhoz viszonyított mértéke (IMF, 2014).

A refinanszírozási kockázat az adósságok megújításakor jelentkezik, azt a veszélyt foglalja magába, hogy a kötelezettségek megújítása csak magasabb költségek mellett, vagy szélsőséges esetben egyáltalán nem is lehetséges. Releváns mutatószámok a 12, 24 és 36 hónapos hátralévő futamidővel rendelkező kötelezettségek arányai lehetnek. (IMF, 2014) Emellett az adósság-portfólió átlagos futamideje is alkalmas indexnek tekinthető ezen kockázat mérése során (Molnár–Regös, 2019).

Az államadósság-kezelés szempontjából releváns lehet a külső sérülékenység vizsgálata is, viszont az e téren alkalmazott mutatók többnyire a teljes gazdaság külső sérülékenységét mérik. Az állam vonatkozásában az állami szektor GDP arányos külső adósságát, a külső adósság átlagos kamatát, valamint a (külső) adósságszolgálat mértékét tekinthetjük releváns mutatóknak (Supriyadi, 2014). Emellett érdemes lehet vizsgálni, hogy a gazdaság teljes külső adósságának hány százalékát teszi ki az állam külföldiek felé eladósodottsága, illetve vizsgálat tárgyává lehet azt is tenni, hogy az állam külső sérülékenységének alakulása milyen viszonyban áll a gazdaság többi szereplőjének a külső sérülékenységével. Ez utóbbi segítségével sokkal alaposabb következtetéseket levonni. Ugyanis nem tekinthető egyértelműen sikeres akciónak az, ha az állam úgy növeli a belföldi finanszírozást az államadósság-kezelés során, hogy azzal a többi gazdasági szektort a külső forrásokra kényszeríti, így ezáltal a gazdaság külső sérülékenysége nem csökken. Másrészt, ahogy Molnár és Regös (2019) is kiemelik, a belső források túlzott bevonása más szektorok beruházásaitól vonhat el forrásokat, ezáltal negatív hatást gyakorolva a nemzetgazdaságra.

3. A vizsgált államok államadósság-kezelésére ható tényezők

Az államadósság-kezelő intézmények stratégiáit több nemzetközi és ország-specifikus tényező is befolyásolta a vizsgált időszakban. Ez a szerkezeti egység bemutatja az ilyen tényezőket és a stratégiák egyedi vonásait.

3.1. Magyarország államadósság-kezelése

A 2007-2008-as gazdasági válság hazánkat kiemelten sérülékeny állapotban érte el, az ország bruttó és nettó külső adóssága is meghaladta regionális átlagot, ehhez a lakossági devizahitelezésen kívül az állami hitelfelvétel 2000-es évek közepétől kezdődő felfutása is hozzájárult. 2008 elején a teljes államadósság közel felét finanszírozták külföldi szereplők és

ez 2012-ben ez az érték megközelítette a 70%-ot. A képet tovább árnyalja az is, hogy 2014-ben a feltörekvő országokat figyelembe véve csak Peru és Indonézia államadósságában volt megfigyelhető nagyobb külföldi részesedés (Kolozsi–Hoffmann, 2016). 2008 őszén Magyarország az IMF-től vont be forrásokat, ami segítségével a költségvetési hiányt, állampapír visszavásárlásokat és bankmentő csomagokat finanszírozott (Sávai–Kiss, 2017).

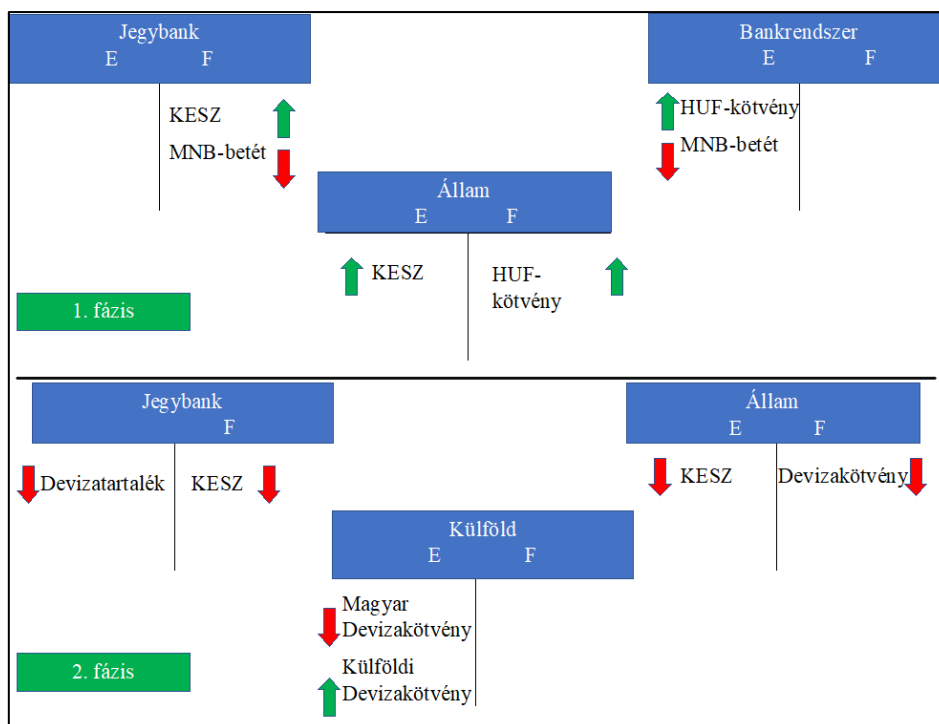
2009 tavaszán jelentős zavarok jelentkeztek a magyar állampapírpiacra, amelyek újabb Államadósság Kezelő Központ (ÁKK) intézkedéseket igényeltek, így ebben az évben a fő célkitűzés az állampapírpiac stabilizálása volt. Az év közepére újra elkezdett növekedni az állampapír-kereslet, a CDS mutató 600 bázispontról 250 bázispontra csökkent, valamint a hozamok terén is mérséklődés volt megfigyelhető (ÁKK, 2010). 2010-ben a befektetői hangulat ismét romlott, ez leginkább az Európai Monetáris Unió periférikus országainak válságainak köszönhető.

A válság és az azt követő évek rávilágítottak a magas külföldi finanszírozásból eredő kockázatokra. Mivel az államháztartás is nagy mértékben támaszkodott külső (jellemzően deviza) forrásokra, ÁKK a vizsgált időhorizonton kisebb-nagyobb mértékben változtatta meg a stratégiai céljait, amelyek kiegészültek a Magyar Nemzeti Bank (MNB) által 2014-ben Önfinszírozási programmal, melynek elsődleges célja a hazai bankrendszer államadósság-finszírozásban betöltött szerepének növelése.

Az MNB programja abból indul ki, hogy a jegybanki eszközök módosításával elérhetőek az ismertetett önfinszírozási célok. A központi banki eszközök paramétereinek alakításával hatást tud gyakorolni a banki likviditás kezelésre, így a jegybanki betétről a likvid értékpapírok piacára terelheti a bankokat. Ezáltal nagy mértékben növelhető a bankok állampapírok iránti kereslete, így a bankszektor államadósság finanszírozásában betöltött szerepe is emelhető, aminek köszönhetően csökken a külső kitettség és sérülékenység (Kolozsi–Hoffmann, 2016).

A program a jegybanki eszközök likviditási profiljának módosításával a likvid értékpapírok irányába tereli a banki forrásokat, hiszen likviditáskezelési szempontból relatív értelemben felértékeli az elfogadható fedezetnek minősülő értékpapírokat. A magyar értékpapírpiac sajátosságaiból adódóan pedig kiemelten az állampapírok iránti keresletre fejt ki növelő hatást.

A hatásmechanizmus érvényesülése 2 fázisra bontható (2. ábra). Az első fázis során az állampapírok relatíve kedvezőbb instrumentummá válása miatt emelkedik a bankszektor forint-államkötvény állománya, valamint az MNB-nél vezetett Kincstári Egységes Számla (KESZ) egyenlege. Ezzel összhangban az állam kihasználva a megnövekedett hazai állampapír-keresletet, forintban újítja meg a lejáró devizaadósságát, így növeli a kibocsátást ezen eszközökből. A második fázis az említett devizaadósságok lejártával kezdődik, amikor is az állam a többlet kibocsátásból rendelkezésre álló forint állományt devizára váltja, majd ezt visszafizeti külföldi befektetőknek. A visszafizetéssel csökken a KESZ egyenlege, a forint-deviza konverzió pedig az MNB devizatartalékját csökkenti, ezáltal a program szűkíti a központi bank mérlegét. A mechanizmus egyik alapvető feltétele az, hogy a megfelelő szintű devizatartalék a központi bank rendelkezésére állnak. Az elmúlt években a jegybanki devizatartalék jelentősen meghaladta az optimális szintet, így ennek csökkentése jelentős költségmegtakarítást eredményez az MNB működésében (Gór-Holecz et al., 2016).

2. ábra: Az Önfinanszírozási program hatásmechanizmusának sematikus ábrázolása
Forrás: Saját szerkesztés (2020) Górholecz et al. (2016) alapján

2015-ben szintén az ÁKK stratégiai céljai közé került a lakosság finanszírozásban betöltött szerepének növelése. A lakosság szerepének növelése azért releváns cél, mert az ÁKK tapasztalatai szerint a lakosságtól bevont források nagysága jellemzően ellentétesen mozog, mint a tőkepiaci állampapír-kereslet. Emiatt a kormányzat speciális lakossági állampapír konstrukciókat is kidolgozott, valamint speciális értékesítési hálózat üzemeltetésébe kezdett, ezáltal lehetővé téve a lakosság minél nagyobb hányadának elérését (ÁKK, 2016).

3.2. Csehország államadósság-kezelő stratégiája

Eltérő szinttel és karakterisztikával rendelkezett a válság előtt a cseh államadósság. A pénzügyminisztérium (Ministry of Finance, MoF Cz) a 2012-es és 2013-as évre lazította a rövid távú refinanszírozásra vonatkozó célkitűzését, aminek több oka is volt. Az intézmény 2011-ben elkezdett pénzügyi tartalékokat is felhalmozni az államadósság-kezelése során, a befektetői aggodalmak csillapítása érdekében. Így a bruttó rövid távú adósság emelkedett, de ez nem feltétlenül jelentett nagyobb kockázatvállalást. 2011 végén az egy éven belül rendelkezésre álló pénzügyi eszközök értéke az államadósság 7,1%-át tette ki, így fedezte a limit emeléséből eredő kockázatokat, ugyanis a szabad pénzeszközök értéke meghaladta a limit emelésének mértékét. További érv a korlát 25%-osra módosítása mellett az Euró-zónában megfigyelhető bizonytalanság volt, ami miatt a hosszabb lejáratú forrásokat, csak túlzottan magas költségek mellett lehetett volna bevonni, ezen költségek helyett a rövid távú eszközökből eredő kockázatok vállalása mellett döntött a pénzügyminisztérium. A harmadik oknak pedig a sikeres lakossági állampapír aukciók tekinthetők (MoF CZ, 2011).

A 2011-es év stratégia már kiemelt figyelmet fordított a megfelelő állampapírpiac kialakítására, ez vonatkozik mind az elsődleges, mind a másodlagos piacra. Az első fejezetben bemutatott előnyök mellett Csehország esetében azért is különösen fontos a hatékony és transzparens állampapírpiac, mert a vizsgált időszakban az államadósság nagyjából 80%-át a hazai piacon keresztül került finanszírozásra (MoF CZ, 2010). Erre az évre tűzték ki célul a

kereskedés technikai feltételeinek fejlesztését, mely során a fejlettebb európai országok által alkalmazott sztenderdizált elektronikus kereskedési és információs rendszer bevezetését tervezték, emellett a másodlagos piaccal kapcsolatos szabályozásokat, valamint a minisztérium másodlagos piaci beavatkozásainak kereteit is definiálta. 2011 júliusában kezdődött meg a kereskedés a tervezett elektronikus felületen, majd októberben az elsődleges kereskedelemmel kapcsolatos egyezséget is aláírták az elsődleges kereskedők, mellyel az állampapír-kereskedés intézményi kereteit hozták összhangba a nemzetközi gyakorlattal (MoF CZ, 2011).

A 2011-es évtől a célok közé került a lakosság és a nonprofit szervezetek államadósság-finanszírozásban betöltött szerepének növelése, emiatt egyedi, ezen szegmens számára vonzóbb konstrukciókat is létrehoztak (MoF CZ, 2010).

3.3. Lengyelország államadósság-kezelése

Lengyelország esetében (hasonlóan Csehországhoz) a pénzügyminisztérium (Ministry of Finance, MoF PL) látja el az államadósság-kezeléshez kapcsolódó feladatokat. A vizsgált évek során a lengyel adósságkezelőnek is folyamatosan megújuló kihívásokkal kellett szembenéznie. A rövid távú költségminimalizálás mellett, a hosszú távú célokat (mint például az Euró-övezethez való esetleges csatlakozás) is szem előtt kellett tartania a pénzügyminisztériumnak az adósság-portfólió menedzselése során. Annak érdekében, hogy a dinamikus változó piaci kondíciókra a lehető legjobban reagálhasson a pénzügyminisztérium, folyamatosan monitorozták a svájci, az amerikai, a japán és az euró állampapírpiacokat. A stratégiák megalkotása során Lengyelország esetében kiemelt szerepe volt a befektetői kör diverzifikálásának és a külföldi piacokról való forrásbevonásoknak. Az új piaci feltételekhez való alkalmazkodás mellett a közép- és hosszú távú államadósság instrumentumok szerepének növelésére is alapvető feladatként tekintett a pénzügyminisztérium.

2008 és 2010 között a források bevonása során igénybevételre kerültek források az Európai Bizottságtól, az Európai Beruházási Banktól, a Világbanktól valamint további nemzetközi pénzügyi intézményektől. Mindemellett az IMF is biztosított egy 20,5 milliárd dolláros rendelkezésre állást. Mindezek mellett Lengyelország esetében is érezhető volt a befektetők kockázatkerülésének növekedése, amely euró-övezetbéli szuverén adósságválságokból eredt, valamint az orosz-ukrán geopolitikai konfliktus is nehezítette az államadósság finanszírozását a vizsgált időszak során (MoF PL, 2015).

Az államadósság menedzselése során különösen figyeltek arra, hogy ne legyen jelentős ingadozás az egymást követő évek adósságszolgálati esetében. Ennek érdekében folyamatosan derivatív ügyleteket, kötvénycseréket, és állampapír-visszavásárlásokat hajtott végre a pénzügyminisztérium, így simítva ki a mutató ingadozásait. Jelentősebb változás 2013 után következett be, amikor is csökkenő pályára állt a referenciamutató. Ennek oka elsősorban egy 2014-es nyugdíjpénztári reform, amely keretein belül a kötelező magánnyugdíjpénztáraknak át kellett adniuk állampapírjaikat az állami nyugdíjbiztosítónak, majd a portfólióban levő kincstárjegyeket az Államkincstár bevonta. Ezen művelet során 130 milliárd zloty értékben (GDP 7,6%-a) vontak be zloty állampapírokat (MoF PL, 2014). Mindemellett egyéb államilag garantált kötvények visszavásárlására is sor került az ügylet során. Ez mérsékelte a következő évek adósságszolgálatát és az állam kamatfizetési kötelezettségét is, igaz utóbbi folyamat a nemzetközi hozamkörnyezet változásainak is köszönhető.

Az euró volt végig a domináns pénznem a devizaforrások között, viszont szerepe a devizaforrásokon belül két év során (2011-ben és 2012-ben) nem érte el a célként kitűzött 70%-os értéket. Ezen években az amerikai dollár szerepe növekedett az államadósság finanszírozásában (MoF PL, 2012). Ez egyrészt annak volt betudható, hogy növekedett a dollárban történő kibocsátások volumene, másrészt pedig annak, hogy a zloty nagyobb

mértékben értékelődött le a dollárral szemben, mint az euróval szemben. A vizsgált évek alatt kanadai dollárban és norvég koronában denominált forrásokat is vont be a pénzügyminisztérium, viszont a nem euróban vagy amerikai dollárban denominált források szerepe 2011-től folyamatos csökkenést mutatott 2011-től, 2016 végén a devizaforrások 11,7%-s volt a két legjelentősebb devizától eltérő pénznemben denominálva (MoF PL, 2017).

3.4. Szlovákia államadósság-kezelése

Szlovákia 2009-ben csatlakozott az Euró-zónához, így a szlovák államadósság-kezelő ügynökség (Agentúra pre riadenie dlhu a likvidity, ARDAL) számára a legfőbb kihívást a Monetáris Unióhoz való alkalmazkodás jelentette, a válság körülményeihez való alkalmazkodás mellett. Államadósság-kezelési szempontból az államkötvények euró-államkötvények piacán való megfelelő pozicionálása, valamint a befektetők számára való megismertetése tekinthető kulcskérdésnek a hosszú távú sikeres adósságmenedzselés szempontjából.

A válság előtt az ARDAL kiemelt kockázatként említette a válság előtt a kormány garanciákból eredő kötelezettségeit, amelyek értéke az adósság-portfólió 4%-át tették ki, viszont azt is meg kell említeni, hogy 2003 és 2007 között ezek állománya nem növekedett. Az Euró-zónabéli terjeszkedés mellett a japán államkötvény piacra is belépett, mégpedig azon indítatásból, hogy annak bőséges likviditását kihasználva, jelentősen alacsonyabb költségek mellett finanszírozhassa az állam adósságát. Emellett még voltak norvég koronában, svájci frankban és amerikai dollárban denominált államkötvény kibocsátások is. Az ARDAL több éves, középtávú stratégiákat publikál, a vizsgált periódust pedig több ilyen stratégia érinti, a 2007 és 2010 közötti, a 2011-2014-es időszakot felölelő és 2015-2018-as periódus céljait bemutató dokumentum. A 3 dokumentum célrendszerében nem volt megfigyelhető éles váltás az évek során. Az államadósság-kezelést 3 fő alapelv betartásával, valamint néhány stratégiai cél elérésével kívánja megvalósítani (ARDAL, 2007).

Az államadósság-kezelés fő célja, az IMF iránymutatásaival összhangban, az állam likviditásának biztosítása, a kormányzat piaci forrásokhoz való hozzáférésnek biztosítása transzparens, prudens és költséghatékony módon, elfogadható szintű kockázatvállalás mellett. Az említett alapelvek közül az egyik az egyértelmű, transzparens szabályozás szükségességét, valamint az államadósság várható és nem várt növekedésének nyilvánosság előtti bemutatásának fontosságát hangsúlyozza. A második alapelv a közép távú célok rövid távú megoldásokkal szembeni dominanciáját hangsúlyozza. A harmadik elv pedig a vállalható kockázatok mértékével kapcsolatban nyújt iránymutatást, eszerint az adósság-portfólió kockázatát addig lehet csökkenteni, amíg az adott kockázatból eredő potenciális veszteség meghaladja annak az eliminálásának a költségét. Az optimumban a potenciális veszteségcsökkenés megegyezik ennek előidézésének a költségével (ARDAL, 2007).

Az említett egyéb stratégiai célok közül az egyik a kötvénysorozatok jellemzőivel kapcsolatos cél. 2007 előtt Szlovákia túl sok, elaprózódott kötvénysorozattal rendelkezett, ugyanis sok, kisebb volumenű kibocsátást hajtott végre. Amennyiben a kibocsátások sorozatnagysága túlságosan elaprózódik, akkor az adott instrumentumok likviditása jelentősen romlik, a piac számára kevésbé lesz vonzó, és mindezek a likviditási prémium emelkedésének irányába hatnak, amelyek természetesen növelik az államadósság-kezelés költségeit. Így Szlovákia esetében releváns célnak tekinthető a kibocsátások számának csökkentése, az értékpapírok sztenderdizálása. Mivel körülményes és költséges lett volna a már kint levő sorozatokat újranyitni és azokra újra kibocsátani (tekintve, hogy sok esetben kellett volna ezt megismételni) ezt a célt úgy kívánták elérni, hogy csak a jövőbeni kibocsátások esetében veszik figyelembe ezt a célt, és a kint levő államadósság-instrumentumok futamidejének lejártával fokozatosan fog az állampapír-állomány szerkezete a kívánt irányba változni (ARDAL, 2007).

2011-től a sorozatszám csökkentés helyett inkább a sztenderdizálás hangsúlyozása került előtérbe. Emellett, a hosszabb lejáratú 20 és 30 éves konstrukciók létrehozása jelentős szereppel bírt (ARDAL, 2010). Mindemellett 2012-től jelentősebb államkötvény-visszavásárlást is végrehajtott az ARDAL, ezzel fenntartva az adott eszközök likviditását, valamint ezzel természetesen az adott sorozat lejáratakor jelentkező visszafizetési kötelezettséget is

A 2007-2010-es időszakra vonatkozó stratégiában külön célként szerepelt a transzparencia és a befektetőkkel való kommunikáció fejlesztése, az információk szolgáltatásának magasabb színvonalon történő biztosítása, valamint az elsődleges értékesítés hálózatának javítása (ARDAL, 2007). A későbbiekben is fordítottak erre figyelmet, de nem önálló célként, hanem csak más célokkal összevontan.

Szintén stratégiai célként nyilvánították a nem piaci adósságok optimalizálását, valamint azok leszorítását. Az ARDAL csak akkor dönthet ilyen források bevonása mellett, ha a piacról nem tudja megfelelő feltételek mellett a kormányzat rendelkezésére bocsájtani a szükséges forrásokat, illetve, ha egy adott nem piaci forrás igénybevételehez, valamilyen másodlagos előny társul. A piaci alapon történő finanszírozás segítségével mérsékelhetőek az államadósság költségei (ARDAL, 2007).

További cél volt 2007 és 2011 között a nem szlovák koronában denominált kötvények kibocsátásának növelése, amely az Euró-zónához való 2009-es csatlakozás miatt meglehetősen praktikus célkitűzés volt. Ez a cél elsősorban az euró piacon való megjelenés, valamint a befektetők szlovák államkötvényekről alkotott véleményének formálása miatt volt fontos. Ezen adósságinstrumentumokat a legbiztonságosabb, és legnépszerűbb euró-kötvények között tartották számon. Emellett fontos indok volt a befektetői kör diverzifikálása is, valamint szintén lényeges volt az euróban denominált államkötvények hozamgörbéjének megfelelő menedzselése is. Amikor a deviza források nagyobb volumenű bevonása mellett döntöttek, akkor éltek azzal a feltételezéssel, hogy a korona euróval szembeni árfolyama nem mutat jelentős ingadozásokat. Ezen célnál szintén meg kell említeni a japán piaci törekvéseket is (ARDAL, 2007). 2011-től ez a cél kifejezetten a befektetői kört, azon belül is a földrajzi szempont mentén értelmezhető diverzifikációt is hangsúlyozta. Ez mind magába foglalja az Európai Unió, valamint azon kívüli országok piacait is. A befektetői kör diverzifikálását a többféle konstrukció mellett a befektetők felé irányuló kommunikáció hatékonyságának növelésével is igyekeztek támogatni (ARDAL, 2010).

A válság előtt szintén felvetődött a lakosság államadósság-finanszírozásába való bevonásának lehetősége, viszont nem volt határozott terv ennek eléréséhez, azonban az ARDAL stratégiai szempontból fontosnak vélte a téma vizsgálatát. Az adósság-kezelő úgy vélte, hogy csak akkor érdemes lakossági megtakarításokat bevonni más források helyett, ha azok lényegesen olcsóbbak a piacon elérhető egyéb lehetőségektől. Szlovákiában a lakossági finanszírozáshoz több feltétel is hiányzott, mint például az adózási szabályok kidolgozása, illetve korábbi kereskedelem híján a szükséges infrastruktúra, valamint az intézményrendszer kiépítésére is szükség lett volna (ARDAL, 2007). Ezek meglehetősen magas költségeket jelentettek volna, a végig stabil hitelminősítéssel rendelkező állam relatíve olcsón tudott külföldről forrásokat igénybe venni, így a lakosság általi államadósság-finanszírozás kérdését a következő stratégiák esetében fel sem vetették. 2011-től külön stratégiai célként szerepelt a másodlagos kötvénypiac fejlesztése, melyek mind intézményi (átlátható, nemzetközi gyakorlattal összhangban levő szabályozás létrehozása, nemzetközi minták alapján történő elszámolások), mind infrastrukturális változtatásokat is magába foglalt (ARDAL, 2010).

3.5. Szlovénia államadósság-kezelése

A vizsgált országok közül Szlovéniát érintette a legkomolyabban a válság, ezt leginkább a gazdaság finanszírozási szerkezetének volt köszönhető. A szlovén államvezetés nagy mértékben óvakodott a külföldi tőke beáramlásától, emellett az állami vagyon privatizálása is elmaradt. A bankrendszer nagy része állami tulajdonban volt, ebből következően az államnak jelentős garanciavállalásai voltak, amelyeknek eleget is kellett tennie a válságot követő években. Mindezek következtében a költségvetés hiánya jelentősen felülmúlta a célként kitűzött, 3%-os értéket.

A bankrendszer meglehetősen magas, 161,5%-os hitel/betét mutatóval (Ministry of Finance, MoF SI, 2017) rendelkezett 2008-ban, emiatt a válság meglehetősen sérülékeny állapotban érte ezt a szektort. Emellett a vállalati szektor finanszírozási tőkeáttétele 140%-osra emelkedett 2009-re, a nem pénzügyi vállalatok adósságállománya pedig a GDP 100%-ra rúgott. A vállalatok eladósodása miatt (kiemelten az építőipar vállalatainak hanyatlása miatt) a nem teljesítő hitelek aránya jelentős mértékben emelkedett, így a válság alatt jelentős veszteségeket szenvedett a szlovén bankrendszer (Túry–Vida, 2012), melynek feltökésítését (külföldi anyabankok híján) az államnak kellett megoldania.

A gazdasági problémák mellett a politikai életben is jelentkező feszültség is hátráltatta a válságkezelést, amely időközi választáshoz, majd azt követően kormányalakítás körüli problémákhoz is vezetett. 2011 tavaszától kezdődően több esetben is népszavazásra került sor, amelyeken rendre leszavazták a kormányzat által kidolgozott reformjavaslatokat, ezen év őszén pedig a parlament is megvonta a bizalmat. Az új kormányt 2012 január végén tudták megalakítani, így nagyjából 9 hónapig cselekvőképes kormány nélkül kellett szembenéznie Szlovéniának az állam egyre elmélyülő problémáival (Túry–Vida, 2012). Tekintettel az előző bekezdésekben bemutatott problémákra, valamint a költségvetési hiány alakulására, nem tekinthető meglepetésnek a GDP-arányos államadósság nagymértékű és gyors emelkedése, amely a 2008-as 21,6%-os értékről indulva a 80%-os szintet is meghaladta 2015-ben.

A 2010-es év céljait összefoglaló dokumentum 9 stratégiai és operatív célkitűzést fogalmazott meg. Ezek a következők: a központi kormányzat finanszírozási igényének kielégítése, az államadósság hosszú távon jelentkező költségeinek minimalizálása, az állam piaccal szembeni kitettségének minimalizálása, a nem piaci finanszírozás jelentőségének minimalizálása, a befektetői kör diverzifikálása földrajzi és intézményi szempontból, az állandó és stabil finanszírozási források biztosítása, a szlovén államkötvények megfelelő pozicionálása az Európai Monetáris Unió államkötvény-piacán, a másodlagos piac fejlesztése, annak átlátható és megfelelő működésének biztosítása. Emellett a pénzügyminisztérium feladatai közé sorolta az államkötvények hozamgörbéjének menedzselését is (MoF SI, 2010). Ezek a célkitűzések lényegében nem változtak 2014 végéig.

A 2015-ös és azt követő évekre vonatkozó stratégiát ismertető dokumentumokban már egy szűkebb célrendszer szerepel, ennek ellenére összességében lényeges változás nem figyelhető meg. Az említett évtől kezdve mindössze 5 stratégiai valamint operatív célt fogalmaz meg a pénzügyminisztérium: a központi költségvetés számára elégséges forrás bevonása, költségminimalizálás ésszerű újraf finanszírozási-, deviza-, kamat- és piaci kockázat mellett, a piaccal alapú finanszírozás szerepének növelése, a befektetői kör diverzifikálása szektorális és földrajzi szempontból, valamint a másodlagos piac fejlesztése, annak megfelelő szintű likviditásának kialakítása (MoF SI, 2015). A pénzügyminisztérium a többször említett stratégiai leírásokban nem rendelt az egyes célok mérésére használt mutatót, így azok mérésére mi választottunk ki referenciamutatókat az adatok elérhetőségével, valamint a többi adósság-kezelő gyakorlatával összhangban, viszont a mutatók optimális értékére, célsávjára, nem határoztunk meg értékeket.

3. A stratégiai célok alakulása

A vizsgált időszak során a Visegrádi országok államadósság-kezelői három kockázattípus kapcsán határoztak meg kockázati célkitűzéseket. A devizakockázat (1. táblázat) mérésében a devizaadósság aránya és az euró devizaadósságon belüli szerepe bírt jelentős szereppel a régióban. A legtöbb változás hazán esetében következett be, az időszak során, 2017-től, már a válság előtti szintnél is szigorúbb érték lett az elvárt. Szlovákia esetében, tekintettel arra, hogy jelentős mértékben a saját fizetőeszközében adósodott el, nagy jelentősége nem volt a devizakockázat kezelésének. A legszigorúbb devizaarány szabállyal Csehország rendelkezett, ahol 15%-át tehetette ki az adósságnak a deviza forráselemek aránya (ez a határérték rövid távon 17% volt). A megújítási kockázat (2. táblázat) tekintetében az adósságportfólió átlagos lejáratig hátralevő ideje (ATM) jelent meg jellemzően, valamint a rövid távon (éven belül) és a középtávon (öt éven belül) megújítandó forráselemek arányát elemezték a nemzeti adósságkezelők. Magyarország esetében az átlagidő reprezentálta a refinanszírozási kockázat kezeléséhez fűződő célokat, igaz ez a mutató inkább a kamatkockázat mérésére alkalmas. A kamatkockázat (3. táblázat) esetében színes volt az alkalmazott indikátorok köre. Magyarország esetében az ÁKK a fix kamatozású eszközök aránya mentén kívánta optimalizálni az adósságportfólió kockázatát és költségét. Csehország esetében az újraárazódásig (refixálás) hátralevő idő és az éven belül újraárazódó adósságelemek aránya jelent meg a mellett. Lengyelország esetében az átlagidő és az ATR mutató kontrollálásával kívánták megfelelő kockázati szinten tartani az adósságportfóliót. A szlovák államadósság kapcsán csak átárazódáshoz köthető mutatók jelentek meg, méghozzá az éven belül, illetve az öt éven belül refixálásra kerülő tételek arányát mérő mutatókon keresztül. Szlovénia esetében nem jelentek meg deklarált indikátorok.

1. táblázat: a devizakockázat kezeléséhez fűződő célok alakulása

	Magyarország		Csehország	Lengyelország		Szlovákia
Alkalmazott mutató	Bruttó devizaadósság aránya (%)	Devizaadósság szerkezete: euró aránya (swapok után) (%)	Devizaadósság aránya (%)	Devizaadósság aránya (%)	Euró aránya a devizaadósságon belül (%)	Fedezett devizaforrások aránya (%)
2007	25-32	100%	---	25-27	min. 70	---
2008	max. 50	min. 95%	---	25-27	min. 70	---
2009	max. 50	min. 95%	---	20-25	min. 70	---
2010	max. 50	min. 95%	---	20-30	min. 70	---
2011	max. 50	min. 95%	---	20-30	min. 70	min. 95
2012	max. 50	min. 95%	15(+2)	20-30	min. 70	min. 95
2013	max. 45	min. 95%	15(+2)	max. 30	min. 70	min. 95
2014	max. 45	min. 95%	15(+2)	max. 30	min. 70	min. 97
2015	max. 40	min. 95%	15(+2)	max. 30	min. 70	min. 97
2016	max. 35	min. 95%	15(+2)	max. 30	min. 70	min. 97
2017	15-25	min. 95%	15(+2)	max. 30	min. 70	min. 97
2018	15-25	min. 95%	15(+2)	max. 30	min. 70	n.a.
2019	10-20	min. 95%	15(+2)	max. 30	min. 70	n.a.

Forrás: Saját szerkesztés (2020) nemzeti államadósság-kezelő intézmények jelentései alapján

2. táblázat: A megújítási kockázattal összefüggő célok alakulása

	Magyarország		Csehország			Lengyelország			Szlovákia	
	Átlagidő (év)	ATR (év)	Rövid lejáratú adósságele mek aránya (%)	ATM (év)	5 éven belül lejárási adósságele mek aránya (%)	ATM (év)			1 évnél rövidebb lejáratú rendelkező adósságele mek aránya (%)	5 évnél rövidebb lejáratú rendelkező adósságele mek aránya (%)
Alkalmazott mutató						átlagos	hazai	külföldi		
2007	2,5+/-0,5		max. 20	6,5+/-0,5	---	4,5	---	---	22,5	60
2008	2,5+/-0,5		max. 20	6,5+/-0,5	---	5	---	---	22,5	60
2009	2,5+/-0,5		max. 20	6,5+/-0,5	---	5	---	---	22,5	60
2010	2,5+/-0,5		max. 20	5,5-7	---	4,5	---	---	22,5	60
2011	2,5+/-0,5		max. 20	5,25-6,25	---	4,5	---	---	22,5	60
2012	2,5+/-0,5		max. 20	5,5+/-0,5	max. 70		4,5	5	20	60
2013	2,5+/-0,5		max. 20	5,5+/-0,5	max. 70		4,5	5	20	60
2014	2,5+/-0,5		max. 20	5,5+/-0,5	max. 70		4,5	5	20	60
2015	3+/-0,5		max. 20	5,5+/-0,5	max. 70		4,5	5	20	60
2016	3+/-0,5		max. 20	6+/-0,25	max. 70		4	4,5	20	60
2017	3+/-0,5		max. 20	6+/-0,25	max. 70		4	4,5	20	60
2018	3+/-0,5		max. 20	6+/-0,25	max. 70		4	4,5	n.a.	n.a.
2019		2,75- 3,75	max. 20	5+/-0,25	max. 70		4,5	5	n.a.	n.a.

Forrás: Saját szerkesztés (2020) nemzeti államadósság-kezelő intézmények jelentései alapján

3. táblázat: A kamatkockázattal összefüggő célok alakulása

	Magyarország		Csehország		Lengyelország		Szlovákia	
Alkalmazott mutató	Fix kamatozású adósságelemek aránya a devizaadósságon belül (%)	Fix kamatozású adósságelemek aránya a forint adósságon belül (%)	1 éven belül refixálásra kerülő adósságelemek aránya (%)	refixálásig átlagosan hátralevő idő (ATR) (év)	Átlagidő (duration) (év)	Refixálásig átlagosan hátralevő idő (ATR) (év)	1 éven belül refixálásra kerülő adósságelemek aránya (%)	5 éven belül refixálásra kerülő adósságelemek aránya (%)
2007			30-40	---	3+/-0.5	---	25	65
2008	66+/-5	61-83	30-40	---	2.5-4	---	25	65
2009	66+/-5	61-83	30-40	---	2.5-4	---	25	65
2010	66+/-5	61-83	30-40	---	2.5-4	---	25	65
2011	66+/-5	61-83	30-40	4-5	2.5-4	---	25	65
2012	66+/-5	61-83	30-40	4-5	2.5-4	---	25	65
2013	66+/-5	61-83	30-40	4-5	3+/-0.5	2.8-4.2	25	65
2014	66+/-5	61-83	30-40	4-5	---	2.8-3.8	25	60
2015	66+/-5	61-83	30-40	4-5	---	2.8-3.8	25	60
2016	66+/-5	61-83	30-40	4-5	---	2.8-3.8	25	60
2017	66+/-5	56-66	30-40	5+/-0.25	---	2.8-3.8	25	60
2018	60-70	56-66	30-40	4	---	2.8-3.8	n.a.	n.a.
2019	60-80	60-80	30-40	5+/-0.25	---	2.8-3.8	n.a.	n.a.

Forrás: Saját szerkesztés (2020) nemzeti államadósság-kezelő intézmények jelentései alapján

4. A stratégiai célok és az elért eredmények összevetése

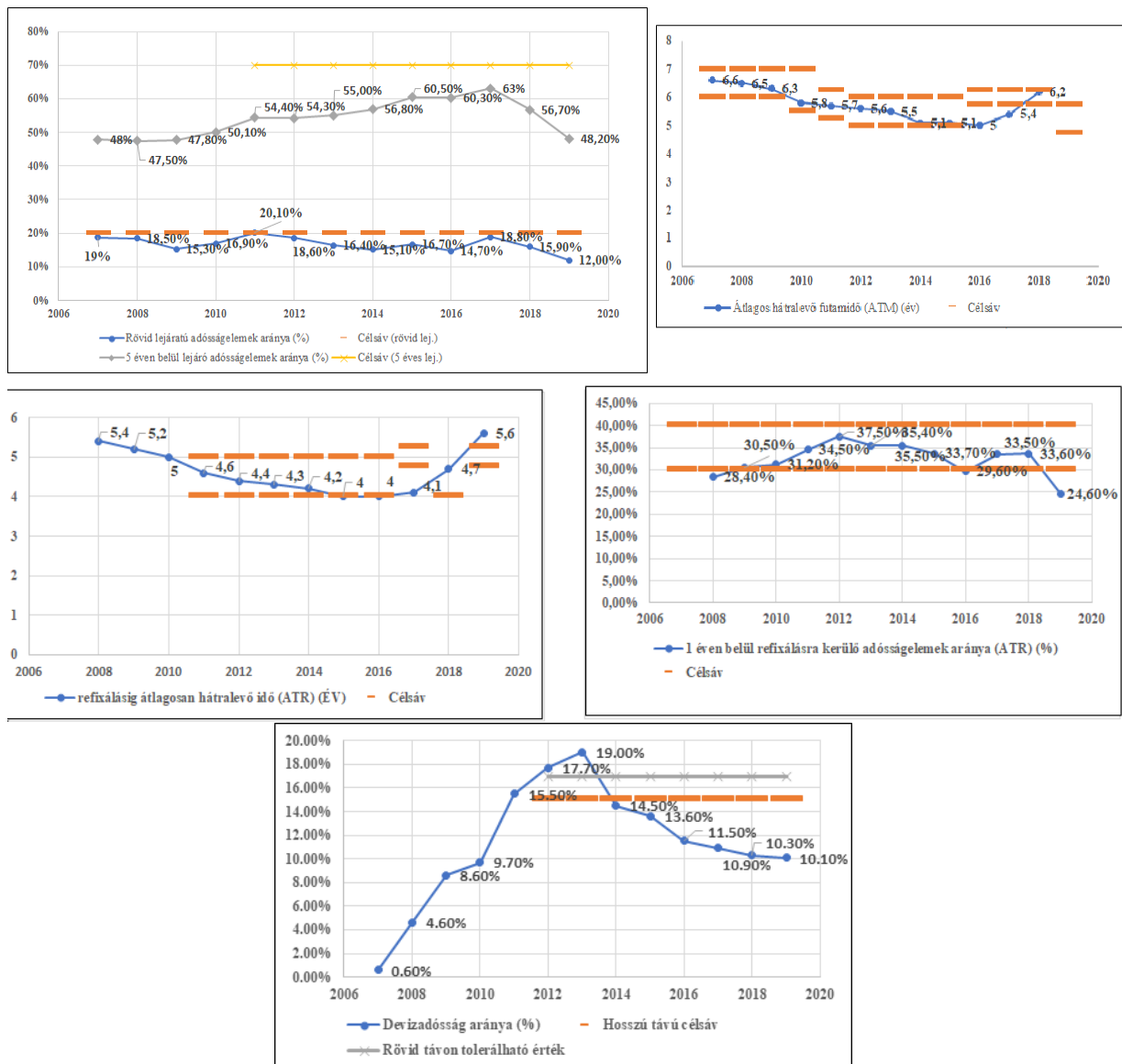
Ebben a szerkezeti egységben áttekintjük, hogy a korábban bemutatott céljaiknak milyen mértékben tudtak megfelelni az egyes adósságkezelők. Magyarország esetében az adósságkezelő folyamatosan megfelelt a többször kiigazított céljainak (3. ábra).

3. ábra: A magyar államadóssághoz fűződő célok teljesülése

Forrás: Saját szerkesztés (2020) ÁKK jelentései alapján

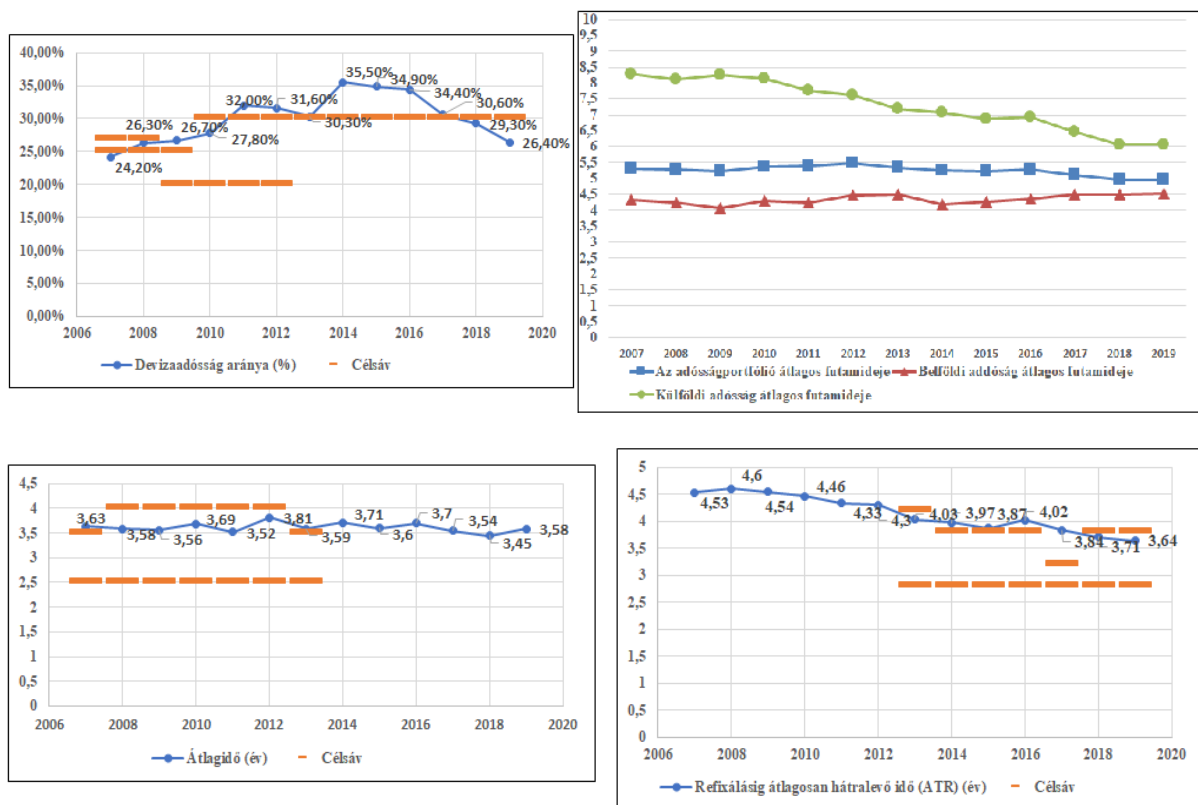
Csehország esetében szigorúbb szabályok voltak érvényben, az adósságkezelés terén, de többnyire ezeknek meg tudott felelni. Az ATM mutató 2 évben volt célsávon kívül, míg az ATR mutató 2017-ben utalt a kívánatosnál magasabb kockázatra. Az éven belül újraárazódó adósságelemek aránya 2019-ben lépett ki a célsávból, a kockázatosabb irányba (4. ábra). A devizakockázat 2013-ban haladta meg a célértéket, de egyrészt, ez regionális szinten még így is alacsonynak tekinthető, másrészt, ebben az időszakban a cseh korona árfolyama az euróhoz volt kötve, így lényegében az adósságportfólió nem futott valós devizaárfolyam kockázatot.

4. ábra: Csehország stratégiai céloknak való megfelelése

Forrás: Saját szerkesztés (2020) MoF CZ adatai alapján

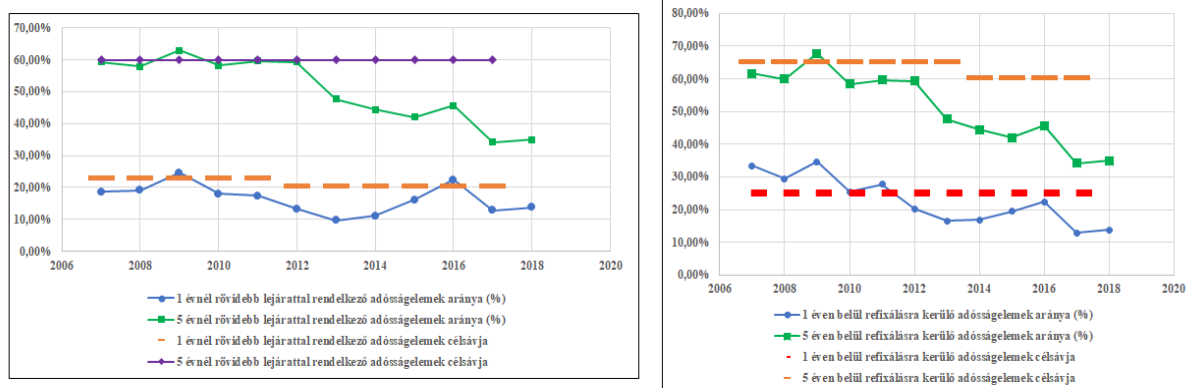
Lengyelország esetében már kevésbé homogén a kép. A devizakockázat mértéke jellemzően a kívántnál magasabb volt, igaz a devizaadósság aránya nem lépte át 35,5%-os értéket. Az adósságportfóliómegújítási (ATM) és kamatkockázatok (átlagidő, ATR) esetében viszont a célsáv biztonságosabb feléhez közelített, esetenként átlépve azt. Kifejezetten nagy mértékben tért el a külföldi adósság átlagos lejáratig hátralevő ideje, ugyanis a célzott 4,5-5 éves értéke helyett 6 és 8,5 között alakult a mutató.

5. ábra: Lengyelország stratégiai céloknak való megfelelése

Forrás: Saját szerkesztés (2020) MoF PL adatai alapján

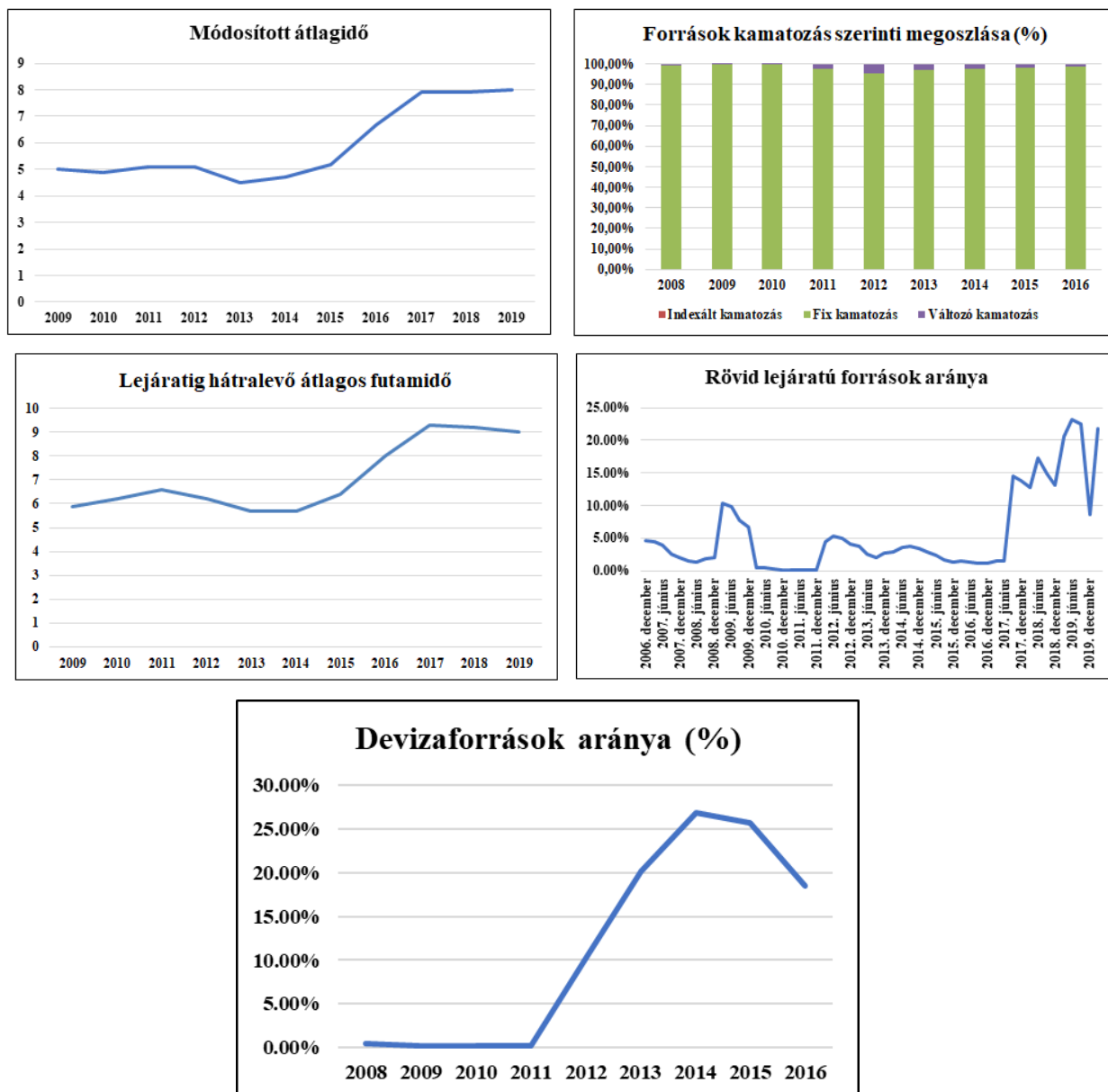
Szlovákia esetében (6. ábra) lényegében csak a refinanszírozási és kamatkockázatokat érdemes vizsgálni. Mindkét esetben azt láthatjuk, hogy 2009-et követően többnyire a deklarált célsávokon belül maradtak a kockázati mutatók értékei. 2011-ben az éven belül átázódó elemek aránya haladta meg kis mértékben a célsáv értékét, míg 2016-ban az éven belül lejárató adósságelemek aránya lépte át a rájuk vonatkozó értéket.

6. ábra: Szlovákia stratégiai céloknak való megfelelése

Forrás: Saját szerkesztés (2020) ARDAL adatai alapján

Szlovénia esetében nem voltak előre kijelölt kockázatmérő indikátorok, így az adósságportfólió kockázatát más adósságkezelők által használt indikátorok alapján jellemeztük. A 7. ábrán kiemelt mutatók alapján azt állapíthatjuk meg, hogy a gyors ütemben emelkedő államadósságát biztonságos feltételek mellett finanszírozta a szlovén pénzügyminisztérium. Az adósságelemek módosított átlagideje jellemzően 5 év feletti értéket ért el, míg a fix kamatozású adósság aránya is magas volt. A megújítási kockázat is biztonságosnak tekinthető, az ATM mutató értéke mindig 5 év feletti értéket vett fel, míg rövid lejáratú források aránya is megfelelt a más országoknál látott célsávoknak, emellett a devizaforrások aránya is csak pár évig vett fel magas értéket. 2020 szeptemberében a devizaforrások aránya 3,9%-os értéket vett fel, míg a fix kamatozású adósságelemek is aránya is 100% közeli volt (MoF SI 2020).

7. ábra: A szlovén adósságportfólió jellemzői
Forrás: Saját szerkesztés (2020) MoF SI adatai alapján

5. Összegzés

A vizsgált időszakban az államadósság-kezelő intézmények kisebb-nagyobb változtatásokat eszközöltek stratégiájukban. A tevékenység fő célja, a költség-hozam optimalizáció, nem változott, viszont a megváltozó piaci körülményekhez alkalmazkodni kellett. Ez megmutatkozott a célindikátorok értékváltozásaiban is, főleg Magyarország esetében.

A legmagasabb kockázati toleranciával az ÁKK rendelkezett az államadósság-kezelő intézmények közül, míg Szlovákia és Csehország a többi országénál szigorúbb szabályok mellett is képes volt finanszírozni az államadósságát. Természetesen ezeket a célokat befolyásolta az is, hogy a vizsgált országok más kiinduló helyzettel, eltérő mértékű eladósodottsággal rendelkeztek.

A kitűzött céloknak a legtöbb esetben megfelelt az adósságkezelők, igaz egy-egy mutató értéken előfordultak kisebb eltérések a kívánatos szinttől. Tartós eltérés Lengyelország esetében volt megfigyelhető, ugyanis 2011 és 2017 között magasabb volt a devizaforrások aránya a deklarált célsávnál. A kamat- és megújítási kockázat esetében is akadtak eltérések a céloktól, viszont a biztonságosabb irányból lépték át a célértéket az adósságportfólió jellemzői.

Az általános célok mellett megjelentek egyedi célok is, mint Lengyelország esetében az Euro-zónához való csatlakozás lehetősége, míg Magyarország esetében a lakosság erőteljesebb bevonása és a külső sérülékenység csökkentése. Érdekes kihívásokkal szembesült a szlovén pénzügyminisztérium, hiszen egy jelentősen megemelkedő államadósságot kellett finanszíroznia. Ezt a feladatot sikerült teljesíteni, méghozzá úgy, hogy az adósságportfólió nem számított regionális szinten kockázatosnak, sőt napjainkra az emelkedő devizakockázatot is képes volt leépíteni az adósságkezelő.

A válság alatt, és az azt követő években az adósság-portfóliókat jellemzően csak kockázatosabb forrásokkal tudták finanszírozni a nemzeti államadósság-kezelő intézmények, bár az, hogy melyik kockázat és milyen mértékben emelkedett, nem mutat egységes képet. Napjainkra már sikerült a válság előtti szintre igazítani a kockázati mérőszámok értékeit, sőt például Magyarország esetében biztonságosabb adósságállományról beszélhetünk, mint a 2008-as válság előtt.

Irodalomjegyzék

ÁKK (2010): Éves jelentés az államadósság kezeléséről 2009. Államadósság Kezelő Központ, Budapest. Letöltve: 2017.03.11-én a <http://akk.hu/uploads/gw5B2Lne.pdf> linkről.

ÁKK (2016): Éves jelentés az államadósság kezeléséről 2015. Államadósság Kezelő Központ, Budapest. Letöltve: 2017.03.11-én a <http://akk.hu/uploads/2n8y2E7l.pdf> linkről

ARDAL (2007): Government Debt Strategy for the years 2007 to 2010. Agentúra pre riadenie dlhu a likvidity, Pozsony. Letöltve: 2017.11.01-én a https://www.ardal.sk/_img/Documents/en/About%20us/Debt%20management%20Strategy/Strategy_2010_EN.pdf linkről

ARDAL (2010): Government Debt Strategy for the years 2011 to 2014. Agentúra pre riadenie dlhu a likvidity, Pozsony. Letöltve: 2017.11.01-én a https://www.ardal.sk/_img/Documents/en/About%20us/Debt%20management%20Strategy/Strategy%202014%20ENG.pdf linkről

EUROSTAT (2020): Government Quaterly Debt. EUROSTAT, Luxembourg. Letöltve: 2020.09.29-én a https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_10q_ggdebt&lang=en linkről

- Giday A. (2013): Kelet-Közép-Európa eladósodása. *Pénzügyi Szemle*, Vol. 58, No. 3, pp. 274-295.
- Gór-Holecz F. – Kolozsi P., – Novák Zs., – Zágonyi Á. (2016): Az Önfinszírozási program koncepciója és hatásmechanizmusa. In Hoffmann M.-Kolozsi P. (eds): *Az Önfinszírozási program első két éve*. Budapest, MNB.
- IMF (2014): Revised Guidelines for Public Debt Management, International Monetary Fund. Letöltve: 2017.09.24-én a <https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2014/040114.pdf> linkről.
- Kolozsi P. – Hoffmann M. (2016): A külső sérülékenység csökkentése monetáris politikai eszközökkel, *Pénzügyi Szemle*, Vol. 51, No.1, pp. 9-34.
- MoF CZ (2010): The Czech Republic Funding and Debt Management Strategy for 2011., Ministry of Finance of the Czech Republic Debt and Financial Asset Management Department, Prága. Letöltve: 2017.08.14-én a <http://www.mfcr.cz/en/themes/state-debt/publications-and-presentations/funding-and-dept-management-strategy/2010/funding-dept-management-strategy-2010-11696> linkről
- MoF CZ (2011): The Czech Republic Funding and Debt Management Strategy for 2012., Ministry of Finance of the Czech Republic Debt and Financial Asset Management Department, Prága. Letöltve: 2017.08.14-án a <http://www.mfcr.cz/en/themes/state-debt/publications-and-presentations/funding-and-dept-management-strategy/2011/funding-dept-management-strategy-2011-11697> linkről.
- MoF PL (2012): Public Debt in Poland - Annual Report 2011. Ministry of Finance Poland, Varsó. Letöltve: 2017.08.14-én a <http://www.mf.gov.pl/documents/766655/dfa5e1fb-4f60-4a4c-9eab-4090edd25abf> linkről.
- MoF PL (2014): Information on the transfer of part of open pension funds' assets to Social Insurance Institution. Ministry of Finance Poland, Varsó. Letöltve:2017.08.14-én a <http://www.mf.gov.pl/documents/766655/3194565/Information+on+the+transfer+to+Social+Insurance+Institution+%28ZUS%29+.pdf> linkről
- MoF PL (2015): Public Debt in Poland - Annual Report 2014. Ministry of Finance Poland, Varsó. Letöltve:2017.08.14-én a <http://www.mf.gov.pl/documents/766655/8661b4bc-1fc7-4e20-b548-c711c8dde031> linkről
- MoF PL (2017): Public Debt. Ministry of Finance Poland, Varsó. Letöltve:2017.12.29-én a <http://www.mf.gov.pl/en/web/wp/public-debt/outstanding-debt/historical-data> linkről
- MoF SI (2010): Financing program of the Republic of Slovenia Central Government Budget for the fiscal year 2011. Ministry of Finance, Ljubjana. Letöltve: 2017.08.24-én a http://www.mf.gov.si/fileadmin/mf.gov.si/pageuploads/Direktorat_za_zakladni%C5%A1tvo/Programi_financiranja_dr%C5%BEavnega_prora%C4%8Duna/2Progfin_2013__A_NGprevod_Conosolidated.pdf linkről
- MoF SI (2015): Financing program of the Republic of Slovenia Central Government Budget for the fiscal year 2015. Ministry of Finance, Ljubjana. Letöltve: 2017.08.24-én a http://www.mf.gov.si/fileadmin/mf.gov.si/pageuploads/Direktorat_za_zakladni%C5%A1tvo/Programi_financiranja_dr%C5%BEavnega_prora%C4%8Duna/Consolidated_PF2_015__including_1st_amendment_-_clean.pdf linkről.
- MoF SI (2017): Investor Presentation November 2017. Ministry of Finance Slovenia, Ljubjana. Letöltve: 2017.11.11-én a

http://www.mf.gov.si/fileadmin/mf.gov.si/pageuploads/Invst/2017_November_Slovenia_Investor_Presentation_EUR_2017.pdf linkről.

MoF SI (2020): Investor Presentation October 2020. Ministry of Finance Slovenia, Ljubjana. Letöltve: 2020.10.14-én a <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MF/Zakladnistvo/Dolg-RS/Slovenia-Investor-Presentation-Okt-2020.pdf> linkről.

Molnár D. – Regös G. (2019): Az államadósság-kezelés átalakulása a visegrádi országokban. *Polgári Szemle*, Vol. 15, No. 1-3, pp. 158-176, DOI: 10.24307/psz.2019.0910

Sávai M. – Kiss G. D. (2017): Az államadósság mértékét meghatározó mutatók vizsgálata. *Pénzügyi Szemle*, Vol. 62, No. 4, pp. 445-461.

Túry G. – Vida K. (szerk.) (2012): Monitoring jelentés 2012, Magyar Tudományos Akadémia, Közgazdasági és Regionális Tudományi Kutatóközpont Világgazdasági Intézet. Letöltve: 2017.10.23-án a www.vki.hu/VKI_Monitoring2012.pdf linkről.

A VISZONTBIZTOSÍTOTT ÁLLOMÁNYÁTRUHÁZÁS GAZDASÁGI ÉS JOGI KÉRDÉSEI

Economic and Legal Issues of Reinsured Portfolio Transfer

Dr. habil. VÉRTESY László PhD, egyetemi docens

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar

dr. SZÉPLAKI Valéria, PhD-hallgató

Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Közigazgatástudományi Kar Budapest

Absztrakt

Egy biztosítótársaság döntése a biztosítási állomány átruházásáról egyértelmű módja annak, hogy a jövőben megváljon a nagy kárigényű szerződésektől, vagy egyes biztosítási üzletágaktól, biztosítási területektől. Bár a laza szabályozási követelmények támogatnák az általános nemzeti és nemzetközi biztosítási piac hatékonyságát, de ezt az olyan fontosabb cél, mint az ügyfelek jóléte felülírja, így szigorú rendelkezések alkalmazandók. A viszontbiztosítási szerződések a tőkekövetelmény csökkentését szolgálhatják (a kockázat átadásának eredményeként), vagy egyszerűen csak arra irányulhatnak, hogy egy bizonyos típusú biztosítási tevékenységet az adott területre szakosodott biztosítóhoz telepítsenek. Úgy tűnik, hogy a viszontbiztosítás a biztosítók egy kevésbé szabályozott tevékenysége. Általában a viszontbiztosítással fedezett biztosítási állomány átruházása az EU-tagállamokban nagyon eltérő, közülük csak kevesen követelik meg törvényi szinten, hogy az átruházott biztosítási állománnyal kapcsolatos viszontbiztosítási szerződéseket tovább folytassák, és néhányukban ez csak a pénzügyi felügyelet döntésétől függ. Célunk, a gyakorlatban felmerülő néhány probléma alapján, támogatni az egységes uniós jogszabályok szükségességét ezen a területen.

Kulcsszavak: biztosítás, viszontbiztosítás, állományátruházás, uniós szabályozás

JEL kódok: G22, K22

Abstract

The decision of an insurance company on insurance portfolio transfer is a clear way to say farewell to high claim contracts or a to cut-off insurance business lines or business areas in the future. Although low regulatory requirements would support overall national and international insurance market effectiveness, stronger aim of customer's welfare overrides thus strict provisions are to apply. Reinsurance contracts may serve capital requirement reduction (via transfer of the risk) or simply aim to channel a certain type of insurance business behind-the-scenes to an insurance company specialised in that certain area. It seems that reinsurance is a less regulated activity of insurers. In general, transfer of reinsurance backed insurance portfolios is very diverse across the EU Member States, only a few of them require by law that reinsurance contract related to the transferred insurance portfolio is carried on, and some of them rely on the opinion of the financial supervisory authority. Our aim is to support the need for unified EU legislation in this area based on consequences of few empirical issues.

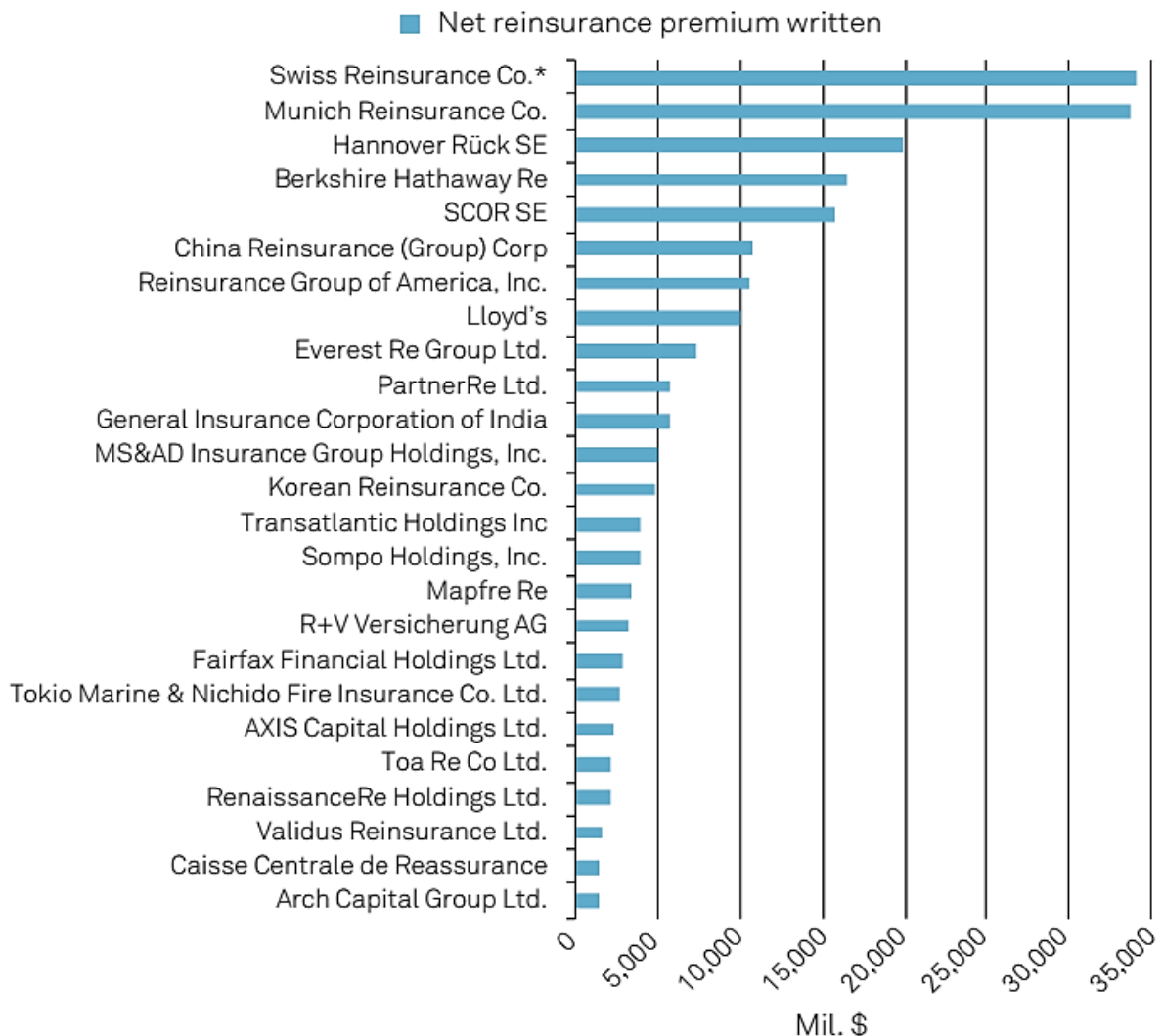
Keywords: insurance, reinsurance, portfolio transfer, EU legislation

JEL Codes: G22, K22

1. Bevezetés – a viszontbiztosítás aktuális helyzete

A viszontbiztosítás és azon belül is az viszontbiztosított állományátruházás egy viszonylag ritkán kutatott terület, annak ellenére, hogy a viszontbiztosítási tevékenység globális szinten is

meghatározó ágazat. A Standard & Poor's legfrissebb Global Reinsurance Highlights 2019. című tanulmánya szerint a 25 legfontosabb viszontbiztosító teljes nettó viszontbiztosítási díjállománya 210 milliárd dollár. Ennek 70 %-át a Top 10 viszontbiztosító adja. Közülük sokan jelentős mennyiségű közvetlen biztosítási tevékenységet is folytatnak. Egy esetleges egyesülés e viszontbiztosítók között nemcsak az üzleti terv végrehajtási kockázatát (*execution risk*), hanem a partner koncentráció kockázatát (*counterparty concentration risk*) is hordozná, mert jelentős átfedéshez és ebből eredő üzleti veszteséghez vezethet egy konszolidált csoport számára.

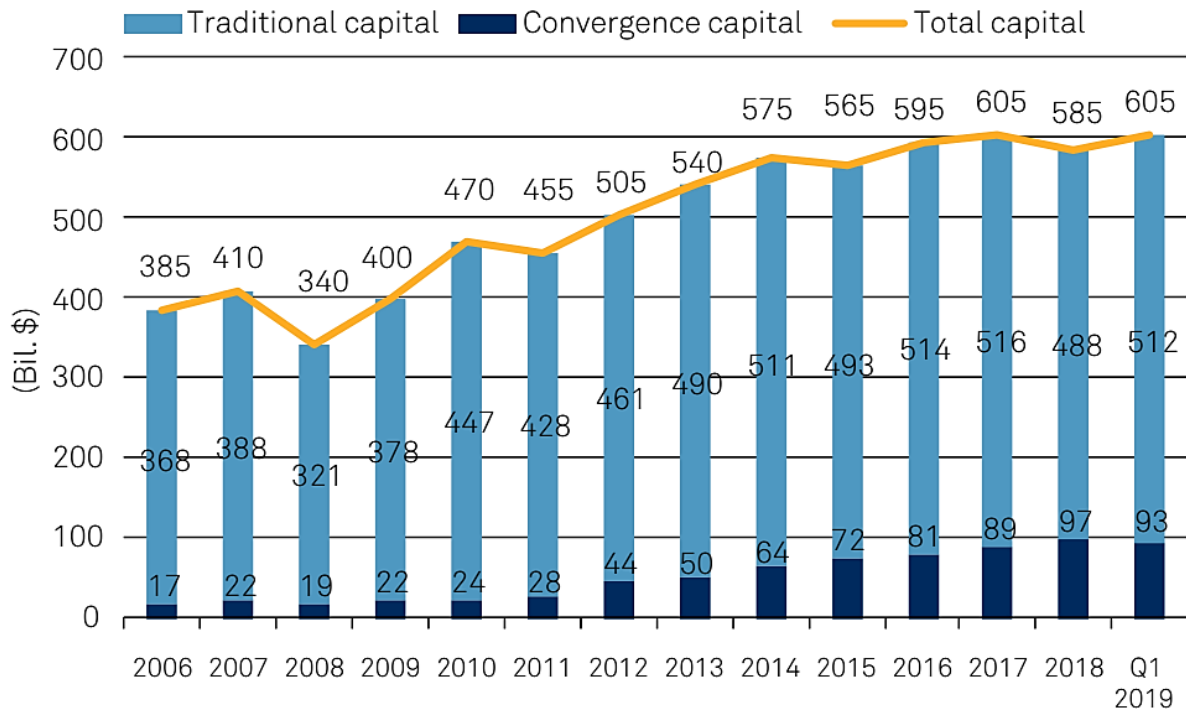

1. ábra: A Top 25 viszontbiztosító viszontbiztosítási díjállománya

Forrás: Standard & Poor's (2019): *Global Reinsurance Highlights 2019*. 46.

Tehát a témakör arányaiban mérsékelt megjelenése a szakirodalomban sajátosan nem közgazdasági vagy pénzügyi oldalról magyarázható, sokkal inkább annak a bizonytanságnak köszönhető, hogy a viszontbiztosítás a biztosítók egy szakmai, cégközinek (*professional wholesale*) tekintett terepe, ezért államilag kevésbé szabályozott tevékenysége. Ehhez képest állományátruházás esetén már megjelennek a fogyasztók (*retail*) érdekei, ami megalapozza az állami (szabályozói és felügyeleti) szerepvállalást. Bár a laza szabályozási követelmények támogatnák az általános nemzeti és nemzetközi biztosítási piac hatékonyságát, de ezt az olyan fontosabb cél, mint az ügyfelek jóléte felülírja, így szigorú rendelkezések alkalmazandók. (Bánde, 1937) A tanulmány célja, hogy felhívja a figyelmet a gyakorlatban felmerülő néhány

problémára, illetve ezek alapján, támogatni az egységes uniós jogszabályok szükségességét ezen a területen.

2. ábra: Globális viszontbiztosítási tőkeszerkezet

Forrás: Aon PLC és Standard & Poor's (2019). Global Reinsurance Highlights 2019. 33.

Az Aon PLC globális bróker cég kimutatása szerint a biztosítás alapú értékpapírosítás tőkeértéke (*convergence capital*) 4 %-kal, 93 milliárd dollárra csökkent 2019. március 31-ig, szemben a 2018. év végi értékkel. A számok biztatók, mivel a magasabb tőkemegfelelés, szolvencia kulcsfontosságú a szektor számára, még akkor is, ha pénzügyi válság kevésbé érintette a viszontbiztosítási ágazatot és a biztosítókat. Viszont növekedés és visszarendeződés figyelhető meg a hagyományos tőkeelemeket illetően. Így összességében a 2017-es szinten maradt a tőkemennyiség.

2. A viszontbiztosítás és állományátruházás fogalma, jelentősége

A tanulmány címében szereplő első kifejezés a *viszontbiztosítási tevékenység*, amely a biztosító vagy viszontbiztosító, továbbá harmadik országbeli (viszont)biztosító által vállalt kockázat egy részének vagy egészének szerződésben meghatározott feltételek alapján, díjfizetés ellenében történő átvállalása a viszontbiztosító vagy másik biztosító által. A viszontbiztosítás a biztosítási kockázat megosztásának egy formája, a kockázat diverzifikációjának fontos mechanizmusa (Berger, 1992); amely csökkenti a biztosító csődkockázatát, javítja a kárviselés kiszámíthatóságát, növeli a kapacitást az egyes kockázatok tekintetében a felelősség korlátozása és/vagy katasztrófák esetére biztosított védelmi háló révén (Cummins et al. 2008).

Minden viszontbiztosításra jellemző, hogy a biztosítási tevékenység egésze tulajdonképpen kettévál: az ügyfélkapcsolat minden esetben marad a kockázatot eredetileg befogadó (direkt) biztosítónál, míg a kockázat vagy megoszlik a viszontbiztosítóval vagy akár kizárólag a viszontbiztosítónál van (fronting). Emellett még ide értendő a továbbengedményezés is, azaz a viszontbiztosítási kockázat egy részének vagy egészének viszontbiztosításba adása; illetve a fedezet viszontbiztosító általi nyújtása foglalkoztatói nyugdíj-szolgáltató intézmény részére (MNB 2018). Ennek szabályozási háttere a 2014. évi

LXXXVIII. törvény a biztosítási tevékenységről (Bit.), illetve uniós szinten az Az Európai Parlament és a Tanács 2009/138/EK irányelve a biztosítási és viszontbiztosítási üzleti tevékenység megkezdéséről és gyakorlásáról (Szolvencia II).

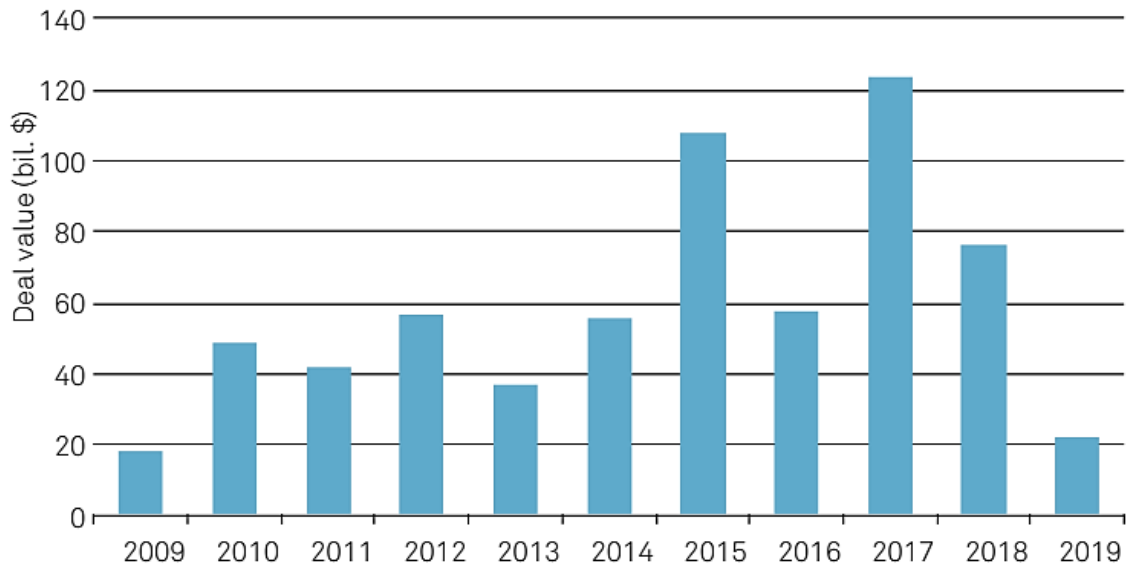
Az egyik leggyakoribb csoportosításban a *passzív* viszontbiztosítás a viszontbiztosítási szerződés alapján a biztosító egyes kockázatainak egy viszontbiztosítónak vagy biztosítónak történő átadása (cedálása, *outward*). A viszontbiztosítás *aktív*, amennyiben az egyes kockázatoknak az átvételére tekintünk (*inward*).

Egy másik felosztásban a *fakultatív* (eseti, egyedi; *facultative*) viszontbiztosítás egyetlen kockázat vagy egy meghatározott kockázatsomag viszontbiztosítása (Kerényi, 2011). Ez általában egy egyszeri ügylet (*one-off transaction*), amely akkor következik be, amikor a viszontbiztosító társaság ragaszkodik ahhoz, hogy a viszontbiztosítások egy részének vagy mindegyikének saját biztosítását teljesítse. Ekkor a viszontbiztosító felülvizsgálhatja az egyes biztosítási kötvényben rejlő kockázatokat, vagy elfogadhatja vagy elutasíthatja azokat. Az ilyen viszontbiztosítási szerződések általában kevésbé vonzóak az átadó társaság számára, mivel így a legkockázatosabb kötvények megtartására kényszerülhet. A *szerződéses* viszontbiztosítás (teljes; *treaty*) esetén az engedményező társaság vállalja, hogy minden kockázatot átenged a viszontbiztosítónak. Így a viszontbiztosító vállalja, hogy fedezi az összes kockázatot, még akkor is, ha a viszontbiztosító nem vállalt kötelezettséget az egyes kötvényekhez. Tehát általánosságban fogadja el az egyes kötvényekkel járó valamennyi kockázatot.

A *finanszírozási viszontbiztosítás* olyan viszontbiztosítás, amely esetében a meghatározható legnagyobb lehetséges veszteség – amely a maximális áthárított gazdasági kockázatban kifejezve a jelentős biztosítási kockázatból és az időzített kockázatáthárításból ered – korlátozott, de jelentős összeggel meghaladja a szerződés időtartamára számított díjat, a következő két jellemző közül legalább az egyikkel rendelkezik: i) a pénz időértékének megfelelő explicit és anyagi ellenszolgáltatás, és/vagy ii) szerződéses rendelkezések azzal a céllal, hogy a felek gazdasági eredményei a szerződés teljes időtartama alatt egyensúlyban legyenek, és ezáltal megvalósuljon a célzott kockázatáthárítás (Gulyás, 2013).

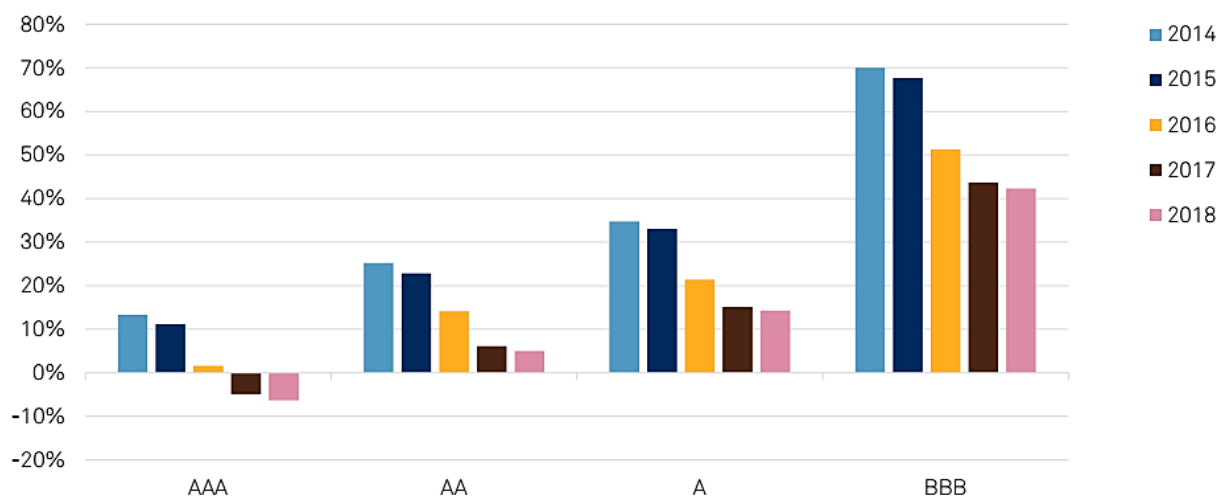
A témakör másik lényeges eleme az *állományátruházás* (*portfolio transfer*) amelynek eredményeként az egyik biztosító egy másik (vizsont)biztosítónak adja át – a biztosítási szerződések feltételeinek változatlanul hagyása mellett – az állományát vagy annak egy részét. Az átvett kötelezettségek a továbbiakban az átvevő biztosítót terhelik; de a megállapodott, a kockázatok viseléséhez kapcsolódó jogosultságok is megilletik. Az állományátruházás történhet saját elhatározás alapján vagy felügyeleti intézkedésként. A saját elhatározás formája minden esetben szerződés, ahol a felek szerződési szabadsága felöleli a szerződés tárgyának meghatározását is.

Egyes esetekben *vállalati tranzakció*: egyesülés (összeolvadás, beolvadás) vagy szétválás (különválás és kiválás) keretében kerül sor az állomány átvételére. A *viszontbiztosítók egyesülése és felvásárlási tevékenysége* továbbra is aktuális téma, különösen azért, mert egyes szereplők a részvénytulajdonosok alacsonyabb hozamát könyvelik el a költséghatékonyság, a fedezeti nyomás és a még mindig túlzott kapacitás miatt. 2019 első félévében a viszontbiztosítási szektorban az egyesülések és felvásárlások értéke meghaladta a 20 milliárd dollárt. Noha ez az érték az elmúlt évek átlagánál alacsonyabb, mégis úgy gondoljuk, hogy ez inkább egy átmeneti visszaesés, mintsem egy tartós piaci rendeződés vége.

3. ábra: Egyesülések és felvásárlások értéke a viszontbiztosítási piacon
Forrás: Standard & Poor's (2019). *Global Reinsurance Highlights 2019*. 45.

Egy biztosítótársaság döntése a biztosítási állomány átruházásáról egyértelmű módja annak, hogy a jövőben megváljon a nagy kárigényű szerződésektől, vagy egyes biztosítási üzletágaktól, biztosítási területektől. A viszontbiztosítási szerződések a tőkekövetelmények csökkentését szolgálhatják (a kockázat átadásával), vagy egyszerűen csak arra irányulhatnak, hogy egy bizonyos típusú biztosítási tevékenységet az adott területre szakosodott biztosítóhoz telepítsék (Stefán, 2011). Az állományátruházásra tehát leginkább a következő okok miatt kerülhet sor: i) az üzleti stratégia érdekében egyes állományokra fókuszálás ii) a nem gazdaságos üzletágaktól való szabadulás; iii) a vállalati csoport átstrukturálása; iv) a biztosítási piacról való kilépés; v) egyes termékek/ág/ágazat lezárása (*discontinued business*) érdekében. Ennek következtében az állományátruházás-folyamat hossza, mint időtényező különösen fontos. Bár mindegyiket más-más üzleti érdek motiválja, közös bennük, hogy az átadó biztosító oldalán szavatoló tőke szabadul fel, az átvevő biztosítónak pedig szavatoló tőkét csak a jövőre vonatkozóan kell képeznie, tehát visszamenőlegesen nem szükséges az átvett állományra (Szedlák, 2016).

4. ábra: Viszontbiztosítók tőkemegfelelésének változása az előző évhez képest (Top 20)
Forrás: Standard & Poor's (2019). *Global Reinsurance Highlights 2019*. 53.

A Standard & Poor's felmérése szerint a Top 20 viszontbiztosító tőke megfelelési erőssége csökkent, de az ágazat továbbra is az „AA” bizalmi szint felett tőkésített. A becslések szerint a Top 20 globális viszontbiztosító tőke megfelelési növekedése „AA” szinten 2018 végén körülbelül 5% volt, szemben a 2017-es 6% értékkel, vagy a 2014-es 25%-os csúcshoz képest. A tőke megfelelés csökkenése leginkább a következő tényezőknek köszönhető: i) a 2017-es katasztrófa veszteségek, ii) a nagy globális viszontbiztosítók eszköz-forráskezelése, iii) a hosszú élettartam kockázati tőke követelmények kiigazítása; iv) a folyamatos visszavásárlások és v) a speciális osztalék kifizetések. 2017-ben és 2018-ban is a Top 20 globális viszontbiztosító tőke megfelelése csökkent vagy hiányos volt „AAA” szinten. Ezek alapján várható, hogy a tőke megfelelés erősítése érdekében, jelentős állományátruházásra kerülhet sor. Ugyanakkor azt is érdemes megfigyelni, hogy a „BBB” kategóriába jelentős és folyamatos erősödés figyelhető meg az elmúlt öt évben.

3. A viszontbiztosított állományátruházás

Magyarországon a viszontbiztosítás kedvezően hat az egyes biztosítási szolgáltatók stabilitására (Kramarić – Miletić – Blaževski, 2019). A Bit. 118 és 119. §-a szerint a (viszontbiztosított) biztosítási állomány és a *viszontbiztosítási állomány* a biztosítási szerződések feltételeinek változatlanul hagyása mellett, részben vagy egészben *átruházható*. Ez a tranzakció a partnerek honossága szerint többféle irányba lehetséges. Az átadó magyarországi székhelyű (viszont)biztosító az állományt kizárólag Magyarország területén székhellyel rendelkező biztosítóra, másik tagállamban székhellyel rendelkező biztosítóra (fióktelepre), vagy harmadik országban székhellyel rendelkező biztosító valamely tagállamban létesített fióktelepére (összességében: átvevő) ruházhatja át. Az állományátruházás hátterében a gyakorlatban állhat saját, azaz céges elhatározás (vállalatirányítási kérdés, a döntés szintje a vállalatirányítás szerkezetétől függ); de az állományátruházás alapja lehet ugyanakkor – szankcionáló és egyben ügyfélvédelmi érdekből – felügyeleti intézkedés, ez esetben kötelező az átruházás. A viszontbiztosított állományátruházás három főbb szakaszra bontható: i) az állományátruházás előkészítése és az arról szóló megállapodás; ii) a hatóság(ok) eljárása és iii) az állományátruházás lezárása, tájékoztatás.

Az *állományátruházási szerződés* valójában egy *sui generis* jogi aktus, azaz nem feleltethető meg egyértelműen sem engedélyezésnek, sem szerződésátruházásnak és még jogutódlásnak sem (Gulyás, 2013). Ez felel meg ugyanis lényegében a Bit. 118. §-ának, illetve a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, valamint a Felügyelet gyakorlatának is. A jogutódlás hiányára tekintettel az állományátruházáshoz kapcsolódó auditnak nem kell külön kitérnie a múltira. Az állományátruházó szerződéssel kapcsolatban elvárás a szerződés feltételeinek ismertetése és a szerződés tárgyának, az átruházandó élő biztosítási állomány pontos meghatározása: valamely üzletágon belül, adott állomány, kockázati csoport részben vagy egészben; szerződésszám (kötvényszám) szerint. Ebben kell egyértelműen rögzíteni az átruházó és az átvevő állományátadásra és -átvételre irányuló jognyilatkozatát; az átruházandó állományhoz kapcsolódó biztosítástechnikai tartalékokat és azok fedezetét; továbbá az állományátruházás időpontját, ellenértékét (MNB, 2019b). A jogviszony csak a két biztosító között jön létre, nem szükséges a biztosítottak, szerződő felek előzetes hozzájárulása, mert azt a Felügyelet engedélyező határozata pótolja (MNB 2019a).

A *hatósági szakasz* azért szükséges, mert az állományátruházáshoz nemcsak az átadó és átvevő biztosító egyezsége elengedhetetlen, hanem a tranzakciót a Felügyeletnek (Magyar Nemzeti Bank) is engedélyeznie kell minden esetben; nagyobb nettó árbevételű szerződők esetében pedig a Gazdasági Versenyhivatal engedélye is szükséges. A Felügyelethez benyújtott engedélykérelemhez számos mellékletet kell csatolni: értelemszerűen a állományátruházási szerződést, valamint további elvárt dokumentumok: az állományátadásra és -átvételre irányuló

jognyilatkozatok; az a levéltervezet, melyben az átvevő biztosító tájékoztatja az ügyfeleket az állományátvételről és annak következményeiről, valamint a kérelmező formanyomtatványon megteendő nyilatkozata, miszerint az engedély kiadása érdekében szükséges minden lényeges tényt és adatot közölni az MNB-vel (MNB, 2019b). A Felügyelet az állományátruházási engedély iránti kérelmet elutasítja, ha a kérelemhez előírt tartalmi elemek nem teljesülnek, vagy valószínűsíthető, hogy az állományátruházás következtében a biztosítottak érdeke sérülne. Ez utóbbi azonban meglehetősen rugalmas megfogalmazás (gumi szabály), amely bizonytalanságot, a jogalkalmazás kiszámíthatatlanságát és számos jogvitát eredményezhet, annak ellenére, hogy érthető a biztosítottak, elsősorban a fogyasztók védelme, mint elsődleges társadalmi, gazdasági célkitűzés (Banyár – Turi, 2019).

A biztosítási állományátruházás kapcsán a Gazdasági Versenyhivatal (GVH) hatáskörének alapja a *vállalkozások összefonódása*, hiszen az 1996. évi LVII. törvény a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról (Tptv.) 23. §-a értelmében és a gyakorlat szerint az ügyfél állomány *vállalkozás(rész)* is. A magyarázó rendelkezés szerint vállalkozásrésznek minősülnek az olyan eszközök vagy jogok – ideértve a vállalkozás ügyfél állományát is –, amelynek megszerzése önmagában vagy a megszerző vállalkozás rendelkezésére álló eszközökkel és jogokkal együtt elégséges a piaci tevékenység végzéséhez (Tóth, 2020). A vállalkozások összefonódását a GVH-nak be kell jelenteni, ha az érintett vállalkozás(csoport)ok előző üzleti évben elért nettó árbevétele együttesen a 15 milliárd forintot meghaladja, és közöttük van legalább két olyan vállalkozás(csoport), amelynek az előző évi nettó árbevétele egymilliárd forint felett van.

Az *állományátruházás lezárásaként* kerül sor az átadás-átvételi jegyzőkönyv szerint az adatok, kötvények és kapcsolódó iratok átadására. Ennél lényegesebb előírás, hogy az engedélyező határozat kézhezvételétől számított 30 napon belül az átvevő biztosító köteles minden érintett szerződő felet írásban értesíteni a szerződéskötés nyelvén az állományátruházásról. Az utólagos értesítés kézhezvételétől számított 30 napon belül a szerződő fél az átvevő biztosítóhoz intézett írásbeli nyilatkozatával a szerződést 30 napra felmondhatja.

Az *Európai Unió* belső piacán – a szolgáltatások és a tőke szabad mozgása érdekében – a biztosítási és viszontbiztosítási tevékenység megkezdésének és gyakorlásának könnyítése érdekében meg kell szüntetni a tagállamok biztosítókra vagy viszontbiztosítókra alkalmazandó jogszabályai közötti legkomolyabb eltéréseket (McGee, 2019). Ezt a célt igyekszik részben megvalósítani a Szolvencia II irányelv.

Az irányelv az Unión belüli biztosítási állományátruházást minden tagállamban lehetséges ügyletnek tekinti. Az átvevő vállalkozás székhely szerinti tagállamának felügyeleti hatósága igazolja, hogy az átruházást is figyelembe véve az átvevő vállalkozás rendelkezik a szükséges figyelembe vehető szavatoló tőkével (Vaucher, 2018). Az egyablakos engedélyeztetés (*single official authorisation*) elve mentén az átruházó biztosító székhelye szerinti tagállam hatósága azon tagállamok felügyeleti hatóságai hozzájárulásának megszerzése után engedélyezik az átruházást, amelyekben a szerződéseket a letelepedés joga vagy a szolgáltatásnyújtás szabadsága értelmében megkötötték (Merkin – Hjalmarsson, 2013). Az egyszerű eljárási határidők betartása érdekében a másik tagállamok hatóságainak legfeljebb 3 hónapon belül válaszolniuk kell, a határidő elmulasztásának jogkövetkezménye, hogy a hallgatást hallgatólagnak kell tekinteni. Az eljárást meggyorsítja, hogy a *határozatok kölcsönös elismerésének az elve* irányadó az EGT tagállamokban. Az engedélyezett biztosítási állományátruházás tényét *közzé kell tenni* a székhely tagállamában, a kockázat helye szerinti tagállamokban és a kötelezettségvállalás szerinti tagállamokban. Az állományátruházás *automatikusan érvényes* és hatályos a szerződőkkel, a biztosított személyekkel és bármilyen más, az átruházott szerződésekből eredően jogokkal vagy

kötelezettségekkel rendelkező egyéb személyekkel szemben. Nem szükséges a biztosítási kötvénytulajdonosok előzetes tájékoztatása, de a tagállamok biztosíthatják a szerződők számára a *felmondás lehetőségét* az átruházást követő meghatározott időtartamon belül.

Az egységes szabályok ellenére a gyakorlatban számos *eltérés* mutatkozik, különösen a tagállamok nemzeti joga és jogalkalmazása következtében. Így az eljárások sok esetben elhúzódnak, és akár 12-24 hónapot is igénybe vehetnek. A döntéshozó hatósági fórum sem egységes, mert akad példa arra is, hogy állományátruházáshoz *bíróági* döntés vagy jóváhagyás szükséges. Ezzel kapcsolatban viszont hangsúlyos a 1215/2012/EU rendelet, amely megteremti a bírósági határozatok kölcsönös és kötelező elfogadást is bármely külön eljárás nélkül. A tájékoztatási szabályok között is különbségek figyelhetők meg. Két átfogó tanulmány is felhívja a figyelmet ezekre: O. Khomenko (2017): Jurisdictional Issues of Cross-Border Insurance Portfolio Transfers és Clyde & Co (2012): Insurance Transfers in Europe. Az Egyesült Királyságban például kötelező minden biztosított külön előzetes értesítése, amely alól csak bíróság adhat felmentést. Ezen túlmenően számos tagállamban két országos napilapban is közzé kell tenni az átruházást, de Angliában már hármat határoznak meg kötelezően (London, Edinburgh, Belfast Gazettes). Finnországban ugyanakkor elegendő csak az utólagos értesítés, azzal, hogy 90 nap áll a biztosítottak számára a szerződés rendkívüli felmondására. (Magyarországon ez 30 nap). A tagállamok némelyike csak az átadó, de akad olyan is, hogy akár az átvevő cég *hitelezőinek tájékoztatását* is előírja. A *viszontbiztosító tájékoztatása* tekintetében egyes tagállamok kötelezően előírják az érintett viszontbiztosító tájékoztatását, úgy mint Belgium, és Dánia. Németországban bár ez nem kötelező, mégis ez a gyakorlat. Akad példa arra, hogy a tagállam kötelezően előírja a *viszontbiztosító hozzájárulását* a tranzakcióhoz. Eltérés van abban is, hogy a biztosítói állományátruházásra kizárólag *felszámolási eljárás* előtt vagy utána is lehetőség van. Dániában kapcsolódó eszköznek tekintik a viszontbiztosítást, ezért szükséges a viszontbiztosító részére megadni a tájékoztatást az állományátruházásról, viszont a továbbengedményezés viszontbiztosítóját már nem kell tájékoztatni. Az eltérések, még ha olykor a fogyasztóvédelem szempontjából indokolhatók, akár hátránynak is tekinthetők, mivel minden külön jognyilatkozat beszerzése és tájékoztatás további időigényt jelenthet. Ez a tranzakciós költségek miatt akár torzíthatja is az állományátruházásban résztvevők motivációt, és inkább a lazább szabályozás, lazább felügyelet szerinti országokat előnyben részesíthetik.

4. Összefoglalás, következtetések

A viszontbiztosítás és azon belül is az állományátruházás egy viszonylag ritkán kutatott terület, annak ellenére, hogy a tevékenység globális szinten is meghatározó ágazat: a 2019-es adatok szerint a 25 legfontosabb viszontbiztosító teljes nettó viszontbiztosítási díjállománya 210 milliárd dollár volt. A viszontbiztosítási szektorban az egyesülések és felvásárlások értéke meghaladta a 20 milliárd dollárt, bár ez az elmúlt évek átlagánál alacsonyabb, mégis úgy gondoljuk, hogy ez inkább egy átmeneti visszaesés, mintsem egy tartós piaci rendeződés vége. A tőke megfelelés a legjobb „AAA” kategóriában némiképp csökkent 2019-ben, amely leginkább a következő tényezőknek köszönhető: i) a 2017-es katasztrófa veszteségek, ii) a nagy globális viszontbiztosítók eszköz-forráskezelése, iii) a hosszú élettartam kockázati tőkekövetelmények kiigazítása; iv) a folyamatos visszavásárlások és v) a speciális osztalék kifizetések. Ugyanakkor azt is érdemes megfigyelni, hogy a „BBB” kategóriába jelentős és folyamatos erősödés figyelhető meg az elmúlt öt évben.

A jogi környezet lehetővé teszi a szabad viszontbiztosított állományátruházást nemcsak EGT-beli, de harmadik országok irányába is. Az állományátruházási szerződés megítélése azonban nehézkes, inkább tranzakcióként kezelik. A biztosításközjogi előírások és eljárási szabályok részletesen meghatározzák a legfontosabb követelményeket és szükséges okiratokat,

mellékleteket, úgy mint az élő biztosítási állomány, feltételek, átadni tervezett eszközök, tartalékok és azok fedezete, határidő, ellenérték, átadásra és -átvételre irányuló jognyilatkozat.

Az állományátruházáshoz nemcsak az átadó és átvevő biztosító egyezsége szükséges hanem a tranzakciót a Felügyeletnek is engedélyeznie kell minden esetben; továbbá nagyobb nettó árbevételű szerződők esetében pedig a Gazdasági Versenyhivatal engedélye is szükséges. Az állományátruházáshoz nem szükséges a biztosítottak, szerződő felek előzetes hozzájárulása, azt a Felügyelet engedélyező határozata pótolja; de a szerződő fél a biztosítási szerződést felmondhatja.

Általában a viszontbiztosítással fedezett biztosítási állomány átruházásának folyamata, a vonatkozó szabályok az EU-tagállamokban eltérőek, a harmonizáció csekély mértékűnek mondható; annak ellenére, hogy a Szolvencia II irányelv sok egyéb vonatkozásban egységes szabályokat állapít meg. Az uniós jog előnye az egyablakos engedélyeztetés (*single official authorisation*), illetve a hallgatóságos hozzájárulás bevezetése. A határozatok kölcsönös EGT-szintű elismerése a gyakorlatban egyáltalán nem tekinthető általánosnak a tagállami szabályok sokfélesége miatt. A tagországok közötti nemzeti különbségek abból is adódnak, hogy csak kevesen írják elő törvényi szinten, hogy az átruházott biztosítási állománnyal kapcsolatos viszontbiztosítási szerződéseket tovább folytassák, és néhányukban ez csak a pénzügyi felügyeleti hatóság engedélyén alapul. Az eltérések leginkább a tájékoztatásra, a hozzájárulásra és a határidőkre vonatkozó követelményeknél jelentkeznek, valamint a fogyasztóvédelem területén.

Annak ellenére, hogy a tagállami hatóságok részéről ajánlások és iránymutatások már nagyban segítik és segítenék a kiszámíthatóságot, de ideálisan – az ügyfelek védelme és a jogbiztonság érdekében – uniós szintű egységes szabályok lennének indokoltak.

Irodalomjegyzék

- Bánde György (1937): A biztosítási állomány átruházására vonatkozó jogszabályok módosítása. in *Polgári jog* 1937 35-37.
- Banyár József, Turi Petra (2019): A biztosítási fogyasztóvédelmi szemlélet evolúciója Magyarországon. *Pénzügyi Szemle/Public Finance Quarterly*, 2019, 64.2: 191-209.
- Berger, L. A., Cummins, J. D., Tennyson, S. (1992): Reinsurance and the liability insurance crisis. *Journal of Risk and Uncertainty*, Vol. 5, No. 3, pp.253-272.
- Bodzási Balázs (2017): Az új Ptk. hatálybalépések harmadik évfordulójára. *Fontes Iuris: Az Igazságügyi Minisztérium Szakmai Folyóirata*, 3 (1), 9-17.
- Clyde & Co. (2012): *Insurance Transfers in Europe*. 2012 June
- Cummins, J., Dionne, G., Gagné, R., Nour, A. (2008): *The costs and benefits of reinsurance*. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1142954 (2020. október 10.)
- Gulyás Attila (2013): *A pénzügyi viszontbiztosítás számvitele*. Doktori értekezés, BCE Gazdálkodástudományi Kar
- Kerényi István (2011). Viszontbiztosítás. *Aktuárius Jegyzetek* 5. Budapesti Corvinus Egyetem 6-8.
- Khomenko O. (2017): Jurisdictional Issues of Cross-Border Insurance Portfolio Transfers: A comparative analysis. *European Insurance Law Review*, 2017/1: 36-50
- Kramarić, Tomislava Pavić; Miletić, Marko; Blaževski; Renata Kožul (2019): Financial Stability of Insurance Companies in Selected CEE Countries. *Business Systems Research* Vol. 10 No. 2, 2019 p. 172.

- Magyar Nemzeti Bank (2018): Pénzügyi- és biztosítási alapismeretek, Biztosításközvetítő hatósági képzés és vizsga kérdésbank tananyagtartalmának Alaptankönyve, MNB megbízásából, 2018.
- Magyar Nemzeti Bank (2019a): Engedélyezési útmutató: Biztosítási állomány átruházásának engedélyezése
- Magyar Nemzeti Bank (2019b): Engedélyezési útmutató: Biztosító – állományátruházási engedély Q&A
- McGee, Andrew (2019): *The Single Market in Insurance: Breaking Down the Barriers*. Routledge
- Merkin, Robert - Hjalmarsson, Johanna (2013): *Compendium of Insurance Law*. CRC Press, 312.
- Standard & Poor's (2019). *Global Reinsurance Highlights* 2019. 53.
- Stefán Gábor (2011): *Kockázat transzfer döntések és szerepük a biztosítási piacon* Doktori értekezés, BCE Közgazdaságtudományi Kar
- Szedlák Katalin Viktória (2016): Az új biztosítási törvény tőke-és tartalékszabályai. *Biztosítás és Kockázat*, 3 (1), 36-42.
- Tóth Tihamér (2020): Jogharmonizáció a magyar versenyjog elmúlt harminc évében. *Állam- és Jogtudomány*, 2020, 61.2: 72-92.
- Vaucher, Benoit. (2018): Optimal equity protection of Solvency II regulated portfolios. *Journal of Risk*, 20(3).